

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXXIII • nr. 2 (65) • decembrie 2025

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ [florianroatis\[at\]yahoo.com](mailto:florianroatis[at]yahoo.com)

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN

Diana FILIP

Simona DUMUȚA

Dr. Vlad Ioan BONDRE

Dr. Ioan GOGOTA

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

www.bibliotecamm.ro

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

Românii și Premiul Nobel

Dr. Florian ROATIȘ

Din noianul de premii care se conferă anual în lume, cel mai important și mai dorit este, de departe, cel care poartă numele inventatorului suedez Alfred Nobel (1833-1896), premiu care, conferit pentru prima dată în 1901, a împlinit recent un secol și un sfert de existență. Răvnitul premiu, decernat în șase domenii, este atribuit autorilor unor descoperiri de natură să aducă „cel mai mare folos omenirii” în științe precum fizică, chimie, medicină sau fiziologie (iar din 1969 și în științele economice), scriitorului care a publicat în anul anterior „cea mai de seamă operă în direcțiunea ideală” și personalității cu eforturi și rezultate notabile pentru „pacea și înfrățirea între popoare”.

Dintre premiile Nobel, cel care generează cele mai multe discuții, controverse și, desigur, dezamăgiri este cel pentru literatură. Interpretarea cerințelor pretinse de Testamentul lui Alfred Nobel a scos la iveală ambiguități de exprimare (ce înseamnă „direcțiune ideală”?) și constrângeri (o operă din anul anterior sau întreaga operă?) etc. În numele sintagmei „direcțiune ideală” din Testament,

a fost respins, în 1902, Lev Tolstoi, un titan al literaturii ruse și mondiale, pentru fatalismul din *Război și pace*, și pentru naturalismul din *Puterea întunericului*, ca și pentru viziunea sa despre biserică și stat. Apoi, valoare literară și valoare morală, nu se regăsesc întrunită întotdeauna în aceeași persoană, cum dorea Nobel, motiv pentru care Borges, susținător al dictatorului Pinochet într-o anumită perioadă, a fost respins, în pofida valorii operei sale; Ezra Pound a avut aceeași soartă din cauza antisemitismului său, iar Louis-Ferdinand Céline, cu angajamentul său fascist, nici n-a fost nominalizat. Dacă deciziile de acest fel ale Comitetului Nobel au fost, în general, acceptate, cazul celor cu valoare morală umanistă, dar cu o operă mediocră, precum José Echegaray, primul laureat spaniol (1904), elvețianul Carl Spitteller (1919), Grazia Deledda (1926), Pearl Buck (1938) și altele au generat nedumeriri și nemulțumiri. Nerespectarea în literă și/sau în spirit a axiologiei gândite de Alfred Nobel, uneori din cauza neclarităților din testamentul său, la care se adaugă coeficientul, firesc până la un punct, de gust, de subiectivitate al deciziilor membrilor Comitetului Nobel și ai Academiei Suedeze¹, a făcut ca lista premianților să conțină prezențe (de felul celor enumerate mai sus) și absențe (Ibsen, Brecht, Claudel, Rilke, Malraux, Proust, Unamuno, Valéry, V. Woolf și alții) într-un tot regretabil. Dar nu se poate atribui vina în toate cazurile juriului Nobel. Au existat și motive obiective: unii nu au fost nominalizați (Joyce), alții nu aveau suficientă vizibilitate, întrucât principalele lor opere vor fi cunoscute abia după moarte (Proust, Kafka, Musil ș.a.), iar alții au avut o viață prea scurtă (Georg Trakl, Sylvia Plath) etc. Nu numai ambiguitatea criteriilor concepute de Alfred Nobel a pus în dificultate luarea deciziilor, ci și „generozitatea” lor. Potrivit lui, în acordarea premiului nu trebuie să fie avantajată nicio naționalitate, el revenind „celui mai merituos, fie că este scandinav sau nu”, ceea ce indică o orientare internațională, iar nu eurocentrică. Cu toate acestea, premiul cu adresabilitate universală va părăsi timid Europa în 1913, fiind acordat poetului indian Rabindranath Tagore, în 1930 va ajunge în SUA (cu Sinclair Lewis), în 1945 în America Latină (la Gabriela Mistral), în Extremul Orient abia în 1968, la japonezul Yasunari Kawabata și, în sfârșit, Africa își va avea reprezentantul încununat în 1986 (Wole Soyinka, Nigeria).

În același timp, Testamentul lui Nobel nu limita acordarea premiului doar la sfera beletristicii, ci adăuga și „alte scrieri care prin formă și mod de expunere posedă valoare literară”. Drept urmare, au fost nominalizați și istorici și filosofi, unii fiind premiați (Theodor Mommsen, H. Bergson, Bertrand Russell, Winston Churchill, Jean-Paul Sartre), iar alții respinși (B. Croce, James G. Frazer, L. Klages, J. Huizinga, S. Freud).

Noi, românii, n-am avut încă norocul să avem în palmares măcar un Premiu Nobel, deși talentele literare nu ne-au lipsit, iar în știință am avut descoperiri de anvergură, care însă nu ne-au fost omologate. Este suficient să amintim cazul mult reiterat al lui Nicolae Paulescu, care, după ani de cercetări, a realizat produsul antidiabetic pancreina (insulina), cu aproape un an înaintea celor doi medici canadieni care și-au apropiat descoperirea insulinei, pentru care au primit Premiul Nobel în 1923. „Nenorocul românesc”, am putea zice, reiterând sintagma lui Cioran!

Și, totuși, pe lista celor distinși cu Nobel figurează și patru personalități născute în România. În ordinea cronologică a obținerii premiului, ei sunt: George Emil Palade, născut la Iași, devenit cetățean american (Medicină,

¹ O istorie a primului secol de decernare a Premiului Nobel, cu deoalarea din interior a opiniilor care s-au confruntat, ne oferă Kjell Espmark, poet și critic literar, membru al Academiei Suedeze și fost o perioadă președinte al Comitetului Nobel, în cartea *Premiul pentru literatură. Un secol cu Nobel*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2003.

1974), Elie Wiesel, scriitor american, născut în Sighetu Marmăției (Pace, 1986), Herta Müller, născută în apropiere de Timișoara (Literatură, 2009) și Stefan Walter Hell, om de știință german, născut la Arad (Chimie, 2014).

După 1989 s-a vorbit și despre medicul Ioan Moraru, membru al organizației „Medicii lumii pentru prevenirea războiului nuclear”, că ar fi primit distincția Nobel pentru Pace, împreună cu medicii Mihail Kuzin (rus) și Bernard Lown (american), în 1985. Numele lui nu apare însă pe site-ul Comitetului Nobel. În lipsa datelor oficiale, ca și a celui în cauză, decedat în 1989, includerea lui Ioan Moraru printre premiați capătă un aer de legendă.

S-a afirmat de câteva ori, pe baza a unor știri difuzate la posturile de radio Zürich și Londra, deci fără apel la documente, întrucât acestea nu există², că în 1956 L. Blaga a fost propus Comitetului Nobel de către Basil Munteanu, aflat în Franța, și de profesoara Rosa del Conte, versiune credibilă, mai ales că cei doi universitari au fost în strânse relații intelectuale și de prietenie cu Lucian Blaga, toate celelalte variante fiind vagi și contradictorii. Dacă nominalizarea lui Blaga este verosimilă, deși nu este atestată nicăieri oficial³, accesarea sa pe lista celor „cinci”, în condițiile în care nu era tradus încă în limbile de circulație (deci era puțin cunoscut ca poet), pare puțin credibilă. Fanteziste sunt, apoi, motivele invocate pentru surclasarea cu un vot (!) a lui Blaga de către poetul spaniol Juan Ramon Jimenez. Nu lipsa de vizibilitate în afară l-ar fi privat pe autorul *Spațiului mioritic* de râvnitul premiu, ci faptul că statul român (comunist) nu și-ar fi „dat asentimentul”⁴, ba „autoritățile comuniste au făcut tot posibilul pentru a împiedica decernarea premiului lui Lucian Blaga, la acel moment interzis”⁵! Or, Academia Suedeză este o instituție privată care nu cere asentimentul guvernelor pentru premiere! Ea decide, chiar dacă uneori a făcut erori uriașe, fără a ține cont de intervenții de orice natură⁶.

Ulterior lui Blaga, nici Marin Sorescu, scriitor tradus și, deci, cunoscut în plan european, inclusiv în Suedia, nu a reușit să-și apropie Premiul Nobel, deși opera sa îndeplinea condițiile. Potrivit lui Dan Shafran, în 1983 Marin Sorescu ajunsese pe o listă de 16 candidați Nobel, iar în 1992, când a fost propus de Uniunea Scriitorilor din România, a intrat pe „lista scurtă”. Faptul că și de data aceasta Premiul Nobel l-a evitat pe scriitorul nostru, plecând cu Derek Walcott spre mica insulă Santa Lucia, a fost explicat de unii dezamăgiți tot nerealist, ca și în cazul Blaga. Acum însă nu au „intervenit” autoritățile statului, ci câțiva colegi invidioși care, „șperiați ca nu cumva confratele lor să fie încoronat”⁷, au trimis Comitetului Nobel un memoriu denigrator. Existența unei „cabale” dâmbovițene e posibilă pe plaiurile mioritice, unde operează zicala cu „capra vecinului”. Dar a crede că „pâra românească” ar fi putut avea vreun efect asupra celor 18 nemuritori ai Academiei Suedeze ține de domeniul utopiei.

Nu trebuie să vedem conspirații în spatele deciziilor care au lăsat în afara Nobelului un număr cel puțin egal de candidați, dar aflați în condiții de compatibilitate axiologică cu premianții⁸.

Literatura română a avut, pe lângă Blaga și Sorescu și alți scriitori valoroși care ar fi meritat o consacrare universală prin dobândirea distincției Nobel, precum Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, probabil și alții. Din păcate, talentul lor nu a putut depăși marginile limbii noastre, absentă dintre „limbile logosului european”, potrivit expresiei lui Constantin Noica.

Aflat, cel puțin din 2014, pe listele Premiului Nobel, Mircea Cărtărescu ne dă în fiecare toamnă speranțe și emoții cititorilor români. Este, de departe, cel mai tradus și mai premiat scriitor român din toate timpurile, fiind promovat cu asiduitate de forurile noastre culturale. Și, totuși, verdictul așteptat se amână, de la un an la altul, producând dezamăgire, în special cititorilor săi fideli, și zâmbete ironice celor care consideră că opera lui nu este expresia sufletului românesc și nu este orientată „în direcțiunea ideală” reclamată de părintele disputatului premiu. Dar chiar dacă rămâne un „contra Nobel”, Mircea Cărtărescu poate fi mulțumit, având în vedere ilustra companie în care intră (B. Brecht, Aldous Huxley, Paul Claudel, N. Kazantzakis, André Malraux, M. Yourcenar ș.a.).

După episodul cunoscut al protocronismului din ultima parte a secolului al XX-lea, mulți români au rămas cu ideea că nu ne sunt suficient cunoscute și omologate valorile în plan european și universal.

Aceasta explică, în parte, obsesia românilor pentru Premiul Nobel, augmentată astăzi de competiția nescrisă cu vecinii noștri dinspre vest, care și-au adjudecat recent a doua distincție universală.

² Primul, probabil, Bazil Gruia, în *Blaga inedit. Efigii documentare* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, vol. II, 1981), apoi însuși Blaga, în romanul autobiografic *Luntrea lui Caron* (Editura Humanitas, București, 1990, pp. 293-299). Zvonul este susținut și de Ion Jianu, Victor Crăciun, Zenovie Cârlogea, Dan-Silviu Boerescu și alții.

³ În cartea amintită, Bazil Gruia scrie că Blaga a avut în mână referatul făcut de Basil Munteanu și l-a dat spre lectură profesorului Vasile Emanoil (*op. cit.*, p. 33). Cum referatele (nominalizările) se depun la Academia Suedeză până la 1 februarie a fiecărui an, urmând selecția până în vară a „listei scurte”, n-ar fi consemnat Blaga undeva emoția așteptării verdictului?

⁴ Vezi Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, ed. a III-a adăugită, Editura Humanitas, București, 2015, p. 339.

⁵ Dan-Silviu Boerescu, *Atât de aproape și totuși... atât de departe. Românii care meritau Premiul Nobel*, Editura Integral, București, 2018, p. 20.

⁶ A cerut Comitetul Nobel asentimentul guvernului sovietic în cazurile B. Pasternak și A. Soljenițin sau a celui chinez când a fost vorba de Gao Xingjian, laureat în anul 2000? Evident, întrebare retorică!

⁷ Eugen Simion, Cuvânt înainte la cartea lui Ion Jianu *În 1983 și 1992, Premiul Nobel trebuia să poarte un nume românesc: Marin Sorescu. Convorbiri cu și despre Sorescu*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014, p. 12.

⁸ Spre comparație, trimitem la cele două volume *Nobel contra Nobel* alcătuite de Laurențiu Ulici (Editura Cartea Românească, București, 1988), care „dublează” lista celor premiați de Academia Suedeză până în anul 1982.

Considerații generale privind provocările manageriale actuale în procesul de modernizare a bibliotecilor universitare românești

Dr. Bogdan Alexandru GHEUKA

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” București

Introducere

Mediul digital modifică permanent misiunea și obiectivele instituțiilor bibliotecare. Informațiile științifice pe suporturi tradiționale sau digitale, accesul permanent prin motoare de căutare cât mai performante la resursele informaționale naționale și internaționale online sunt elemente constitutive ale fluxului de informații.

Astfel, bibliotecile universitare românești sunt obligate, ca și cele din spațiul învățământului superior European, să implementeze dezideratele societății informaționale: tehnologia informației și a comunicării; competiția pentru resurse financiare necesare achiziționării informației de ultimă oră; competiția pentru utilizatori etc. Cercetătoarea Sanda Bercovici arată în lucrarea *Biblioteca universitară între tradiție și mondializare uniformizantă* faptul că profilul universității, numărul de facultăți, organizarea spațială impun, de cele mai multe ori, structura bibliotecii. Bibliotecile universitare sunt mai eficiente și mai economicoase decât cele specializate, mai ales în epoca exploziei informaționale¹.

În consecință, sistemul de învățământ trebuie să vizeze compatibilizarea cu toate transformările și provocările acestei noi și inedite ere a informației, pentru a reuși atât sprijinirea schimbărilor viitoare, cât și instruirea profesională eficientă. Pentru a putea acționa prompt, este imperios necesar a fi găsite modalități de finanțare, deoarece, oricât s-ar încerca, nu se poate eluda un adevăr irefutabil: fără structuri info-documentare moderne capabile să atingă parametrii calitativi solicitați de U.E., micșorarea decalajului dintre bibliotecile românești și cele din țările dezvoltate va rămâne o simplă iluzie și studenții, cercetătorii vor fi obligați să se îndrepte către universitățile din străinătate pentru a suplini lipsa accesului la informația științifică necesară.

Nereglementarea acestei situații va duce inevitabil la creșterea, și așa extrem de mare, a decalajului calitativ și cantitativ dintre sursele info-documentare de tip universitar existente în România și cele de care dispun universitățile europene.

Modernizarea bibliotecilor universitare românești – o provocare continuă

Din perspectiva obiectivelor care pot asigura desfășurarea procesului de modernizare a bibliotecilor universitare românești este necesară o reală schimbare a strategiilor manageriale. Se impune crearea unor mentalități care să genereze inițiative și strategii pe termen lung, concretizate prin proiecte fezabile.

Bibliotecile universitare sunt obligate permanent să se adapteze noilor provocări, fiind determinate să respingă statutul de simple anexe ale universităților și să dispună de un management orientat spre performanță, pentru asigurarea unei cât mai sporite cote a compatibilității cu bibliotecile considerate a fi cele mai performante din mediul european. Totodată, achiziționarea documentelor, asigurarea accesului și prezentarea în format digital a colecțiilor și serviciilor bibliotecii moderne trebuie să fie cel puțin egale cu toate ofertele tradiționale. Sporirea continuă a ofertei de produse în format digital din anii următori va avea efecte semnificative asupra raporturilor dintre bibliotecă și utilizatori. Scriitorul JJ. Cuilenburg arată în lucrarea *Știința comunicării* că modalitățile și amploarea cu care informația este produsă, colectată, prelucrată, păstrată au evoluat o dată cu dezvoltarea societății omenesci. La toate acestea se adaugă mariajul dintre calculator și telecomunicații, determinant pentru amplificarea comunicării. Cele două tehnologii (tehnologia calculatoarelor și aceea a comunicațiilor), luate împreună, sunt denumite tehnologie informațională².

¹ Bercovici, Sanda. *Biblioteca universitară între tradiție și mondializare uniformizantă*. Constanța : Ex Ponto, 2007, p. 10.

² Cuilenburg, J.J.; van, Scholten, O.; Noomen, G.W. *Știința comunicării*, București: Editura Humanitas, 1998, p. 59.

În prezent, cooperarea dintre o universitate și biblioteca acesteia este reglementată printr-un acord în care toate drepturile și obligațiile sunt clar menționate și aceste activități sunt coordonate de o structură administrativă responsabilă de activitatea bibliotecii, care să poată identifica necesitățile informaționale ale utilizatorilor. Facilitarea și asigurarea capacităților necesare cercetătorilor (dar și studenților), de a interacționa în mod eficient cu datele disponibile în format digital, trebuie să reprezinte o sarcină prioritară a tuturor bibliotecilor universitare. Cu cât ajung mai complexe resursele electronice de a furniza informații de interes, cu atât este mai presantă necesitatea ca membrii mediului universitar să le stăpânească. Astfel, apare necesitatea dezvoltării obiectivelor clasice ale bibliotecilor, așa cum este, de exemplu, consilierea utilizatorilor pentru a putea folosi cataloagele și instrumentele de căutare. Asigurarea cooperării cu alte instituții este o condiție pentru construirea și utilizarea de baze de date comune, de formare a consorțiilor, dar și pentru asigurarea coordonării digitizării materialelor în formate tipărite. Digitizarea fondurilor care au fost constituite în mod tradițional de către biblioteci și punerea lor la dispoziția utilizatorilor prin intermediul Internetului este una dintre cele mai importante sarcini care le revin astăzi bibliotecilor universitare. Pentru ca rezultatele cercetării românești să fie cunoscute și diseminate la nivel național și internațional, România trebuie să dezvolte o strategie de digitizare coerentă la nivelul instituțiilor de învățământ superior, sub coordonarea unui consorțiu al bibliotecilor universitare românești.

În prezent, dar și în viitor, bibliotecile universitare românești trebuie să fie în măsură să răspundă cât mai rapid și avizat solicitărilor utilizatorilor, în scopul identificării și al operaționalizării informațiilor necesare acestora. Mai mult decât atât, este necesară participarea activă în cadrul proceselor de cercetare și de dezvoltare a cunoașterii, în scopul fundamentării bazelor cercetării și în asigurarea transferului eficient al informațiilor.

Dinamica utilizării și modernizării serviciilor digitale

În ultimii ani, evoluția procesului de educație universitară a fost marcată de influența corvârșitoare a tehnologiei informaționale, ale cărei efecte sunt riguros analizate în literatura internațională și românească de specialitate. Globalizarea societății contemporane a condus pe piața muncii la apariția unor noi profesii, determinând reconfigurări ale specializărilor din cadrul universităților și transformări ale funcțiilor clasice ale structurilor info-documentare în servicii integrate, care să acopere nevoile de cercetare. În sfera acestora au intrat produsele electronice de tipul: baze de date, articole, ebooks, ejournals; informațiile științifice sunt puse la dispoziția cercetătorilor sub forma unor resurse dinamice, logic organizate și interconectate, care permit logări individuale, căutări după criterii complexe, selecții, salvări și exporturi în varii formate.

Odată cu diversificarea suporturilor de stocare și a modalităților de furnizare, politica managerială de achiziție a documentelor într-o bibliotecă de nivel universitar pune un accent sporit pe tipul de document (carte-periodic), forma de prezentare (print-electronic), componenta legislativă care privește drepturile de autor, tipul de acces (online-offline, on-campus și off-campus), costurile și modalitățile de disponibilizare.

Cercetătorul Ion Stoica arăta în lucrarea *Crișa în structurile info-documentare* faptul că „integrarea unor servicii digitale alături de cele tradiționale constituie forța motrice a structurilor info-documentare care le orientează către public: hibridizarea structurilor, în numele complementarității funcționale și documentare, nu este nici ea practică fără blocaje. Caracteristicile fizice și modalitățile de utilizare a diverselor tipuri de documente sunt legate de ritmuri diferite, deprinderi diferite, consumuri diferite de resurse³. Activitatea bibliotecarilor în acest context se extinde spre implicarea în clasificări elaborate, structurări coerente, sinteză și difuzarea informațiilor către public.

De exemplu, în cazul Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I” din București vorbim despre servicii digitale integrate care se adresează studenților, cadrelor didactice și cercetătorilor din cadrul fiecărei facultăți, care aduc mai aproape informația științifică alături de colecțiile specializate în format print. Achiziționarea documentelor electronice de tipul ebooks, ejournals, dar și a bazelor de date este extrem de costisitoare și exploatarea la maxim a acestora în sprijinul procesului de învățământ și cercetare este tocmai justificarea acestor mari investiții: „revistele din domeniile științifice sunt de șapte ori mai scumpe decât cele din zona științelor sociale. Oricum ar fi abordate aceste realități, ele sunt produ-

³ Stoica, Ion. *Crișa în structurile info-documentare*, Constanța: Editura Ex-Ponto, 2001, p. 116.

cătoare de mari dezechilibre în mișcarea informației și în alocarea resurselor”⁴.

Van der Post, W.Z.; de Coning, T. J.; E. Smith numeau în lucrarea *An instrument to measure organizational culture* în termeni manageriali acest tip de relaționare orientare pe client și o defineau drept: *măsura în care organizația ia în considerare punctele de vedere ale clienților și care se bazează pe calitate, servicii și pertinența produselor și serviciilor. Avem disponibilitatea de a asculta clienții, de a descoperi ceea ce vor aceștia, ideile lor despre un anume produs sau despre ameliorarea unui serviciu?* Complexitatea procedeele de lucru cu instrumentele de căutare, respectiv cercetare, trebuie să constituie un stimul și nu o povară: „la rândul lor, specialiștii din structurile info-documentare n-au învățat destul că inventivitatea, nevoia de nou și de continuă perfecționare, proprii zonelor celor mai dinamice ale cunoașterii, trebuie să caracterizeze, în egală măsură, câmpul lor de activitate, că producerea valorii, ca în oricare sferă a existenței umane, nu este nici aici posibilă fără efort, inteligență și dăruire, fără raportare la universul valorilor”⁵. Am pornit de la ipoteza că analizarea opiniilor utilizatorilor cu privire la facilitățile oferite de serviciile electronice ale bibliotecii universitare poate conduce la dezvoltarea unei politici de marketing a colecțiilor electronice optimizate și poate aduce mai aproape percepția utilizatorilor asupra dinamicii informației digitale.

În esență, se poate afirma că societatea informațională este societatea care se bazează pe Internet. Totodată, globalizarea este și o consecință cu prioritate a evoluției exponențiale a Internetului. Deci, *se poate spune despre globalizare că este unul dintre fenomenele specifice societății informaționale. Datorită legăturii dintre societatea informațională și globalizare este îndreptățită afirmația conform căreia globalizarea este o consecință a societății informaționale, deoarece societatea informațională este un proces ireversibil, globalizarea este și ea un proces care nu poate fi ignorat*⁶.

În vederea reabilitării și modernizării cât mai rapide a tuturor bibliotecilor universitare românești, atât a celor deja existente, cât și a celor nou-create sau a căror înființare se află în stadiu de proiect, prezentăm pe scurt câteva obiective care trebuie atinse:

A. În ceea ce privește informatizarea bibliotecilor:

- instalarea unei infrastructuri *hardware* și *software* pentru realizarea rețelelor locale în bibliotecile neinformatizate;
- crearea unei rețele informatizate comune a bibliotecilor universitare (mai întâi prin interconectarea bibliotecilor informatizate deja);
- direcționarea achiziției către publicațiile electronice și on-line, fără a se neglija însă achiziția de documente valoroase pe alte tipuri de suport;
- crearea unui cadru care să reglementeze implicarea cadrelor didactice în politicile de selecție a publicațiilor necesare procesului de învățământ și cercetării științifice;
- generalizarea evidenței digitale a documentelor (în toate bibliotecile informatizate);
- retroconversia colecțiilor nereflectate în catalogul on-line al bibliotecilor;
- dezvoltarea bazelor de date tehnologice pentru extinderea activității de preservare și conservare;
- dotarea tuturor bibliotecilor centrale universitare cu laboratoare moderne de patologie, tratare și conservare a documentelor;

B. Politici și strategii

- extinderea programelor de funcționare în perioada presesiunilor și sesiunilor de examene;
- diversificarea formelor de educație a utilizatorilor în vederea formării deprinderilor necesare pentru utilizarea optimă a colecțiilor, serviciilor și echipamentelor oferite de bibliotecă, cu un accent deosebit pe instruirea studenților din anul I;
- inițierea și organizarea unor programe de cercetare sociologică a nevoilor de informare și studiu ale categoriilor specifice de utilizatori ai bibliotecilor universitare, în vederea dezvoltării colecțiilor de documente, a bazelor de date și a serviciilor;
- extinderea ofertei de servicii prin implementarea de noi tehnologii informaționale: solicitări de împrumut, rezervări, prelungiri și solicitări de fotocopiere on-line, referințe prin e-mail, acces prin Internet la diferite baze de date etc.;

⁴ *Ibidem*, p. 178.

⁵ van der Post, W.Z.; de Coning, T. J.; Smith, E. “An instrument to measure organizational culture”. În *South African Journal of Business Management*, vol. 28, nr. 4, 1997, pp. 147-168.

⁶ Drăgănescu, Mihai. *Globalizarea și societatea informațională*, Academia Română, București, 2001, p. 3.

- integrarea activității info-documentare a bibliotecilor în strategia de dezvoltare a învățământului superior și a cercetării din centrele universitare;
- organizarea, în cooperare cu universitățile, a unor baze de date referitoare la contribuțiile profesorilor, cercetătorilor și bibliotecarilor, contribuții apărute în publicații românești și străine;
- sprijinirea temelor de cercetare din universități;
- dezvoltarea cercetării în domeniul biblioteconomiei și al științei informării;
- organizarea periodică a unor sesiuni științifice locale, naționale și internaționale sub egida Ministerului Educației și Cercetării și a ABIR;
- bibliotecile centrale universitare vor acorda asistență profesională pe compartimente bibliotecilor universitare din zonele de îndrumare stabilite de MEC;
- perfecționarea sistemului de indicatori și a sistemului de raportare; adoptarea unui sistem unitar de planificare, evaluare și raportare;
- promovarea acțiunilor de planificare și evaluare a activităților profesionale;
- transmiterea periodică spre consiliile profesionale din facultăți și către senatele universităților a unor rapoarte privind problemele integrării bibliotecilor în viața universităților;
- creșterea ponderii personalului cu studii de specialitate în domeniul biblioteconomiei și al științei informării prin angajarea pe posturile de bibliotecar vacante a specialiștilor în biblioteconomie și știința informării, absolvenți ai facultăților sau colegiilor universitare de profil;
- asigurarea cu personal calificat a tuturor serviciilor din bibliotecile universitare, conform Normelor stabilite de CNB;
- crearea unui sistem coerent și instituționalizat de perfecționare continuă a personalului (bibliotecari, informaticieni etc.) din bibliotecile universitare;
- introducerea în programele de studiu ale învățământului superior a unor cursuri privitoare la tehnica muncii intelectuale și de informare documentară;
- spațiu fizic și ambiental amenajat pentru dobândirea de noi cunoștințe;
- o politică națională de informare privind rolul bibliotecilor;
- tehnici manageriale și viziuni profesionale aplicate în conducerea bibliotecilor.

Încheiere

În societatea informațională, bibliotecile universitare, aflate pe o piață în care concurența este acerbă, trebuie să intre cât mai rapid și cât mai activ pe scena transferului electronic de informații. Această nouă tehnologie, care se află într-o continuă îmbunătățire, trebuie exploatată de biblioteci, în sensul creării unor servicii de referințe și de informare noi, proiectate astfel încât să răspundă cât mai eficient nevoilor de informare ale utilizatorilor locali și virtuali. Este necesar în permanență să se găsească soluții pentru a se crea oportunități de colaborare mult mai strânse între bibliotecile universitare și cadrele didactice, prin prezentarea avantajelor implicării personalului bibliotecii în instruirea studenților, în modul în care aceștia să opereze cu resursele științifice pe care biblioteca le are la dispoziție.

În momentul actual, bibliotecile digitale au potențialul de a facilita gratuit și nelimitat accesul la informație, dar cunoașterea noilor tehnologii de către tânăra generație nu este suficientă fără suportul informațional al bibliotecarului. Bibliotecile universitare sprijină noile direcții spre care se îndreaptă comunicarea științifică, iar parteneriatul dintre biblioteci, editurile universitare, inițiatorii de noi softuri și de arhive digitale universitare sunt de natură să crească exponențial rolul de partener activ și permanent al bibliotecii universitare vizavi de sistemul educațional. Bibliotecarii colaborează cu cadrele didactice, oferă servicii de referință tradiționale, dar organizează și programe de inițiere în noile tehnologii și resurse ale informației.

Așadar, colaborarea permanentă între cadrele didactice universitare și specialiștii din bibliotecile universitare este de natură să asigure și în viitor un management integrator al serviciilor bibliotecii universitare în activitatea didactică și de cercetare specifică structurilor universitare.

Din patrimoniul Colecțiilor speciale ale bibliotecii: Cărți cu autograf (III)

Simona DUMUȚA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În fondul Colecțiilor speciale, între valoroasele cărți și periodice vechi, hărți, cărți poștale, manuscrise și medalii, un loc aparte îl ocupă cărțile cu autograf. Zeci de lucrări, purtând însemnările autografe ale unor scriitori mai mult sau mai puțin celebri, completează patrimoniul acestui compartiment special. În cuvinte puține sau fraze elaborate, dedicațiile reușesc să ne poarte în timp și spațiu, ridicând un colț de perdea de pe fereastra trecutului și dezvăluind legături de amicitie, simpatii, dovezi de respect și admirație. Înnobilate astfel, cărțile au făcut parte, cândva, pentru o vreme, din bibliotecile personale ale unor academicieni, scriitori, critici literari, editori, profesori etc.

Dimitrie Bolintineanu – *Poesii de D. Bolintineanu atât cunoscute cât și inedite. Volumul întâiu: Florile Bosforului. Legende istorice. Basme*, Edițiunea întâia, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, MDCCCLXV [1865]. Pe pagina de gardă dedicația: „Dlui Maior Papazolo [sic] / în Semn de amicie [semnătura indescifrabilă a autorului]”. Pe aceeași pagină se află ștampila, marcă de proprietate, cu textul: „BIBLIOTECA Lt. COLONEL / No. / D. A. PAPPASOGLU”. **Dimitrie Papazoglu** a fost un colonel de armată român, istoric, publicist, cartograf și geograf.

Ion Heliade Rădulescu. *Scrisori din exil* cu note de N. B. Locusténu, București, „Tipografia Modernă” Gregorie Luis, 1891. Pe pagina de titlu fals dedicația lui **I. M. Rîureanu**: „D-Sale vechiului și bun amic / Theodor Focșianenu, multme- / ritosul publicist, în semn de / distinsă stimă și afectuoasă amin- / tire / IRîureanu”. Nu avem mai multe date despre destinatarul acestor rânduri, dar avem în schimb o descriere, care merită menționată, a celui care a scris această dedicație și pe care îl găsim alături de alte personalități ale vremii în nota de la finalul volumului intitulată *Cei ce au luat parte la imprimarea acestei cărți*: „**Ion (Matheiu) Rîurénu**, fost director al Liceului și Internatului Matheiu-Basarab, fost inspector general al școlilor, membru al mai multor instituțiuni de cultură intelectuală, autorul *Bibliothecii de lectură pentru tinerimea de ambe-sexe* (compusă din 20 mici volume), care i-a atras aprobarea tuturilor scriitorilor celor mai însemnați ai țerei, pentru stilul și limba alăsă în care sunt scrise și se apropie mult de o viitoare limbă unitară a Românilor din toate provinciile; a tradus *Geometria* (după Blanchet) în colaborare cu El. Angelescu; a dăruit 280 volume bibliotecii Liceului «Matheiu-Basarab»”.

Henri Gaidoz – *Românii din Ungaria. Originea, istoria și starea lor prezentă* de Henri Gaidoz Director la Școala de «Hautes Études» Profesor la Școala liberă de Științe Politice din Paris. Traducere de **George Moroianu** elev al Școlii libere de Științe Politice din Paris. Extras din Revue de Paris No. din 15 Maiu 1894, București, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1894. Pe pagina 3 dedicația traducătorului pentru **Dionisie Făgărășianu**, profesor și autor de manuale: „Dlui Dionisie Făgărășianu / în semn de deosebită stimă și simpatie / George Moroianu / Săcele Sept. 1894”.

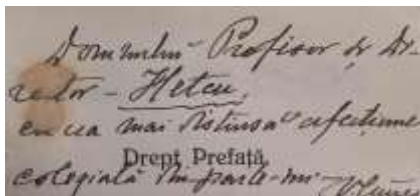
Augustin Bunea – *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Belgradului* de Dr. Augustin Bunea, canonic metropolit, Blaș, Tipografia Seminarului Archidieceșan, 1902. Pe prima pagină, cu cerneală neagră, dedicația mitropolitului greco-catolic **Victor Mihalyi de Apșa**, fratele istoricului Ioan Mihalyi de Apșa: „Domnului Vasiliu Iurca de Călinesci / proprietariu în Saraseu / cu stima rudenéscă: / Victor Mihályi / Metropolitulu de Alba Iulia. / Blasiu 17/4 Martiu 1902”.

Pompiliu Eliade – *Causeries Littéraires. Première volume – Lectures*, Bucarest, Imprimerie de L'«Indépendance Roumaine», 1903. Pe pagina de titlu dedicația autorului: „À Monsieur / A. D. Xenopol / Membre de l'Académie Roumaine / Hommage respectueux de l'auteur / Pompiliu Eliade / La 16/29 Oct. 1903”. Teoretician și istoric al literaturii, autor de versuri și proză, **A. D. Xenopol** a fost profesor de istorie la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române, membru corespondent al Academiei de Științe Morale și Politice din Paris, profesor onorific la Sorbona, membru al Institutului Internațional de Sociologie din Londra, dar și autorul primei mari sinteze a istoriei românilor.

Ștefan H. Bosie – *Simbioza Austro-Maghiară sau Paralicul și Orbul*, [Craiova], Tiparul Tipografiei „Ramuri”, [1914]. Expediată de către autor **Societății Studenților Veterinari din București**, cartea păstrează elementele trimiterii ei prin poștă, având scris destinatarul direct pe copertă: „Onor. Soc. Stud. Veterinari / Școala Veterinară / București” alături de două ștampile ale oficiului poștal cu textul: „CRAIOVA / 26 JUN 1914”, iar în interior, pe pagina de titlu dedicația: „Onor. Soc. Stud. Veterinari / Ca o plăcută evocare a trecutului / de cald entuziasm și / fraged sentimentalism / Șt. Bosie / Medic V. / Cr. 13/6 914”.

Vasile Ciurea – *Călânza județului Folticeni* întocmită de V. Ciurea profesor la Liceul „N. Gane”, Membru al Societății Regale Române de Geografie, Folticeni, Editura Institutului de Arte Grafice M. Saidman, 1924. Pe pagina 3 dedicația autorului pentru profesorul **Gheorghe Hetcou**, primul director al Liceului „Gheorghe Șincai” din Baia Mare în perioada 1919-1940: „Domnului profesor și Di- / rector – Hetcou, / cu cea mai distinsă afecțiune / colegială din parte-mi / V. Ciurea”.

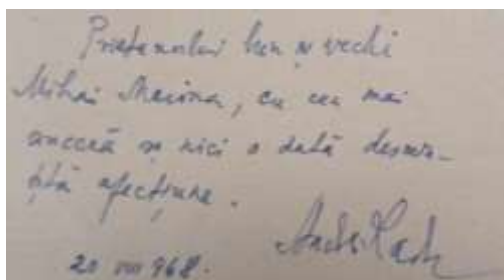

Vasile Pop – *Înconjurul lumii fără voe. Călătorie făcută și scrisă de Vasile Pop*, Ploești, Editura Vasile Pop, Tipografia „Voința Prahovei”, Elena Ionescu, [1927]. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru, probabil, librarul și editorul **Nicolae Ioanițiu**, unul din fondatorii Editurii Cartea Românească: „Cu multă dragoste lui / N. Ioanițiu din partea / autorului care se brodește / să fie / Vasile Pop / 14 Mai / 1929”.

Eugen Lovinescu – *Istoria literaturii române contemporane : III : Evoluția poeziei lirice*, București, Editura „Ancora”, S. Benvenisti & Co, [1928?]. Pe pagina de titlu dedicația: „Domnului N. Roșu, / în speranța că va găsi în aceste / volume ceea ce n-a găsit fiindcă n-a căutat. / E Lovinescu / 29 April 931”. Beneficiarul dedicației ar putea fi medicul scriitor și ziarist **Nicolae Roșu**.

George Breazu – *Carte de cântece pentru elevii și elevele de clasa IV-a secundară*, G. Breazu, Profesor de Enciclopedia și Pedagogia muzicii la Academia regală de muzică și artă dramatică din București; desene de Demian, Craiova, Editura Scrisul Românesc, [1933]. Pe pagina de titlu, cu cerneală neagră, este scrisă dedicația: „4. VI. 934. – Lui Paul Sterian, – / Adânc înțelegător și prea pre- / țutitor al neînsemnatelor mele / strădanii pentru învăță- / tura cântecului nostru / românesc și crești- / nesc, – omagiu din / partea lui / Breazu”. **Paul Sterian** a fost poet, traducător și prozator, dar a activat și ca sociolog, jurnalist, consilier economic, diplomat și editor de ziare.

Andrei Radu – *Din țara lui Dragoș... : schițe*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1941. Pe pagina de gardă dedicația: „Prietenului bun și vechi / Mihai Marina, cu cea mai / sinceră și nici o dată desmin- / țință afecțiune. / Andrei Radu / 20 VIII 1968”. **Mihai Marina**, originar din Apșa de Jos, Maramureșul istoric, (azi în Ucraina), a fost jurist, diplomat și ziarist, unul din fondatorii ziarului „Graiul Maramureșului”.

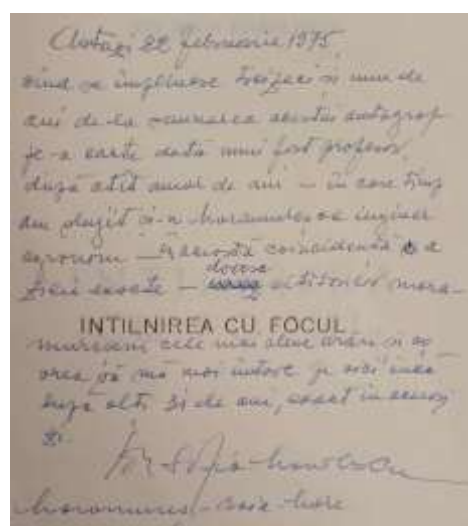
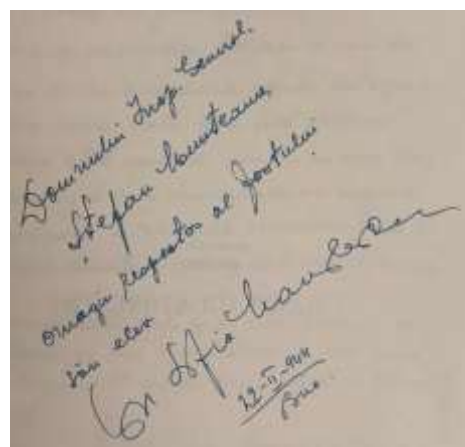
D. D. Roșca – *Puncte de sprijin*, Sibiu, Editura „Țara”, 1943. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru profesorul de filosofie și traducătorul **Virgil Bogdan**, fiul istoricului literar Gh. Bogdan-Duică: „Lui Virgil Bogdan, / cu dragoste prietenească / aceste pagini de luptă / pentru valorile «veșnice». / D. D. Roșca / Sibiu, 1 oct. 1943”.

Mihail Sadoveanu – *L'auberge d'Ancoutza*, traduit du roumain par Yves Auger, Paris, Didier, 1943. Pe pagina de titlu dedicația traducătorului pentru filosoful **Mircea Vulcănescu**: „A Monsieur / Mircea Vulcănescu / Hommage du traducteur / YAuger”.

Gheorghe Dăncuș – *Din viața satului transilvănean. Culegere de povestiri din mai mulți autori* cu o Precuvântare și însemnări bio-bibliografice, Cluj, Editura Ziarului „Tribuna Ardealului”, 1942. Pe pagina de titlu fals: „Lui / Victor Ilieșiu / cu prietenești salutări / D. / Cluj, 20 X 1942”. Pe aceeași pagină marcă de proprietate semnată: „V. Ilieșiu / 1942”. **Victor Ilieșiu** a fost preot, profesor, poet și publicist maramureșean.

Constantin Daicoviciu – *La Transilvania nell'antichità*, C. Daicoviciu professore all'università di Cluj-Sibiu, Bucarest, 1943. Pe pagina 5 însemnarea de proprietate: „Prof. Gh. Alexandrescu / Buc. 25 Aug. 1943 / dăruită mie de prof. Al. Lapedatu / secretar general al Acad. Române”.

Ion Sofia Manolescu – *Întâlnirea cu focul. Poeme*, București, Tiparul Universitar, 1944. Cartea poartă două dedicații scrise de autor la distanță de 31 de ani una de cealaltă. Prima dedicație îi este adresată profesorului **Ștefan Munteanu**: „Domnului Insp. General / Ștefan Munteanu, / omagiu respectuos al fostului / său elev / Ion Sofia Manolescu / 22-II-944 / Buc.”, iar cea de a doua **cititorilor** bibliotecii noastre: „Astăzi 22 februarie 1975, / când se împlinesc treizeci și unu de / ani de la

semnarea acestui autograf / pe-o carte dată unui fost profesor, / după atât amar de ani – în care timp / am slujit și-n Maramureș ca inginer / agronom – în această coincidență a / zilei exacte – doresc cititorilor mara- / mureșeni cele mai alese urări și aș / vrea să mă mai întorc pe aici încă / după alți 31 de ani, exact în aceeași / zi. / Ion Sofia Manolescu / Maramureș – Baia-Mare”. Explicația ar putea fi că de la destinatarul inițial cartea a ajuns la anticariat dovadă însemnele specifice de pe coperta 3 printre care o ștampilă dreptunghiulară cu textul „ANTICARIAT Nr. 1 / Lei 18”, mențiunea scrisă cu creionul „cu autograf” și data „1 VI 67”, probabil data când a intrat în posesia anticariatului, iar ulterior a ajuns în colecțiile bibliotecii noastre.

Bibliografie:

1. Academia Română, *Dicționarul general al literaturii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004-2009.
2. *Bibliografia românească modernă*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, (1831-1918).
3. Predescu, Lucian, *Enciclopedia Cugetarea : material românesc : oameni și înfăptuiri : istorică, culturală, literară, publicistică, ziaristică, folkloristică, militară, religioasă...*, București: Cugetarea-Georgescu Delafras, [1940].

Aspecte generale ale serviciului de referințe în bibliotecile contemporane

Dr. Bogdan Alexandru GHEUKA

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” București

Serviciul de referințe în cadrul bibliotecilor a fost supus unor schimbări radicale pe parcursul secolului al XX-lea. În bibliotecile academice specializate, serviciile de referințe au fost transferate de la pupitrele de referințe în oficiile bibliotecilor, motivul fiind creșterea semnificativă a numărului serviciilor de informare pe anumite domenii. Profesorul Ion Stoica arată în lucrarea *Structuri și relații internaționale în dezvoltarea învățământului și cercetării românești. O încercare de sinteză* că abordarea „funcției de referințe științifice” nu este „pur și simplu complementară funcției de circulație a documentelor și informațiilor, ci este legată de tehnica cercetării, de stimularea conexiunii, de cuprinderea spectrului surselor și, nu în ultimul rând, de organizarea cunoașterii”¹.

În prezent, are loc un puternic proces de extindere a serviciilor de referințe prin intermediul mijloacelor moderne de lucru: accesarea bazelor de date științifice, a cataloagelor de bibliotecă on-line, poșta electronică etc. În numeroase biblioteci din SUA, birourile de referințe au fost înlocuite de modele alternative, cum ar fi, de exemplu, sistemul sau serviciul de triere, care constă în oferirea cu operativitate a serviciilor de referințe de către profesioniști la Biroul de Informare, cercetările aprofundate urmând a fi efectuate de către bibliotecarii specialiști în referințe. O altă modalitate de modernizare a serviciului de referințe o reprezintă stabilirea mai multor nivele de personal. Personalul administrativ sau studenții pot răspunde

mai multor cereri simple, astfel încât bibliotecarii de referințe să se concentreze asupra problemelor mai deosebite. Dacă personalul de la biroul de informații nu poate oferi un răspuns adecvat, acesta reorientează utilizatorul la bibliotecarul aflat, de regulă, într-un alt birou al instituției respective. Această variantă a devenit cunoscută ca fiind modelul *Brandeis* pentru serviciul de referințe, după ce Universitatea Brandeis din Waltham, statul american Massachusetts, a adoptat-o în 1990. Totuși, în marea majoritate a bibliotecilor publice sau academice, metoda “face to face” este încă predominantă în direcția oferirii serviciilor de referințe. Kathleen Kern arată în lucrarea “Communication, patron satisfaction, and the reference interview” publicată în *Reference & User Services Quarterly* faptul că, „modul în care se produce interacțiunea dintre utilizator și bibliotecar (on-line sau față în față) are o importanță secundară, ceea ce contează în primul rând fiind o ecuație în care intră biblioteca și comunicarea utilizatorilor cu așteptările lor”².

În România, în linii generale, am constatat că este absolut necesar să se creeze noi strategii la nivel național, pentru ca bibliotecile universitare românești, atât cu tradiție, cât și nou-create, să se trans-

¹ Ion Stoica. *Structuri și relații internaționale în dezvoltarea învățământului și cercetării românești. O încercare de sinteză*. București: Editura Alternative, 1997, p. 50.

² Kathleen Kern, “Communication, patron satisfaction, and the reference interview”. În *Reference & User Services Quarterly*, nr. 1, 2003, p. 47.

forme în adevărate structuri cu adevărat dinamice, care dispun de un management orientat spre performanță, pentru asigurarea unei cât mai sporite cote a compatibilității cu bibliotecile considerate a fi cele mai performante din mediul european. Evoluțiile din plan tehnic din ultimii ani au modificat nu numai volumul de informații, ci și procedurile de diseminare și achiziție ale acestora.

În consecință, Internetul a transformat în mod fundamental comunicarea la nivel științific, reprezentând o provocare deosebită pentru biblioteci. Trebuie remarcat și faptul că o creștere rapidă a volumului de informații care sunt disponibile on-line, precum și, odată cu aceasta, a serviciilor tehnice necesare, nu au reușit să conducă, așa cum se dorea, la simplificarea accesării lor. Este, deci, necesară perfecționarea și formarea profesională continuă, atât a bibliotecarilor, cât și a cercetătorilor, utilizatori dedicați în scopul căutării informațiilor pe care le consideră necesare. Achiziționarea, asigurarea accesului și prezentarea în format digital a serviciilor bibliotecii moderne trebuie să fie cel puțin egale cu toate ofertele tradiționale ale bibliotecilor universitare. Sporirea continuă a ofertei de produse în format electronic din anii următori va avea consecințe semnificative asupra relației dintre bibliotecă și utilizatori.

În România, fondurile alocate bibliotecilor universitare sunt insuficiente și, paradoxal, din an în

an mai mici, cu toate că producția editorială a crescut semnificativ în ultimele decenii. În acest context, modalitățile de găsim a surselor de finanțare trebuie să fie o prioritate pentru biblioteci, deoarece, oricât s-ar încerca, nu se poate eluda un adevăr irefutabil: fără structuri infodocumentare moderne în măsură să atingă parametrii calitativi ceruți de U.E., micșorarea decalajului dintre bibliotecile românești și cele din țările dezvoltate va rămâne o simplă iluzie. Mai mult decât atât, în condițiile în care informația se globalizează este stringent a nu se

preocupă niciun efort în a se investi toate resursele disponibile pentru a obține surse infodocumentare internaționale, pentru că altfel studenții și cercetătorii vor fi obligați să se îndrepte către universitățile din străinătate, pentru că nu au acces în țară la informația științifică de care au nevoie. Totodată, în privința colecțiilor de referințe sau a unei biblioteci, în general, putem aprecia că nicio bibliotecă nu poate cuprinde întreaga cunoaștere consemnată a unei societăți. Spațiul este limitat, personalul, de asemenea. Cu aceste constrângeri, fiecare bibliotecă încearcă să satisfacă necesitățile de informare ale utilizatorilor, cât mai bine posibil. Nicio bibliotecă nu poate achiziționa totul. Singurul mod în care bibliotecile pot răspunde cererilor de informare ale utilizatorilor într-o mai mare măsură este acela de a-și pune în comun resursele prin intermediul formării consorțiilor. Această posibilitate ar limita duplicarea colecțiilor și folosirea inutilă a spațiului. Resursele de pe internet sunt prezente la un moment dat, apoi dispar. Dar bibliotecile au responsabilitatea păstrării informațiilor în timp. Internetul a devenit un leit-motiv, prezent în media, cu repercusiuni și asupra bibliotecilor. Acestea vor trebui să-și definească poziția față de rețea și de documentele care circulă prin ea, deoarece au un rol important în valorizarea resurselor de pe internet.

Proiectele pe termen lung ale bibliotecilor ar trebui să ia în considerare, pe lângă necesitatea unei dezvoltări comune cu internetul, și evoluția clară spre documentația de tip numeric. Documentele numerice reprezintă noile suporturi documentare pe care bibliotecile, prin intermediul serviciilor de referințe, trebuie să le prelucreze și să le pună la dispoziția utilizatorului. Bibliotecarul de la serviciul de informatizare trebuie să fie permanent informat în legătură cu site-urile noi din diferite domenii. Din păcate, tarifele impuse de necesitățile financiare ale bibliotecilor scad accesul la sursele de informare, acesta fiind posibil doar pentru cei care achită contravaloarea serviciului.

Evaluarea periodică a serviciului de referințe este extrem de importantă, ea realizându-se prin intermediul unor chestionare care trebuie completate într-un timp dat sau prin chestionare ascunse, la

care subiectul răspunde fără să știe că este chestionat. Evaluarea se poate face și prin observarea directă a activității de la pupitrul de referințe, prin statistici care reprezintă un criteriu unitar de apreciere. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că nicio asemenea activitate nu se poate realiza fără abilitățile bibliotecarului de referințe. Aceștia i se cer următoarele:

Caracteristici comportamentale:

- *solicitudine*
- *atitudine binevoitoare, receptivă*
- *abilitatea de a comunica pe înțelesul beneficiarilor*
- *dorința de a depista nevoia reală de cunoaștere*
- *tactul în contact cu persoanele dificile*
- *promptitudine față de beneficiarii aflați în dificultate.*

Tipuri de cunoaștere:

- *cunoașterea colecțiilor*
- *cunoașterea problemelor didactice și a relațiilor externe*
- *cunoașterea domeniului de activitate și al referințelor.*

Aptitudini de investigator:

- *minuțiozitate*
- *intuirea tipului de răspuns solicitat*
- *conștiința că nu se poate ști de la început totul*
- *gândirea clară*
- *deprinderea utilizării tuturor resurselor*
- *rapiditate*
- *răbdare și perseverență*
- *abilități informatice.*

În societatea informațională puternic tehnologizată, globalizată, în care produsele intelectuale se internaționalizează prin intermediul tehnologiei, iar informația este bunul cel mai de preț, bibliotecile nu pot rămâne indiferente, fiind necesar să stabilească ce tipuri de servicii de informare vor oferi și cum își vor îmbunătăți colecțiile și formatul acestora. În condițiile în care nu mai sunt singurele gestionare ale informației, pe o piață în care concurența este acerbă, instituția bibliotecară trebuie să intre cât mai rapid și cât mai activ pe scena transferului electronic de informații. Această nouă tehnologie, care se află într-o continuă îmbunătățire, trebuie exploatată de biblioteci, în sensul creării unor servicii de referințe și de informare noi, proiectate astfel încât să răspundă cât mai eficient nevoilor de informare ale utilizatorilor fizici și virtuali.

Cercetătoarea Rodica Mandeal arată în lucrarea *Regăsirea informației specializate. Concepte și practici* faptul că „termenul cel mai des folosit este acela de consumator de informație, în timp ce utilizator desemnează consumatorul serviciilor și suporturilor moderne, iar cititorul – consumatorul de servicii și suporturi tradiționale”³.

³ Rodica Mandeal, *Regăsirea informației specializate. Concepte și practici*, Editura Universității din București, 2004, p. 71.

Farmecul designului de carte – Edițiile *Sprayed edges* (I)

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Moto: *Designul nu este doar despre cum arată ceva. Este despre cum funcționează.*
(Steve Jobs)

Cu câteva decenii urmă, mai exact la începutul anilor '70, E. Fulchignoni susținea că omenirea este dominată de o *civilizație a imaginii*¹. Ei bine, de atunci și până în zilele noastre, această frază a fost reluată și transformată într-un automatism devenit clișeu, iar sintagme precum „imaginea valorează cât 1.000 de cuvinte”, „trăim într-o civilizație a imaginii” sau „imaginea este un limbaj universal” au ajuns să fie tot mai utilizate.

Neuroștiințele au fost cele care au confirmat capacitatea creierului de a procesa informații complexe de 60.000² de ori mai repede decât cuvintele, sau emoțiile față de gândurile raționale, uimitoarea viteză de procesare putându-se face grație densei rețele de neuroni și sinapse, care comunică și se activează în timp real, plusând cu faptul că peste 90% dintre informațiile transmise către creier sunt vizuale.

Aceste elemente vizuale au puterea de a spune o poveste, de a evoca emoții și de a crea impresii de durată. Conform psihologului Gerhardt Kleining, pornind de la publicitate și marketing la educație și povestiri, elementele vizuale au capacitatea de a ne capta atenția și orice poate fi obiectul unei imagini atâta vreme cât poate trezi idei, sentimente, perspective, atitudini etc.³.

În prezent, grație evoluției tehnologice, comunicarea cu ajutorul imaginilor a devenit din ce în ce mai prezentă, dacă nu chiar indispensabilă, în aproape toate domeniile de activitate umană. Fie că este vorba despre coperta unei cărți, un afiș, o reclamă a unui produs sau o imagine atrăgătoare pe un site web, elementele vizuale au puterea de a focaliza mental atenția, conștient sau subconștient.

Pornind de la acest ansamblu general al rolului pe care îl poate avea imaginea în societatea actuală, doresc să analizez impactul ei asupra cărților. Am făcut această alegere, deoarece ele îmi sunt călăuze în meseria de bibliotecar pe care mi-am ales-o.

Fie că vorbim despre cărțile fizice, electronice sau de cele prezente în *cloud*, scopul și rolul lor va rămâne același. Mereu le vom căuta prezența pentru a ne informa, educa, stimula mintal sau dezvolta personal. Sunt și vor rămâne unele dintre cele mai eficiente modalități de a inspira creativitatea, de a dezvolta empatia și de a încuraja gândirea profundă. Dar ca să rămână în aceeași sferă de interes a cititorilor, ele trebuie să se adapteze timpurilor, ca și nevoilor lor constante. O înțelegere a psihologiei cititorilor este esențială celor care doresc să captiveze și să mențină interesul cititorilor lor. Atragerea privirii este importantă în acest demers, iar imaginile frumoase din punct de vedere artistic captivează în mod natural oamenii.

Într-o lume inundată de conținut, atractivitatea vizuală a unei cărți joacă un rol crucial în captarea atenției cititorului și stârnirea imaginației acestuia. Prin înțelegerea principiilor unui design cât mai atractiv al cărților și respectarea unor strategii bine gândite, prin munca comună a autorilor cu editorii se pot crea lucrări care, pe lângă aspectul estetic, să rezoneze profund cu cititorii, cultivând o conexiune de durată care să transească paginile.

Designerii de carte ai zilelor noastre poartă pe umeri o povară mult mai mare decât cei din anii precedenți. Ei trebuie să creeze imagini ale copertelor mult mai atractive, adaptate nevoilor și așteptărilor din ce în ce mai diversificate ale consumatorilor. Într-o piață tot mai saturată, unde nenumărate titluri concurează pentru atenție, o copertă interesantă poate face diferența.

¹ E. Fulchignoni, *La civilisation de l'image*, Edition Payot, Paris, 1969.

² <https://www.wmm.ro/secrete-si-ciudatenii-ale-creierului-uman/>

³ Kleining, Gerhardt, *Zum gegenwärtigen Stand der Imageforschung. Psychologie und Praxis*, München, 1959.

Când cititorii răsfoiesc cărți, fie într-o librărie fizică, fie online, primul lucru care le atrage atenția este coperta cărții. O copertă bine realizată poate da tonul, poate sugera genul cărții și poate crea o conexiune emoțională imediată cu cititorul.

Dr. S.M. Zahid Hossain, profesor de design grafic, meșteșuguri și istoria artei la Universitatea din Rajshahi, renumit în istoria și dezvoltarea designului coperților de carte din Bangladesh, reflectând asupra necesității unei coperte artistice, declara următoarele: „O copertă de carte bună face intrarea unei publicații către clienții și cititorii săi”⁴.

Deoarece realizarea unei coperte atrăgătoare este esențială pentru marketingul și vânzarea unei monografii, este primordial să înțelegi piața și datele demografice ale cititorilor țintă. Acest lucru se poate face prin cercetări de piață amănunțite, prin care să se obțină informații despre așteptările cititorilor, dar și respectând tendințele actuale în design. Atâta timp cât cărțile sunt investiții definitorii ale civilizației, consider că merită toată atenția din lume să fie create cât mai frumos și mai atractiv.

Am să vă invit, cu drag, într-o călătorie fascinantă a designerilor de carte care, cel puțin pe moment, au reușit să învingă virtualul și, mai mult decât atât, grație virtualului să fie promovate în formate fizice.

(I) Edițiile *Sprayed edges*

Dacă cu câțiva ani în urmă ne temeam că eBook-urile și Kindle-urile vor submina valoarea cărților fizice, ei bine, lucrurile nu au stat așa. În aceste medii virtuale, cu peste 5 miliarde de utilizatori globali, subiectele de interes au rămas aceleași ca și în realitatea fizică, doar că mediul în care sunt ele dezbătute este altul. S-au creat platforme precum TikTok, Instagram, LinkedIn și X (fostul Twitter) special pentru branding, educație, activism, sănătate sau socializare, iar influența lor este incontestabilă.

Alături de acest divertisment virtual, cele mai mari platforme de socializare media, TikTok și Instagram, au creat și aplicații de citire a cărților – BookTok, precum și comunități dedicate cărților – Bookgram. Aceasta din urmă a devenit extrem de populară pentru recenziile de carte, în special de literatură pentru tineri, și a dus și la promovarea multor cărți și autori.

Tot pe aceste platforme, în special pe TikTok, s-au promovat și edițiile sprayed-edge. Aceste cărți, cu un design deosebit de atrăgător, cu margini frontale pulverizate într-o culoare atrăgătoare sau șablonate cu diverse imagini reprezentative, au devenit un must-have în rândul tinerilor și nu numai.

Fenomenul edițiilor sprayed-edge de carte a apărut în anul 2023, când Editura Entangled: Red Tower a riscat o sumă destul de mare pentru cel mai recent roman al autoarei de bestseller-uri internaționale, Rebecca Yarros. Pentru a crește cota de promovabilitate a noului roman fantasy *Fourth Wing* („A Patra Aripă”), din seria *Empyrean*, editura a investit într-o ediție limitată de lux ce conținea ca element de noutate o copertă metalizată, îndrăzneță și cu margini negre pulverizate cu dragoni albi.

Acest design nou intrat pe piața de carte a funcționat perfect. Toate cele 115.000 de exemplare ale ediției lux s-au vândut într-o săptămână. Din următorul roman al seriei, *Iron Flame* („Flacăra de fier”⁵), Entangled a tipărit în această ediție de lux nu mai puțin de un milion de exemplare, care s-au epuizat rapid. A treia carte din serie, *Onyx Storm* („Furtuna de Onix”), apărută în ianuarie 2025, a ieșit cu un tiraj de 2.000.000 exemplare de lux.

De menționat este și faptul că, încă din anul 2023, când a apărut primul exemplar sprayed-edge al acestei cărți, cititorii au fost extrem de încântați în mediul online de noul produs, promovat pe TikTok chiar de autoare. Datorită tirajului limitat al primului volum, mulți fani și colecționari care au ratat volumul în format fizic s-au orientat către piața second-hand, unde cererea este, în continuare, foarte mare. Un astfel de exemplar al primei ediții sprayed-edge a cărții *Fourth Wing* este vândut pe PangoBooks cu sume ce variază între 240 și 600 de dolari⁶.

⁴ <https://www.thedailystar.net/supplements/amar-ekushey-2025/news/the-art-identity-and-culture-behind-book-covers-3829661>

⁵ Editura Bookzone din România este cea care comercializează aceste cărți, transliterate în limba română.

⁶ https://pangobooks.com/blog/sprayed-edition-fourth-wing?srsId=AfmBOorq-T-tTwqYVbxEfgLkG1XZmF9p_Z8cJlPcTEbY0Q9GY6zVr5R

Actuala tendință a cărților cu margini sprayed-edge readuce în actualitate o metodă de înfrumusețare a cărților timp de mai multe veacuri, începând cu secolul al X-lea. La început, tehnica a fost folosită mai degrabă cu scop utilitar – de identificare, decât estetic. În epoca medievală, cărțile erau

depozitate sau stivuite cu cotorul spre interior și marginile paginilor spre exterior, deoarece titlurile cărților erau afișate pe marginile paginilor unei cărți. Aici erau notate, pe lângă titlu, detalii cum ar fi numele de familie, motto-urile și monogramele proprietarilor lor.

Cărțile manuscrise ale Evului Mediu erau apreciate atât pentru conținut, cât și pentru aspectul exterior. Toate erau scrise și realizate manual, iar coperțile erau decorate cu picturi, pietre scumpe, chiar și cu bijuterii.

Nici marginile lor nu erau omise, majoritatea fiind acoperite cu foiță de aur cu dublu scop, atât de frumusețe, cât și cu caracter practic, fiindcă foița de aur de pe marginea cărților sau pergamentelor proteja împotriva efectelor dăunătoare ale prafului, umezelii sau insectelor. Curățarea marginilor se putea face mult mai ușor pe această peliculă, prin simpla ștergere. Dacă ar fi să exemplific astfel de

lucrări ar fi *Bibliile* sau *Cărțile de Oră*, ale căror margini aurii simbolizau sfințenia conținutului lor.

Puțin din această tehnică avea să fie schimbată peste alte cinci sute de ani, în secolul al XVI-lea, atunci când pictorul venețian Cesare Vecellio⁷ a început să picteze chiar pe marginea exterioară a paginilor cărților, ceea ce însemna că pictura era vizibilă doar când cartea era închisă.

Această tehnică avea să prindă popularitate abia peste o sută de ani, în anii 1660, în Anglia. Samuel Mearne, unul dintre legătorii regali ai regelui Carol al II-lea, tocmai repus în funcție, a inventat o altă formă de pictură cu muchie frontală. Spre deosebire de lucrările lui Vecellio, care puteau fi văzute doar când cartea era închisă, picturile lui Mearne erau vizibile doar atunci când cartea era

deschisă în evantai.

Odată cu inventarea tiparului, când tirajele au devenit mult mai mari și accesibile oricui, aceste tehnici au început să dispară, fiindcă atunci se pune accent pe reproducerea în masă a celor mai reprezentative opere ale vremii.

În secolul nostru, ca un paradox, când tirajele de carte fizică sunt colosale, a apărut amenințarea celor electronice. Pentru a se menține pe piață, designerii actuali au căutat metode și tehnici cât mai frumoase vizual pentru a atrage. Aș spune că au reușit prin această tehnică în anul 2023, grație editurii Entangled: Red Tower, în nici doi ani fenomenul luând avânt și cucerind întreaga lume editorială și, implicit, un public cititor extrem de devotat.

La noi în țară, edituri care au câștigat dreptul de publicare al edițiilor sprayed-edge sunt Editura Litera, Editura Bookzone, Editura Corint, Editura Nemira și, cu siguranță, numărul acestora va fi în creștere, deoarece este o tendință mondială, promovată intens pe cele mai influente platforme de socializare.

⁷ Cesare Vecellio a fost vărul lui Tiziano Vecellio, cunoscut ca Tițian, unul dintre cei mai celebri artiști ai Renașterii europene.

Considerații generale asupra influenței dezideratelor societății informaționale asupra bibliotecilor în spațiul European

Dr. Bogdan Alexandru GHEUKA

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” București

Introducere

În contextul în care structurile infodocumentare contemporane se confruntă cu un volum imens de informații rezultat din proliferarea de publicații științifice și, totodată, cu competiția permanentă în care sunt implicate instituțiile de învățământ superior, bibliotecile în general și, în mod special, cele universitare, sunt nevoite să iasă din starea de pasivitate în care au funcționat în trecut și să devină motorul dinamic al unei societăți bazate pe informare și cunoaștere. Cercetătorul și profesorul Ion Stoica arată în lucrarea *Alma mater librorum* că, „formă de educație și instrucție la cel mai înalt nivel, universitatea a fost și continuă să rămână o oglindă fidelă a filosofiei unei societăți, instrument fin de cunoaștere a nivelului, complexității și direcțiilor de dezvoltare a vieții sociale”⁸. Totuși, mediul universitar, datorită vicisitudinilor istorice, nu a evoluat în același ritm cu societatea pretutindeni în spațiul european și a răspuns cu întârziere cerințelor ei. De aceea, rolul și locul bibliotecii universitare în cadrul procesului de învățământ și, mai ales, gradul implicării acesteia în programele de cercetare nu a fost suficient studiat și, în consecință, trebuie făcute în permanență analize ale sistemului de educație și cercetare și găsite soluții optime de eficientizare a activităților și proceselor specifice. Tot profesorul Ion Stoica arată, că „cercetarea formelor istorice de activitate, a factorilor de influență și a determinărilor contemporane trebuie să devină o preocupare importantă a organismelor de coordonare culturală din fiecare țară pentru a putea dirija evoluția structurilor biblioteconomice către modele optime”⁹. În vederea îndeplinirii acestui rol, o dată cu apariția societății informaționale, structurile infodocumentare au devenit tot mai dependente de tehnologie, astfel încât nu numai organizarea și activitățile acestora sunt în mod irefutabil diferite în comparație cu cele deja consacrate, dar și produsele și serviciile oferite de ele corespund unui alt tip de cereri din partea utilizatorilor, în comparație cu situația existentă în urmă cu câteva decenii. Societatea informațională este treapta spre societatea cunoașterii în care individul știe să valorifice informația și să o transforme în cultură informațională.

În Societatea Informației, biblioteca a devenit o structură hibridă, în cadrul căreia informația este stocată și diseminată, atât pe suport tradițional, cât și electronic. În ciuda diferențelor de opinii, este în general acceptat faptul că tehnologiile informaționale au o influență covârșitoare asupra modului în care se lucrează cu informația, în special în domeniile educației și cercetării. În comunitatea academică, unde facilitarea accesului la informația actualizată constituie o condiție esențială pentru progresul cunoașterii, biblioteca se situează pe o poziție principală în ceea ce privește alfabetizarea informațională, personalul ei fiind obligat să se familiarizeze permanent cu noile tehnologii. A ști să lucrezi cu informația este o cerință fundamentală a secolului XXI, pentru că aceasta joacă – și va avea – un rol din ce în ce mai important în domeniul cunoașterii și, totodată, pentru că tehnologia și schimbările organizaționale continue vor modifica mijloacele și legile în orice domeniu al cunoașterii. Pentru a reuși să răspundă acestor noi cerințe, învățământul universitar trebuie să se confrunte eficient cu câteva provocări deosebite: să atingă un standard calitativ care să-i permită să facă față cerințelor existente pe plan internațional; să își eficientizeze managementul; să își asigure și, în mod special, să își diversifice sursele de finanțare, mai ales în condițiile actuale, care sunt vitrege.

În consecință, trebuie efectuate reforme pe termen lung în întreg spațiul educațional european, care trebuie să constituie o prioritate pentru agenda politică internațională și internă a fiecărui stat. De

⁸ Ion Stoica. *Alma mater librorum*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979, p. 5.

⁹ *Ibidem*, p. 9.

asemenea, să se încadreze în strategiile naționale ale fiecărui stat membru al Uniunii Europene. Trebuie evidențiat și faptul că procesul Bologna a reprezentat un puternic stimulent pentru toate statele Europei implicate în a promova și implementa reforme structurale în învățământul superior, reforme caracterizate de schimbări legislative și de redimensionarea principiilor sistemului educațional în scopul edificării unei societăți fundamentate pe cunoaștere.

Reconfigurarea sistemului bibliotecar sub influența dezideratelor societății informaționale în spațiul european

Relația dintre sistemul bibliotecar și economie este una de interdependență și în contextul în care societățile contemporane se confruntă în prezent cu consecințele unei post-crize financiare și economice globale. În acest cadru, învățământul superior european contează pe colaborarea strânsă dintre educație și cercetare. Totodată, așa cum arată Cristian Duțu în lucrarea *Adoptarea marketingului relațional și impactul asupra performanței organizațiilor*, este extrem de important că „bibliotecarul încearcă să-și cunoască cât mai bine publicul, pentru a dobândi cât mai multe cunoștințe despre public și a adapta relațiile cu acesta”¹⁰. Învățământul superior, de asemenea, joacă un rol cheie în confruntarea cu provocările curente ale societății. Țările UE susțin integral obiectivele Spațiului European al Învățământului Superior, care este spațiul unde învățământul este o responsabilitate publică și unde toate instituțiile de învățământ răspund nevoilor extinse ale societății prin diversitatea misiunilor lor.

În data de 14 septembrie 2022, președinta Uniunii Europene, Ursula von der Leyen, a anunțat că 2023 va fi Anul european al competențelor în întreaga Uniune Europeană. Pe 9 mai 2023, cu prilejul celebrării Zilei Europei, a fost dat startul pentru un an în care instituțiile europene se vor concentra pe dezvoltarea competențelor în întreaga Uniune Europeană. „Educația este singura soluție pentru a ne scăpa de crize, singura pârghie ce depinde de noi. Fiecare este o sursă de învățare, un receptacul pentru realizările altora, arăta pedagogul Constantin Cucoș în cartea *Informația în educație: aspecte ale vizualizării formării*”¹¹. Obiectivul este acela de a asigura instituțiilor de învățământ superior mijloacele necesare pentru continuarea îndeplinirii atribuțiilor, cum ar fi: pregătirea studenților ca cetățeni activi într-o societate democratică și performantă, pentru carieră și dezvoltarea personală; crearea și menținerea unei largi și avansate baze de cunoștințe; stimularea cercetării și inovației etc. Reformarea curentă a sistemelor și politicilor în învățământul superior, mai ales, va continua să fie ferm încorporată în valorile europene de autonomie instituțională, libertate academică și echitate socială și va necesita participarea deplină a studenților și a cadrelor didactice.

Autoarea Mihaela Zecheru arată în lucrarea *Biblioteca publică în sistemul cunoașterii : percepție și expectanță* că „orice societate, indiferent de nivelul de dezvoltare și civilizație la care se află, traversează o serie de etape care produc schimbări la nivel social datorită apariției unor noi agenți care transformă societatea umană atât micro, cât și macrosocial. Toate acestea aduc schimbări semnificative, iar expectanța vizează interesele și obiectivele individuale și/sau de grup”¹². Transformarea conform principiilor adoptate la Bologna a universităților a modelat toată sfera de activitate a acestor instituții, inclusiv organizarea și furnizarea serviciilor de bibliotecă. Explozia editorială a impus ca procesul de completare și de dezvoltare a colecțiilor bibliotecilor universitare, cu literatură care să corespundă exigențelor moderne de instruire, să se realizeze conform unor reglementări minuțios stabilite. Mai ales că procesul de dezvoltare a colecțiilor întâmpină anumite dificultăți, care afectează procesul de completare a colecțiilor cu: literatura necesară; dispersarea informației în multiplele surse de documentare; apariția și pe piața furnizorilor bazelor de date care conțin informație de ultimă oră, dar, din păcate, la prețuri mult prea mari pentru biblioteci etc. Toate aceste schimbări au pus bibliotecile și alte structuri infodocumentare în fața unor provocări la care au trebuit să reacționeze și, nu în ultimul rând, să se adapteze pentru a putea funcționa. Și aceasta pentru că toate progresele pe care societatea le înregistrează, pe toate palierele sale, se reflectă și asupra sistemului de învățământ. Astfel, sistemul educațional cunoaște noi abordări, schimbări, tranziții, transformări de viziune, concepte, situații etc. Este pus în relație cu globalizarea, cu integrarea în Uniunea Europeană, cu dezvoltarea durabilă, cu democrația și cu toate celelalte aspecte ale

¹⁰ Cristian Duțu. *Adoptarea marketingului relațional și impactul asupra performanței organizațiilor*. Timișoara: Editura de Vest, 2012, p. 86.

¹¹ Constantin Cucoș. *Informația în educație: aspecte ale vizualizării formării*. Iași: Polirom, 2006, p. 121.

¹² Mihaela Zecheru. *Biblioteca publică în sistemul cunoașterii : percepție și expectanță*. București: Cartea Universitară, 2005, p. 158.

vieții sociale. Așadar, se dezvoltă ideea de calitate a învățământului superior, de adaptare la noile cerințe ale economiei de piață.

În ultimul deceniu, în spațiul UE preocupările cu privire la promovarea calității în învățământ au sporit considerabil, astfel că țări precum Franța, Marea Britanie, Spania, Olanda, Danemarca, Finlanda etc. au declarat calitatea învățământului ca prioritate principală. Mai mulți factori pot explica această orientare: extinderea sistemului de învățământ universitar, creșterea numărului studenților, diversificarea domeniilor de studiu, transparența, reducerile bugetare, mobilitatea internațională a studenților, a cadrelor didactice, a cercetătorilor, internaționalizarea pieței de muncă. Tot acest complex de factori ridică problema calității procesului educațional și a produselor învățământului universitar.

În consecință, și instituția bibliotecii va trebui să participe activ la noile domenii de cercetare pe care universitatea își dorește să le abordeze, pentru a putea să-și adapteze și să-și dezvolte colecțiile. Este necesară menținerea unei strânse legături cu: rectoratele și decanatele facultăților, cu decanii și prodecanii și, nu în ultimul rând, cu studenții, pentru a cunoaște care sunt disciplinele de bază ale facultăților; care sunt disciplinele opționale; posibilele teme de cercetare; teme de licență, master sau doctorat. Doar astfel cercetătorii, cadrele didactice universitare, studenții și celelalte categorii de personal vor putea primi informațiile pe care și le doresc. Totodată, achiziționarea bazelor de date cu caracter științific, a eBooks-urilor, precum și a celorlalte documente în format electronic, atât de necesare procesului de învățământ, presupune un efort financiar foarte mare pentru bibliotecile universitare și, dacă nu sunt accesate, efortul este zadarnic. Doar printr-o colaborare strânsă între forurile de conducere ale universităților și facultăților, studenți și biblioteci se va reuși găsirea celor mai bune soluții pentru exploatarea la maximum a resurselor infodocumentare.

De aceea, atât în spațiul comunitar, cât și la nivel internațional, biblioteca universitară trebuie să se adapteze dezideratelor și standardelor de calitate adoptate pe plan internațional și, totodată, să urmărească atingerea unor obiective fundamentale ca: diversificarea domeniilor de studiu, transparența, creșterea bugetului, mobilitatea internațională a studenților, a cadrelor didactice și a cercetătorilor, internaționalizarea pieței de muncă. Biblioteca este obligată să se adapteze noilor necesități de informare și documentare, să se alinieze cerințelor Procesului Bologna pentru a face față provocărilor tehnologice. În

acest sens, cel mai bine este reflectat cazul bibliotecilor universitare, acestea trebuind să se implice cât mai mult în formarea culturii informaționale a utilizatorilor prin introducerea în planurile de studiu ale facultăților a unor discipline de specialitate. Este clar că, cel puțin în viitorul apropiat, acest proces va continua și va putea schimba natura bibliotecilor universitare. Abordarea economică a organizării și managementul bibliotecii, analiza economică a serviciilor în cadrul activității bibliotecare facilitează adaptarea la schimbări și găsirea de soluții care să asigure continuitatea existenței acestor structuri biblioteconomice în cadrul universităților.

De aceea, vechile formule devin greoaie și perimate. Sunt numeroase semnale ale decăderii instituțiilor tradiționale ale tiparului: edituri care sunt închise sau înglobate în conglomerate de comunicație; prețurile cărților cresc în permanență; spațiile de depozitare ale bibliotecilor fac față din ce în ce mai greu solicitărilor; sistemul de identificare a informației este greoi și necesită timp care este foarte prețios. Specialiștii văd în biblioteca viitorului o bază de date în care informațiile ocupă un spațiu foarte restrâns, sunt excelent indexate și accesibile la comanda oricărei persoane conectate la rețea. Este de menționat faptul că noile tehnologii vor fi folosite alături de modelele tradiționale de transmitere și asimilare a informațiilor.

Concluzii

În Europa, ca de altfel peste tot în lume, bibliotecile universitare trec prin schimbări rapide, încercând să răspundă cerințelor instituțiilor de învățământ superior, al căror număr este exponențial. Modernizarea bibliotecilor universitare are loc pe baza strategiilor universităților. Pentru a funcționa competitiv, învățământul universitar din orice țară trebuie să se alinieze standardelor internaționale și să adopte strategii manageriale adecvate erei informaționale. Totodată, este imperios necesar pentru orice structură educațională și de cercetare să își asigure și să își diversifice sursele de finanțare, mai ales în condițiile actuale. În bibliotecile universitare europene, toate compartimentele au prin excelență funcții academice, funcția de bibliotecar fiind considerată o ocupație de prestigiu. Cele mai mari satisfacții profesionale derivă din interactivitatea cu utilizatorul, din dinamica și varietatea activităților desfășurate, dar mai ales din parteneriatul cu sistemul de învățământ în procesul de cercetare-inovare.

Așadar, transformările esențiale care se produc în ultimul timp în învățământul contemporan, în țările dezvoltate din Vest, dar și în spațiul est-european capătă un caracter tot mai concret și sunt corelate tot mai strâns la programele educaționale din țările Uniunii Europene. Evoluția deosebită a noilor tehnologii ale informației și comunicațiilor a dus la răspândirea și utilizarea pe scară largă a instrumentelor IT în toate domeniile social-economice, inclusiv în învățământ, mai întâi în cel universitar și apoi în cel secundar. Așa cum am arătat și mai sus, toate progresele care se produc astăzi în societate, pe toate palierele sale, se reflectă și asupra învățământului. Astfel, acesta cunoaște noi abordări, schimbări, tranziții, transformări de viziune, concepte, situații etc. Este pus în relație cu globalizarea, cu integrarea în Uniunea Europeană, dezvoltarea durabilă, democrația și toate celelalte aspecte ale vieții sociale, în contextul unor schimbări ample și dificil de înțeles: ce a fost, ce este și ce trebuie să fie învățământul superior în noile orizonturi ale existenței umane, ce relații noi se instituie între cunoaștere, valorizare și acțiune la nivelul învățământului. În acest fel, se dezvoltă ideea de calitate a învățământului superior, de adaptare la noile cerințe ale economiei de piață.

De aceea, este necesar ca problemele bibliotecilor universitare să fie cunoscute și să se găsească soluții pentru a le putea veni în întâmpinare. Planurile strategice ale universităților trebuie să traverseze direcțiile de dezvoltare ale fondului infodocumentar, misiunea viitoare a bibliotecilor, faptul că o parte a fondurilor obținute din proiecte și taxe ar trebui să se îndrepte spre achiziția de baze de date. Ciprian Ceobanu arăta în cartea sa *Învățarea în mediul virtual : ghid de utilizare a calculatorului în educație* faptul că, „de asemenea, este importantă modernizarea sistemelor de educație și formare pentru a se adapta cerințelor economiei și societății digitale, folosirea responsabilă a tehnologiei și pentru a aborda deficitul de specialiști în tehnologia informației și comunicațiilor”¹³.

¹³ Ciprian Ceobanu. *Învățarea în mediul virtual : ghid de utilizare a calculatorului în educație*. Iași: Polirom, 2016, p. 197.

BCU „Carol” I din București, un susținător infodocumentar activ și permanent al proceselor educaționale și al planurilor curriculare elaborate de Universitatea din București

Dr. Bogdan Alexandru GHEUKA

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” București

Introducere

În epoca diseminării informației, toate tipurile de biblioteci, cu precădere cele cu profil universitar se ocupă atât de prelucrarea, cât și de managementul informației. Bibliotecile sprijină dezvoltarea comunității științifice prin popularizarea de resurse electronice organizate pe profil sau prin acordarea de servicii individuale. Structurile biblioteconomice nu mai pot rămâne astăzi doar simple instrumente de conservare și utilizare a informațiilor. Procesul de informatizare a societății a schimbat modalitatea de acces a utilizatorului la serviciile infodocumentare. În acest sens, bibliotecarii acționează ca un liant între resursele bibliotecii și utilizatori, încercând să stabilească echilibrul necesar între informație și modalitățile de diseminare a acesteia către cititori. În cadrul universităților s-au creat departamente care formează profesioniști în domeniul informării și documentării, ce capătă abilități în a lucra cu informația pe baza unor metodologii clare.

În România, un model de structură infodocumentară de tip occidental o reprezintă Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” din București și filialele sale, care funcționează într-un raport de parteneriat cu Universitatea din București, cu scopul de a putea pune la dispoziția utilizatorilor, prin eforturi financiare și umane conjugate, produse infodocumentare moderne prin intermediul achiziției de carte străină, facilitarea accesului la baze de date naționale și internaționale etc. Aceste eforturi conjugate nu sunt însă absolut deloc facile, în contextul exploziei și globalizării informației și, mai ales, a costurilor foarte ridicate în raport cu resursele financiare disponibile în țara noastră, indiferent de tipul de suport.

Această situație reclamă, în permanență, adoptarea de noi strategii și căutarea de soluții practice, fezabile, pentru a putea răspunde cerințelor din ce în ce mai complexe și mai costisitoare ale procesului de învățământ și cercetare, ale utilizatorilor săi specifici și nu numai.

Scurt istoric

Inaugurată la 14 martie 1895 ca Fundație Regală, BCU „Carol I” conferă o continuitate dinamică tradițiilor culturale și educative care i-au marcat începuturile. BCU „Carol I” asigură baza documentară și de informații necesare procesului de învățământ, atât la nivelul aprofundării studiului, cât și al cercetării; realizează valorificarea și comunicarea documentelor și a surselor de informații; facilitează accesul rapid la diverse categorii de surse, atât din colecțiile proprii, cât și din cele externe; organizează un sistem complex de servicii pentru toate categoriile de utilizatori.

Întemeiată inițial pe o orientare preponderent umanistă, colecțiile de documente ale BCU „Carol I” oferă astăzi posibilități de informare, studiu și cercetare în toate domeniile cunoașterii. Procesul de dezvoltare a bazei de documente este subordonat cerințelor utilizatorilor specifici BCU „Carol I”, interesați de aprofundarea studiilor universitare și de cercetare științifică. Strategia achiziționării de pe piața editorială internă și internațională are în vedere criterii ferme de exigență. BCU „Carol I” este prima mare bibliotecă universitară din România care a introdus un sistem informatic integrat. Prin intermediul mediului on-line, BCU „Carol I” se integrează în dinamica circuitului mondial al informației. Conectarea la baze de date științifice, sincronizarea cu tendințele contemporane ale cunoașterii, oferă utilizatorilor un potențial remarcabil pentru studiu și cercetare. Extinderea infrastructurii în tot mai multe biblioteci din cadrul rețelei de 16 filiale configurează treptat un sistem complex de utilizare a resurselor documentare în întregul ansamblu BCU „Carol I”.

În cadrul Universității din București, BCU „Carol I” este centrul coordonator al unei rețele formate din biblioteci de facultate ale căror colecții de documente sunt dedicate procesului didactic curent. De asemenea, BCU București promovează cercetarea în domeniul biblioteconomiei și științei informării, participă la activități naționale și internaționale de analiză și sinteză profesională, inițiază și dezvoltă programe și acțiuni de formare și educație continuă în domeniul bibliologiei și științei informării. Încă de la înființare, ca și bibliotecile universitare din Iași, Cluj și Timișoara, biblioteca Fundației „Carol I” a beneficiat de numeroase donații ale unor societăți sau persoane particulare și a avut drept de depozit legal. „Noua instituție a îndeplinit, încă de la început, rolul de Bibliotecă Centrală a Universității din București, ai căror studenți erau lipsiți de o bibliotecă proprie și se foloseau de materiale ale Bibliotecii Centrale a Statului și de mici biblioteci din cadrul catedrelor și facultăților, așa cum arăta biblioteconomul Gheorghe Buluță în lucrarea *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*”¹ Creșterea continuă a fondurilor și a numărului de studenți a dus la măsuri de extindere a clădirii, dar și la dezvoltarea de noi servicii și măsuri administrative.

Regulamentul bibliotecii stabilea, ca prioritate, sprijinirea sistemului de învățământ universitar cu „materiale românești și streine, de interes literar și științific împreună cu un program de funcționare care să dea posibilitatea utilizării sălilor de lectură a unui număr cât mai numeros de cititori. Manuscrisele și publicațiile rare au făcut, de asemenea, parte din materialul documentar pus la dispoziție de bibliotecă”², preciza Tzigara-Samurcaș în lucrarea *Fundațiunea Universitară 1891-1931*. În organizarea bibliotecii Fundației s-au respectat principii biblioteconomice moderne, chiar pentru acea epocă. Aranjarea cărților după sistemul “open shelf” a permis accesul liber, astfel încât cititorii aveau posibilitatea de a-și lua singuri cărțile necesare din rafturi, „ceea ce era extrem de modern pentru acel timp și nu era practicat decât rar în Europa”³, menționa profesorul Mircea Regneală în *Studii de biblioteconomie*. De asemenea, în bibliotecă existau două cataloage: unul alfabetic, pe autori și titluri de lucrări, și un altul pe domenii, conform Clasificării Zecimale Universale. Tot profesorul Mircea Regneală menționează că aceasta a fost prima bibliotecă din România care a introdus acest sistem de clasificare la un timp foarte scurt de la publicarea lui de către Institutul Internațional de Bibliografie de la Bruxelles. De asemenea, a existat și un catalog special pentru publicațiile periodice.

Un moment important în evoluția bibliotecii Fundației a fost redeschiderea și reorganizarea de după cel de-Al Doilea Război Mondial. Transformările impuse de reforma învățământului în ce privește domeniile de studiu la Universitatea din București au avut impact asupra bibliotecilor de facultate, fiind vizate atât bugetul, cât și spațiile necesare sălilor de lectură, depozitelor etc. Structura bibliotecii trebuia să corespundă noii structuri organizatorice a universității ale cărei scopuri le sprijinea. Bibliotecile de facultate s-au transformat în filiale ale unității centrale. Aceste reorganizări au necesitat stabilirea unor mijloace eficiente de coordonare a activităților bibliotecare, stabilirea unei politici unitare de completare și prelucrare a fondurilor. În afara acestor reorganizări, conducerea bibliotecii a fost interesată de introducerea unui orar de 14 ore și jumătate pentru sălile de lectură, de întemeierea de biblioteci în căminele studențești și de crearea unor colecții de beletristică pe lângă bibliotecile de facultate. Interesul pentru rolul de informare și documentare a condus, în final, la crearea unui serviciu specializat care a avut ca sarcini principale informarea despre transformările învățământului universitar din lume, elaborarea de cercetări bibliografice, realizarea de bibliografii etc.

¹ Gheorghe Buluță, Sultana Crauia, Victor Petrescu. *Biblioteca azi: informare și comunicare*. Târgoviște: Bibliotheca, 2004, p. 145.

² Alexandru Tzigara-Samurcaș. *Fundațiunea Universitară Carol I: 1891-1931*. București: Atelierele Grafice Socec, 1933, p. 6.

³ Mircea Regneală. *Studii de biblioteconomie*. Constanța: Ex Ponto, 2001, p. 36.

În anii '70, un director cadru didactic universitar, care deținea funcția de prorector al Universității din București, și trei directori adjuncți asigurau conducerea instituției. Cadre didactice, delegate de fiecare facultate, fac parte și din Consiliul Științific, care constituie organul consultativ al conducerii bibliotecii, găsim menționat în lucrarea *Biblioteca Centrală Universitară din București; scurt istoric 1895-1970*⁴

În 1970, organigrama sistemului de bibliotecă de la Universitatea din București menționează următoarele servicii centralizate: completarea colecțiilor, schimbul de publicații și de dotare a lectoratelor, catalogarea, clasificarea, împrumutul interbibliotecar intern și extern. În cadrul serviciului de informare și documentare, activitatea se făcea centralizat și în colaborare cu bibliotecile diverselor facultăți. Erau, de asemenea, centralizate activitățile de informare și documentare legate de problemele învățământului superior: publicațiile periodice legate de problemele învățământului superior, indexarea coordonată, precum și activitatea Serviciului de metodologie și perfecționare bibliologică.

Printre înnoirile importante se numără introducerea softului Vubis pentru automatizarea catalogului în anul 1994, ceea ce a marcat intrarea într-o nouă fază de dezvoltare a bibliotecii. Organigrama bibliotecii din anul 1994 se bazează pe organigrama din 1970, la care se adaugă Serviciul de Informatizare. Infrastructura informatizată determină optimizarea tuturor subsistemelor bibliotecii în relația ei cu mediul informațional intern și internațional și în funcția ei definitorie de serviciu public de diseminare a informației. Cu ajutorul calculatoarelor, publicul poate accesa atât catalogul unității centrale, cât și baze de date bibliografice și publicații electronice care vin în sprijinul cercetării și formării educaționale. Odată cu redeschiderea bibliotecii, după ce a fost închisă publicului în urma tragicilor evenimente care au avut loc la sfârșitul anului 1989, mai exact în anul 2001, se pune la dispoziția utilizatorilor un spațiu aparte, denumit Sala Europa, destinat studierii unui bogat fond de documentație europeană. În organigrama din anul 2001, apar noi denumiri ale serviciilor: Serviciul de metodologie, Resurse Umane, Oficiu de Calcul. Informatizarea, facilitează cu rapiditate accesul la informație științifică de ultimă oră și atrage în mod special utilizatorii tineri. În acest context, chiar și cei deprinși cu tehnologiile tradiționale sunt constrânși să-și însușească noile strategii de cercetare.

Din anul 2005, Cercetarea și Metodologia își desfășoară activitatea în cadrul aceluiasi serviciu, iar cel de Resurse Umane se ocupă și de dezvoltarea profesională a bibliotecarilor, reorganizări pe care le găsim și în biblioteci de prestigiu din lume.

Serviciul bibliografic a elaborat ghiduri diferențiate pe domenii, pentru orientarea în sălile de lectură cu acces liber. Acest proiect poate fi comparat cu cele mai renumite lucrări similare realizate în lume, ca de exemplu: *Walford Guide to Reference Material*, care pune la dispoziția utilizatorilor 21.994 titluri din bibliotecile engleze și americane.

Ghidul BCU-București vine în sprijinul utilizatorilor bibliotecii: studenți, cercetători, profesori. Totodată, este alcătuit în spiritul de a optimiza relația cu utilizatorul și cu rolul bine definit de a constitui un serviciu de referință performant.

Activitate științifică

BCU București este implicată și în cercetarea științifică. Colecțiile de carte veche și bibliofilă, necesare în domenii ca: istorie, filologie, teologie, impun prezența unor specialiști care să se ocupe de aceste domenii. Modificările apărute după 30 decembrie 1947 au necesitat reorganizarea colecțiilor, iar din anul 1977 s-au adăugat primele manuscrise. Între anii 1977 și 1989 au intrat în secție 2.684 de manuscrise. Din 1990 a început din nou reorganizarea secției, iar odată cu efortul de refacere a colecțiilor bibliofilie secția va deveni autonomă, revenindu-i inițial sistematizarea și prelucrarea fondurilor specifice. Din 1993 s-a trecut și la restaurarea documentelor, prin înființarea unui laborator de patologie și restaurarea cărții, proiect a cărui organizare a început în 1982. În organigrama din 2005 este menționată Secția bibliofilie, manuscrise și restaurare, punct de interferență între trecut și viitor, „dimensiune temporală relativă pentru împlinirea destinului oricărei cărți”, scria specialistul Doru Bădără în articolul „Secția bibliofilie, manuscrise și restaurare din Biblioteca Centrală Universitară din București”⁵, publicat în revista *Biblioteca* nr. 11-12 din anul 1995.

⁴ ****Biblioteca Centrală Universitară din București; scurt istoric 1895-1970*. București: Biblioteca Centrală Universitară, 1970, p. 55.

⁵ Doru Bădără. *Secția bibliofilie, manuscrise și restaurare din Biblioteca Centrală Universitară din București*. În: *Biblioteca*, nr. 11-12/1995, pp. 369-373.

Așadar, putem aprecia faptul că misiunea BCU „Carol I” București este aceea de a participa activ la procesul de instruire, formare și educare, precum și la activitatea de cercetare din cadrul Universității București, prin dezvoltarea unei baze infodocumentare pertinente științific, destinată susținerii programelor curriculare și de cercetare ale studenților, cadrelor didactice, cercetătorilor, facilitând accesul la aceste colecții de informații, conștientă fiind de rolul strategic pe care îl are biblioteca în cadrul societății informaționale. Biblioteca colecționează, organizează și valorifică fonduri de cărți, publicații seriale și alte publicații românești și străine din domeniile specifice, asigură, de asemenea, accesul gratuit la colecțiile sale studenților, cadrelor didactice și cercetătorilor Universității din București, fiind deschisă, însă, și altor categorii de utilizatori, asigurând accesul nediscriminatoriu la informații.

Biblioteca face parte din sistemul integrat al bibliotecilor din România. În acest scop, cooperează cu bibliotecile centrale universitare și bibliotecile instituțiilor de învățământ superior pentru asigurarea maximei eficiențe în completarea, organizarea și utilizarea colecțiilor de publicații, precum și în activitatea bibliografică și de informare documentară, participă la realizarea catalogului național partajat și a bibliotecii virtuale românești. Biblioteca întreține și dezvoltă relații de cooperare cu organisme, instituții, biblioteci, unități de informare documentară din țară și străinătate. Fondul infodocumentar corespunde atât cerințelor și exigențelor actuale de formare și specializare academică și de cercetare științifică, cât și tendințelor recente care se manifestă în evoluția surselor moderne de informare și documentare. BCU „Carol I” a dezvoltat atributele unei biblioteci modern, care îmbină serviciile tradiționale cu cele electronice, promovează și dezvoltă difuzarea informației pe care o colecționează, organizează, prelucrează, pentru a contribui într-o măsură din ce în ce mai mare la satisfacerea completă și pertinentă a cererilor de informare ale utilizatorilor prin folosirea metodelor moderne de prelucrare și difuzare a informației, oferind beneficiarilor săi un spectru larg de servicii, accesibile și de calitate, care vin să faciliteze efortul acestora și, în final, să conducă la soluționarea pozitivă a demersului lor.

În plină eră a exploziei informaționale, biblioteca trece printr-o revoluție produsă de tehnologiile informatice, etapă în care, datorită atributului său de furnizor și mediator al informației, trebuie să se adapteze la evoluția tehnologică, la cerințele utilizatorilor, pentru a-și menține utilitatea ca furnizor de servicii de informare. În acest sens, la BCU „Carol I” informatizarea activității de bibliotecă are ca obiectiv creșterea calității și cantității informației pusă la dispoziția utilizatorilor într-un timp cât mai scurt, dezvoltarea și diversificarea serviciilor de informare oferite, creșterea numărului de utilizatori și a eficienței activităților de bibliotecă, realizarea unei baze de date bibliografice proprii, cu posibilitatea conectării la o rețea națională sau internațională, integrarea bibliotecii în dinamica circuitului mondial al informației etc.

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” din București a participat, în calitate de partener/ beneficiar, la câteva proiecte de anvergură, cum ar fi proiectul NUSIDOC-S&T (Sistem Național Unitar de Informare și Documentare Științifică și Tehnică). Obiectivul principal al acestor proiecte a fost crearea catalogului ROLINEST prin punerea în comun a cataloagelor online ale bibliotecilor participante la proiect, asigurarea accesului utilizatorilor la resurse de informare eterogene, cum ar fi cataloage online, resurse electronice, reviste electronice, baze de date, dezvoltarea unor servicii noi și moderne pentru utilizatori. De asemenea, Biblioteca Centrală „Carol I” din București a fost partener al ETH-Zürich în cadrul proiectului ROMDOC (Platforma Centrală de Publicații pentru Literatura Gri din Universitățile Românești). Scopul acestui proiect a fost implementarea unei platforme de publicații pentru documentele gri elaborate de comunitatea științifică din universitățile din România (teze, proceedings-uri, articole), accesul utilizatorilor la documente în format digital, reflectarea informației digitizate în catalogul online al bibliotecii, digitizarea fiind nu doar o soluție modernă în ceea ce privește arhivarea și conservarea, ci și cel mai eficient mijloc de circulație a informației.

Principalele direcții de acțiune ale bibliotecii au vizat:

- dezvoltarea colecțiilor prin achiziționarea tuturor categoriilor de publicații pe specificul specializărilor existente în Universitatea București;
- a fost promovat un schimb activ de documente cu aproximativ 170 de parteneri externi, precum și un schimb susținut cu aproximativ 20 de parteneri reprezentând universități din țară, ceea ce a contribuit atât la îmbogățirea fondului bibliotecii printr-un consum financiar redus, cât și la cunoașterea în străinătate a lucrărilor publicate de profesori ai universității;

- reevaluarea colecțiilor, având drept ținută eliminarea din bibliotecă a publicațiilor perimate științific și fizic, cât și a celor nerestituite din diferite motive de cadre didactice și studenți;
- popularizarea colecțiilor prin elaborarea, editarea și difuzarea surselor signalactice – buletine și repertoare de informare – în formă scrisă sau pe site-ul bibliotecii. Prezentarea periodică a noutăților în cadrul unor expoziții.

Concluzii

Provocarea permanentă cu care este confruntată BCU „Carol I” în prezent este necesitatea de a elabora strategii de dezvoltare care să asigure menținerea unor aspecte tradiționale, dar în același timp să permită crearea unei organizații receptive la schimbare. Pe scurt, câteva deziderate avute în vedere sunt:

- asigurarea unei colecții de materiale de referință adecvate susținerii programelor de învățământ și de cercetare; crearea și menținerea unor facilități corespunzătoare oferite de bibliotecă;
- asigurarea accesului la colecțiile bibliotecii și la serviciile sale de referință sau la alte servicii destinate cadrelor didactice, cercetătorilor, studenților și altor categorii de utilizatori;
- dezvoltarea schemei de personal și sistemelor corespunzătoare de lucru pentru selectarea, analiza, aranjarea, depozitarea și conservarea colecțiilor, ca și pentru accesul utilizatorilor la acestea;
- asigurarea condițiilor corespunzătoare, din punct de vedere fizic, propice studiului și cercetării, ca și conservării materialelor aflate în grija bibliotecii;
- asigurarea folosirii responsabile a resurselor și fondurilor financiare ale bibliotecii, indiferent de proveniență, printr-o administrare eficientă și o dotare adecvată cu personal care să garanteze un nivel corespunzător al acestora pentru a putea asigura îndeplinirea obiectivelor stabilite;
- participarea la activitatea didactică, cultural-educativă, de cercetare științifică și de perfecționare din universitate, asigurând informarea documentară a utilizatorilor;
- întreținerea și dezvoltarea relațiilor cu biblioteci, instituții, organizații și personalități ale vieții științifice și culturale din țară și străinătate, în scopul intensificării circulației informațiilor și documentelor;
- organizarea de consfătuiri, schimburi de experiență, sesiuni și simpozioane pe teme de biblioteconomie și informare documentară, participarea la manifestările de specialitate organizate pe plan național și internațional, colaborarea cu organizațiile profesionale ale bibliotecilor din învățământ și din alte rețele;
- colaborarea la lucrări bibliografice și de informare documentară editate pe plan local, național și internațional;
- întreprinderea de acțiuni privind informatizarea activităților din bibliotecă, participarea la rețele și sisteme informatizate din țară și străinătate.

Pentru realizarea acestor deziderate, obiectivul bibliotecii este să selecteze, să califice corespunzător și să asigure continua disponibilitate a personalului de specialitate, necesar pentru structurarea colecției, diseminarea informațiilor și prestarea serviciilor.

Având în vedere caracterul special al bibliotecii de sistem introdus (schimb continuu de masă – prin cărțile împrumutate – și de informații, prin multitudinea altor servicii oferite), există o preocupare continuă în stabilirea unei strategii, dar și a unei noi scheme organizaționale care să răspundă cerințelor care se manifestă în prezent în societate (trecerea de la o societate informațională către o societate a cunoașterii).

În concluzie, putem aprecia faptul că concepția managerială a BCU „Carol I” București răspunde optim provocărilor majore cu care se confruntă bibliotecile universitare actuale și este reprezentată atât de crearea unui mediu de bibliotecă navigabil on-line, cât și de resurse și servicii care răspund satisfăcător nevoilor informaționale ale utilizatorilor, întrucât, pe lângă serviciile tradiționale, BCU oferă cititorilor săi, cu generozitate, resursele bibliotecii digitale.

Eminescu și Nietzsche, frați de cruce ai singurătăților*

– Invitație la Galeria de Arte a Singuraticilor Geniali –

Ion FERCU

Buhuși

Singurătatea și suferința sunt surori gemene ale spiritului nostru. Uneori, seamănă cu două boabe de rouă care n-au fost încă mângâiate de primele raze ale soarelui. Alteori, au chipul unor lacrimi neplânse, care ni se zvârcolesc în suflet. Le găsim în prăpăstiile cele mai mari ale supraviețuirii noastre, dar și pe piscurile cele mai semețe ale îndrăzelilor umane. Locuiesc în bocet, în cântecul de dor, în cele mai tainice dintre zborurile și prăbușirile noastre. Când ești singur, înveți cine ești. Când suferi, înveți ce nu mai poți ascunde; înveți că nu te mai poți ascunde nici de tine. Atunci când le porți pe amândouă cu demnitate, ele nu te distrug; te transformă, te apropie și mai mult de esențele supraviețuirii.

Singurătatea, dusă până la marginile zdrențuite ale speranței, nu mai este o lipsă de oameni, ci o prezență nemiloasă a tot ceea ce ești. N-ai unde fugi. Nici în afară, nici în tine. Ești pus în fața întregului tău suferind. Acolo nu mai există decor. Acolo începe esența. Iar suferința, dezbrăcată de sensuri înalte și metafore salvatoare, devine un soi de alfabet tainic al rezistenței, un cod interior care spune: „Încă sunt”. Nu spune „bine”. Nu spune „rău”. Nu spune „puternic” sau „frumos”. Șoptește doar atât: „Încă sunt”.

Adevărul este că omul nu-i pe deplin viu până când nu a fost cu totul singur și până când nu a cunoscut cu adevărat suferința. Pentru că abia acolo, în acel loc periculos și întunecat al ființei, unde au fost scoase toate cuțitele primejdiilor și principiilor, se aprinde, uneori cu greu, alteori ca un fulger, prima scânteie a libertății lăuntrice. Și poate că și a creației.

Cine nu a locuit, măcar o dată, în imperiul surorilor de rouă poate că nu va ști, probabil, nicio dată cât de sacru este să zâmbești, cât de miraculos este să spui „te înțeleg”, cât de vindecător este să fii om printre semenii tăi.

Toate acestea mi-au fost sugerate de doi mari prieteni: Nietzsche și Eminescu, spirite de singurătățile și suferințele cărora încerc, timid, să mă apropiu în rândurile care urmează. Ei mi-au predat lecția despre suferința și singurătatea care devin cuvânt, iar cuvântul devine mângâiere pentru Speranța (însoțită mereu de incertitudini) care ne caută din orizonturile cele mari tulburătoare ale hăituitei noastre ființări.

În economia prezentei intervenții voi aborda (sumar) doar problematica singurătății celor două mari spirite: Eminescu și Nietzsche.

Un Paganini al unei singure corzi, un Paganini al tuturor corzilor

La Nietzsche, singurătatea este universul în care voința de putere, nihilismul, eterna reîntoarcere a aceluiași, supraomul și dreptatea pot fi croite ca proiecte ale restaurării ființei. *Singurătatea este o necesitate, o trebuință vitală; oxigenul unei ființări autentice, combustibilul viului.*

Găsim și la Eminescu această perspectivă a percepției singurătății. Euthanasius și Cezara depun mărturii în acest sens. Eminescu, însă, nuanțează. La el, singurătatea este, în principiu, *un efect al aventurilor supraviețuirii sale*. Unul pe care și-l asumă nu doar estetic. Etic, viețuiește în aceeași paradigmă cu stihiiile și îmbrățișările oblojitoare ale singurătății. În discursul său poetic, un fior existențialist care are chipul rupturii funciare dintre strigătul omului și tăcerea irațională a lumii generează singurătate. Karel Čapek, în *Fabrica de absolut*, ne spunea povestea invenției unui motor care produce multă energie ieftină prin divizarea materiei. Pe lângă energie, acesta eliberează și *absolutul*. Eminescu ne oferă perspectiva creatorului ca „fabrică de singurătate”. O singurătate pe care o îmbrățișează, zvârcolindu-se, hrănindu-și spiritul din ea. Strigătul omului Eminescu are chipuri de dor, de iubire. La Eminescu, singurătatea nu este un *lamento*. Nu este plângere, tânguire, eșec; poate că este locul din care te ridici pentru a merge mai departe. Este o prăbușire salvată estetic prin grija unei plase de siguranță zămislită din idealuri romanti-

* Comunicare susținută la Congresul Mondial al Eminescologilor, Chișinău (31 august-1 septembrie 2025).

ce. Singurătatea eminesciană este cea a aștrilor care oferă mereu lumină și căldură, dar nu primesc, la schimb, decât echivalentul unei scripuri de înșelător surâs terestru. Valoarea de schimb trișează însă: *absolutul* este impus de soartă ca echivalent al *efemerului*.

Vocea *singurătății* lui Nietzsche cuvântă imperial într-un singur registru intrat în arhiva spiritului nostru. Cea a lui Eminescu, imperial-poematică, s-a culcușit în genele ființării noastre, poartă ștafetă de

neam, se joacă în noi de-a înalțurile și prăpăstiile, de-a viața și moartea, ne propune un de-a v-ați-ascunselea în care, capricioasă, singurătatea nu numai că nu vrea să se ascundă, ci ne iese mereu în cale, ca o zână care scoate apă vie din lutul uscat al fântânilor.

La Nietzsche, singurătatea umblă prin lume în hainele de gală care poartă o butonieră cu însemnele spiritului elitist. Singurătatea lui Eminescu lasă urme mitice prin codri, pe lângă izvoare, prin preajma dramelor noastre, ne luminează tradițiile și credințele, bate obrazul gros al clipei cea repede: „Iar timpul crește-n urma mea... măntunec”.

Eminescu, filosoful-poet, cunoaște Singurătatea Singurătății, e călăuză, șerpaș al singurătăților. El, notează seducător acad. Mihai Cimpoi, „cunoaște Regalitatea solitudinii, devenind Păstorul «oilor de aur» ale basmului ei, și al simfoniei tablou ființial al lumii. E, la Eminescu, o singurătate în singurătate, o singurătate în singurătăți, din firele singurătății ca realitate intimă a lumii țesându-se urzeala existenței”.

Theophile Gautier scrie despre Paganini: „Era un diavol și un înger al viorii, acuzat că închisese sufletul amantei sale în sicriul sonor al instrumentului său. Era un inimitabil și fantastic virtuoz, care face să se creadă în puterea vrăjilor”. Putea cânta și pe o singură coardă. Așa mi se pare că-și interpretează și Nietzsche... *partitura: dă viață și sens marii lui singurătăți folosind o singură coardă*. Nietzsche este un Paganini al Singurătății.

Eminescu este un Paganini al tuturor corzilor. Nietzsche s-a concentrat obsesiv, cu o intensitate extremă, pe o dominantă a discursului, pe un *monolit ideatic*: *voința de putere – singurătatea și suferința transfigurate – tragedia devenirii*. El a atins profunzimi abisale, doar pe „o singură coardă”, pe linia unui sunet existențialist, tragic, lucid până la epuizare. Uneori, pare să fi sacrificat armonia pentru tensiune. Prin contrast, Eminescu poate fi privit ca o conștiință lirică universală. El cântă pe toate corzile ființei: dragostea, moartea, istoria, visul, dorul, cosmosul, dorința de absolut, decăderea lumii, melancolia timpului, iluzia, sacralul și profanul. Fiecare „coardă” are vocea ei unică în poezia sa. Poetul este atât romanticul și metafizicianul, cât și muzicianul care dirijează întreaga simfonie a omenescului. Nietzsche arde pe verticală, ca o flacără care consumă totul. El este expresia concentrării pe o temă până la autodistrugere. Eminescu respiră pe orizontală și verticală, deopotrivă, în ceea ce s-ar putea numi o cosmologie lirică.

Nietzsche este virtuozul corzii tragicului absolut. Între Apollo și Dionysos, între voința de putere și abisurile moralei, el urcă, se prăbușește, strigă, disperă, explodează în aforisme care au chipul unor fulgere pe cerul unei minți mistuite. Coarda lui e voința, e solitudinea, e spiritualizarea singurătății și a durerii. Nu are nevoie de acompaniament. Nu compune o simfonie a lumii, ci un solo amar, orbitor, o rugă a unui Zeu rănit de propria luciditate. Nietzsche a ars într-o singură idee, într-o unică revoltă, într-un unic destin tragic. Tocmai de aceea, sunetul lui e recognoscibil, inconfundabil, imposibil de uitat.

Eminescu este virtuozul armoniei tuturor vibrațiilor. Este în același timp tânăr și bătrân, romantic și înțelept, melancolic și vizionar. El nu strigă; rostește, murmură, plânge și învâluie. La el, totul e muzică. Până și prezența morții aduce o muzicalitate lină, ca o amintire care plutește peste ape. Eminescu nu forțează sensul. Îl lasă să respire, să se destăinuie, să-și mărturisească vânătaiele. El nu strivește idei, ci le topește în imagini. Nu vrea să biruie lumea, ci să o înțeleagă dinăuntru, ca un copil care atinge infinitul obosit. A făcut din suferință o simfonie, din dorință o rugăciune, din poezie o stea care nu cade.

Eminescu își asumă o orchestră interioară: de la eros și moarte, la cosmos și istorie, de la filosofia indiană la suferința națională, de la poemul metafizic la notația cotidianului dezamăgitor. Are sensibi-

litatea de a auzi totul: tăcerea și tumultul. Paganini al tuturor corzilor ar vrea să sugereze că vedem „corzile” ca pe niște registre ale ființei și stilului: elegiacul, misticul, socialul, cosmicul, filosoficul, ludicul și chiar cinicul, pe alocuri. Singurătatea eminesciană nu e liniară. E uneori cosmică („La steaua”), alteori istorică („Scrisoarea III”), câte o dată romantică și erotică („Pe lângă plopii fără soț”), dar și ontologică, în fața inexistenței sensului absolut („Odă (în metru antic)”). Sunt măști ale aceleiași singurătăți metafizice, exprimate poetic. Nietzsche e obsedat de o coardă pe care o duce spre abis, Eminescu e dirijorul unei întregi simfonii a singurătății, suferinței, a cunoașterii și a dorului. La Nietzsche avem monofonia tragică, la Eminescu o polifonie melancolică.

Dacă ar fi să fac un scurt popas asupra solitudinii... sonore la cei doi, aș spune că Nietzsche mă trimite la o singură coardă, la o singură rană. El nu este un filosof în sensul sistematic al cuvântului, ci un rănit al cugetării, un vizionar care și-a sacrificat liniștea pentru a auzi o unică, obsesivă vibrație: voința de putere. Aceasta nu e doar o idee; este coarda întinsă până la rupere pe care cântă întreaga sa operă. *Așa grăit-a Zarathustra* nu este doar o carte, ci o vioară cu o unică vibrație despre un Dumnezeu pierdut, despre omul aruncat în pustiu, singur cu sine. Această coardă unică are totuși o diversitate de registre: sarcasmul, melancolia, elegia, furia, strivirea, iluminarea. Nietzsche cântă pe o singură coardă, dar sunetul său capătă ecouri multiple. Este acel Paganini care, rămas doar cu o singură coardă de adevăr, smulge din ea un întreg concert de disperare și strălucire.

Eminescu ne cântă pe toate corzile unei lumi pierdute. Este o orchestră. El nu cântă o idee, ci un univers. În el se aud, după cum am tot spus, toate corzile ființei: iubirea și moartea, timpul și visul, dorul și deznădejdea, mitul și istoria, cosmosul și copilăria, geniul și norodul. Fiecare vers eminescian pare scris nu cu pana, ci cu rezonanța unei lumi pe care doar el o mai poate visa. Spre deosebire de Nietzsche, Eminescu nu arde doar o idee, ci se arde pe sine în fiecare imagine, în fiecare metaforă. Dacă Nietzsche este un ascet al unei singure flăcări, Eminescu este un altar aprins din toate direcțiile. Nu una, ci o mie de corzi se încordează în el, iar singurătatea lui nu este una abstractă, ci vie, caldă, tragică, mereu schimbătoare, umană.

Singurătatea lui Nietzsche e solitară, ascetică, abisală. Este strigătul celui care a părăsit muntele oamenilor pentru a urca pe muntele zeilor, doar pentru a descoperi ceea ce știa: că zeii sunt plecați. Este o singurătate profetică, rece, uneori aproape supraomenească.

Eminescu și Nietzsche, frați de cruce și întru suferințe, sunt doi mari singuratici care au îmblânzit Singurătatea.

Eminescu și Nietzsche nu s-au întâlnit niciodată, deși pașii și gândurile i-au purtat uneori prin aceleași locuri istorice. Și-au lăsat, în schimb, după moarte, singurătățile lor istorice să se întâlnească, să se răzvrătească, să îndrăznească mereu către ivirea de noi lumi, către umanizarea prăpăstiilor din noi și zămisirea unor speranțe care vor trezi viul moleșit al ființării noastre... Deși nu s-au privit niciodată în ochi, nici nu și-au auzit vreodată glasurile, singurătățile lor au început un dialog tăcut, postum, care continuă în cei care, ca și Tine, le ascultă ecoul.

Au mers amândoi, fiecare în felul său, prin aceleași teritorii ale spiritului: ruinele sufletului, marginile metafizice ofilite ale ființei, abisul conștiinței, fascinația pentru eternul reînceput. Eminescu este cugetătorul cu visul „dintre lumi”, Nietzsche, cu „eterna reîntoarcere”. Fiecare a fost un solitar, dar nu un izolat. Ambii s-au răzvrătit împotriva convenției, împotriva decăderii sufletului, împotriva pierderii sensului, dar niciunul n-a fost un simplu pesimist. Amândoi au săpat tuneluri în noaptea ființei, tocmai pentru a zări lumina; fie ea sub forma unei „zări de ziuă”, fie sub forma unui „copil jucându-se cu sorii”.

Acel „viu moleșit al ființării noastre” are nevoie de asemenea întâlniri în care poezii și gânditorii, deși despărțiți de timp și de geografie, se ating în adâncurile unei neliniști comune. Eminescu și Nietzsche se întâlnesc mereu și în gândurile celor care îndrăznesc să le pună numele unul lângă altul și să-i asculte cum construiesc, din marile lor singurătăți, punți între ființă și prăpastie, între tăcere și speranță. Întâlnirile lor din înalturile marii tăceri eterne încă ne fascinează.

Galeria de Arte a Singuraticilor Geniali

Vă invit, în spiritul *efigiilor în arte*, tema seducătoare a Congresului, să vizităm împreună Galeria de Arte a Singuraticilor Geniali. Vă propun să vedem cum ar putea arăta portretele marilor singuratici Eminescu și Nietzsche, realizate în maniere diferite: Rembrandt, Picasso, Edvard Munch, Vincent van Gogh, Salvador Dalí... Cum ar putea fi prezentate aceste portrete de un ghid specializat în... istoria mari-

lor singurătăți?...

Cred că ghidul ar începe cam așa... „Bun venit în Galeria de Arte a Singuraticilor Geniali! Aici, singurătatea nu este o pedeapsă, ci un templu interior. Nietzsche, în *Sala Furtunilor*, se plimbă printre fulgerele și trăsnetele propriului gând, ca un zeu răzvrătit, beat de chemarea inocenței unei noi Faceri, stând cu ochii pe beregata Lumii, șoptindu-i acesteia, ca un Don Juan al Cunoașterii, o seducătoare declarație de dragoste. Întorcându-ne sufletele pe dos, pășește peste ruinele idolilor istoriei aidoma unui Gulliver al îndrăzelilor care crede că, renunțând la ispititoarea/dulcea otravă a nostalgiei celui *Et in Arcadia ego*, am putea croi orizonturi în care viul din noi să divorțeze de veștejirile sale.

Eminescu, în *Sala Aștrilor*, cutreieră prin universurile acelei supraviețuiri beată de sfințenia idealului și de stele, torturată de real, minată de fragilitate și însetată de aspirația spre absolut. Are aura unui zeu fără portofoliu care scrie pe cerul ființării noastre, cu pulbere de aștri, că «a exista înseamnă a suferi».

Amândoi au refuzat și cea mai mică oază de confort terestru și s-au ales cu infinitul. Priviți-le chipurile! Nu sunt doar portrete, ci hărți ale unei suferințe transcendente. Luați-vă timp. Ascultați tăcerile lor. Poate că veți descoperi astfel și singurătatea din voi...

Între *Stea și Abis* este denumită expoziția de pictură care explorează singurătățile lui Eminescu și Nietzsche. Expoziția nu este un omagiu, ci o întrebare. Nu este un muzeu al durerii, ci un traseu prin interioare interzise. Între vitrinele reci și umbrele vii, vă invităm să pășiți în spațiul comun al celor două singurătăți care n-au cerut niciodată companie: Eminescu și Nietzsche. Unul este poetul unei limbi ce visa cosmosuri vindecătoare; celălalt, gânditorul unei lumi sfâșiate de propria luciditate. Amândoi au locuit marginea; sihăstria singurătății creatoare. În catalogul expoziției veți găsi texte, portrete imaginare sau obiecte gravide de tăceri asurzitoare, întrebări scrise cu ultimele puteri care s-au îngămădit la capătul strigătului. Nu veți găsi biografii, ci trăiri în formă pură: Eminescu, înlăuntrul visului cosmic; Nietzsche, în labirintul voinței de putere și disperare.

Singurătatea lui Eminescu e de esență astrală: o retragere în necuprins, o respirație a absolutului care nu se mai regăsește în lume. Pur și simplu nu mai există oxigen terestru pentru a întreține o asemenea respirație. Într-un colț de pagină, Luceafărul nu mai coboară; așteaptă zadarnic o chemare care nu mai vine.

Singurătatea lui Nietzsche e de esență tectonică: o încordare a ființei care simte cum se fisurează temeliele vechilor valori, cum fumegă ruinele lor. Vocea lui Zarathustra răsună în gol; fără discipoli, fără ecou. O auziți? Această expoziție nu se vizitează; se trăiește în regim de meditație sihastră. Nu oferă concluzii, nu propune însoțiri. Nu aduce răspunsuri, ci doar oglinzi în care poate vă veți regăsi propriile singurătăți.

Între Eminescu și Nietzsche, între poezie și gândire, între noapte și prăpastie, am construit o punte de întineric interior pe care se ivesc lumini. A traversa acest spațiu înseamnă, poate, a accepta că există o frumusețe a absenței și o noblețe a retragerii în imperiul sinelui care speră. Bine ați venit sau poate că mai nimerit ar fi să vă spun „Bine ați rămas cu voi înșivă!”...

Pășim prin expoziție, însoțiți de tăceri și de zvârcolirile, de țiuitul marilor singurătăți...

Portretul singuraticului Eminescu

În maniera lui Rembrandt

Un Eminescu împietrit în visare, luminat de o lumânare aproape stinsă. Pâlpâie ca o speranță a inocenței. Haina e roasă în coate și margini, dar postura e nobilă. În spatele lui, umbra nu este doar a trupului; este umbra unei lumi neînțelese, a unei iubiri pierdute. Singurătatea lui e tăcută, regală, stoică, înveșmântată în melancolie.

În maniera lui Picasso (perioada roz, a nuanțelor deschise și a optimismului).

Eminescu apare ca un pustnic rănit, croit din cioburi alese de suflet, zâmbind, cu ochii umezi în care poți ghici resurse timide de optimism. Cărțile îi plutesc în jur, ca niște păsări care vor să-și scuture tristețea de pe aripi. Singurătatea sa e teatrală, dar profund sinceră; un spectacol fără spectatori.

În maniera lui Edvard Munch

Un Eminescu topit în noapte. Chipul este aproape fără contur: o siluetă pe un pod de lacrimi. Versurile îi ies din gură aidoma unor șerpi de lumină. Singurătatea lui e o boală cosmică, un vertij meta-

fizic profund, nevindecabil.

În maniera lui Van Gogh

Eminescu are stelele în ochi și pământul în suflet. Stă pe un câmp cu spice tremurânde, cu gândul la Veronica și la Luceafăr. Pânza vibrează. Singurătatea lui este un foc blând care nu se mai stinge.

În maniera lui Salvador Dalí

Eminescu nu apare ca om, ci ca un arbore de lumină în miezul unei păduri de gânduri, cu fruntea prelungită într-o cupolă aurie în care se reflectă ceruri stranii, cu stele tremurând ca în luciul apei. Este un visător cosmic al sufletului. Timpul se topește la picioarele lui în ceasuri moi, care picură stihuri în limbi dispărute. Un ceas este întins între două ramuri ale unei sălcii plângătoare, simbolul visului etern, iar altul, spânzurat de o lună tânără, se prelinge peste o carte deschisă: „Luceafărul”, ale cărei file zboară ca o puzderie de fluturi. În loc de iris, Eminescu are în privire o pădure. Într-un ochi stă Timpul care a fost, în celălalt este Infinitul care nu vine. Pe umărul său stă o pasăre cu trup de cuvânt, iar din pieptul său crește o clepsidră spartă, din care nu mai curge nisip, ci doar melancolie. Lângă el, într-un colț al pânzei, stă Copilul-Timp, adormit, cu un ceas topit pe piept, simbol al aceluia „nu există timp” din adâncul sufletului poetului. Ceasurile visează în rouă și stele.

Portretul singuraticului Nietzsche

În maniera lui Rembrandt

O cameră întunecată. Doar o rază căzând de sus luminează o frunte încruntată. Ochii sunt adânciți în întuneric, aidoma unor fulgere în care locuiesc neliniști metafizice. Mustața este lăsată în voia ei; ca și gândurile. Singurătatea lui Nietzsche e solemnă, gravă, aproape sacră. Umbra îl învăluie ca o pelerină a unei religii fără Dumnezeu. Sau, ca să fim mai aproape de adevăr, a unei religii cu un Dumnezeu pierdut.

În maniera lui Picasso (perioada albastră, cea obsedată de moarte, melancolie, mișerie, bătrânețe, sărăcie)

Un chip fragmentat, ochelarii căzuți pe o parte, gura strâmbă. Nu este suferință fizică. Te izbește o ruptură ontologică. Fundalul este un deșert cubic de gânduri sparte; țândări de suflet hăituit. Nietzsche apare ca un profet dezarticulat al propriei lucidități. Singurătatea lui e un puzzle pe care nimeni nu-l poate asambla.

În maniera lui Edvard Munch

Pe un fundal de vânturi strigate și ceruri sângerii, Nietzsche urlă în tăcerea lui. Chipul i se dizolvă aidoma unei măști de ceară topită; mustața seamănă cu un *strigăt*. Este un portret al unei dureri care n-are unde se așeza. Singurătatea este o rană pe care pictorul o tot reia; iar și iar, până la epuizarea pânzei și a forței culorilor.

În maniera lui van Gogh

Un Nietzsche înconjurat de... galben, galben, galben violent, de o bancă de lemn sub un copac înnebunit de vânt, de manuscrise fluturând în aer. Privirea e dusă probabil către un supraom nevăzut; poate că spre o altă galaxie, spre alte lumi pe care le visează cum se ivesc din ruine. Singurătatea sa e vie, dogoritoare, are o intensitate care nu cunoaște repaus.

În maniera lui Salvador Dalí

Nietzsche este pictat ca un zeu căzut, cu un chip sfâșiat între Apollo și Dionysos, între lumina rațională și întunericul instinctual. Este un visător tragic al abisului. Fruntea sa este spartă în mai multe oglinzi. În fiecare dintre acestea apar fragmente de gândire în care se reflectă un copil care dansează, un leu care urlă, un călăreț pe un abis. Pe pieptul lui Nietzsche este desenată roata eternei reîntoarceri a aceluiași. Nu este perfectă, ci topită, torsionată, din carne și metal, rotindu-se pe o axă invizibilă: ideea revenirii eterne, dar nu în forma unui cerc, ci a unei spirale a disperării și lucidității. Din umerii săi pornesc două drumuri: unul, făcut din ceasuri contorsionate, altul, din citate răstignite pe crucea conștiinței. Pe fundal, un cer în care soarele și luna se îmbrățișează, într-o unică zi eternă, fără început și fără sfârșit. Mustața sa, prelungă și mișcătoare, a devenit un șarpe care își mușcă mereu coada, simbol al ideii că totul se repetă, dar nimic nu este identic. Ceasurile sângerează într-o lumină orbitoare.

Ies din Galerie și, inevitabil, o vreme, rămân cu gândul în compania marilor singuratici... Rătăcind pe străzile din apropierea Galeriei Singuraticilor Geniali, m-am întrebat: „Creațiile căror compozitori armonizează cel mai mult cu discursurile lui Nietzsche și Eminescu?”...

Nietzsche, mi-am zis, filosof, literat, savant al tragicului, al dansului de pe marginea prăpastiei, s-ar simți confortabil în preajma lui Richard Wagner (o conexiune inevitabilă, dar și problematică), a lui Gustav Mahler (pentru tensiunea între sublim și disperare), Dmitri Șostakovici (ironia tragică și luciditatea dureroasă...), Arvo Pärt („liniștea mistică” în care se poate oglindi eterna reîntoarcere a aceluiași și trăirea suferinței), dar și în compania unora dintre compozițiile proprii. Nu pot uita nici legătura esențială pe care o avea cu Beethoven. În tinerețe, Nietzsche îl admira mult, văzând în el o expresie a voinței creatoare. Dacă Wagner era *dionisiacul teatral*, Beethoven era *dionisiacul metafizic*.

Pentru Eminescu, mi-am spus, acest poet-filosof al cosmosului, al timpului, al iubirii și al melancoliei metafizice, posibili compozitori asociați cu bucuria citirii creației sale ar putea fi: Frédéric Chopin (melancolia grațioasă, diafană, sfâșiată); Claude Debussy (impresiile evanescente și misterul poetic); Olivier Messiaen (misticismul cosmic și „timpul apocaliptic”); Giacinto Scelsi (muzica unei singure note care se destramă în eternitate); Mieczysław Weinberg (memoria lirică a suferinței uitate); George Enescu (organica legătură românească și universală); Antonio Vivaldi (partea solară a creației, care ne trimite către „Povestea codrului”); Eugen Doga (profundă sensibilitate și o tonalitate melancolică, sugerând dorul și introspecția).

În aceste alegeri, n-am uitat că la Nietzsche muzica trebuie să danseze (pe ruinele vechilor valori) cu moartea, să-l seducă pe Dionysos și să atingă disperarea cu un zâmbet ironic, vreme în care la Eminescu muzica trebuie să curgă în timp, să fie o rugă mută, o stea care tot cade, în tăcere, dar despre care cred că nu va avea niciodată un statut terestru.

Bibliografie selectivă

1. Bischoff, Ulrich, „Munch”, Editura Taschen, Köln, 2016.
2. Bockemühl, Michael, *Rembrandt 1606-1669. Misterul formelor revelate*, Editura David, București, 2024.
3. Cimpoi, Mihai, *Eminescu, poet al ființei*, Editor: Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie și Teorie literară, Chișinău, 1998.
4. Cimpoi, Mihai, *Esența ființei. (Mi)teme și simboluri existențiale eminesciene*, Editura Gunivas, Chișinău, 2003.
5. Cimpoi, Mihai, *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*, Editura Gunivas, Chișinău, 2012.
6. Cimpoi, Mihai, *Spre un nou Eminescu*, Editura Eminescu, București, 1995.
7. Dalí, Salvador, *Jurnalul unui geniu*, Editura Humanitas, București, 2024.
8. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. VII, *Proză literară. Sărmanul Dionis. La Aniversară. Cezara. Geniu pustiu. Celelalte proze postume. Texte inedite*, studiu introductiv de Perpessicius, Editura Academiei Române, București, 1977.
9. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. VIII, *Teatrul original și tradus. Traducerile de proză literară. Dicționarul de rime*, studiu introductiv de Petru Creția, ediție critică întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei Române, București, 1988.
10. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. IX, *Publicistică 1870-1877. Albina, Familia, Federațiunea, Convorbiri literare, Curierul de Iași*, studiu introductiv de Al. Oprea, ediție critică întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei Române, București, 1988.
11. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. X, *Publicistica. 1 noiembrie 1877-15 februarie 1880. Timpul*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coordonator Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, București, 1989.
12. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. XI, *Publicistică, 17 februarie-31 decembrie 1880. Timpul*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coordonator Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, București, 1984.
13. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. XII, *Publicistică, 1 ianuarie-31 decembrie 1881. Timpul*, coordonator Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, București, 1985.
14. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. XIII, *Publicistică, 1882-1883, 1888-1889. Timpul, România liberă, Fântâna Blandușiei*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coordonator Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, București, 1985.

15. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. XIV, *Traduceri filosofice, istorice și științifice. Hurmuzaki. Röscher. Kant. Leskien. Bopp. Articole și excerpte*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coordonator Dimitrie Vatamaniuc, studiu introductiv de Al. Oprea, Editura Academiei Române, București, 1983.
16. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. XV, *Fragmentarium, Addenda ediției*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coordonatori D. Vatamaniuc și Petru Creția, Editura Academiei Române, București, 1993.
17. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. XVI, *Correspondență. Documentar*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coordonatori D. Vatamaniuc și Petru Creția, Editura Academiei Române, București, 1989.
18. Eminescu, Mihai, *Poezii*, Editura Humanitas, București, 2014.
19. Fercu, Ion, *Nietzsche, sibastrul din noi*, Editura Academiei Române, București, 2024.
20. Fercu, Ion; Marius Manta, *Cuvântul și carele de foc. O aventură subiectivă în poetica ființării*, Editura Eikon, București, 2023.
21. Nietzsche, Friedrich, *Amurgul idolilor sau Cum se face filosofie cu ciocanul*, Editura ETA, Cluj-Napoca, 1993.
22. Nietzsche, Friedrich, *Amurgul idolilor*, Editura Humanitas, București, 2019.
23. Nietzsche, Friedrich, *Antichristul*, Editura Antet, București, 2012.
24. Nietzsche, Friedrich, *Antichristul*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1996.
25. Nietzsche, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra*, Editura Antet, București, 2009.
26. Nietzsche, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra*, Editura Edinter, București, 1991.
27. Nietzsche, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toți și niciunul*, Editura Humanitas, București, 1997.
28. Nietzsche, Friedrich, *Cazul Wagner*, Editura Muzicală, București, 1983.
29. Nietzsche, Friedrich, *Considerații inactuale*, în *Opere complete*, vol. II, Editura Hestia, Timișoara, 1998.
30. Nietzsche, Friedrich, *Despre adevăr și minciună în sens extramoral*, în *Opere complete*, vol. II, Editura Hestia, Timișoara, 1998.
31. Nietzsche, Friedrich, *Dincolo de bine și de rău*, Editura Antet Revolution, București, 2012.
32. Nietzsche, Friedrich, *Dincolo de bine și de rău*, Editura Humanitas, 2015.
33. Nietzsche, Friedrich, *Ecce homo*, Editura Centaurus SRL, București, 1991.
34. Nietzsche, Friedrich, *Ecce homo*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.
35. Nietzsche, Friedrich, *Ecce homo. Cum devii ceea ce ești*, Editura Humanitas, București, 2013.
36. Nietzsche, Friedrich, *Fragmente postume 1887-1888*, apud <https://wilhelmdanca.ro/nietzsche-sau-iubirea-ura-fata-de-isus-christos>.
37. Nietzsche, Friedrich, *Genealogia moralei*, Editura Contemporanul, București, 2016.
38. Nietzsche, Friedrich, *Nașterea tragediei*, Editura Cartex, București, 2000.
39. Nietzsche, Friedrich, *Noul Testament*, în volumul *Poezii*, Editura Univers, București, 1980.
40. Nietzsche, Friedrich, *Omenesc prea omenesc*, în *Opere complete*, vol. III, Editura Hestia, Timișoara, 1988.
41. Nietzsche, Friedrich, *Opere complete. Nașterea tragediei*, Editura Hestia, Timișoara, 1998.
42. Nietzsche, Friedrich, *Știința voioasă*, Editura Humanitas, București, 2019.
43. Nietzsche, Friedrich, *Voința de putere*, Editura Aion, Oradea, 1999.
44. Onfray, Michel, *Freud. Amurgul unui idol*, Editura Humanitas, București, 2011.
45. Roșu, Smaranda, *Eduard Munch*, Editura Meridiane, București, 1984.
46. Stoianov, Carmen; Marinescu, Mihaela, *Istoria muzicii universale*, Editura Fundației România de Măine, București, 2007.
47. Ștefănescu, Ioana, *O istorie a muzicii universale*, vol. I-IV, Editura Muzicală Grafoart, București, 2019.
48. True Kelly, *Cine a fost Pablo Picasso?*, Editura Pandora, București, 2016.
49. *Vincent Van Gogh*, Editura RAO, București, 2010.

O vizită literară în America

Dr. Anca SÎRGHIE

Sibiu

Coborând din avionul care mă purtase peste Atlantic, mă gândeam că la Chicago mă voi plimba prin Millennium Park, mă voi opri la Buckingham Fontaine și voi vedea vreun muzeu. Ba, voi intra și în biblioteci universitare sau publice, dacă cele 3 zile rezervate unei vizite turistice ar fi fost destul de încăpătoare.

Ei bine, la poarta 5 a aeroportului m-a întâmpinat Lori Pânzariu, care m-a înștiințat că va trebui să stau cel puțin 17 zile la Chicago, ca să poată programa toate reuniunile unde voi fi invitată. Surpriză! Copleșitoare surpriză, una care răstoarnă toate zvonurile cu care venisem blindată. Așadar, voi avea la Chicago o vizită literară, nu una turistică. Silvia Trușcă, veche cunoștință a mea la Sibiu, stabilită de aproape 20 de ani la Chicago, mi-a oferit găzduire în apartamentul ei de la etajul 10 al unui bloc din Ravenswood, de la ferestrele căruia se poate admira panorama de 180 grade a orașului. *Downtown*-ul cu zgârie nori mi-a părut la o aruncătură de băț, iar, deasupra lui, linia verde a lacului Michigan, care rivalizează ca suprafață cu Marea Neagră, ne îmbie cu plimbările cele mai iubite de localnici. Este o toamnă frumoasă la Chicago și vântul ne amintește în răstimpuri de ce Chicago are renumele de „The Windy City”. De acum, toamna mușcă harnic din verdele verii, iar spectacolul multicolor al parcurilor metropolitane este o desfătare în sine. Scopul esențial al vizitei mele aici, de data aceasta, este unul literar.

La Biserica „Nașterea Domnului” din Chicago am participat în 19 octombrie 2025 la slujba duminicală. Am intrat în noua biserică înaltă și spațioasă, edificată după ultima mea vizită, când preotul Ioan Lupescu îmi arătase țărâșii puși pentru un nou local. Edificarea durase câțiva ani buni, dar eforturile preoților și ale enoriașilor nu au fost zadarnice, întrucât în anii 2012 și 2013 s-a ridicat noua clădire, punându-se cupolele și acoperișul. S-au instalat aerul condiționat și țevile pentru apă. Lucrările au continuat în anul 2014, reluate în 2015, fiind duse până la capăt, cu ornarea murală provizoriu-definitivă.

Merită amintit faptul că, pentru a promova adevărata literatură română, în anul 1992, prof. dr. Gheorghe Rădulescu a înființat cercul cultural „Mihai Eminescu”, care a funcționat mulți ani pe lângă Biserica „Nașterea Domnului”. Exemplul lui nu trebuie uitat, pentru că și în prezent ar fi binevenită o asemenea activitate pentru copii și pentru tineri. În anul 2001, Î.P.S. Arhiepiscopul Nathaniel l-a numit pe pr. Ioan Lupescu, venit de la Sibiu, ca preot asistent, iar pe pr. Nicolae Izbașa ca preot atașat la Biserica „Nașterea Domnului”.

Am punctat aceste momente istorice, ca să-mi fac înțeleasă emoția și încântarea de a vedea în 19 octombrie 2025 minunata biserică nouă, unde, după slujba religioasă, pr. Geani Ilie Nemeș a invitat lumea în sala socială, ca să-mi asculte cuvântul. Am evocat pe cei 4 frați ai tatălui meu, originari din Țara Făgărașului, unde la începutul secolului al XX-lea s-a dus o adevărată politică de convingere a oamenilor dornici de prosperitate să plece în America. Unul singur dintre frații tatălui a revenit în satul Sâmbăta de Jos, unde și-a ridicat cu banii aduși din America o casă temeinică și a trăit până la 96 de ani. Dintre ceilalți trei, americanizați, doar mătușa mea, Istina Gălbincea, a revenit din Warren, Ohio, unde s-a stabilit cândva, în satul natal într-o vizită făcută în anul 1964 și de atunci mi-a îndulcit studenția cu frumoase toalete vestimentare și tot ea mi-a făcut cadou de nuntă lenjeria, din care mai am unele piese chiar și în prezent. Am numit-o pe mătușa Istina a doua mamă a mea.

Din anul 2001, America a devenit o realitate direct familială, pentru că cei doi băieți ai mei au luat pieptiș America, stabilindu-se unul la Denver, Colorado, în vecinătatea Munților Stâncoși, iar celălalt la Marile Lacuri, aproape de Detroit. Rodul descinderilor mele timp de un sfert de secol în Lumea Nouă sunt trilogia *America visului românesc*, 2017, 2019, 2020 și două cărți de interviuri, simbolic intitulate *Fascinația adevărului* și *Fascinația artei*, 2023, cel din urmă fiind tradus în limba engleză sub titlul *The Fascination of Art. Romanian-American Dialogues*, în 2025, la aceeași editură Limes, la care am publicat originalele. Cu această traducere am sosit în S.U.A. și am prezentat-o publicului aflat în sală. A doua carte a mea adusă din România este *Lucian Blaga, profesor și mentor*, 2024, în care, bazându-mă pe documente noi, inedite, am demonstrat importanța majoră pe care marele poet, dramaturg și filosof o dădea profesora-

tului, conceput ca o verigă necesară în transmiterea gândirii sale spre tinerele generații. Cele 14 capitole ale volumului sunt o lecție de istorie literară, ce îmbogățește cunoștințele cititorilor cu date inedite despre activitatea Universității clujene și din biografia blagiană. Publicul mi-a urmărit prezentarea într-o liniște desăvârșită, dovedindu-mi că era interesat de cele prezentate. A urmat o sesiune de autografe, pe care le-am pus pe exemplarele cerute de participanți. În săptămâna care a urmat, nu mică mi-a fost bucuria de a afla că niște doamne care cumpăraseră volumul țineau să-mi transmită telefonic că îl citesc și că ele apreciază că „este o carte extraordinară”. Am renunțat la modestie, ca să le răspund sincer că, după cât am trudit la acest text, pot spera că el este bogat în date interesante.

Un moment pe care l-aș aprecia drept crucial a fost invitația făcută de domnul Consul General al României la Chicago, Lucian Ilie Stănică, la sediul instituției din 737 North Michigan Ave. Chicago, IL 6061, unde discuția agreabilă pe care am purtat-o timp de o oră și jumătate a avut ca subiect esențial proiectul de a realiza în comunitatea românilor din frumoasa metropolă americană a unui simpozion „Mihai Eminescu” la mijloc de ianuarie 2026. Am decis pe loc că merită să preiau responsabilitatea organizării unui asemenea eveniment științific și artistic, un experiment menit să îmbogățească viața culturală a românilor urbei. Sarcina cea mai dificilă este invitarea unor eminescologi din România, care prin *zoom* vor dezvolta teme ale cercetării lor, urmând ca în ziua de duminică, 18 ianuarie 2026, să se organizeze la o biserică românească atât slujba de pomenire a marelui Poet, moment sacru emoționant, cât și un recital de poezie și de muzică susținut atât de interpreți adulți, cât și copii și tineri români din urbe. Am simțit că recente mele cărți, dăruite domnului Consul, i-au produs o reală curiozitate.

A doua întâlnire cu publicul la Chicago a fost în 26 octombrie 2025 la Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, unde atmosfera era cu totul alta, în primul rând din cauza copiilor, mult mai numeroși, lăsându-ți impresia că sunt o puzderie, de toate vârstele, dar frumos educați să nu deranjeze ritualul religios.

Întâmpinarea a făcut ca la sărbătoarea Sfântului Dumitru, izvorătorul de Mir, locașul acesta avea

Consulul General al României la Chicago, Lucian Ilie Stănică, bucuros să primească vizita a două sibience și cărțile mele recente

trei musafiri. Unul era preotul Aurel Sas din Wisconsin, autor al unei *Trilogii a predicii de pe munte a Domnului*, publicată în 2023. Al doilea, un călugăr român de la Muntele Athos, care a miruit credincioșii cu o bucată din lemnul desprins de pe crucea lui Hristos. La momentul potrivit, preotul paroh Vasile Mureșan m-a anunțat și pe mine, făcându-mi un scurt CV, anunțând prezentarea de carte ce va urma în sala socială după slujba liturgică. Când am fost invitată să vorbesc, luând microfonul, m-am gândit ca legătura mea cu America să o trec și prin anii socialismului, când, la un moment dat, tatăl meu a fost chemat la Securitatea din Sibiu cu toate scrisorile primite de la frații lui din America. Cu o diabolică

răbdare, securiștii au ascultat pe tatăl meu, care a citit scrisoare după scrisoare, rând de rând, el dovedind fără putință de tăgadă că nu exista în acele texte nicio formă de atac la adresa socialismului românesc. Mama cu noi, cei trei copii, aștepta la poarta Securității, înspăimântată de posibilitatea ca tata să fie arestat și dus la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Audiența a durat o jumătate de zi și tata s-a apărât convingător, așa că a fost eliberat cu o condiție, să nu mai scrie vreodată fraților lui americani. Promisiunea aceasta a fost ținută mai bine de 10 ani. El nu a mai scris niciodată în America, dar eu prin 1962 am simțit o oarecare destindere ideologică și mi-am luat cutezanța să scriu mătușii mele Istina din Warren, Ohio, convingându-o să vină în vizită la Sibiu și, desigur, în satul ei de obârșie, Sâmbăta de Jos. Ca studentă la Filologie, am observat că mătușa mea, plecată în America cu 50 de ani în urmă, vorbea românește exact în graiul ardelenesc de la începutul secolului a XX-lea. Ea conservase o formă arhaică a lim-

bii române, neînregistrând progresul pe care acest idiom îl făcuse timp de o jumătate de secol. În sfânta Biserică, am prezentat cele două cărți recente ale mele și am dat apoi autografe pe exemplarele solicitate de participanți.

Proiectul unui simpozion Eminescu cere pricepere și stăruință. L-am vizitat în 29 octombrie 2025, în suburbiile metropolei, pe profesorul-scriitor Cristian Bălan de la Glen Ellyn, cunoscându-i întreaga familie, una rasată intelectual. Mi-a dăruit un braț de cărți cu poezii originale, cu piesele lui de teatru, cu scenariul său de film „Geniu sublim”, referitor la Eminescu, cu proză religioasă. Am reținut sub titlul *Ecoul darurilor*, volumul scos în 2019 la Editura Stef din Iași, cu interviuri și recenzii la cărțile lui Cristian Bălan.

Întâlnirea cu Cătălina Stoenescu Sidea la cafeneaua Misericordia a prilejuit un dialog prietenesc pe teme literare și nu mai puțin un schimb de cărți. Eu i-am adus *Fascinația adevărului*, apărută la Limes în 2023, și *Fascinația artei*, tipărită concomitent la aceeași editură, unde am publicat în 2025 și traducerea *The Fascination of Art. Romanian-American Dialogues*. La rândul-mi, am primit volumul *Mirajul fericirii* de Walker Percy, una dintre cele două cărți traduse de Cătălina Sidea din engleză în română. În antreul restaurantului mi-a atras atenția un panou înalt cu angajații care aveau diferite handicapuri psihomotorii. Faptul în sine este demn de toată admirația, căci în SUA cetățenii cu handicapuri psihomotorii au șanse să găsească posturi lucrative, care pot să le asigure un trai decent.

Balul recoltei a fost organizat de Romanian Cultural Center Chicago, prin persoana directorului Daniel Feraru, la 1 noiembrie 2025. Am ajuns din timp în sala Bisericii greco-catolice române „Apostolii Petru și Pavel”, situată în str. Fullerton din Chicago, și-am constatat că specificul unui asemenea eveniment se marca numai prin decorul meselor din sala restaurantului, unde nimeni nu a găsit de cuviință să rostească măcar o poezie pe tema toamnei cu belșugul ei tradițional.

Prezentarea mea, ca scriitoare sosită din țară, a fost anunțată de directorul Daniel Feraru, iar povestea cărții *Lucian Blaga, profesor și mentor* a fost răsplătită cu o „Diplomă de apreciere”. În organizarea petrecerii cu totul alte targeturi au fost atinse, respectiv mâncare bine preparată, muzică antrenantă, care să întrețină o atmosferă veselă, care te invita la dans. Grupul muzical format din Ion Ardeleanu din California și soții Vasile Ceterașul și Amalia Ursu și-au făcut datoria, antrenând la dans toată suflarea. S-a dansat și s-a cântat. Oful dorului de patria-mumă își căuta aleanul în sufletele românilor prezenți. Răspunsul la nelișiștile lor l-au găsit tot turnat în versuri: „Mult măntreabă inima/ Ce țară-i America./ Taci, inimă, că ți-oi spune/ America-i altă lume”. Lumea s-a veselit și s-a întreținut cu prietenie până spre dimineață.

Tot la Chicago, în ziua următoare am fost invitată la un *baby shower* într-o familie de români bogați, unde Anamaria Bocancea așteaptă al cincilea copilăș, un băiețel, drept care toate ținutele invitatelor trebuia să aibă o componentă de culoare albastră. Cartea mea *Lucian Blaga, profesor și mentor* a fost socotită un dar frumos. Până în 8 decembrie 2025, când a fost stabilită nașterea, s-ar putea găsi timp spre a o citi.

Am plecat din Chicago mulțumită să fi pătruns în cu totul alte comunități decât cunoscusem în vizitele mele anterioare. Pentru simpozionul Eminescu din 17 și 18 ianuarie 2026 ar merita să revin la Chicago.

Nici statul Michigan nu s-a dat bătut, întrucât în 9 noiembrie 2025 am fost invitată la Simpozionul „Arc peste Atlantic”, organizat în cinstea unor oameni de seamă ai neamului românesc la sala mică a Bisericii „Pogorârea Sfântului Duh” din Warren/Detroit, Michigan. Inițiat de inginerul Gheorghe Chindriș, vicepreședintele Societății „Avram Iancu” din România, care a și moderat manifestarea, sim-

pozionul a avut câteva comunicări interesante, precum cea a istoricului clujean Ionuț Țene, despre *Actualitatea lui Mihai Eminescu* sau eseuul preotului Cristian Laslo despre adevăratele fațete ale eroismului. Poetul Sorin Olaru ne-a destins cu catrenele sale din volumul *Epigramiada*, Michigan, 2023, dovedind o iscusință exemplară în plămădirea acestui gen de satiră subtilă, pigmentată cu umor savuros. Selectez epigrama intitulată *Emigrare*, spre a ilustra izbutitul joc de cuvinte, specific acestui autor: „Am să vă spun acum cînstî/ Din ce motiv am emigrat:/ Eu n-aveam surse de venit/ Și-am prins o sursă de plecat”.

Am decis ca la acest simpozion să țin o conferință intitulată „Forme creatoare ale admirației lui Lucian Blaga pentru Mihai Eminescu”. Ele au constat în editarea și prefațarea în 1923 a două volume de versuri, realizarea unor traduceri de versuri eminesciene în limba germană în 1928, menționarea „poetului nepereche” în studiile sale de filosofie a culturii. Eminescu este prezent în discursurile solemne ale lui Blaga la Academia Română. Astfel s-a întâmplat în 22 mai 1941, când Blaga a răspuns discursului de recepție al lui Nechifor Crainic, amintind pe „Marele copac: Eminescu”. În istoria literaturii române există comparații între poeziile lui Eminescu și Blaga, care au fost cei mai mari reformatori ai lirismului la noi. În concluzie, putem afirma că Lucian Blaga îl purta pe Eminescu în suflet, el fiindu-i un permanent reper. Nimic nu a lipsit din arsenalul blagian al admirației față de Eminescu, pe care l-a editat, l-a tradus, l-a apărut polemic, l-a citat în operele sale, apreciindu-l în discursuri academice. Printr-o asemenea consecvență susținere, el a contribuit la reabilitarea lui Eminescu, atunci când alții îl blamau. Modelul eminescian a avut un rol catalizator în creația lui Blaga. Atunci când prietenii apropiați ai lui Blaga considerau că el, ca filosof, a creat trei trilogii, având cel mai vast sistem în România, a scris multe volume de poezie și a fost cel mai mare dramaturg expresionist al literaturii române, ei concluzionau că el trebuie socotit a fi mai mare decât Eminescu. Cu modestia sa înăscută, Blaga riposta, zicând că el nu dorește să fie considerat nici mai mare, nici egal cu Eminescu, ci doar „fratele mai mic al lui Eminescu”.

Publicând reportajul simpozionului, Ștefan Străjeri a conchis așa: „Pretextul a fost prezența doamnei profesor universitar dr. Anca Sîrghie de la Sibiu și expunerea cărții sale *Lucian Blaga, profesor și mentor*. A fost o atmosferă relaxată, un decor frumos și o prezență numeroasă”. Într-adevăr, la crearea atmosferei au contribuit și recitățile din poezia eminesciană, susținute de membri ai Ansamblului „Bujor românesc”, condus de Nelly Tilica. Dintre ei, țin să remarc pe adolescenta Alexandrina Vintilescu, care a memorat poemul „Luceafărul” în întregime.

Despre manifestările românești din luna noiembrie a.c. la Metropolitan Museum of Design Detroit (MM-O-DD) a vorbit Andreea Bordeianu, lector la Oklahoma University și președintă la American Romanian Cultural Society. Ne-am despărțit cu greu de oamenii comunității românilor din statul Michigan, care peste o săptămână vor sfinți Școala duminicală a acestei parohii, unde se va crea și o bibliotecă românească pentru cititorii de toate vârstele. Le-am urat succes și lor, dragilor noștri compatrioți, care nu de mult au așezat în fața Sfintei Biserici un nou bust al lui Mihai Eminescu, realizat de tânărul sculptor Cristi Bota, originar din Boianul Ucrainei.

Miron Pompiliu (1847–1897) – un reper al culturii bihorene

Rozalia BARTA

Biblioteca Universității din Oradea

Personalitate complexă a secolului al XIX-lea, Miron Pompiliu s-a afirmat ca profesor, scriitor și folclorist, devenind una dintre figurile reprezentative ale culturii bihorene. Format în spiritul „direcției noi” maioresciene și colaborator apropiat al revistei *Convorbiri literare*, precum și membru al societății „Junimea”, Miron Pompiliu a promovat valorile autentice ale limbii și folclorului românesc. Prin rigora-gândirii, respectul pentru valoarea culturală și devotamentul față de școală și literatură, s-a înscris în rândul intelectualilor care au contribuit la modernizarea culturii române.

Ovidiu Papadima, unul dintre exegeții care au privit cu finețe opera lui Miron Pompiliu, apreciază că acesta „a rămas în istoria literaturii române prin câteva frumoase basme în stil popular și prin amiciția lui Eminescu”¹, o caracterizare ce surprinde esența contribuției și sensibilității sale culturale.

Prietenia dintre Miron Pompiliu și Mihai Eminescu își are primele semne în paginile revistei *Familia* de la Pesta, unde debuturile lor editoriale au fost consemnate de Iosif Vulcan. Întâlnirea directă s-a produs în toamna anului 1868, la București, în mediul cultural al Societății „Orientul”, iar la Iași relația lor s-a întărit prin comunitatea ideilor, sprijinul discret, dar constant, pe care Pompiliu i l-a oferit poetului în momentele dificile. Relația de prietenie dintre Miron Pompiliu și Mihai Eminescu rămâne una dintre cele mai luminoase și reprezentative legături culturale și umane ale epocii.

Reînhumarea lui Miron Pompiliu, în iunie 2025, la Ștei, așezare bihoreană din zona Vașcăului, a readus în atenția publică destinul unui cărturar pentru care educația, limba și cultura română au fost forme ale dăinuirii naționale.

Miron Pompiliu

Originea și copilăria

Miron Pompiliu, pseudonimul literar al lui Moise Popovici, s-a născut la Ștei, în comitatul Bihor, la 20 iunie 1847, în familia preotului ortodox Nicolae Popovici și a soției sale, Ana (n. Popa). Potrivit *Registrului matricol al parohiei bisericii privind botezul*², citat de profesorul Ioan Simedre, anul nașterii este 1847, deși unele surse menționează data de 20 iunie 1848.

Tatăl, Nicolae Popovici, provenea dintr-o veche familie preotească, iar mama, Ana, fiica preotului din Selișteea Beiușului, împărtășea aceeași moștenire liniștită a tradiției. Moise, al doilea dintre cei trei copii, a crescut alături de Gheorghe, devenit preot în Beiuș, și de sora sa, Dilinca, căsătorită cu preotul Teodor Teaha din Câmp-Vaşcău.

Miron Pompiliu a avut o copilărie liniștită într-un sat patriarhal, pe care îl va evoca mai târziu cu nostalgie într-o scrisoare publicată în *Familia*: „Două rânduri de case țărănești, mici, cu acoperișuri de paie... două case mai de seamă, a popii și a unui om bogat”³. Aceași imagine plină de farmec revine în poezia *Locul nașterii*⁴, unde figura maternă, cu „glas dulce, plin de dor”, rămâne pentru el un reper afectiv.

¹ Ovidiu Papadima, *Doi contemporani ai lui Eminescu: Miron Pompiliu și Anghel Demetrescu*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, București, Tom 17, nr. 1-4, 1968, p. 611.

² Ioan Simedre, *Repere biografice*, în *Miron Pompiliu: viața și opera unui junimist*, Beiuș, Editura Bunavestire, 1997, pp. 10-11.

³ Miron Pompiliu, *Scrisori de la țară. Scrisoarea întâi*, în *Familia*, Oradea, nr. 30, 7 iul./8 aug., 1886, p. 360.

⁴ Miron Pompiliu, *Locul nașterii*, în *Convorbiri literare*, Iași, XVI, 1882, nr. 5, p. 20.

Atmosfera casei părintești, întemeiată pe simplitate, echilibru și credință, i-a modelat sensibilitatea și felul de a se raporta la lume. Aici a urmat școala primară, sub îndrumarea învățătorului și cantorului Teodor Petroi, care i-a trezit interesul pentru limbă și lectură. Deși tradiția familiei îl îndemna spre preotie, Miron Pompiliu își conturează încă din adolescență vocația culturală, orientându-se către învățatură și către lumea ideilor, pe care le va sluji întreaga viață.

Anii de studii și formarea intelectuală

După școala primară urmată în satul natal, Miron Pompiliu își continuă formarea la școala germană din Băița, unde a dobândit primele cunoștințe de limba germană. În 1857 devine elev al liceului din Beiuș, unul dintre cele mai importante centre educaționale ale românilor din Transilvania, cunoscut pentru profesorii săi Teodor Aron, Ion Munteanu, Sigismund Pap și Alexandru Roman, dascăli care au trezit în elevii lor conștiința apartenenței culturale și naționale.

La Beiuș, Miron Pompiliu a avut șansa unor întâlniri esențiale. Printre profesorii care au modelat tinerețea românească a acelor ani se remarcă Ignățiu Sabău⁵, preot și absolvent al Facultății de Teologie din Viena, unul dintre cei mai activi apărători ai școlii românești din vestul Transilvaniei. Profesorul Sabău, un spirit energic și pasionat, familiarizat cu studiile istorice și lingvistice, a trezit în Pompiliu interesul pentru tradiția populară și pentru înțelegerea rădăcinilor culturale ale românilor. În aceeași direcție a formării sale, preotul Ioan Selăgianu⁶, profesor de istorie și geografie și colaborator al *Familiei*, i-a adâncit interesul pentru studiul etnografic și filologic. În acest climat intelectual bogat, Pompiliu își desăvârșește educația gimnazială.

În 1862 se transferă la liceul premonstratsens din Oradea, pentru a-și perfecționa cunoașterea limbii maghiare. Aici intră în contact cu societatea literară a tinerimii școlare din Oradea, *Societatea literară a Junimei române studioase la Academia de drepturi și Arhigimnazialul din Oradea-Mare*⁷, fondată de episcopul Vasile Erdélyi în anul 1852. Sub îndrumarea profesorului Iustin Popfiu, un remarcabil animator cultural al Bihorului, Pompiliu își clarifică vocația literară și se apropie de cercurile intelectuale ale vremii.

Revenit la Beiuș ca elev particular în anul școlar 1865-1866, va obține bacalaureatul cu mențiunea „cum prima eminentia”, confirmând seriozitatea formării sale. Printre colegii săi de clasă s-au numărat și viitoare personalități, precum: „S. Fl. Marian, Coriolan Brediceanu și Ioan I. Popp, bihorean din satul Pociovești, mai târziu episcop al Aradului”⁸.

Moise Popovici se apropie timpuriu de literatură, debutând la 18 ani în revista *Familia* a lui Iosif Vulcan. Trimite mai întâi câteva încercări poetice, între care o *Găcitură în versuri*⁹ semnându-se Mirone Popiliu, nume pe care îl va adopta ulterior ca Miron Pompiliu. Debutul literar propriu-zis are loc în iunie 1866, când revista *Familia* îi publică poezia *Ecouri și suspine*¹⁰, însoțită de nota elogioasă: „Atragem atențiunea on. public asupra acestui talent frumos, carele acuma pășește întâia oară în publicitate”.

În scurt timp după această afirmare publicistică, vara aceluiași an îl găsește pe Pompiliu la începutul activității sale de culegere folclorică. Cutreieră satele din Valea Crișului Negru, adunând balade, colinde și orații, între care celebra orație de nuntă *Nevesteasca*¹¹, pe care Iosif Vulcan avea să o includă în paginile revistei, îndemnându-l „să continue asemenea osteneli”. Interesul pentru folclor îl poartă apoi și spre zona Sibiului, de unde adună noi texte populare care vor sta la baza viitoarelor sale culegeri.

Budapesta (1866-1868): studii universitare, presă și începutul „afacerii cătănești”

În toamna anului 1866, Miron Pompiliu se îndreaptă spre Budapesta și se înscrie la Facultatea de Drept a Universității, alegere firească pentru mulți tineri ardeleni aflați în căutarea unei formări superioare. Budapesta era, în acei ani, principalul centru universitar accesibil tinerilor români ardeleni, un

⁵ Ioan Degău (coord.), Simion R. Suci, Ioan Laza, *Beiușul și lumea lui*, vol. VI – *Oameni din Țara Beiușului*, Cluj-Napoca: Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2021, p. 804.

⁶ Constantin Pavel, *Școalele din Beiuș : 1828-1928 : cu o privire asupra trecutului românilor din Bihor*, ed. a 2-a, Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2009, p. 128.

⁷ Eugen Potoran, *Începuturile poeziei române în Bihor: încercări răzlețe. Societatea literară*, în *Poezii Bihorului*, Oradea: Editura Societății de lectură „Sf. Ioan Gură de Aur”, p. 13.

⁸ Ioan Bradu, *Miron Pompiliu*, în *Poezii și prozatorii bihoreni*, Beiuș: Tipografia Doina, p. 69.

⁹ Mirone Popiliu, *Găcitura*, în *Familia*, Pesta, An 2, nr. 2, 15/27 ianuarie 1866, p. 24.

¹⁰ M.P., Popiliu, *Ecouri de suspine*, în *Familia*, Pesta, An 2, nr. 18, 25 iunie/7 iulie 1866, p. 213.

¹¹ M. Popiliu, *Nevesteasca*, în *Familia*, Pesta, An 2, nr. 29, 11/23 septembrie 1866, pp. 346-347.

spațiu multicultural modern, dar și tensionat, unde românii își păstrau cu dificultate identitatea în fața presiunilor de maghiarizare. Aici începe pentru tânărul bihorean o etapă scurtă, dar decisivă în formarea sa intelectuală, într-un oraș aflat în plină transformare politică și culturală, marcat de instaurarea dualismului austro-ungar (1867).

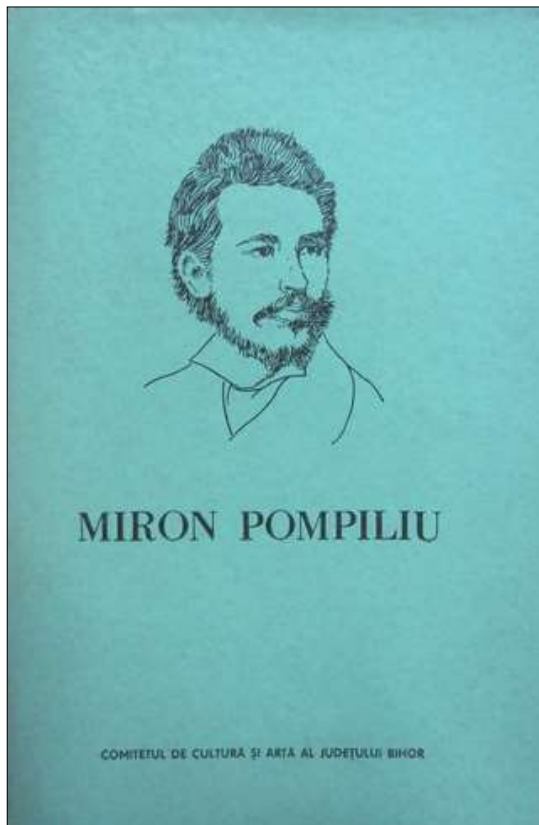
Deși dreptul nu îl va defini profesional, anii petrecuți la Budapesta confirmă continuitatea colaborării sale cu presa românească din capitala ungară, tânărul student „frecventând redacțiile *Familiei*, *Albinei* și *Concordiei*, în paginile cărora publică versuri sau o serie de piese folclorice”¹². În *Familia* lui Iosif Vulcan publică poeziile *Rămas bun de la Crișana*¹³ și *Din oraș*¹⁴, care sunt un „adevărat jurnal liric al impresiilor și ideilor provocate de intrarea sa în viața capitalei de pe malurile Dunării”, notează Vasile Netea. În anul 1867, apreciindu-i meritele publicistice, „Societatea de leptură”¹⁵ din Oradea l-a numit membru de onoare.

În contextul politic tot mai apăsător asupra românilor ardeleni după 1867, Miron Pompiliu se apropie de cercurile care pledau pentru apărarea drepturilor naționale. Într-un studiu dedicat vieții lui Miron Pompiliu, istoricul literar Mircea Popa susține că perioada studenției lui Pompiliu la Budapesta a reprezentat un moment de cotitură, marcat de „un eveniment cu repercusiuni dintre cele mai neașteptate din viața sa”. Istoricul literar formulează o ipoteză, potrivit căreia Miron Pompiliu ar fi participat la deplasarea emisarului politic Alexandru Candiano-Popescu într-o călătorie către Munții Apuseni, pentru întâlnirea cu Avram Iancu și tribunii săi. Mircea Popa folosește documente importante pentru a reconstrui traseul tânărului Pompiliu în anii 1866-1868.

La 31 decembrie 1866, George Barițiu și dr. Ioan Rațiu au înaintat autorităților imperiale un memoriu privind instaurarea regimului dualist, document care a fost semnat de 1.493 de români. În urma acestei acțiuni, ministrul Ion C. Brătianu dispune ca „șeful său de cabinet, Alexandru Candiano-Popescu, să facă o călătorie exploratorie în Transilvania”. Prima întâlnire are loc la Brașov, cu George Barițiu, autorul petiției; ulterior, la Budapesta, urmărește să cunoască starea de spirit a studențimii române, organizată încă din 1862 în Societatea academică „Petru Maior”.

În interpretarea cercetătorului bihorean Mircea Popa, Miron Pompiliu, fiind atunci student la Drept, „s-a numărat fără îndoială” printre membrii desemnați să participe la întâlnirea din Budapesta cu Alexandru Candiano-Popescu. Potrivit aceleiași surse, studenții români l-ar fi îndrumat pe tânărul emisar să viziteze și Munții Apuseni, pentru „a cunoaște opinia lui Avram Iancu și a tribunilor săi”. Această asociere, așa cum o interpretează Mircea Popa, sugerează implicarea lui Pompiliu în viața cultural-națională a tinerilor ardeleni din capitala Ungariei.

În continuare, cercetătorul bihorean notează că „acela care s-a oferit să-i fie călăuză n-a fost altul decât Miron Pompiliu, care a plecat, chiar atunci, în iunie 1867, spre casă, trecând pe la Oradea și Beiuș”. Un indiciu considerat de Mircea Popa drept verosimil pentru a susține prezența lui Pompiliu în acest context tensionat este poezia „3/15 Mai 1848”, publicată mai târziu în *Perseverența*, ziarul lui Alexandru Candiano-Popescu, și datată „Abrud, 7 august 1867”. Această datare, privită ca indiciu documentar, sugerează legătura directă a lui Miron Pompiliu cu frământările epocii și reprezintă una dintre observațiile importante formulate de cercetător în biografia dedicată poetului.

¹² Mircea Popa, *Miron Pompiliu – un junimist bihorean*, în *Pagini bihorene*, Oradea: Editura Universității din Oradea, 1997, p. 109.

¹³ M. Pompiliu, *Rămas bun de la Crișana*, în *Familia*, 1866, 18/30 septembrie, nr. 30, pp. 349-350.

¹⁴ M. Pompiliu, *Din oraș*, în *Familia*, 1866, 23 oct. / 4 nov., nr. 35, pp. 409-410.

¹⁵ Ioan Chira, „Societatea de leptură” din Oradea, în *Contribuții culturale bihorene*, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă a Județului Bihor, 1974, pp. 37-69.

Perioada anilor petrecuți la Budapesta reprezintă și începutul unui fir biografic care va reapărea, discret, în anii maturității: problema sa legată de serviciul militar austro-ungar. Într-o scrisoare târzie adresată lui Iacob Negruzzi, datată 1890 și menționată în literatura de specialitate, Miron Pompiliu întreabă cu un umor amar: „Ai mai vorbit cu cineva despre afacerea mea cătănească? S-ar putea transpune procesul aici?” Prin „afacerea cătănească” se înțelege sustragerea de la înrolarea în armata austro-ungară, practică frecventă printre tinerii români transilvăneni ai epocii, care se refugiau adesea în Regat. Această mărturisire sugerează că, dincolo de contextul politic, și motivația personală de a evita sistemul militar imperial a avut un rol în decizia sa de a se muta la București.

București (1868–1869): studii, afirmare literară și începutul apropierei de Eminescu

În anul universitar 1868/1869, Miron Pompiliu se înscrie la Facultatea de Litere din București, orientare care marchează trecerea sa către studiile umaniste după perioada petrecută la Universitatea din Budapesta. Despărțirea de mediul universitar din Budapesta și distanțarea de Crișana se reflectă în câteva poezii pline de nostalgie – *Iubirea de mamă*, *Românca de la Criș*, *La ea*. Aceste texte dezvăluie sensibilitatea sa delicată și o remarcabilă siguranță a exprimării poetice.

Sosirea lui Miron Pompiliu la București, în vara anului 1868, marchează o etapă importantă în evoluția sa intelectuală, trăită după tensiunile din mediul transilvănean. Capitala îi oferă un cadru cultural receptiv, în care energia lui tânără și talentul său sunt repede valorificate. În jurul ziarului *Perseverența*, condus de poetul Alexandru Candiano-Popescu, Pompiliu găsește un spațiu de afirmare potrivit temperamentului și preocupărilor sale literare. Mircea Popa observă că „epoca prezenței” lui Miron Pompiliu „în coloanele *Perseverenței*” reprezintă o „colaborare neștiută și nevalorificată până acum de biografii poetului”, atrăgând atenția că ar fi una dintre „cele mai concludente și fertile pentru întreaga sa creație”¹⁶.

Un moment esențial al acestei etape îl reprezintă intrarea sa în Societatea literară „Orientul”, înființată la 1 aprilie 1869. Societatea, condusă de Gr. H. Grădăraș și avându-i ca secretari pe V. Gr. Pop și I. Bădescu, își propunea, după cum nota I. Crețu, „strângerea basmelor, poeziilor populare și a documentelor care interesează istoria și literatura patriei”¹⁷. În procesul-verbal din 29 iunie 1869, Pompiliu este desemnat, alături de I. Bădescu și N. Droc-Barcianu, să se ocupe de culegerile din Ardeal și regiunile învecinate. Eminescu era repartizat Moldovei, iar alți tineri intelectuali coordonau celelalte provincii, ceea ce ilustrează viziunea amplă a grupului și configurarea unei rețele culturale de inspirație națională. Activitatea depusă în cadrul societății a constituit premisa directă a volumului *Balade populare române* (1870), confirmând locul lui Pompiliu în generația folcloriștilor epocii și prefăcând apropierea sa firească de atmosfera junimistă.

În aceeași perioadă, Pompiliu se afirmă literar publicând poezii și texte folclorice în revistele bucureștene *Albina Pindului* și *Traian*. Colaborarea cu *Traian*, revista condusă de B.P. Hasdeu, îi asigură vizibilitate și îl așază într-un mediu critic și erudit, care îi confirmă talentul și consecvența.

Tot la București se conturează și prima apropiere culturală dintre Miron Pompiliu și Eminescu. Pompiliu îl descoperă pe tânărul poet în calitatea sa de suflor și figurant al Teatrului Național. Memorialistul Ștefan Cacoveanu descrie scena în care Eminescu a interpretat rolul de cioban în piesa *Răzvan-Vodă* de B.P. Hasdeu, remarcând farmecul actoricesc al acestuia: „Rar să vezi un cioban atât de frumos și roșcovan”¹⁸.

Cu umorul său caracteristic, Miron Pompiliu comentează scena: „Se vede, măi, că n-ai fost păcurar, cum am fost eu, că-mi venea să sar pe scenă, să-ți iau bâta și traista de-a umăr”. Anecdota, păstrată în memoria literară, dezvăluie naturalețea relației dintre cei doi, chiar înainte ca prietenia lor să se împlinească la Iași.

Miron Pompiliu și „Junimea” (1869-1897)

Potrivit lui Vasile Netea, atenția acordată poeziilor sale în cercul junimist, precum și speranța unui sprijin material, l-au determinat pe Miron Pompiliu ca, în vara anului 1869, să se gândească la părăsirea Bucureștiului pentru a-și continua studiile la Iași. La 5 octombrie, prezentând certificatele Univer-

¹⁶ *Ibidem*, p. 111.

¹⁷ I. Crețu, *Cercul literar Orientul în Mihail Eminescu: biografie documentară*, București: Editura pentru literatură, 1968, p. 50.

¹⁸ Ștefan Cacoveanu, *Eminescu la București în anii 1868/69*, în *Amintiri despre Eminescu*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, pp. 30-40.

sitații din București, se înscrie în anul al treilea la Facultatea de Litere și solicită o bursă – cerere despre care, după cum arată Netea citându-l pe G. Călinescu, nu i-ar fi fost aprobată.

Sosirea la Iași, în 1869, îl introduce pe tânărul bihorean în unul dintre cele mai efervescente medii culturale ale epocii. Cunoscut pentru formația sa solidă și competențele lingvistice (germana și maghiara), Pompiliu putea compara modele literare occidentale și aducea o notă europeană în cercetarea literară. Potrivit *Albumului Societății „Junimea”*, Miron Pompiliu a fost singurul membru admis în 1869, într-o perioadă în care societatea „nu avea decât 40 de membri”¹⁹, devenind astfel al 41-lea membru.

Intrarea sa timpurie într-un cerc dominat de figuri puternice: Maiorescu, Negruzzi, Pogor, Carp și Rosetti îi oferă un cadru intelectual fertil, dar presupune totodată o atitudine discretă, marcată de respect și rezervă. Vasile Netea observă că „timiditatea înăscută și conștiința situației inferioare față de ceilalți membri ai «Junimii»”²⁰, mulți dintre ei cu poziții sociale înalte, l-au determinat pe Miron Pompiliu să evite intervențiile care i-ar fi putut atrage replici supărătoare. Din această discreție se naște 4 celebra poreclă „caracudă”, desemnând grupul membrilor tăcuți.

Porecla, născocită, după mărturia lui Iacob Negruzzi, de Anton Naum într-o scenetă comică prezentată în 1874, se răspândește rapid în interiorul societății, iar Pompiliu este numit cu afecțiune „președintele perpetuu al caracudei”. Poziția sa modestă, dar constantă, ilustrează atât atașamentul său intelectual față de „Junimea”, cât și rigoarea formării transilvănene. George Panu, uneori malițios, descrie „caracudă” drept membrii care „nu luau parte niciodată la discuție și nu aveau nicio însemnătate literară [...], se așezau totdeauna prin fundul sălei, nu deschideau decât foarte rar gura”²¹. Tăcerea însă nu însemna lipsă de activitate: în iunie 1870, Miron Pompiliu prezintă societății trei traduceri, *Copila Birtășii* (L. Uhland), *Apropiere* (N. Lenau) și *Cântecul captivului* (L. Uhland), destinate publicării în *Convorbiri literare*. În jocul familiar al numelor junimiste, Pompiliu era numit „Keșkemét”, iar Pogor îi spunea cu simpatie „Mirune”.

Neobosit culegător de folclor, Pompiliu se afirmă rapid și prin această direcție. Tipărirea de către „Junimea”, în 1870, a volumului *Balade populare române* îl consacră drept „unul dintre cei mai avizați culegători și cercetători de poezie populară”. *Convorbiri literare* anunță apariția volumului și îi dedică o recenzie elogioasă, subliniind că autorul „a păstrat în totul dialectul locului de unde sunt culese cântecele”²².

Criticul G. Grigurcu observă că la „intersecția literaturii populare cu cea cultă” se află basmele lui Miron Pompiliu, „un deschizător de drumuri pentru literatura «Junimii»”²³. Cu excepția basmului eminescian *Făt-Frumos din lacrimă*, publicat în *Convorbiri literare* în 1872, primul basm apărut în revistă este *Ileana Cosânzeana din coșită-i cântă, nouă împărății ascultă*, semnat de Miron Pompiliu. În anii următori, el publică în *Convorbiri* atât basme (*Ileana Cosânzeana...*, *Codreana Sînziana*, *Tovărășie de boțit*), cât și studiul dialectologic *Graiul românesc din Biharea* (1887) și mai multe poezii originale, mai ales după 1880, când creația sa intră vizibil sub influența lui Eminescu. În 1881, compune *Imnul Regelui Carol*, una dintre puținele sale poezii patriotice.

O dimensiune aparte a scrisului său este reprezentată de cele trei „Scrisori de la țară” (1886), publicate în *Familia* și considerate de Petre M. Ardeleanu drept texte „ce întrunesc pe deplin atributele perenității”²⁴. Adresate „Amicei mele”, scrisorile reconstituie cu farmec satul natal și nostalgia copilăriei. Contrastul dintre Iașul „cu trotoare și cafenele elegante” și Șteiuul „un sat mic și într-o stare de tot înapoiată” exprimă sensibilitatea sa pentru lumea rurală, iar evocarea copilăriei capătă accente memorabile: „vârsta copilăriei este paradisul pământesc [...] minte tânără ca roua [...] un suflet bun, nevinovat”. Scena „feredeului” din Băița aduce o notă luminoasă, proaspătă, dezvăluind atașamentul durabil față de locurile natale. Rareori valorificate în exegeza dedicată lui Pompiliu, aceste scrisori conturează o proză limpede și autentică, în care observația etnografică se împletește cu o nostalgie discretă.

Deși Titu Maiorescu nu îl include între poeții *Convorbirilor*, îl consideră totuși „unul dintre cei

¹⁹ I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IV, „Junimea”, București, Inst. de Arte Grafice „Bucovina”, p. 314.

²⁰ Vasile Netea, *Studiu introductiv*, în Miron Pompiliu, *Literatură și limbă populară: versuri originale și tălmăciri*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. XVII.

²¹ George Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. 90.

²² [Recenzie] în *Convorbiri literare*, IV, Iași 1 iunie, nr. 7/1870, p. 118.

²³ Gheorghe, Grigurcu, *Miron Pompiliu și „Junimea”*, în *Miron Pompiliu (1848-1897)*, Comitetul de Cultură și Artă al Județului Bihor, pp. 61-83.

²⁴ Petre M. Ardeleanu, *Miron Pompiliu – scriitorul*, în *Miron Pompiliu (1848-1897)*, ed. cit., p. 126.

mai importanți culegători de folclor”, enumerându-l alături de Jarnik-Bârseanu, Ispirescu, G. Dem. Teodorescu și T. Burada²⁵, recunoaștere semnificativă în epocă.

La rândul său, Iacob Negruzzi îi acordă încredere deplină, încredințându-i, în perioadele de absență, redacția revistei *Convorbiri literare*. Prestigiul junimist al lui Pompiliu se reflectă și în relația cu Titu Maiorescu, care, la 7 aprilie 1874, odată cu numirea sa ca ministru al Instrucțiunii Publice, îl desemnează pe Miron Pompiliu secretar al Universității din Iași, gest ilustrativ pentru „politica junimistă de protejare a tinerilor scriitori”.

Mircea Popa subliniază că Miron Pompiliu este cunoscut în epocă nu doar ca prieten al lui Eminescu, ci și ca „una din figurile junimiste cele mai de vază, reprezentând, alături de Samson Bodnărescu, Theodor Șerbănescu, Matilda Cugler-Poni și Veronica Micle, lirismul noii direcții ieșene”²⁶.

Prietenia dintre Miron Pompiliu și Mihai Eminescu, începută la București, se consolidează la Iași. Eminescu începe să frecventeze ședințele „Junimii” în 1871, urmat de Slavici în 1874 și de Ion Creangă în 1875, întregind grupul prietenilor apropiați ai lui Pompiliu. Astfel, departe de a fi doar „președintele caracudei”, Miron Pompiliu devine o prezență distinctă și reprezentativă a „Junimii”, un scriitor discret, dar constant, situat la intersecția folcloristicii, pedagogiei și lirismului noii direcții.

Cariera didactică la Iași (1875-1897)

După obținerea licenței în litere și filosofie (1873), Miron Pompiliu se afirmă treptat ca una dintre prezențele remarcabile ale școlii ieșene. În toamna anului 1875 este numit profesor la Școala Centrală de Fete, unde predă limba română, istoria și geografia. Cariera sa didactică se dezvoltă odată cu numirea, în 1888, la una dintre catedrele de limba română de la Liceul Internat, iar în ultimii ani ai vieții predă și la Școala militară, precum și la pensionul Emilei Humpel²⁷, sora lui Titu Maiorescu. Claritatea expunerii, seriozitatea pregătirii și capacitatea de a inspira respect și rigoare îl impun în rândul profesorilor apreciați ai epocii.

Activitatea didactică este dublată de una editorială susținută: Miron Pompiliu este autorul volumului *Cartea de cetire* pentru licee, gimnazii, școli normale și militare, seminarii, externate de fete și alte școli secundare. În colaborare cu profesorul Ioan Paul, ardelean din aceeași zonă a Munților Apuseni, realizează o *Antologie română*, care cuprinde texte de D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, Anton Pann, V. Alecsandri, Samson Bodnărescu, Matilda Cugler-Poni, Theodor Șerbănescu și alții. Succesul acestor lucrări este atestat de numeroasele ediții, ultima apărând în 1909, la unsprezece ani după moartea autorului.

Pentru generațiile de eleve ale Școlii Centrale, Miron Pompiliu era mai mult decât un profesor: era o prezență caldă și fermecătoare, care marca profund climatul didactic. Maria Gavrilescu îl evocă astfel: „Toată clasa îl adora. Era o liniște religioasă în ora lui. Explica așa de frumos! Vorbea așa de dulce și de deslușit, că toate copilele erau fermecate ascultându-l, [...] ora românei era ora de dulce recreație intelectuală a lor”²⁸.

Portretul profesorului se conturează cu aceeași tandrețe într-o imagine devenită clasică: „Capul răzemat totdeauna pe mâna stângă, cu degetele răsfrându-și părul negru, ondulat, cu ochii lui melancolici și plini de un dor neînțeles, [...] așa vorbea el, așa ascultau elevele clasei a II-a”. Bunătatea și îngăduința pedagogică sunt subliniate cu sinceritate: „Era așa de bun, așa de îngăduitor când se întâmpla să facă copilele câte o greșală. Dar ele greșeau foarte rar, toate învățau nebune de dragul lui”²⁹.

În contrapunct, Eugen Lovinescu, fost elev la Liceul Internat, oferă un portret nuanțat, alimentat de atmosfera legendară care înconjură numele lui Pompiliu. Într-un mediu didactic „fără prestigiu și relief”, figura profesorului se detașa prin „marea lui prietenie cu Eminescu, prin viața lui de dezordine [...] îngemănată în gusturi identice, în nopți nedormite împreună și apoi în suferințe trupești tot atât de identice”³⁰.

²⁵ Titu Maiorescu, *Poezi și critici* (1886), în *Opere* (1866–1907), vol. III, ediție completă, București, Editura Minerva, 1915, p. 62.

²⁶ *Ibidem*, p. 106.

²⁷ *Pensionatul Normal de Domnișoare*. [„Atragere deosebită atenție...”], în *Curierul de Iași*, IX, nr. 188, 11 august 1876, p. 4. (Noutăți), tipărit în volum în *Opere* IX, p. 182, în Eminescu, *Opere*, vol. IV, București, Național, 2010, pp. 794-796.

²⁸ Maria Gavrilescu, *Dragoste; Destin: (a doua și a treia durere)*, Iași, Tipografia Opinia, 1928.

²⁹ Al. Arbore, *Nefericita dragoste a lui Miron Pompiliu*, în *Almanah Convorbiri literare*, 1985, p. 58.

³⁰ E. Lovinescu, *Scrieri 2. Memorii* îngrijite de E. Simion, București, Editura Minerva, 1970, p. 16.

Lovinescu reține și prezența fizică a profesorului: „Un bătrânel sur, cu aparență de flăcău tomatic, [...] cu glas târăgănat și împleticit, cu un puternic accent ardelenesc”. Ceea ce îi fascina însă pe elevi era aura sa de romantism întârziat: „Ceva din beteala gloriei eminesciene se răsuca în buclele cenușii ale părului, ceva din armoniile tânguioase ale marelui poet se topea în glasul legănat [...]”³¹.

Cele două mărturii, cea afectivă a elevei și cea critică a lui Lovinescu, compun imaginea unui profesor singular, apreciat pentru umanitate, cultură, sensibilitate și apropierea de cercul junimist. Această carieră împlinită la Iași, marcată de rigoare, sensibilitate și o discretă noblete pregătește trecerea către ultimele pagini ale destinului său și către recuperarea, peste timp, a memoriei sale în spațiul natal.

Ultima etapă (1881-1897) – între elan intelectual și fragilitate

Ultimii ani din viața lui Miron Pompiliu, ajuns abia la pragul vârstei de 50 de ani, sunt marcați de întâlnirea dureroasă dintre elanul său intelectual neobosit și boala care se instala treptat. Primele tulburări sunt semnalate încă din 1881, iar, potrivit lui Vasile Netea, în 1888 crizele se accentuează, necesitând perioade de îngrijire, uneori chiar alături de Eminescu, la Botoșani, sub supravegherea sorei poetului. În februarie 1889, A. Naum îi scria lui Iacob Negruzzi că Miron „merge pe aceeași cale ca Eminescu”, mărturie ce arată cât de vizibilă devenise fragilitatea sa.

În pofida bolii, Pompiliu își continuă activitatea: predă cu aceeași rigoare, lucrează la studii și își păstrează eleganța intelectuală. În 1892 pleacă la tratament în Italia, stabilindu-se la Riva, „Winter Kurort”-ul pe care îl descrie într-o scrisoare către I. Sc. Bădescu, iar în primăvara lui 1893 îl regăsim dedicat unui studiu despre limba din Valea Crișului Negru. În același an alternează drumurile de tratament cu cele impuse de obligații familiale, iar de Crăciun ajunge la Budapesta.

Un episod dramatic îl constituie vizita din 1885 la Ștei, când, din dor de casă, trece granița austro-ungară și este arestat la Vașcău din cauza unei vechi acuzații de nesupunere militară. Eliberat pe cauțiune, notează totuși impresii luminoase despre locurile natale. Revine în Ardeal abia în 1893. În 1895 se căsătorește cu Maria Gheorghiu, directoarea unui pension din Ploiești, însă, după cum arată Ioan Simedre, tensiunile conjugale agravează o boală veche.

La începutul anului 1897 starea sa se deteriorează accentuat: insomnii, neliniște, episoade psihice acute. Tulburătoare rămâne întâlnirea lui Miron Pompiliu, „bolnav de neurastenii și deprimat”, cu fosta elevă, Mărioara Gavrilescu, căreia îi mărturisește cu amărăciune că își simte viața „ratată din toate punctele de vedere”³².

Internarea în ospiciul de lângă Mănăstirea Neamțului, același în care fusese tratat și Eminescu, se dovedește inutilă. Întors la Iași, în seara de 14 noiembrie 1897, într-un moment de criză, își trage un glonte în cap. Revista *Familia* anunță tragedia cu o concizie sfâșietoare: „Profesorul Miron Pompiliu de la liceul internat de acolo s-a tras un foc de revolver în cap, dar încă nici a treia zi n’a murit. [...] În etern amintirea lui!”³³.

Moare la 20 noiembrie și este înmormântat la „Eternitatea”, în prezența unui public numeros; discursurile funerare sunt rostite de N. Hurmuzescu, Pericle Popescu, elevul Pașcanu și A.C. Cuza. *Familia* îi publică și ultima poezie, „Noaptea”³⁴, care pare să-i prevestească sfârșitul.

De un dramatism aparte este și scrisoarea de mulțumire a soției, Maria Pompiliu, care își exprimă public recunoștința față de „colegii și prietenii cari au întovărașit convoiul până la groapă”, față de elevii „cari au dovedit iubire adâncă pentru profesorul lor”, față de generalul Iarca, „pentru deplinătatea onorurilor militare”, precum și față de prietenii „de peste munte”, pentru care Miron Pompiliu fusese „nu numai un prietin, un frate, dar și un bun Român”³⁵.

După moarte „Biblioteca, dar și manuscrisele, printre care se afla și studiul inedit *Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea*, i-au fost vândute cu «hurta» de către soția neînțelegătoare anticarului Kupermann din Iași”³⁶. Prin grija lui Emil Gârleanu și S.T. Kirileanu, unul dintre cele mai valoroase texte este recuperat și publicat în *Șezătoarea* (1903).

³¹ *Ibidem*, p. 17.

³² Al. Arbore, *Nefericită dragoste a lui Miron Pompiliu*, în *Almanah Convorbiri literare*, 1985, p. 58.

³³ *Sinuciderea lui Miron Pompiliu*, în *Familia*, Oradea mare, An 33, 23 noiembrie (5 dec.) 1897, p. 564.

³⁴ Miron Pompiliu, *Noaptea (Ultima poezie)*, în *Familia*, Oradea mare, An 33, 30 nov. (12 dec.) 1897, p. 570.

³⁵ Maria Miron Pompiliu, *Mulțumire*, în *Opinia: ziar conservator cotidian*, An 1, nr. 177, 2 decembrie 1897, p. 3.

³⁶ *Ibidem*, p. XL.

Reînhumarea lui Miron Pompiliu (2025) – un dor împlinit și o întoarcere în lumină

După 128 de ani de la moarte, Miron Pompiliu s-a întors simbolic acasă, în orașul său natal, Ștei. Demersul, îndelung pregătit de Primăria și Consiliul Local Ștei, în colaborare cu urmașii poetului, a reprezentat un act de reparație morală și de recunoaștere culturală. Presa locală, *Crișana* și *Bibon*, a consemnat evenimentul drept „un dor împlinit”, reluând chiar sensul profund al versurilor din poezia *Ultimul dor*, în care Pompiliu își exprima dorința de a fi odihnit „lângă biserița cea de lemn”.

„Cimitirul Eternitatea – loc de odihnă al multor personalități marcante ale culturii și istoriei românești”, a fost „martorul unui gest profund și simbolic: revenirea acasă a poetului Miron Pompiliu”, declara primarul orașului Ștei, Iulian Balaj, după finalizarea tuturor procedurilor administrative. Exhumarea de la Iași și transportul sicriului au fost urmate de slujba religioasă din 13 iunie 2025, oficiată la Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Ștei, în prezența autorităților locale, a unor intelectuali bihoreni, a urmașilor poetului și a numeroși localnici.

Ceremonia de la Casa de Cultură „Miron Pompiliu” a devenit un moment de evocare și proiectare în viitor: au fost amintite planurile de restaurare a casei natale și de consolidare a festivalului care îi poartă numele. Oficialitățile au subliniat că reînhumarea nu reprezintă doar o întoarcere fizică, ci și reafirmarea locului lui Miron Pompiliu în memoria comunității: „În semn de prețuire pentru valoarea, demnitatea și contribuția sa la patrimoniul literar românesc, Primăria și Consiliul Local Ștei... vor ridica un monument la mormântul poetului, pentru ca memoria sa să fie cinstită așa cum se cuvine”³⁷.

Versurile din „Ultimul dor”³⁸ scrise cu o limpezime care lasă emoția să răzbată firesc, devin mărturia cea mai grăitoare a acestei reîntoarceri, pe care poetul o formulează astfel:

„De n-am putut ca să trăiesc
De scumpul sat aproape,
La cea biserică de lemn
Când oi muri mă-ngroape”.

Astfel, prin voința unei comunități, prin implicarea urmașilor și prin respectul pentru tradiția culturală a Bihorului, Miron Pompiliu revine acolo unde dorul îl purtase toată viața: în satul său natal, la umbra bisericii pe care o evoca în poezie. Reînhumarea devine, în acest fel, un gest de memorie și continuitate, așezând peste destinul său o lumină de recunoaștere și prețuire.

O lumină păstrată în timp

Figura lui Miron Pompiliu se așază în cultura română ca un model de discreție, rigoare și devotament. Format în școlile transilvănene, afirmat la București și maturizat în cercul „Junimii”, el a reunit în aceeași personalitate culegătorul de folclor, poetul sensibil, filologul atent și profesorul care a inspirat generații prin claritate, blândețe și seriozitate.

Activitatea sa, de la studiile folcloristice și colaborarea cu *Convorbiri literare* până la manualele care au modelat educația românească, rămâne o mărturie a credinței sale în cultură și în puterea limbii române. Deși sfârșitul i-a fost tragic, memoria nu i-a fost uitată. Reînhumarea la Ștei, în 2025, împlinește un dor vechi și reasază numele său acolo unde a început: în comunitatea care l-a format și care îl revendică astăzi cu respect și afecțiune.

³⁷ Ionel Popa, „Ultimul dor”, *împlinit* – „Revenirea” acasă a poetului Miron Pompiliu, în *Crișana*, Oradea, An 80, nr. 10010, 16 iunie 2025, pp. 1; 3.

³⁸ M. Pompiliu, *Ultimul dor*, în *Convorbiri literare*, Iași, 19, nr. 3/1885, p. 280.

Arta naivă (și boala carenței de naivitate)

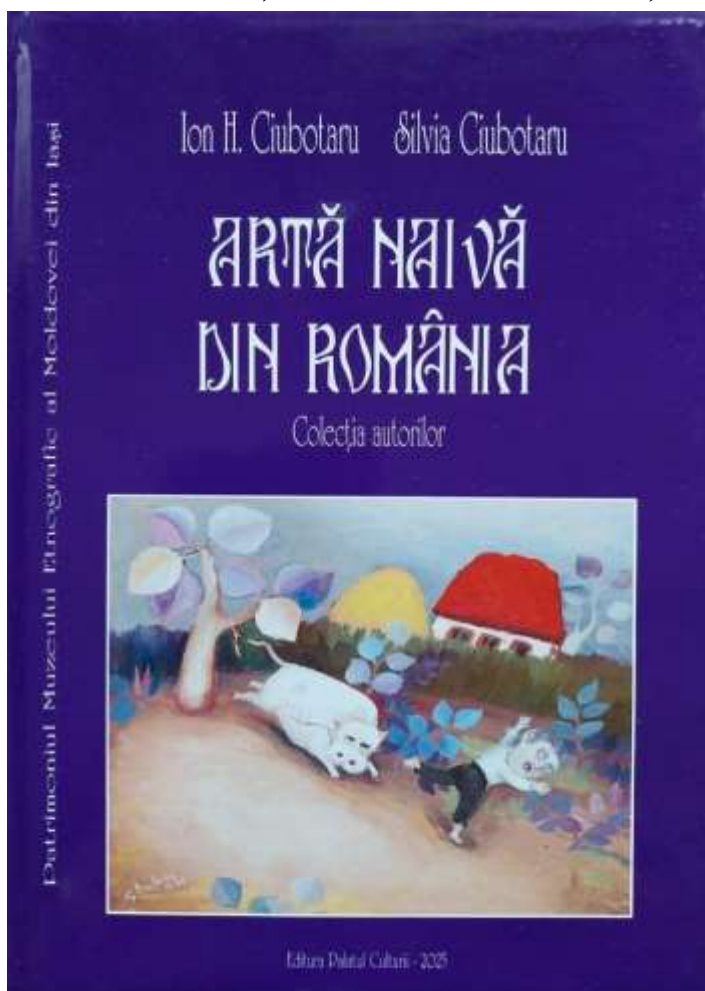
Dr. Vasile V. FILIP

Feldru (Bistrița-Năsăud)

Nu suntem, ca mediu cultural și nivel civilizațional, dintre aceia care să prețuiască naivitatea. Știu acest lucru inclusiv din îndelungata experiență de profesor de limba română, din multe teste de vocabular pe care le-am aplicat elevilor și studenților de-a lungul a 40 de ani de carieră didactică, teste în care una din cele mai frecvente și mai „eficiente” capcane era aceea de a echivala sensul cuvântului „naiv” cu acela al unor cuvinte precum „prost”, „fraier”, „credul”, „imatur”, „dezorientat” etc. O atare echivalență e posibilă doar în mediile de un anume primitivism, de rapacitate materială, de confuzie a lui „a avea” cu „a fi”, medii fără valori culturale și sufletești bine cristalizate și asumate; așa cum a fost, dar mai ales așa cum s-a generalizat și adâncit mediul moral românesc, cu deosebire în ultimii 30-35 de ani. O adevărată vrie, un sorb moral, imens și malefic, pare că ne sugerează spre abis (precum „pogorârea pe Maelström” a lui Edgar Allan Poe), cu o viteză cu atât mai mare, cu cât ne apropiem de contemporaneitate.

De aceea mi se pare de o importanță culturală majoră (dar asupra eficienței, în mediul moral de care vorbeam, desigur că nu trebuie să ne facem iluzii) noua apariție editorială, de o mare eleganță, pe

care ne-o oferă soții Ion H. Ciubotaru și Silvia Ciubotaru: *Arta naivă din România. Colecția autorilor* (Editura Palatului Culturii, Iași, 2025). Citori ai unor instituții culturale ieșene, precum „Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei”, coordonatori ai Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei (24 de volume), soții Ciubotaru își ard, apoteotic, odihna pensiei și resursele materiale ale acestei perioade de viață pe altarul propășirii culturale a provinciei lor, dând la iveală, aproape în fiecare din ultimii ani, câte unei sinteze tematice din cultura populară a zonei: *Ouăle de Paști la români* (Ion H. Ciubotaru, ed. I – 2012, ed. a II-a – 2024), *Obiceiurile funebre din Moldova în context național* (Ion H. Ciubotaru, 2014), *Obiceiurile agrare din Moldova* (Silvia Ciubotaru, 2017), *Basme fantastice din Moldova* (Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, 2018), *Cântecele propriu-zișe din Moldova* (Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, 2021), *Vatra regăsită* (Ion H. Ciubotaru, 2021), *Portul popular din Moldova* (Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, 2023), Petru Caraman, *Restituiri etnologice* (Ediție, introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, 2018), Petru Caraman, *Literatura populară* (Ediție, introducere, note, corpus de texte, indici și bibliografie de Ion H. Ciubotaru și Silvia Ciubotaru, 2024). Nu știu dacă am epuizat aici titlurile prin care soții Ciubotaru își valorifică truda, acumulările și experiența profesională de o viață, dar nici nu fac din acest lucru obiectivul prezentelor rânduri. Voi mai menționa, totuși, că – deloc întâmplător – „Ar-

hiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei”, celebrându-și, în 2020, 50 de ani de la înființare printr-un consistent volum omagial (editori: Ioana Repciuc și Adina Hulubaș), a dedicat acest volum *In honorem Prof. univ. dr. Ion H. Ciubotaru – 80, Întemeietorul Arhivei*. Ceea ce constituia, cum s-a putut constata mai sus, nu doar o (obișnuită) privire îndărăt, nu doar o pioasă și binemeritată recunoaștere, ci – parcă – un nou impuls, declanșator de creativitate și întemeiere pentru mirabilul fenomen cultural „Ciubotaru”.

Revenind la cartea din 2025, *Arta naivă din România*, trebuie spus că ea marchează, mai târziu decât în țările riverane (precum fosta Iugoslavie), apariția și conturarea unui fenomen cultural ce ține de arta plastică contemporană, dar ale cărui rădăcini se înfig viguros în pământul artei populare; poate și de aceea avem de a face (dar este cazul mai tuturor celor vreo zece ultime lucrări, mai sus amintite) mai întâi cu o sărbătoare a privirii. Autorii valorifică, prin mai bine de 200 de imagini color, patrimoniul de artă plastică naivă al Muzeului Etnografic al Moldovei, dar și colecția proprie, constând în 85 de tablouri și alte câteva piese de sculptură. Cartea, cu cele cca 350 de pagini ale ei, devine astfel un adevărat album comentat, cu 163 de imagini integrate textului (constând în tablouri, fotografii ale artiștilor, precum și ale unor piese de sculptură ale unora dintre ei), cărora li se adaugă, sub formă de album final, alte 93 de imagini din colecția autorilor, de obicei comentate în textul anterior.

Cartea se structurează în patru mari capitole, secondate de câteva texte însoțitoare: unul, introductiv (*În loc de prefață*), semnat de cunoscuta publicistă Sânzâiana Pop, și alte câteva finale, formând un aparat bibliografic complex; un *Indice de nume*, un *Indice de lucrări*, o bogată *Bibliografie* și un rezumat în limba engleză (*Summary*).

În primul capitol, *Arta naivă*, autorii își definesc conceptele cu care vor opera. Cel de-al doilea, *Retrăiri*, urmărește cum preocupările pentru arta plastică naivă ale autorilor interferează cu biografia și devenirea lor profesională. Cel de-al treilea, *Lungul drum al artei naive*, este un istoric al acestei ramuri a artei populare, de la culturile preistorice, la părinții modernității plastice, din pragul contemporaneității (Marc Chagal, Giorgio de Chirico, Rousseau Vameșul, Vassily Kandinski, Brâncuși etc.). În această devenire este integrată apariția unor centre balcanice de artă plastică naivă, mai întâi în fosta Iugoslavie („școlile neoprimitive” de la Hlebine, Kovacița, Oparici și Uzdin), dar apoi și la noi, prin școala de la Arad (satul Brusturi, comuna Hălmagiu), care se alătură celei românești de la Uzdin (Voivodina, Serbia), iar ulterior – a unui adevărat val al picturii naive moldovenești (pe care autorii ezită să o numească „școală”), val centrat de Expoziția Națională de Artă Naivă „Saloanele Moldovei”, cu cele 32 de ediții ale ei, desfășurate la Iași, între 1992 și 2024. A funcționat, însă, la București, și un Salon Internațional de Artă Naivă (SIAN). În paralel, s-a conturat la noi și o critică de specialitate, prin Petru Comarnescu, Victor Ernest Mașek, Vasile Savonea și Constantin Prut, din care autorii vor prelua (mai ales în capitolul următor, cel de prezentare nominală a artiștilor) aprecieri pline de miez. (Desigur, la aceste nume vor trebui adăugate, cel puțin de acum încolo, cele ale autorilor înșiși).

Dar capitolul cel mai substanțial al lucrării este cel de-al patrulea, un adevărat dicționar, cu „fișele” a 30 de creatori (24 pictori și 6 sculptori), „fișe” de mare rigoare metodologică, urmărindu-se nu doar participările lor de-a lungul anilor la amintita Expoziție Națională de la Iași, ci însăși alchimia procesului lor de formare ca artiști, de obicei în intimă legătură cu „spiritul locului” lor de origine, cu școala și atmosfera culturală în care s-au mișcat, cu pitorescul etnografic, înțeles ca nucleu originar al universului imaginar-plastic, al spațiului ideal, „sacru”, spre care tinde orice artist. Aici, tehnica cercetării de teren, care formează osatura personalității autorilor (de maximă rigoare informațională, tinzând spre exhaustivitate), se prelungește nu o dată cu arta literară a evocării și a portretului, cu predispoziția narativă (nelipsită nu doar cunoscutei serii de „povestitori moldoveni” – cu „pilonii” Neculce, Creangă, Sadoveanu –, ci chiar marilor personalități științifice ale zonei, precum Nicolae Iorga), predispoziție ce nu respinge recursul la sentiment, memorie, melancolie.

Iată (ales aproape la întâmplare), portretul pictorului Valentin Boța, născut în Măneciu-Ungureni (PH), decedat prin 2002, la Teiuș (AB): „Mi-l amintesc foarte bine, pentru că era o prezență insolită. Mijlociu de statură, îmbrăcat în straie îngrijite, avea mersul ușor legănat și fața luminoasă, însă ochii îi erau foarte triști. Păreau a fi adunat în luminile lor toată suferința din lume. Nu era prea sociabil, evita companiile zgomotoase, iar la agapele colegiale cu care se încheiau mai toate întrunirile de la Iași, nu l-am văzut niciodată atras de ispitele lui Bachus. Vorbea încet, aproape șoptit, și nu părea interesat să lege prietenii ocazionale. (...) Peste numai un an, exact când la Iași se ținea o nouă ediție a Saloanelor Moldovei, mai precis în zorii zilei de 24 aprilie, Valentin Boța era secerat de o boală necruțătoare” (p. 78).

Orizontul de istorie și cultură locală, dar mai ales pitorescul etnografic, ca nucleu generativ al viziunii plastice ulterioare, sunt descrise cu ochi de expert, ca în cazul pictorului Costel Bogatu, din Murgeni (VS), dar care a copilărit în ținutul Covurluiului, la Comănești: „Iar *reperele* din Comănești nu erau puține. În sat se intra prin Poarta Țării, străjuită cândva de un *jitar*, pus acolo să aibă grijă de ogoarele oamenilor. Tot pe acolo se iveau și carele încărcate cu snopi de grâu, legate cu *drugul* și trase de boi plăvani. Șarabanele «Cu pohoară-mpohărate,/ Cu lanțuri de fier legate» se opreau la *aria* din marginea așezării, unde sătenii înălțau *gireșile* ca niște construcții arhitectonice, numite *șuri* sau *șire*, printre care se lăsau locuri de trecere, ca niște ulicioare, pe unde copiii nu se mai săturau zbenguindu-se” (p. 70). Iar comentariul imaginarii plastice avansează, cu prudență și sobrietate, sugestia redescoperirii unor structuri arhetipale, ale Centrului, ale spațiului orientat și ale satului-macă, „învârtindu-se în univers ca o planetă enigmatică” (p. 101); în legătură cu care „nu știm dacă este vis, simplă fantezie, sau expresia unor intuiții generate de subconștient”, spun autorii la p. 108, despre universul concentric și spațiul cosmicizat din pictura lui Gheorghe Ciobanu.

În legătură cu acest ultim citat artist, autorii menționează un lucru demn de reținut pentru mediul cultural de care vorbeam la început: fost maestru militar, Gh. Ciobanu și-a asumat cu greu categoria estetic-plastică în care critica de specialitate l-a inclus (aceea de „pictor naiv”), tocmai pentru că mediul său cazon a funcționat prohibitiv, amplificând – ca o cutie de rezonanță distorsionată – înțelesurile peiorative pe care vorbitorii români îl acordau termenului „naiv”. E o dimensiune umană, de o anume subtilitate, pe care o pierdem, odată cu mai tot ceea ce este făgăduință și virtualitate, vis și feciorie a spiritului, libertate interioară și imponderabilitate în raport cu realitatea imediată (adesea sufocantă), ca în basmul fantastic (pe care, de asemenea, am cam încetat să-l prețuim).

Friedrich Schiller (citată de autori) avertiza, odată cu întreaga generație lui, că „există în viața noastră momente când simțim față de natura din plante și minerale, din vietăți și peisaje, precum și față de natura umană din copii, din obiceiurile țăranilor lunii, nedenaturate de civilizație, un fel de dragoste și respect duios” (p. 120). Se deschidea atunci o poartă spre romantism, poartă care s-a închis de o vreme, la noi dar și aiurea, poate de la Eminescu încolo. Dar sufletul uman (mai ales cel colectiv) pare a urmări spirala unor pulsii alternative, opuse. Suntem acum, ca direcție generală, în abisul periculos, ce pare fără de speranță, al respingerii oricărei forme de „romantism” și „naivitate”. Context în care cartea soților Ciubotaru pare o fereastră ce se deschide miraculos spre cer, în fața unor (auto)sechestrați într-un subsol.

Totuși, trebuie menționate și semnele unui fenomen invers, chiar dacă de mai mică anvergură: anume, faptul că artiști cu o mai solidă formație școlară și intelectuală „aleg” o anume *naivitate deliberată*, precum Mihai Vintilă, din Caransebeș (medic veterinar), care, în anul 2001, a alcătuit și *Dicționarul artei naive din România* (Editura „Timpul”, Reșița).

Pe lângă frumusețea ei plastică și editorială, cartea soților Ciubotaru conturează, la modul explicit, un fenomen cultural de o mare prospețime și accesibilitate; iar, implicit, o „școală” plastică românească, cu centru de iradiere în Moldova, care ar putea arunca o punte între singurătatea de cârtiță a creatorului modern, elitist și nontranzitiv, pe de o parte, și cea de semn contrar, a truditorului-consumator, prins și el în capcana sufocantă a valorilor exclusiv materiale, pe de alta.

O polemică de acum un veac

Ion DINVALE

Buhuși

Totul a pornit de la o întrebare aparent simplă, inofensivă (și nevinovată) a profesorului Frollo, mare poliglot, avându-i ca elevi pe Mircea Eliade, N. Steinhardt, Barbu Brezianu ș.a.: „Cum adică, un catolic nu poate fi un bun român?”... „Bun român”, da, dar nu „român”, va riposta marele apologet al ortodoxiei, Nae Ionescu. Altfel spus, ar fi o incompatibilitate între calitatea de „român” și cea de „catholic”, teză ce va alimenta o polemică pasională, laborioasă, în mai multe numere ale *Cuvântului* din 1930, la care nu putea să nu reacționeze (de partea cui, e lesne de întrezărit) și părintele Dumitru Stăniloae.

A fi „român”, în opinia redactorului-șef al publicației amintite, înseamnă o „stare naturală”, o „formulă de echilibru a existenței” determinată de o „realitate ce îl înglobează pe individ și-l depășește”, o „unitate spirituală și de iubire”, înseamnă a avea o anumită „plămadă sufletească” și, prin urmare, nu constituie o atitudine adoptată din considerente morale sau politice. Așadar, în van va adera bietul profesor Frollo la „Legiunea Arhanghelului Mihail” pentru a dovedi că e un „bun român”, și în van va executa șase ani de detenție pentru „activitate contrarevoluționară”!... Călăii lui, în schimb, vor rămâne de-a pururi „buni români” ca participanți activi la o „unitate spirituală și de iubire”.

Fenomenologic, genetic și generic, ortodoxia ca „structură organică cu precipitat spiritual” reprezintă, pentru Nae Ionescu, elementul esențial, definitoriu. Pentru națiunea română: dat ontologic (nu dobândit), stare naturală organică, sinteză de sânge și spirit, predispoziție sufletească înăscută, veritabil cod genetic, model arhetipal, destin. Fiind o veritabilă cosmologie, ortodoxia e consubstanțială modului de viață românesc, ea instituie legile ce guvernează viața de fiecare zi, modul de raportare la viață, la lume și la moarte. Asta înseamnă că formele de viață spirituală nu se transmit și nu se impun, ci ele se nasc, pur și simplu, cele impuse rămânând arbitrare și artificiale, neasimilate în veci. Se instituie, astfel, comunitatea de trăire ortodoxă și cea de destin național.

Capturat de această convingere, veritabilă dogmă, certitudine absolută, marele magistru este de nerecunoscut. Ușor e a identifica, peste tot, elementele acestei scheme funcționale (și convenționale), în pofida discursului captivant, seducător, însuflețit de mistica ortodoxiei și a națiunii române. El care a învățat „serii întregi de studenți să nu creadă în cărți, în teorii generale, în dogme, dimpotrivă încurajând paradoxul și aventura” (Mircea Eliade), se dovedește, în privința aceasta, de o inflexibilitate absolută: „suntem ortodocși pentru că suntem români, și suntem români pentru că suntem ortodocși” (*Cuvântul*, 5 nov. 1930). Un cerc vicios, o bizarie pentru marele profesor de logică și metafizică. Știut este că un astfel de raționament e valabil dacă și numai dacă între cei doi termeni („român” și „ortodox”) e un raport de identitate. În acest caz, însă, e vorba de un raport de supraordonare: termenul „ortodox” fiind gen, iar cel de „român” specie, alături de alte... specii (grec, bulgar, sârb, rus, ucrainean).

Căci, zice profesorul Frollo: „Învățătura lui Cristos e una, adevărul Învățăturii Lui e universal”. Iar filosoful ortodox Nae Ionescu ripostează: „Eu știu că adevărul Învățăturii lui Cristos e unul pentru ortodocși, altul pentru catolici și altul pentru protestanți” (*Cuvântul*, 17 nov. 1930). Evident, chiar dacă fiecare credincios crede că adevărul lui este absolut, el nu poate fi decât apanajul ortodoxiei, se înțelege. Asta ne amintește de părintele Rafail Noica, în opinia căruia sintagma „biserica creștin ortodoxă” e un triplu pleonasm: biserica nu poate fi decât creștină, iar dacă e creștină, nu poate fi decât ortodoxă. În mod inevitabil, se instituie o incompatibilitate funciară între catolicism și românism: „ori ești român și nu ești catolic, ori ești catolic și nu ești român” (*Cuvântul*, 5 nov. 1930). Din această dilemă nu puteți ieși, ar zice Farfuridi.

Catolicismul reprezintă calul de bătaie al celor patru articole din *Cuvântul* în care Nae Ionescu se străduiește să dovedească superioritatea zdrobitoare a religiei răsăritene. În primul rând, catolicismul, imanentist și „raționalist”, excesiv de dogmatizat datorită scolasticii, cu universalismu-i abstract, preo-

cupat cu precădere de ordinea seculară, de interese politice, sociale, lasă relațiile cu Dumnezeu pe plan secund (spre deosebire de ortodoxism, prin excelență transcendentalist), fiind mai mult adeziune formală, iar nu o trăire religioasă autentică. Ca atare, prozelitismul devine principala preocupare, el fiind subordonat programului „marilor descoperiri geografice”, de fapt al instituirii dominației europene occidentale asupra întregii lumi. De aici, măreția și vulnerabilitatea lui: a câștigat „inși”, dar a pierdut „suflete”. Ca dovadă, protestantismul „a făcut ravagii” înăuntrul bisericii romano-catolice, dar n-a avut nicio șansă în ceea ce privește ortodoxia, cu unitatea ei de monolit... Așa să fie oare?!... Ce-ar zice domnul profesor de multitudinea de culte neoprotestante: baptiști, adventiști, penticostali, iehoviști etc. ce „fac ravagii” înăuntrul bisericii răsăritene?!...

În al doilea rând, biserica ortodoxă este sobornicească și apostolească, pe când cea catolică e numai apostolească. Prin urmare, Adevărul pentru ortodocși e atributul soborului, al sinodului, pe când la catolici ar avea o dimensiune personală (infaibilitatea papei ca urmaș la scaunul Sfântului Petru). Ceea ce îl irită cel mai mult pe Nae Ionescu este afirmația lui Iosif Frollo conform căreia soborul e un „parlament ecleziastic”, unde adevărurile se adoptă prin majoritate de voturi, de dorit consensual, după care devin adevăruri ultime, definitive. Pentru Nae Ionescu, dogmele ar fi privilegiul exclusiv al sinodului, caracterul colectiv și anonim ar asigura temeinicia adevărurilor... revelate. O ciudățenie pentru un gânditor ce considera aritmetica voturilor în regimurile democratice o aberație.

În al treilea rând, apartenența la o confesiune nu poate fi rezultatul unui act de voință, cum susține Iosif Frollo, ci reprezintă o stare naturală, un „dat ontologic”. Ca atare, trecerea la catolicism a unei părți a românilor ardeleni a însemnat abdicarea de la starea naturală de român. N-are importanță că noua confesiune le-a fost impusă, nu prezintă importanță contribuția marilor intelectuali ardeleni în fundamentarea ideilor latinătății, unității și continuității românilor de pe aceste meleaguri, idei aduse cu ei de la Roma, și de care nu prea aveam cunoștință, mulți dintre ei trecând munții să-i învețe limba română pe românii get-beget. N-are importanță că unirea cu Roma a adus mari înlesniri (egalitatea confesiunilor, înființarea de școli în limba română). Zadarnic: „Cineva poate sta în slujba unei colectivități, îi poate face servicii emnente își poate jertfi chiar viața, dar nu se poate apropia, în fond, cu nimic de ea” (Nae Ionescu, prefață la romanul lui Mihail Sebastian *De două mii de ani*). Așadar, nici după două mii de ani (cu toate că s-a botezat în închisoare la vârsta de 48 de ani „cu apă și duh”), N. Steinhardt nu va deveni român arhetipal, mitic, spre deosebire de torționarii lui, „ortodocși” autentici.

Pentru românii greco-catolici nedreptatea cea mare va veni mai târziu, în timpul „ortodoxiei” staliniste, prin prigoana comunist-naționalistă împotriva bisericii Unite cu Roma, când cultul a fost interzis, patrimoniul confiscat, clerul și credincioșii persecutați. Treacă de la noi paharul acesta. Iubirea lui necondiționată pentru ortodoxie (asumată mai mult declarativ), mărturisită, îndeosebi, dar propovăduită cu mult zel altora, face ca unele considerațiuni să fie de-a dreptul dezarmante. De pildă: chiar dacă Lenin s-a declarat ateist și a activat ca atare, prin structura lui sufletească era ortodox. N-are importanță ce crede el despre sine sau despre faptele sale. El, ca și mulți alți reformatori ai veacului, sunt ortodocși, chiar teologi (Stalin), niciunul catolic sau protestant... N-ar fi trebuit să-l ignore pe marele „teolog” protestant Adolf Hitler, și nici pe marii „teologi” catolici Franco și Mussolini. E „vreamea teologilor”, anunțată ca un mare triumf în *Cuvântul* din 6 august 1932. Lăsăm deoparte faptul că activitatea „reformatoare”

a celor dintâi vine în contradicție cu inedita constatare: „marele defect, sau marea calitate a ortodoxismului e că nu se poate înnoi”.

Dincolo de poncifele teologice de uz comun, surprinzătoare și dezamăgitoare la Nae Ionescu sunt frecvențele incongruențe, ușor identificabile, anevoie de înțeles și acceptat: „Funcția fundamentală a iubirii este totuși cunoașterea și nu acțiunea”. Or, în creștinism, „iubirea nu înseamnă cunoaștere, ci acțiune”. S-ar înțelege că religia creștină ar compromite (prin acțiune) sensul autentic al iubirii, a cărei dimensiune fundamentală ar fi cea epistemologică (ca instrument mistic de cunoaștere). Tributar unei rațiuni (extrem de libere) prea orgolioase și prea necritice, datorită adorației cu care era înconjurat pentru maieutica-i ce impresiona prin marea ei forță de persuasiune (implicare, mistuire, patetism), nu de puține ori s-a îndepărtat de rigoarea teologică a tradiției dogmatice care se mișcă, smerit, în limitele impuse de Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, eludând consecințele și responsabilitățile ce derivă din asemenea lejerități. Ambiguitatea raporturilor sale cu filosofia nu putea să nu aibă un deznodământ previzibil: a ajuns să fie temut de teologi, cu care avea raporturi contorsionate, provocatoare, să fie contestat de unii reprezentanți ai ierarhiei ecleziastice. Astfel, polemica cu patriarhul Miron Cristea l-a determinat pe patriarh să solicite zugrăvirea scenei Judecării de Apoi de la Mitropolie cu un diavol mare, negru, având chipul ilustrului profesor, dovadă „peremptorie” că inteligența este... diabolică. Toată strădania lui de decenii în slujba ortodoxiei nu l-a salvat, fiind, după expresia lui Mircea Eliade, însoțit toată viața, ca un blestem, de mistica iubirii și a urii.

Trecând într-un registru mai înalt și mai cuprinzător, nu aceste slăbiciuni ar trebui să ne preocupe, ci absența marilor perspective: istorică (de arheologie spirituală), antropologică și sociologică. E drept, confesiunea reprezintă o notă distinctivă a națiunii, dar nu cea mai importantă. Edificatoare în această privință e distincția lui Iosif Frolo între nota esențială și nota integrantă proprii unui neam: esențiale pentru români sunt locul și limba, ortodoxia fiind element integrant (integrator), amintind de spiritul gregar al lui Constantin Rădulescu-Motru. Într-adevăr, în procesul de constituire a națiunilor, mai importante s-au dovedit a fi comunitatea de limbă, de teritoriu, de viață economică și socială, trecutul istoric, comunitatea de interese și năzuințe de supraviețuire și, de ce nu, de măreție. O conjuncție de factori sociali, politici, etnici, spirituali, psihologici, factori care au însuflețit amplul proces de emancipare și constituire a națiunilor în epoca modernă.

În cazul poporului român, fundamentale s-au dovedit latinitatea limbii și asuprirea de veacuri a provinciilor românești, care au alimentat un puternic sentiment de solidaritate între frații de peste munți. Lucian Blaga considera că ortodoxia de origine bizantină a fost asimilată ca element al etnicismului românesc, fără a preciza dacă această asimilare s-a desfășurat ulterior sau simultan cu poporul român, dacă a fost determinantă, atașată organic sau subiacentă. Oricum, „majoritatea populației până în secolele VII-VIII a rămas păgână” (Constantin C. Giurescu). Ignorete, privite cu îngăduință de către teologii creștini, prin abandonarea minimalei reflexivități, rămân elementele păgâne, puternicele reminiscențe magico-mitologice care au supraviețuit până astăzi în religiozitatea populară: credința în strigoi, iele, paparude, în vrăjitorie (Vitoria Lipan merge și la baba Maranda, vrăjitoarea satului, nu numai la părintele Dănilă), ursitoare, descântece, blesteme, feteșuri, totemisme (jocul ursului, al caprei), superstiții de tot felul (credința în deochi – amintind vag de mitul Gorgonei –, credința în zile faste și nefaste, privitul în oglinzi etc.). Pentru interesantul sincretism, edificatoare sunt marile sărbători: Sânzienele (Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul), începutul toamnei (Schimbarea la Față), Rusaliile (Pogorârea Sfântului Duh), Anul Nou (Sfântul Vasile), Cultul morților (Moșii de primăvară) etc. La toate acestea se adaugă laicizarea, secularizarea sărbătorilor creștine, sufocate de kitsch, marketing, consumerism, divertisment, prost gust. Ce să mai zicem de sărbătorile laice (a îndrăgostiților, a îmbrățișărilor etc.), care le eclipsează pe cele înscrise cu roșu în calendar?!...

Într-adevăr, stranie este absența perspectivei social-istorice... „Cum adică, se întreabă Nae Ionescu, până la Reformă germanii au fost catolici, apoi au devenit protestanți, iar românii din Ardeal erau ortodocși până la Sinodul de la Alba Iulia (1698), apoi au devenit catolici?” (*Cuvântul*, 17 nov. 1930). Nu înțelegem de ce nu s-a referit și la catolicizarea în masă a ungarilor pe la anul 1000, în timpul regelui Ștefan cel Sfânt. De asemenea, de ce nu face nicio referire la proclamarea creștinismului ca religie oficială în Imperiul Roman și persecutarea cultelor păgâne, la creștinarea popoarelor din cele două Americi, din Asia, Australia și Africa, în veacurile așa-zis de civilizare (nu de oprimare, ferească Sfântul!)... Cum se

împacă „starea naturală”, „datul ontologic” cu realitățile istorice, sociale, politice, naționale, cu prozelitismul care a însoțit peste tot Puterea rămâne un mister.

La fel de stranie e absența perspectivei ontologice... Un copil devine ortodox nu atât prin taina botezului, cât prin educația religioasă, îndeosebi din primii ani ai vieții conștiente, aidoma tuturor credințelor, convingerilor, atitudinilor care-l vor însoți toată viața. „Cine a fost creștinat de mic copil nu are de unde să știe și nu poate bănuî ce-nseamnă botezul” (N. Steinhardt). Acest lucru e posibil abia atunci când omul simte cum coboară „lumina lină a sfintei slave”. O spune cel îndrituit să iubească în deplină cunoaștere „fenomenul românesc”: poporul, pământul, cerul, câmpurile, munții, până și ceapa și țuica (*Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 50).

E îndreptățită opinia lui, ca și cea a profesorului Frollo, că apartenența la o anumită confesiune trebuie să fie un act liber, conștient, un act de voință și nu un „dat ontologic”, cum credea Nae Ionescu. „Plămada”, aluatul sufletesc de care făcea atâta caz Profesorul reprezintă un element inert, neutral ce poate fi frământat și agrementat în foarte multe feluri și cu finalități dintre cele mai diferite. Marea masă a ienicerilor turci („copiii de suflet ai lui Allah”), era alcătuită din copii ce aparțineau diverselor neamuri aflate sub dominație otomană și care, islamizați, se întorceau cu iataganele (bine ascuțite) împotriva părinților și fraților, dacă aceștia comiteau imprudența să se răzvrătească sau să nu plătească la timp... „taxa de protecție”. Ne întrebăm: conștiința tragică a existenței de la Miron Costin și Eminescu, la Iorga, Pârvan și Mircea Vulcănescu, e o stare naturală, ține de plămada noastră sufletească, sau e produsul inevitabil al veacurilor de opresiune și umilință, care au făcut ca bietul țăran român să frământe în mâini cușma dăică în fața conacului boieresc?!...

Etnicitatea, autohtonismul, marile mituri fondatoare, veritabilele mitologii primordialiste, inflamația naționalistă vor monopoliza scena politică a deceniilor trei și patru ale veacului trecut și vor face ca profesorul Constantin Rădulescu-Motru să deschidă cursul său de psihologie de la Universitatea București, exprimându-și îngrijorarea privind recrudescența curentelor mistice, spiritualiste, opinie taxată drept o poziție a „bătrânilor” care nu s-au emancipat de pozițiile înguste ale raționalismului cartezian, iritați de succesul noilor orientări etc. „Bătrânul” Motru va identifica, pe bună dreptate, acest succes cu „rentabilitatea mărcii mistice”, în condițiile în care „problemele de metafizică și filosofie religioasă fuseseră de mult excluse din preocupările universitare” (Mircea Eliade). Ciudată pentru un filosof cu largă deschidere rămâne virulența cu care atacă intruziunea valorilor moderne în spiritualitatea noastră creștin-ortodoxă, pornind, chipurile, de la profunda lor neadecvare la realitățile românești. Încât, ne întrebăm, care or fi „bătrânii” și ce-i mână pe ei în luptă, dacă au ceva de spus?...

Tentativa de a depăși perspectiva simplificatoare ionesciană o întâlnim nu numai la Constantin Rădulescu-Motru, ci și la Lucian Blaga, ba chiar la unii elevi cum ar fi Constantin Noica (mai pronunțat) sau Mircea Vulcănescu (mai discret, mai voalat)... În *Dimensiunea românească a existenței*, Mircea Vulcănescu consideră că „locul” și „vremea” sunt cele două receptacole prin care trece, ca printr-o sită, ideea de existență, determinând „firea”, modul specific de ființare a fiecărui neam în această lume. De-ar fi fost altele „locul” și „vremile” (lui Miron Costin), altfel ar fi arătat „dimensiunea românească a existenței”.

În *Sufletul neamului românesc. Calități și defecte*, scrisă sub influența lui Wilhelm Wundt (*Psihologia poeziei*), Motru consideră că însușirea fundamentală a neamului nostru e spiritul gregar, impus de tradiție și împrejurări istorice, factor determinant în păstrarea limbii, bisericii și unității naționale. Interesantă e distincția pe care o face între spiritul gregar și solidaritate. Românul își are sufletul absorbit de cel al grupului; tot ce face e conform cu „ce zice și ce face lumea”; tot ce întreprinde e „de ochii lumii”. Spiritul mimetic ar fi inerent unui popor tânăr cum era al nostru – o concesie pentru un gânditor care nu face excepție de la spiritul autodenigrator, spirit ce minimizează calitățile și multiplică și amplifică defectele: slugărnice, duplicitate, lașități și complicități, ca și cum alte neamuri ar fi ferite de asemenea slăbiciuni. Istoria dovedește contrariul. S-au purtat altfel elvețienii lui Calvin, francezii în timpul ocupației germane sau germanii din R.D.G. în timpul tiraniei exercitate de STASI?!... Oricum, numai prin solidaritate nu ar excela diaspora românească de astăzi.

Nae Ionescu poate fi considerat un precursor al excepționalismului românesc, atât de greu compatibil cu opiniile cvasi-generale, puțin măgulitoare, ale conaționalilor noștri și ale străinilor care au sesizat nonșalanța, lejeritatea raportării la reguli și legi, la discursul elitist (constrângător), la instituții, toate „adeverind, din păcate, nu numai constatările lui Raymond Poincaré (prilejuate de experiența-i de

pomină aici la Porțile Orientului – n.n.), ci și dezolarea din cuvintele lui George Bacovia: «O, țară tristă, plină de humor!» (Florian Roatiș, *Odiseea filosofică a conștiinței și alte texte*, Editura Limes, 2023, p. 290).

Revenind la perspectiva simplificatoare ionesciană... O viziune ontologică mai complexă, mai largă, infinit mai cuprinzătoare o întâlnim în antropologia culturală a lui Lucian Blaga: „matricea stilistică” concură la definirea unui popor „tot așa de mult ca sângele și graiul”. „Matricea stilistică” cuprinde orizonturile spațiale (nemărginite, ondulate, sufocante), orizonturile temporale (cel deschis spre viitor, în care orice clipă nouă e o înălțare („timpul havuz”) alimentând nevoia de transcendere, propriu marilor utopii, cel întors spre trecut, propriu viziunilor paseiste, cu nostalgia fără de leac a „paradisului pierdut”, în care noul reprezintă o permanentă prăbușire („timpul cascadă”), și, în sfârșit, timpul care curge egal, monoton, omogen („timpul fluviu”) ca sumă de clipe la fel de prețioase (sau de nesuferite). Pe lângă orizonturile spațiale și temporale, foarte importantă e atitudinea față de lume, față de viață: anabasică (optimistă, deschisă spre viitor), catabasică (retragere, abandon) sau neutrală (resemnare, indiferență). În sfârșit, năzuința formativă, după cum accentul cade pe „apolinic” (ordine, armonie, echilibru) sau pe „dionisiac” (dinamitard, stihial).

Toate elementele constitutive ale „matricei stilistice” sunt factori primari, având funcții genetice, deși a extinde la scara întregii națiuni particularitățile psihologice, creatoare, atitudinale ale unor individualități – de pildă a stilului dinamitard al lui Nietzsche – e propriu numai „idealismului romantic”, atât de fertil creației poetice. Îndreptățită e observația critică a părintelui Stăniloae: unde se regăsește ortodoxia din spiritualitatea acestui neam, în metafizica culturii lui Lucian Blaga?!... Într-adevăr, înalta spiritualitate lipsită de orice constrângeri, religiozitatea esențelor aflată dincolo de convenții, ritualuri, dogme etc. nu putea să nu ducă la relativizarea ideii de divinitate („Marele Anonim”) și, implicit, a celei de revelație divină („cenzura transcendentă”, cunoașterea „luciferică”)... Oricum, meritorii rămân nuanțele subtile, rezerva, deferența, cordialitatea raporturilor cu religia în genere, și cu ortodoxia în special.

Interesantă ar fi fost reacția lui Nae Ionescu la apariția celor trei trilogii ale lui Blaga... Din păcate, ele au apărut la câțiva ani după dispariția Profesorului. Oricum, fiind fiul unui preot ortodox, deși ardelean, Blaga s-ar fi bucurat, suntem siguri, de circumstanțe atenuante. În schimb, Iosif Frollo, având o origine „nesănătoasă” (italiană) și fiind de confesiune catolică, s-a „bucurat” de circumstanțe agravante. Cu el, magistrul este nedrept („speram ca discuția să fi fost mai strânsă și mai sistematică”), ironic („sunt cel dintâi ce apreciez îndemânarea dialectică a preopinentului meu” – dialectică pur scolastică – n.n.) și extrem de pătimăș: „Pe acest cald și patetic credincios catolic îl paște... excomunicarea: d. Frollo este, anume, evoluționist. Iar, după cum îmi aduc eu aminte, evoluționismul este, la Roma, condamnat” (*Cuvântul*, 18 dec. 1930). Spre deosebire de Răsărit, unde evoluționismul se afla la mare „cînst”.

Unii vor considera aceste considerațiuni subiective, profund părtinitoare. Și pe bună dreptate... Iubirii necondiționate pentru neamul românesc, iubire însuflețită de nevoia de apartenență a unor „străini” (îndeosebi după constituirea României Mari), i se răspunde cu dispreț și cu răceală, cu un orgoliu complet nejustificat, brutal, inuman am putea zice, atitudini atât de străine toleranței proverbiale proprii spiritului creștinismului și, mai ales, acestui neam bun și blând. Mentorul „generației de aur” a culturii române se singularizează în această privință și, din fericire, n-a fost urmat de marii săi discipoli. De altfel, sublima corupere (socratică) a tineretului universitar din ghearele comodității și banalității de gândire credem că este mult supralicitată. Ne întrebăm: fără el, Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica nu ar fi ajuns ce-au ajuns?!... Primii doi erau deja personalități cu totul conturate, iar Noica se va detașa categoric de magistrul, plasându-l în condiția „lăutărească” a culturii (prin spontaneitate, improvizație, capricii, indeterminare), atât de departe de gravitatea și solemnitatea atitudinii noiciene față de filosofie. De la Păltiniș, unde a deschis o altfel de școală, acesta ar replica: „Prieten îmi este Platon, dar mai prieten adevărul”.

Plasat, de către mulți, la egală distanță între publicistica mărunță („articolaș”) și hagiografie (refuzând totuși martirajul), victimă a prăpastiei ce desparte discursul academic de comportamentul nu de puține ori revoltător de scandalos, relațiile programat provocatoare cu toți și cu toate, perpetua ambiguitate a planurilor și perspectivelor, condamnabilele incongruențe și lejerități, etnicismul neîndurător, exclusivismul nemilos, toate fac ca Magistrul să pară aidoma unui uragan, o veritabilă maree ce lasă peisajul devastat și plaja pustiită de retragerea precipitată a mării.

Victor Petrini – *Un spirit pentru totalitate și un spirit al totalității*

Dr. Marin IANCU

București

De la întâiul volum al *Moromeților* și până la *Cel mai iubit dintre pământeni*, Marin Preda și-a dovedit înclinația unui observator de adâncime, a unui profund moralist, îmbinând observația neutră cu reflecția etică impregnată de nostalgia demnității, ca semn al unui echilibru interior. În afara cărților prin excelență confesive (*Viața ca o pradă* și *Imposibila întoarcere*), descoperim pagini în care narațiunea propriu-zisă este restrânsă în avantajul dezbaterilor de conștiință, analize vizând nu atât înscrierea faptelor în sine, cât semnificațiile prezente ale acestora. Cu o anumită înclinație spre introspecție, Victor Petrini face dintr-o existență supusă atâtor traumatisme un teribil obiect de studiu. Cu excepția lui Rebreanu și Sadoveanu, spiritul de competiție și de dialog al lui Marin Preda se îndreaptă, cu același nestăpânit orgoliu, și spre autorii de roman citadin, *Cel mai iubit dintre pământeni* lăsând să se întrevadă această evidentă relație de „ambție” a prozatorului față de Camil Petrescu, de unde o apropiere a lui Petrini de Ștefan Gheorghidiu poate fi realizată cel puțin în direcția relației personajului-„filosof” cu femeia obtuză. În ambele cazuri, protagonistul e „un profesionist al filosofiei, statut pe care soția îl prețuiește formal, dar, cum aveam să înțelegem ceva mai târziu, exclusiv ca garanție a prestigiului social, nu ca atestat al calităților intelectuale”.

Cei doi scriitori urmăresc această relație pe fondul unor mutații conjuncturale fundamentale, „într-un timp de tranziție (războiul, teroarea comunistă), care silesc pe individ să evolueze, exersându-și instinctele de apărare. În sensul acestei apropieri, Monica Spiridon surprinde în Petrini „drept un Ștefan

Gheorghidiu de la Siliștea-Gumești”, romanul *Cel mai iubit dintre pământeni* fiind numit „un interesant exercițiu de «moromețizare» [...] pe o temă camil-petresciană”, idee mărturisită, de altfel, într-o observație a lui Marin Preda însuși în *Imposibila întoarcere*: „Camil Petrescu, scrie autorul *Moromeților*, l-a admirat pe Proust. Dar ce este într-adevăr superior, aici, este arta naratorului care se exercită cu aceeași magie și când descrie țărani sau lăptărese... Servitoarea Françoise este poate, după Swann, cea mai reușită figură din opera sa. Nivelul de conștiință al baronului Charles se reduce în ultimă instanță la strategia complicată a unui salonard, iar gândirea sa nu este superioară celei a unei mahalagioaice vorbărețe. Ca în orice mare creație, și aici nu mediile sociale pe care le evocă amintirea scriitorului dau complexitate și adâncime, fiindcă totul e gol pentru un scriitor, un lucru nefiind mai important decât altul”.

Privind lucid și oarecum amuzat eșuarea relației dintre el și Matilda, Petrini nu se amăgește însă ca Ladima. Fără să se sinucidă ca acesta, sau să se descompună în „infernul îndoielilor” (Monica Spiridon) ca Gheorghidiu, Petrini găsește mereu puterea să se detașeze: „Mă pufni râsul. Felul cum ea se privise în oglindă, așa zice plictisită că era plictisită, fără vreo cutremurare, arăta, dezvăluia adică o comică stagnare a sufletului, ca și când ar fi fost o apă bătrână care se uită în golul cel mare al câmpiei și nu mai voia nimic”. Prin condiția sa de creator, Petrini este cel mai aproape de Ladima, ei regăsindu-se, atât în plan erotic, cât și într-un plan mai înalt. Sub aspectul

științei portretizării, Marin Preda se plasează, față de Călinescu, la cealaltă extremă. S-a constatat că „acolo unde Călinescu stilizează grațios, Preda șarjează, îngroașă, frizează trivialul”. Spre deosebire de Ioanide, „un ins plăcut, căutat de toată lumea, sociabil, adorat (fără motive temeinice) de toate femeile”, Petrini „stârnește mai curând antipatii și iritare”, fiind „respingător” în expresie, „nesociabil și adeseori de-a dreptul bătăran”. Amândoi meditează la „posibilitatea de a-și concepe existența într-un sistem absolut de coordonate”, la „supraviețuirea dincolo, în planul unei conștiințe transcendente și universale, sensibile la ierarhia reală a valorilor”. În schimb, abdicării lui Ladina îi răspunde „forța pozitivă, de construcție în spiritul iluziilor sale – pe care o poseda Petrini”.

Sub multiple planuri, Petrini se dovedește a fi încarnat de Ioanide (*Scrinul negru*), *Cel mai iubit dintre pământeni* asemănându-se cu romanul lui G. Călinescu atât din punct de vedere tematic, cât și al tipurilor create de către cei doi prozatori. Dăruit cu puțința împlinirii prin operă, asemenea lui Ioanide, Victor Petrini „elaborează” proiecte creatoare de amploarea și ambiția personajului călinescian. Pentru aceștia, opera echivalează cu șansa unui „dialog” cu posteritatea (cum se consolează Petrini) sau, cum susține Ioanide, a unui „apel la pustiu”. Ioanide păstrează în albume schițe fanteziste pentru un oraș al viitorului, în timp ce Petrini, alungat de la catedră (cum avea să fie însuși Călinescu), adună, în câteva caiete, însemnări pe baza cărora visează să revoluționeze filosofia, întemeindu-și o nouă gnoză. În acest sens, este de reținut observația lui Eugen Simion, care îl definește pe Marin Preda „un spirit pentru totalitate și un spirit al totalității”. Un mare personaj politic din *Cel mai iubit dintre pământeni* recunoaște funcționalitatea minoră a intelectualului care, din punct de vedere politic, nu slujește cu scrisul țării: „Voi, scriitorii, sunteți neinformați, de-aia cărțile voastre nu sunt bune, dar din păcate nici noi nu putem încă pune la dispoziție unele documente și materiale care v-ar inspira. Ce să facem? Nu putem! Istoria e încă prea crudă și lucrurile ar putea fi înțelese greșit. Dar într-o zi se vor deschide multe arhive și nu cred că ziua asta o să fie chiar așa de depărtată”, îi spune Gheorghiu-Dej unui scriitor, dialog pe care îl considerăm esențial tocmai pentru nașterea juridică a romanului obsedantului deceniu. Marin Preda scrie într-o perioadă când istoria nu mai este așa crudă, iar lucrurile pot și nu pot fi înțelese greșit. De aceea, el își poate permite să redea în rezumat o discuție revelatoare între Gheorghiu-Dej și Stalin, în care sunt jalonate trei măsuri represive cu bătaie lungă: pedepsirea țăranilor prin reforma monetară, lichidarea deviaționiștilor și construirea Canalului. Există în acest roman și alte voci-cheie, bunăoară Petrică Nicolau, un profet rizibil, dar oricum profet care sugerează neșansa intelectualului apolitic în obsedantul deceniu.

Alt personaj, Ion Micu, devine scârbit dar și melancolic, fiindcă îl înspăimântă gândul că ar putea fi blamat, chiar de ai lui, de cei pentru care luptase și din rândul cărora făcea parte. În final, el se blazează, dându-și seama că virtualul declin i s-ar fi soldat cu anularea convingerilor sale. Manifestările regimului sunt bulversate și Marin Preda înfățișează dublul aspect al realității: cel tragic, prin marele poet-filosof destituit și abandonat de prozeiști, precum și cel comic prin peripețiile grotești ale lui Petrini în munca subumană la deratizare. Istoria devine anomalie sub semnul abuzului de putere sau al puterii negativiste, care nu mai este decât un punct faustic în care îți vinzi sufletul pentru a parveni politic, sau, dimpotrivă, pentru a fi pur și simplu lăsat în pace, neimplicat. Puterii abuzive i se asimilează în roman și conceptul răstălmăcit al libertății ca necesitate înțeleasă, pe care Chiril Merișor din *Galeria cu vîță sălbatică* de Constantin Țoiu o comentase atât de subtil. Puterea pură, adevărată, e alta, și Petrini o deslușește astfel: „să știi ca poți distruge pe cineva, să n-o faci și acela să nu știe”. Puterea pură înseamnă neexercitarea ei, rămânerea în stare de virtualitate. Puterea minimalizată și în *Orgolii* de Augustin Buzura. Lui Ion Cristian i se opun: bruta, Varlaam, și raisonneurul părinților – Redman. Avem în față un personaj asupra căruia puterea nu este fascinantă, ci stârnește nevoia de confruntare. Eroul este un dur subtil, rafinat psiholog care nu vrea să fie un vinovat oarecare, ci să-și suporte și să-și dovedească nevinovăția. E, într-un fel, un suflet în „hybris”, fiindcă sfidează puterea prin inocența sa orgolioasă care îi verifică și certifică voința. La fel ca personajele lui Augustin Buzura, Victor Petrini este un personaj confruntat direct cu istoria momentului de dictatură ca univers concentraționar care îi asaltează toate nivelurile existenței. Absurdul istoriei agresează apoi realitatea spirituală căreia îi aparține eroul, prin manifestarea unei puteri exterioare care sufocă forțele spirituale, reducând libertatea gândirii la necesitate, dar incomprehensibilă, prin irațional.

Romanul *Cel mai iubit dintre pământeni* este constituit din caietele unde Victor Petrini își consemnează experiența vieții. Procedul a mai fost utilizat în chip strălucit în literatura română interbelică și de

Camil Petrescu în *Patul lui Procrust*, dar și în proza contemporană, prin aura intelectuală a unor personaje din romanele lui Al. Ivasiuc, de pildă, sau din proza lui Constantin Țoiu. La Camil Petrescu, un personaj inițial naiv, Fred Vasilescu, descoperă că oamenii din jurul său (Ladima, doamna T., Emilia) sunt altceva decât par a fi în exterioritatea lor și această descoperire o încredință unor caiete care acoperă cea mai mare parte a textelor de roman. Victor Petrini repetă, în parte, această experiență, dar datele vieții sale sunt cu mult mai grave decât cele ale lui Fred Vasilescu și îl conduc la problematizarea nu numai a personajelor din jur, ci, în primul rând, la problematizarea propriilor date existențiale. Găsit vinovat de către oameni, Victor Petrini găsește răgazul să-și caute justificarea vieții înseși, privite ca ansamblu, să caute adevărul profund al faptelor sale. Descriindu-și existența, Victor Petrini apelează la judecata unor oameni din alte locuri și din alte vremuri, cititori ai caietelor sale. Pe de altă parte, scriind fără intenția de a publica, Victor Petrini se adresează sieși, își supune existența propriei sale judecăți, forului său interior.

Scriindu-și cu luciditate, cu necruțare, propria existență, Victor Petrini devine propriul său judecător, ceea ce face ca acesta să se afle în situația confesiunii creștine. Cel căruia i se adresează, în ultimă instanță, este Dumnezeu. Victor Petrini scrie ca și cum s-ar afla în fața morții spre a arde experiența sa existențială, spre a se justifica în fața unei instanțe transcendente, ca o garanție că aceste pagini cuprind adevărul, atât cât este omenesc posibil să fie cunoscut. Identificăm în cugetările lui Victor Petrini idei influențate atât de lecturile din Camus (*Viitorul tragediei*) sau J.-P. Sartre (acesta mai puțin agreat), cât și de operele unor filosofi, față de care Marin Preda manifesta o preocupare constantă.

Convențional, ei ar putea fi împărțiți în două grupuri: unii care nu-i dădeau liniște (prin chiar neliniștea ce le este proprie), dar de care se tot străduia să se delimiteze, și alții în care se încredea ca reușind performanța decantării seninătății finale chiar din dramele sau tragediile cele mai acute. În prima categorie ar intra un Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche, cu o tot mai decisă polemică în cadrul raportărilor pro și contra, dominantă în raport cu Nietzsche, în cea de a doua urmând să fie incluși Socrate, Descartes, Spinoza, cu adeziuni mărturisite, din care Preda i-a socotit pe cei dintâi seismografiilor unor conflagrații viitoare, pe cât de vizionari, tot pe atât de terifiți. În comparație cu aceștia, limanul salvator îl vedea configurat însă de filosofi mai încrezători în destinul rațiunii și al universului. Este interesant în acest sens raportarea chiar mai insistentă față de Dostoievski și Tolstoi, unul venerat pentru extraordinarul diagnostic al surpărilor pe cale de a se produce, altul, apreciat pentru șansa de însănătoșire oferită, printre cele mai grave încercări sieși și celorlalți.

Filosoful „cel mai iubit”, filosoful preferat se dovedește a fi Spinoza, imaginat de romancier ca prototip al avatarurilor lui Petrini în planul existenței și – întrucâtva – în planul esențelor spre care el năzuiește. Printre laitmoțivele adolescenței lui Petrini se numără pierderea credinței în Dumnezeu și într-o viață viitoare. Tânărul de optsprezece ani se întreabă ce este păcatul, de vreme ce Dumnezeu „ne lasă liberi și în fața virtuții și în a păcatului”. El accede însă la „sentimentul eternității fără religie”, simte o jubilație liniștită că e liber de credință și nu-l ispitește nici un imbold de a săvârși ceva nepermis. În acest context apare și delimitarea de o postulare prea raționalizată asupra lui Dumnezeu și asupra omului, de unde și leitmotivul imprecăției adresate lui Dumnezeu într-o dramatică ignorare a adevăratei cauze a răului existent în stare latentă în fiecare conștiință: „Gândul eliminărilor reciproce, chiar prin crimă, încolțește și chiar dacă rar devine fapt împlinit, răcorește sufletul devastat”.

Într-o meditație deosebit de importantă din *Viața ca o pradă*, Preda i se împotrivesc convingător lui Nietzsche cu sprijinul câtorva gânditori care i se par de superioară moralitate, printre care Spinoza ocupă un loc privilegiat. „Spinoza, în singurătatea sa unde șlefua lentile ca să-și câștige existența, a fost mult mai liniștit decât Nietzsche și mai profund, fiindcă a fost mai adânc lovit: renunțând la religia sa ca să poată trăi cu fata iubită, i s-a cerut să treacă la religia ei. A răspuns: n-am renunțat la o religie ca să trec la alta, ci am renunțat la orice religie. A pierdut totul, ai săi l-au blestemat și l-au izgonit din comunitatea lor, ceilalți nu l-au primit. Senin, l-a corectat pe nazarinean mai modest, dar mai convingător: „ura nu poate fi învinsă prin simpla iubire, ci printr-o iubire mai puternică decât ura”.

Într-o altă scenă, Ion Micu îi reproșează că predarea abecedarului nu e poziția cea mai potrivită de pe care să înțelegi lumea în care trăiești. „De ce nu? – replică Victor – Spinoza a șlefuit lentile, iar Jean-Jacques Rousseau a copiat note muzicale până la sfârșitul vieții”. La care tot Micu adaugă: „Spinoza a murit din pricina acelor lentile la patruzeci de ani!” În acest mod putem descifra acum semnificațiile „șlefuitorului de lentile”, imagine atât de obsesivă și pentru Petrini și pentru Marin Preda. Ea coincide formulei lui Camil Petrescu, citată într-o ușor modificată variantă: „Câtă luciditate, atâta suferință”.

„Cum se împacă însă ideea armoniei, conștiinței noastre cu cosmosul, din prima mea carte, cu ideea apariției erei ticăloșilor, din a doua...”, se scrutează Victor Petrini, exprimându-și speranța în cea dintâi. Gnoza va fi actuală în clipa când dominația ticăloșilor va determina o reacție a partizanilor vechilor valori.

Învățătura lui Petrini încearcă rearticularea unei credințe de după desprinderea de toate religiile existente, care până la urmă ni se înfățișează mai degrabă ca un fel de panteism, situat în intenție dincolo de materialism și idealism, aglutinând o dominantă laică în spiritualismul său. „I-am spus că peste un an voi fi student și că ne putem căsători, o să fiu profesor, și aveam de gând să fac carieră universitară și că mă pasiona filosofia, aveam ceva de spus în acest domeniu, și anume să elimin din filosofie etica bazată pe ideea de Dumnezeu și să aduc în locul ei cunoașterea pe baza descoperirilor științifice. O nouă gnoză care să redea integritatea conștiinței umane în fața universului, fără conștiința disperată care se vântură acum în Europa, zguduită de un danez bizar din secolul trecut, spiritualizat la extrem, dar lipsit de forță vitală...”. Și după o referire suplimentară la Dostoievski, potrivit cu care conștiința nu e dublă și nu se scindează: „Conștiința e unitară, dar, ca și în natură, ea este zgâlțâită, când de furtuni și cataclisme, când invadată de înseninări miraculoase”. „Până atunci aveam de lucru: să-mi iau doctoratul, să intru în învățământul superior și să-mi încep lucrarea mea de filosofie asupra caracterului unitar al conștiinței umane și a reintegrării ei într-un univers în care spiritul este prezent în mod egal în tot ce există, într-un om ca și într-un cărăbuș”.

Cel mai mare succes dintre romanele obsedantului deceniu l-a avut *Cel mai inbit dintre pământeni*, romanul care sintetizează în cel mai înalt grad caracterul confesiv-documentar al monopolului eroului lui Preda. Pentru Petrini, cotidianul devine un univers concentraționar, asaltând eul mai întâi din exterior, în cercuri din ce în ce mai apropiate de ființa lui, distrugându-i spațiul existenței sale anterioare. Romanul lui Marin Preda este unul dintre puținele scrieri de acest gen care înfățișează atât faza comică a revoluției comuniste, cât și faza ei tragic-grotescă, pentru care Victor Petrini găsește definiția emblematică: „Era ticăloșilor”, o lume în care oamenii se cred stăpâni pe destinul lor, dar nu mai sunt, ticăloșia devenind un spectacol. Manuscrisul filosofic dușmănos al lui Victor Petrini pare a fi sceptic-gnostic și, dacă ar fi marșat și l-ar fi introdus ca atare în roman, acesta ar fi fost punctul forte al lui Marin Preda. Pactul cu puterea este o altă dilemă a personajelor lui Marin Preda. Ion Micu, gânditor lucid, dar admirator al lui Stalin (personajul încarnează de fapt tocmai hibridul om nou) vorbește despre acceptarea pactului în mod subversiv, ceea ce este doar un echivoc demagogic, din moment ce el pledează pentru a fi bănuț că face parte dintr-o organizație subversivă și nu pentru Era ticăloșilor. El este intransigent, sfidător și moralizator cu propriul său anchetator, un „leu rănit” care are norocul să nu cunoască tortura fizică. Intransigența sa sporește prin acceptarea mortificării ce stopează ancheta, dar pericolul, în ceea ce-l privește, vine nu dinspre torționarii conștiinței, ci dinspre brute.

Cel mai interesant fragment legat de Gulag rămâne acela al comuniunii victimă-călău (tocmai fiindcă este vorba, paradoxal, despre o comunitate spirituală), înainte ca victima să ucidă punitiv călăul. Petrini este pentru călăul său un inamic al gândirii, care trebuie executat tacit. Aceeași problemă acută din *Fețele tăcerii* de Augustin Buzura (putere, adevăr, curaj și lașitate), face din acest roman un cap de serie în ceea ce privește îndrăzneala subiectului: proiecția rezistenței anticomuniste din munți prin intermediul unui executant activist. Dan Toma, personajul principal, se află între bine și rău, între victimă și călău. Fiecare pretinde propriul adevăr și cere propria lui dreptate, călăii fiind cei care fac istoria, victimele, cei care o suferă. Problema lui Radu (călăul) este nu doar hărțuiala cu victima sa prelungită în timp, ci și clamata sa condiție de victimă a propriilor săi stăpâni teoretici.

În romanul *Orgolii*, figura interesantă este cea a călăului, și mai puțin cea a „purului” intransigent. Romanul debutează cu metafore-simbol pregnante: invazia de lăcuste ce camuflează molima comunismului; foamea lor nepotolită, ronțăitul lor distractiv, nevoia molimei de expansiune. Și în al doilea rând, cancerul, nu atât boală fizică fatală, cât cancerul moral și social. Și avem două mărturii, cea a lui Redman, călăul (de fapt Redman are două variante: una serafică pentru Andrei, fiul victimei sale, și alta tardivă, dar presupus reală pentru victima sa) și cea a lui Ion Cristian, o mărturie silită, mai puțin pentru a-și controla călăul; spre deosebire de celălalt roman, relațiile victimă-călău nu mai dau senzația de fals: Ion Cristian nu-l iartă pe Redman, dar acceptă că și acesta ar fi trecut prin tunelul victimelor; Cristian poate ierta bruta (Varlaam). La fel de interesant este finalul romanului, din moment ce timpul narativ

este plasat în vremuri de dezgheț politic, iar *Orgolii* se încheie cu o ședință de demascare publică, tipic stalinistă.

Comentând politicul în cazul obsedantului deceniu, literatura română a mizat pe fantastic și supradimensional, cum a făcut literatura sud-americană: Marquez, Roa Bastos, Carpentier, Asturias au creat spații și istorii fictive, chiar dacă au pornit de la un model real pe care l-au reinventat în imaginar. Literatura sud-americană pretindea astfel și recurgea la parabolă și un tip de fantastic defensiv, fiindcă nu putea satiriza pe față, reușind astfel să se distanțeze de realitate, transfigurând-o în literatură.

Epica romanului nu poate fi înțeleasă fără comentariile morale, sociale și politice, fără eseurile filosofice și estetice atribuite naratorului sau altor personaje, cu imaginea excepționalului Ion Micu, prietenul lui Petrini, și critic literar, în prim-plan.

Eroul tragic romantic se arată copleșit de un rău al veacului, vag, difuz, un rău amplificat de cauze ontologice și sfârșind în izolare, mai degrabă individual decât social. Realitățile de care se lovește Petrini, cele ale „obsedantului deceniu”, ale unei epoci de joncțiune (termenul e camusian), în care vechile forme istorice și sociale se surpaseră, iar cele noi, în ascendență, prindeau contur. Singurătatea lui Petrini, ale cărui chei filosofice duc spre absurd, nu e o excepție, nu numai el, „cel mai iubit”, dar și alte personaje rămânând la fel de incomunicabile. Cel puțin figurile de prim-plan, mai toate, reprezintă tot atâtea naturi individuale ireductibile. Petrini observă exact: „Ce cuplu bizar” viața arhitectei Matilda cu profesorul Petrică Nicolau. Devenit apoi soț al aceleiași Matilda, întrebătorului Petrini nu-i scapă senzația propriei sale poziții bizare. Se simte străin anacronic, inutil, și Matilda are grijă să-i reproșeze „gândirea speculativă, care operează cu concepte ideale și abstracte...”.

Fluctuantul Petrini poate fi însă și altfel. Nici detenția de trei ani la minele de plumb, nici experiența dură din cadrul unei echipe de „deratizare” n-au secătuit rezervele lui de afectivitate. Mai târziu, contabil la „Oraca”, el are lângă Suzy Culala, colegă de serviciu, accente patetice nebănuite. Când, într-o zi de ninsori bogate, enigmatică Suzy îngână refrenul unui cântec trist, o melodie despre luptătorii căzuți prizonieri de război, disponibilitățile afective ale lui Petrini irump într-un plâns cu lacrimi. Dintr-o dată singur, pierdut în „marele cosmos”, copleșit de „forțe prea puternice”, cel care, nevinovat, cunoscuse închisoarea, iar ulterior trecuse prin purgatoriul de la „deratizare”, se simte racordat sufletește dispăruților pomeniți în cântec: „Sub brațele mele ude de lacrimi văzui un teritoriu de lumină în care mă scufundai uitând deodată totul: trecutul meu, fetița, gândirea mea impetuoasă de la douăzeci și cinci de ani, care vroia să se afirme, eșecul în căsătorie, minele de plumb, mama mea care mă părăsise încă tânăr... și chiar iubita mea de acum, care rămânea undeva foarte departe și foarte în urmă. Toate acestea își micșorau dimensiunile, se topeau în această mare a destinului nostru tragic, care ne înghițise și peste care crescuseră, apoi nămeții...”.

După ce a distrus echilibrul lui social și afectiv, istoria scoate eroul din mediul său, proiectându-l într-un univers celular, antirațional, printr-un instrument al său care și-a pierdut conținutul. În raport cu istoria, eroul este deci un înfrânt. Pe plan interior, în raport cu sine însuși, el rămâne un învingător. Absurdul nu reușește să îi alterneze universul lăuntric. Victor Petrini ca om în absurd este agresat, dar nu invadat de absurd.

Ateismul, inamic al Credinței sau partener al explorării incertitudinilor?

Ion FERCU
Buhuși

„Libertatea provine din incertitudine. Nevoia noastră occidentală de libertate, caracteristica noastră esențială, vine de la incertitudine”.
(N. Steinhardt)

Este incriminată, uneori cu furie, ofensiva ateismului contemporan, deși se știe că ateismul are aproape vârsta lumii și chipul vârstelor acesteia. *Psalmul 14:1*, cel scris de David aproape de anul 1000 î.Hr., trimite către ateii: „Nebunul zice în inima lui: «Nu este Dumnezeu!» S-au stricat oamenii, fac fapte urâte; nu este niciunul care să facă binele”. În vreo treisprezece țări ale lumii (din Africa și Asia), potrivit *The Independent*, Inchiziția clasică, deghizată în fel și chip, este încă în viață, căci pedeapsa cu moartea face ravagii printre cei în care se cuibărește cel mai timid fior de ateism.

„Nietzsche este ateu?”

Universitarul Adrian Jicu, sesizând că m-am distribuit într-o piesă în care se pare că uneori joc delicatul rol de avocat al lui Nietzsche, mă trimite pe jarul unor mari zvârcoliri aruncându-mi o provocare-test care ar putea fi suportul unui veritabil studiu de caz: „Nietzsche este ateu?” Pot să nu ofer un răspuns pozitiv, știind că Nietzsche a purtat și masca lui Antihrist? Pot să nu-l las pe autorul lui *Așa grăit-a Zarathustra* în tabloul ateilor înverșunați, dacă privesc superficial către cele mai citate vorbe ale sale, „Dumnezeu a murit!”? Știind însă că tatăl și bunicul său au fost pastori, că lui Nietzsche prietenii copilăriei îi spuneau „Micul pastor”, că el însuși, copilul, visa la acest statut, îl pot lăsa în acest tablou? Chiar așa: poate fi ateu cel care în *Dincolo de bine și de rău* își exprima admirația fără frontiere față de *Vechiul Testament* – „În *Vechiul Testament* iudaic, care e cartea despre justiția divină, există oameni, lucruri și vorbe prezentate într-un stil atât de grandios, încât literatura greacă și indiană nu au nimic echivalent” – sau atunci când ne spune că „Iisus a fost singurul creștin adevărat”? Când își mărturisește durerea (sic!) și dezamăgirea, care l-au asediat atunci când a „anunțat” „moartea lui Dumnezeu” – „Dumnezeu a murit! Dumnezeu rămâne mort! Și noi l-am ucis! Cum să ne consolăm noi, ucigașii ucigașilor? Cel mai sfânt și mai puternic din tot ce-a avut lumea până acum și-a pierdut sângele sub cuțitele noastre – cine ne spală de acest sânge? Cu ce apă ne-am putea curăța?” (*Știința voioasă*, secțiunea 125) – pot să fiu ros și de îndoiala că Nietzsche ar fi fost un ateu? Îmi rămâne, astfel, varianta de a-l trimite într-un tablou al credincioșilor, riscând ca până și Nietzsche să mă ia scurt de guler și să mă arunce pe caldarâmul celor care nu pricep o iotă din aventurile spiritului său căutător de un nou sens?...

Chiar, ce este Nietzsche? Un ateu?... Pe când avea doar 12 ani, era considerat de mama sa și de colegii săi un moștenitor natural/cert al demnității de pastor protestant în care performaseră bunicii și tatăl său. Nietzsche a distrămat apoi nu doar firul tradiției (și al prejudecăților, crede el) familiei, ci și pe cel al unei istorii extraordinare numite creștinism. Sue Prideaux (*Sunt dinamită! Viața lui Nietzsche*, Iași, Editura Polirom, 2020, p. 32) scrie: „La vârsta de 12 ani, credincios fervent, a avut o viziune a lui Dumnezeu în toată splendoarea Lui. Asta l-a făcut să se hotărască să-și dedice viața lui Dumnezeu”. Nietzsche avea să mărturisească, referindu-se la acea perioadă a vieții sale: „Dumnezeu m-a condus în toate, ocrotindu-mă, așa cum un tată își duce de mână copilul lipsit de putere... Am luat decizia fermă, în sufletul meu, de a mă dedica de-a pururi slujirii lui. Fie ca Domnul mult iubit să-mi dea puterea și îndărjirea de a-mi împlini intențiile și să mă ocrotească de-a lungul vieții. Mă încredințez harului Său ca un copil: El ne va apăra pe toți, ca nicio nenorocire să nu se abată asupra noastră” (*ibidem*, p. 32).

„Părintele răului”?

Cine-ar fi crezut că, într-un timp foarte scurt, se vor răvăși toate în sufletul celui care adora dogma credinței creștine potrivit căreia Sfânta Treime constă în Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul și Dumnezeu-Sfântul Duh? „Pe când aveam 12 ani”, scrie Nietzsche, „am invocat pentru mine o minunată treime: Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul, Dumnezeu-Diavolul. Deducția mea era că Dumnezeu, gândindu-Se pe Sine, a creat cea de a doua persoană a Dumnezeirii, dar, pentru a putea să Se gândească pe Sine, a trebuit să-și gândească și opusul și astfel a trebuit să-l creeze. Așa am început să filosofez” (*ibidem*). Spre sfârșitul vieții, în a treia secțiune a prefeței la *Genealogia moralei*, el va face din nou trimitere la această însemnare mai timpurie, vorbind despre „o circumspecție apărută în viața mea atât de devreme și pe neașteptate, cu o forță irezistibilă, în dezacord cu ambianța, cu vârsta, cu exemplul, cu proveniența mea” (*Genealogia moralei*, București, Editura Contemporanul, 2016, p. 41). Ce origine au ideile de bine și de rău? Aceasta este o problemă, mărturisește Nietzsche, „care m-a obsedat încă de pe când eram un băiețuș de treisprezece ani: ei i-am destinat, la o vârstă când «jocurile de copii și Dumnezeu îți împart inima pe din două», prima mea încercare literară copilărească, primul meu exercițiu de scriere filosofică – iar în ceea ce privește «soluția» dată atunci problemei, am lăsat-o pur și simplu pe seama lui Dumnezeu, făcându-i cinstea să-l consider Părintele răului” (*ibidem*). De atunci l-au asediat tot felul de întrebări... În ce condiții și-a descoperit omul prejudecățile care vizau valorile de bine și de rău?... Ce valoare au acestea?... Au frânat sau au favorizat aceste valori progresul omenirii?... Sunt un indiciu al sărăcirii și al degenerării vieții sau, dimpotrivă, mărturisesc plenitudinea, voința de viață, curajul, încrederea în viitor?... Din aceste întrebări, dar și din multe altele, la fel de răvășitoare, s-au ivit nu doar răspunsuri și mereu noi interogații, ci și satisfacții: „O, cât suntem de fericiți noi, căutătorii cunoașterii, cu condiția să fim în stare să păstrăm tăcerea destul de mult timp!” (*ibidem*). Nietzsche sugerează, cu ultima precizare, că a meditat mult asupra răspunsurilor la întrebările care i-au tulburat sufletul de copil. Anterior, precizase altfel, cugetând la această problemă, spunând că va lăsa „soluția” problemei/ problemelor „pe seama lui Dumnezeu”...

Copilul abandonat și traumatizat

Am încercat un exercițiu de înțelegere a „rupturii” funciare din spiritul lui Friedrich Nietzsche, cel care, de la decizia de a-și dedica viața lui Dumnezeu, a ajuns să-L onoreze „făcându-i cinstea” de a-L considera „Părintele răului”, de a-i anunța sfârșitul („Dumnezeu a murit!”) și de a se identifica, în ultimele zile ale vieții, cu Antihristul. Am recurs în acest demers la sugestii care au prins viață reflectând asupra studiilor unor psihanalisti precum Sigmund Freud, ale unor psihotraumatologi contemporani ca Peter Riedesser și Gottfried Fischer, care, deși nu au avut ca reper studiul personalității lui Friedrich Nietzsche, abordând și problematica traumelor copilăriei, în general, oferă generoase spații de explorări gnoseologice ale acestora. Între copilul Friedrich și tatăl său, Carl Ludwig Nietzsche, pastor luteran, a existat o puternică legătură afectivă. Micuțul Friedrich l-a perceput ca pe protectorul său, ca pe „un tată care-și duce de mână copilașul lipsit de putere”. Pe când însă Friedrich avea doar cinci ani, tatăl său moare, răvășit de o boală cerebrală. Peste doar câteva luni, viitorului filosof îi moare și fratele mai mic. Peste un an, sosind alt pastor în paradisul Röcken, orașelul copilăriei sale, un sătuc mai... răsărit, Friedrich și familia (mamă, sora Elisabeth, bunica și două mătuși) se mută, de nevoie, în orașul Naumburg. „Era groaznic pentru noi să trăim la oraș, după ce trăiserăm la țară atâta timp [...]; evitam străzile întunecate și căutam locuri deschise, ca niște păsări ce încearcă să scape din colivie. [...] Am fost uimit de faptul că adesea oamenii aceștia nu se cunoșteau între ei” (apud Sue Prideaux, *op. cit.*, p. 25), va mărturisi Nietzsche. Se simțea asediat de o alienare funciară: „Când ne-am mutat la Naumburg, caracterul meu începuse să se dezvăluie. Avusesem parte deja de multă tristețe și durere în viața mea de copil” (*ibidem*, p. 29). Când merge pe străzile orașului împreună cu mama și sora sa Elisabeth, este mereu cu vreo cinci pași înaintea acestora, fiind gata oricând să le apere de o eventuală agresiune. Încrederea de altădată în semenii se ruinase. Gândindu-se la viitor, tremura. Avea să-i scrie mai târziu istoricului de artă Wilhelm Pinder că îl implorase atunci pe Dumnezeu ca să-l călăuzească „spre victorie în bătăliile” pe care trebuia să le poarte. Treptat, „sistemul divin de securitate”, despre care credea că-l va proteja, se năruie în sufletul lui. Începuseră să-l curteze, pe la zece ani, și bolile (dureri ale mușchilor oculari, miopie puternică

etc.). Nici atacurile de hemicranie și durerile reumatice nu-l iartă. Se simte din ce în ce mai părăsit. Toate acestea precedă celebra/târzia sa exclamație, atunci când se va privi în oglindă: „Prietene Nietzsche, acum ești complet singur!” Era vremea, prin 1883, în care simțea că, astfel abandonat, devenise „omul cel mai independent din Europa”. Independent chiar și de Dumnezeu?... Se pare că da...

Chirurgia hermeneutică a traumei

Această independență manifestată de Nietzsche fără dubii la maturitate își are mugurii în pruncie, în traumele provocate acesteia. „Pentru a aprecia particularitatea unui efect traumatic asupra copiilor”, spun Peter Riedesser și Gottfried Fischer (*Tratat de psihotraumatologie*, București, Editura Trei, 2007, p. 304), realizând o chirurgie hermeneutică a traumei, „trebuie să pornim de la faptul că înțelegerea de sine și de lume a copiilor, care este zdruncinată prin experiența traumatică, este încă în construcție, se află în dezvoltare”. Copilul tinde să atribuie unor persoane și chiar unor procese suprapersonale cauzele traumelor. În încercarea de a diminua efectele traumelor, prin intermediul mecanismelor „gândirii pre-operatoriale”, „magice” (Jean Piaget), își construiește un imperiu de fantasmă de intervenție menite să modifice evenimentele care au premers catastrofei, să întrerupă desfășurarea acțiunii traumatice. Intră în joc mecanismele psihologice de apărare primitivă pe care le elaborează Eul, pentru a se proteja împotriva presiunilor exercitate de Sine și Supraeu.

Punctual, pentru înțelegerea devenirii personalității nietzscheene, cele mai importante mecanisme psihologice de apărare sunt *acting out* (punerea în act a unei dorințe sau fantasmă inconștiente, în mod impulsiv, ca o modalitate de a evita afecte dureroase), *regresia* (întoarcerea la o fază anterioară de dezvoltare sau funcționare, pentru a evita conflictele și tensiunile asociate cu nivelul prezent de dezvoltare al persoanei respective) sau *fantasma schizoidă* (retragerea în propria lume internă, pentru a evita anxietatea legată mai ales de potențialele situații interpersonale traumatice). Alte mecanisme de acest gen, prezente în structura teoriei psihanalitice freudiene – *proiecția*, *formațiunea reacțională*, *raționalizarea*, *sublimarea*, *negarea*, *refularea* etc. – vor avea, desigur, rolul lor. Își vor face apoi datoria și apărările mature, inclusiv prin unele mecanisme ale apărării nevrotice la nivel înalt, ca în cazul lui Nietzsche. Continuând discursul psihanalitic al tatălui său, Ana Freud va sintetiza în *Mecanisme de apărare ale eului* (1936) zece asemenea perspective. Mecanismul *intelectualizării*, de pildă, care tinde să transforme o realitate traumatizantă în conținuturi filosofice, pare a i se potrivi ca o mânășă spiritului nietzschean.

În *Aforisme*, putem ghici chipul multora dintre mecanismele de apărare agreate de spiritul filosofului german. O situație traumatică este, de regulă, caracterizată de o traumă relațională care durează mai mulți ani. Interiorizarea acesteia, acută uneori la nivelul conștiinței copilului, generează o insecuritate a relațiilor interumane, și nu numai. Fostele „figuri apropiate, de legătură și de siguranță” pot deveni „sursele nesiguranței și ale amenințării externe”, spun Peter Riedesser și Gottfried Fischer (*op. cit.*, p. 329), atunci când acestea acționează agresiv asupra subiectului. În cazul lui Nietzsche însă, nu prezența, ci lipsa ocrotitoare a acestor „figuri apropiate” (tatăl și fratele morți, „paradisul Röcken” părăsit de nevoie, securitatea ființării etc.) au generat traume. Cronicizarea acestor traume a fost apoi favorizată de prezența unor boli. Pentru copil, spun aceiași autori, „prelucrarea compensatorie a schemei traumatice vizează o nouă împărțire a lumii și departajarea ei în locuri sigure versus nesigure” (*ibidem*).

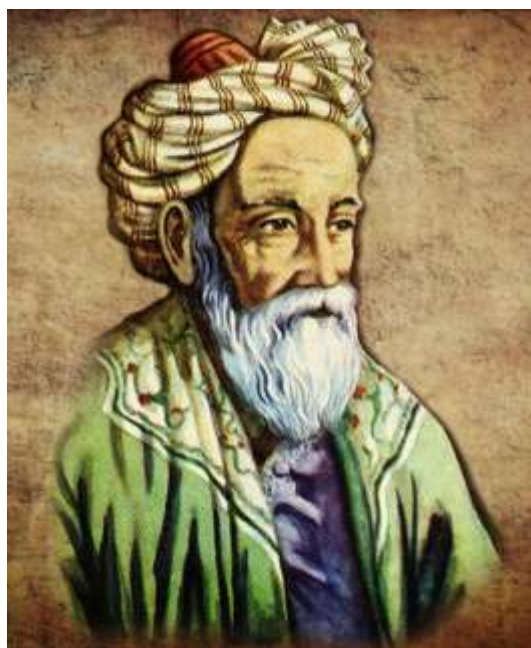
La vârsta tinereții și a maturității, Nietzsche avea să desăvârșească această nouă ordine a lumii. La filosoful german, trauma de relație nu se va mai desfășura doar asupra persoanei sale, ci va fi deplasată, prin generalizări, asupra daturilor spațiale și temporale. Încă de la vârsta copilăriei sunt schițate, cel puțin în subconștient, scheme care trebuie să servească actului compensării, echilibrării experienței traumatice. Am putea spune că la adultul Nietzsche această schemă, devenită transcompensatorie, fundamentată metafizic, are chipul aceleia pe care au conturat-o, pe trei niveluri, Peter Riedesser și Gottfried Fischer: „unul etiologic, care se ocupă de cauzele catastrofei, un aspect restaurativ care țintește la reparare, respectiv anulare, de care țin și fantezmele de intervenție, și, în final, un aspect preventiv; aici sunt prelucrate reguli cognitiv-emoționale pentru a fi evitată pe viitor repetarea catastrofei. Aceste activități compensatorii, care lasă să se vadă adesea o mare cantitate de creativitate și inteligență, se mișcă în cadrul dezvoltării cognitive și afective specifice vârstei” (*op. cit.*, p. 305). Dacă privim hermeneutic doar către câteva dintre punctele nodale ale acestui discurs – cauzele catastrofei (traumei), aspectul restaurativ, anulare, fantezme de intervenție, aspectul preventiv, evitarea repetării catastrofei (traumei),

creativitate și inteligență – dezvoltându-le, putem găsi importante elemente de sprijin pentru înțelegerea revoltei metafizice a celui care ne-a mărturisit că salvatorul vieții sale se numește Zarathustra.

Chiar, ce este Nietzsche? Un ateu?... Mai curând cred că este un *credincios dezamăgit*. Riscând mult, știind că filosoful german dezvoltă un discurs a cărui esență este, mai ales, un *Dumnezeu pierdut*, aș îndrăzni să spun că acesta este un *spirit asediat de incertitudini, evadat din creștinism, care caută un alt sens al ființării*.

Omar Khayyām, „cantor al disperării și apostol al îndoielii”

Scriitorul Gheorghe Iorga, acest noroc al culturii noastre, ni l-a dăruit, în traducerea sa, pe Omar Khayyām, oferindu-ne, în același timp, studii critice de o rară profunzime privind viața și opera acestuia, afirmându-se ca traducătorul/ exegetul cel mai important al poetului, filosofului, matematicianului, astronomului persan. Întrucât sesizez uneori în zvârcolirile lui Nietzsche și ecouri din Khayyām (nu insinuez că l-ar fi cunoscut...), ne interesează, în contextul temei noastre, ateismul și incertitudinile persanului... Aproape exclusiv, vom trimite către Omar Khayyām, *Rubaiate* (Pitești, Editura Paralela 45, 2015), traducere din persană, cuvânt-înainte, note și comentarii de Gheorghe Iorga, volum-reper al domeniului.

Portret al lui Omar Khayyām

„Urciorul de vin, o, Doamne, Tu mi l-ai spart!/ Iar ușa plăcerii, o, Doamne, Tu mi-ai închis-o!/ Eu beau doar vin, Tu faci gălăgie când bei./ Mai bine-aș tăcea! Oare, Doamne, chiar ești beat?”... Gheorghe Iorga, invocând și traducători precum A.J. Arberry și François V. Monteil, apreciază că „acest rubaiat (în variante) e cea mai îndrăzneț blafemie la adresa divinității”. Traducătorul-exeget surprinde admirabil, cu tușe gen Picasso, portretul lui Khayyām, „astronomul care nu credea în cer” (André Velter), cel pentru care „paradisul și infernul sunt aici, pe pământ”, argumentând că acesta este pentru unii „un ateu, un sceptic, pentru alții un mistic, un ezoteric, pentru cei mai mulți un filozof exprimând în versuri aproape sentențioase neliniștile cunoașterii adevărului”. Exersând admirabil în jocul certitudinii-incertitudinii, Khayyām mărturisește: „De la credință la crezie, ți-o spun, nu-i decât o suflare./ Și-i doar o suflare, te-asigur, între-ndoială și certitudine./ În prețiosul sălaș, voios petrece,-ntre două suflări:/ Viața se duce, moartea vine, trecerea ni-i doar o suflare”. „Credința

în paradis și în infern era destul de înrădăcinată în inima credincioșilor musulmani, pentru ca, în vremea lui Khayyām chiar, ismailiții să-și sacrifice viața cu certitudinea de a cunoaște, dincolo, fericirea aleșilor. «Baliverne», spunea poetul” (Gh. Iorga). Atunci când traducătorul spune că poetul persan este „cantor al disperării și apostol al îndoielii”, surprinde într-o nouă și fericită tușă universul spiritual al acestuia. Nota bene, persanului nu-i este agățată eticheta... clasică de ateu, acesta fiind perceput ca „apostol al îndoielii”. Gheorghe Iorga decelează aspecte fundamentale ale „filozofiei îndoielii” în opera lui Omar Khayyām: „1. Dacă Dumnezeu, după ce a creat lumea, îi găsește lacune, cui îi aparține greșala, dacă nu Lui însuși? 2. Dacă Dumnezeu e milostiv, de ce îi amenință cu pedeapsa pe cei păcătoși? 3. Dacă a bea vin e un act ilicit, de ce Dumnezeu l-a creat? 4. De ce Dumnezeu creează lucrurile frumoase și le distruge apoi fără un motiv aparent?” „Ca om liber”, poetul spune „*fără să-și forțeze vocea* (s.n., I.F.), că Dumnezeu este o ipoteză niciodată adevărată și că aceia care pretind că acționează în numele său și impun legea sa aparțin unor siniștri impostori” (Gh. I.).

Ateismul lui Khayyām este, de multe ori, manifest: „Cugetă la religie unii,/ Își închipuie alții că a certitudinii cale-au găsit-o,/ Tare mi-e teamă c-o să aud un glas, într-o zi:/ «Nici pe-aici nu-i drumul proștilor, nici pe-acolo!»”. Jocul *certitudine-incertitudine* este cultivat elevat. „Doctrina liberului arbitru a fost inventată în esență”, spunea Nietzsche, „pentru scopul de a pedepsi, adică pentru că se dorea impunerea vinovăției. Întreaga psihologie veche, psihologia voinței, era condiționată de faptul că inițiatorii

ei, preoții și conducătorii vechilor comunități, voiau să-și creeze dreptul de a pedepsi – sau voiau să creeze acest drept pentru Dumnezeu”. Khayyām exprimase deja acest gând: „Când Domnul lutul trupului mi l-a frământat,/ Știa la ce fapte mă voi deda./ Păcatele mele toate din a lui Poruncă purced./ Atunci, la Judecata de-Apoi, de ce să mă ardă?” „În ciuda mea, să știți, El m-a creat./ Viața nu mi-a sporit-o. Doar mirarea./ Din lume am plecat fără a mea vrere, fără a ști/ De ce-am venit, de ce-am zăbovit, de ce-am plecat!” Citind în *La répétition. Essai d'expérience psychologique* aceste rânduri tulburătoare – „Viața mea a atins limita extremă; încerc dezgustul pentru existență, căci este fadă, fără sare și fără sens. [...] Așa cum cineva își înfige degetul în pământ ca să recunoască țara în care este, la fel încerc existența: mi-roase a nimic. Unde mă aflu? Ce înseamnă asta: «lumea»? Ce semnifică acest cuvânt? Cine mi-a jucat festa să mă arunce într-însa și să mă lase acum acolo? Cine sunt? Cum am intrat în lume; de ce nu am fost consultat, de ce nu mi s-au făcut cunoscute datorită și obiceiurile, în loc să mă încorporeze în și-ruri, de parcă aș fi fost cumpărat de un negustor de suflete? În ce calitate sunt interesat în această întreprindere care este numită realitate? De ce trebuie să-i fiu părtaș? Lucrul acesta nu este o afacere liberă? [...] Dacă existența trebuie luată întocmai așa cum este, nu era mai bine să știu cum anume este ea?” – mă întreb dacă nu cumva Søren Kierkegaard este frate de cruce cu Omar Khayyām. Iranianul Mehdi Aminrazavi sugerează, pornind de la sentimentul de grijă invocat de Kierkegaard, dar atât de cultivat de către Martin Heidegger, că am putea cugeta cu folos la problema existenței (*Dasein*) în creația lui Khayyām și în cea a filosofului german.

Filosoful-poet persan este pentru Gheorghe Iorga, „în egală măsură”, pironian (sceptic), hedonist cinic, înțelept (în sens epicurian), mistic, voltairian (sarcastic) sau chiar un „Saint Jean de la Croix” al lumii islamice. Poezia acestuia este percepută ca fiind un produs al unei „gândiri libere, nereligioase, până la limita bunului simț, ceea ce doctorii credinței musulmane nu puteau accepta sub nicio formă”. Toleranța față de cel care „a fost ținut chiar la distanță de eventualii curioși”, „recuperarea” lui de către liderii credinței musulmane se explică prin faptul că aceștia au fost „obligați de gloria nu numai a omului de știință, ci și de aceea a rubaiatelor, interesați să și-l aproprie din motive ideologico-religioase”. În vremurile noastre, Salman Rushdie, care a pus sub semnul întrebării, în *Versetele satanice*, unele precepte islamice, a fost condamnat la moarte, printr-o *fatwa* emisă de autoritățile statului iranian...

Noii atei

John Gray, filosof american intervievat de publicistul englez Adam Forrest¹, crede că există cel puțin șapte tipuri de atei: *noii atei* (consideră că religia este, ca știință primitivă, o teorie științifică eșuată); *seculariștii umaniști* (au înlocuit ideea de Dumnezeu cu ideea de umanitate); *cei care cred în știință* (știința explică lucruri practice, dar nu poate prescrie valori); *ateii care transformă politica în religie*; *baterii* lui Dumnezeu (îl urăsc pe Dumnezeu, întrucât există răul în lume); *ateii fără credință în progres* (Joseph Conrad, George Santayana); *ateii mistici* (aidoma unor consumatori de droguri care se cred una cu Universul). Despre *noii atei*, Jon Gray, care nu este un credincios clasic, spune că aceștia au eșuat. De ce? Întrucât „religia nu e o teorie explicativă a lumii; e un mod de a găsi sensul vieții în lume”. Iată ce cred că le-ar fi spus Mircea Eliade noilor atei: „Se poate discuta despre o simfonie cu cineva care nu a auzit-o; se poate filosofa asupra lui Dumnezeu, cu necredincioși. Dar aceasta nu e cunoaștere. Care înseamnă: adecvarea funcției spirituale obiectului”. Dezamăgirile cu privire la unele atitudini față de religie vin din toate zărilor. Regretatul academician Alexandru Surdu zicea amar (Marian Nencescu, coordonator, *De vorbă cu academicianul Alexandru Surdu*, Iași, Editura PIM, 2021, p. 182): „Renunțând la Armata națională, România a renunțat și la Dumnezeu și a trecut la trupele NATO, care nu se închină la Cel de Sus. Când hotărăște NATO ceva, se și întâmplă. Ni s-a oferit garanția că nimeni nu se va atinge de perimetrul acestei țări și poate că au avut dreptate. Totuși, observ că unii ne atacă dinăuntru, ceea ce este o altă nuanță; nu știu cum te poți apăra de cei care te atacă din interiorul țării”. Când intri în universul argumentativ al *noilor atei*, Nietzsche pare a fi doar un critic timid al creștinismului.

¹ <https://www.vice.com/en/article/the-seven-types-of-atheist/>

„Credința are nevoie de atei, așa cum ateii au nevoie de credință”

M-a surprins plăcut cardinalul Carlo Maria Martini, care, într-un dialog cu Umberto Eco, în cartea *În ce cred cei care nu cred?* (Iași, Editura Polirom, 2011), abordând și problematica ateismului modern, nuanțând gândul că dezvoltarea acestuia a fost însoțită și de o „degradare a ideii de Dumnezeu” – considerat ceasornicar al universului, mare ființă definită doar prin putere, imens și omnivor Leviatan, dușman al omului, demiurg rău etc. –, a trimis accente și în orizontul optimist al acestei atitudini: „Dar critica religiei este utilă dacă purifică ideea de Dumnezeu de căderi și antropomorfisme, nu dacă o sărăcește și o degradează în raport cu puritatea prezentă în revelația biblică în ansamblu”. Uneori, aceste atitudini care pot purifica locuiesc chiar în inima credinței. Ne amintim, desigur, că însuși Papa Francisc a fost acuzat de erezie, printr-o scrisoare, de către preoți catolici și alți intelectuali, fiind invitat la o dezbatere de idei. Aceștia îi reproșau faptul că urmașul lui Petru determină, prin vorbele și faptele sale, „respingerea comprehensivă a învățăturilor catolice cu privire la căsătorie și la activitatea sexuală, cu privire la legea morală, la har și iertarea păcatelor”. Disputa a vindecat câte ceva.

Furia (sintetizată uneori doctrinar și seducător) împotriva unor asemenea atitudini nu are virtuțile toleranței. Nici chiar furia care-i vizează pe atei, dacă știm că nu există atei... absoluți. Richard Dawkins, Christopher Hitchens, Daniel Dennett și Sam Harris, reprezentanți ai *noului ateism*, care s-au declarat a fi „cei patru călăreți ai non-apocalipsei”, dezvoltă teorii în care argumentele științifice, interpretate și subiectiv, uneori, sunt mereu prezente. Richard Dawkins, cunoscut ca fiind cel mai furibund ateu din lume, a recunoscut însă, într-o dezbatere publică gestionată de Universitatea Oxford, la care a participat arhiepiscopul de Canterbury, Rowan Williams, că nu poate fi sigur că Dumnezeu nu există. Conform *Telegraph* (<https://a1.ro/news/inedit/cel-mai-cunoscut-ateu-din-lume-nu-pot-fi-sigur-ca-dumnezeu-nu-exista-id13317.html>), atunci când Sir Anthony Kenny, moderatorul dezbaterii, i-a spus că este perceput ca fiind „drept cel mai faimos ateu din lume”, profesorul Dawkins a replicat că este sigur de convingerile sale în proporție de „6,9 din 7”... Adică nici chiar el, cel mai faimos ateu din lume, nu este ateul... perfect. Interesant este și faptul că el n-a respins 100% existența lui Dumnezeu: „Cred că probabilitatea existenței unui creator supranatural este foarte, foarte mică”. În același registru al interesului ar trebui percepute și afirmațiile arhiepiscopului Rowan Williams, care a surprins exprimându-și credința că ființele umane au evoluat din strămoși non-umani, dar au fost totuși create „după chipul lui Dumnezeu”, precum și gândul că explicația creării lumii, prezentată în *Geneza*, nu trebuie interpretată „în mod literal”. Ascultându-l pe N. Steinhardt, înțelegem că prezența incertitudinii în spiritul celor doi este firească. Nu există ateu fără incertitudini, ateu absolut, și nici credincios fără a nu fi hărțuit de îndoială. Cercetător științific la Institutul de Istorie a Religiei al Academiei Române, Mirel Bănică nuanțează nevoia de acel dialog în care ateul și credinciosul să poată limpezi unele controverse: „Poate că fiecare dintre noi ar trebui să avem șansa ca, măcar o dată în viață, să întâlnim un ateu. Unul adevărat, care să ne vindece de ipocrizie și să ne ajute să găsim răspunsul la întrebări care ne depășesc. Pentru că ei [ateii] au curajul să le adreseze și în numele nostru [...]. Credința are nevoie de atei, așa cum ateii au nevoie de credință” („Ateii și ateismul. Gânduri despre circumstanțe atenuante”, în *Dilema veche*, nr. 682 din 16-22 martie 2017).

Ateismul... politic

Atacurile cele mai virulente împotriva credinței/religiei nu vin însă din partea ateilor de toate orientările, ci chiar din partea unor organisme politice. Obsedată (parcă) de realizarea uniformizării conștiințelor, Comisia Europeană, bolnăvicios-sensibilă la faptul că „oamenii au tradiții și calendare religioase diferite” care trebuie respectate, a intenționat să ne impună interzicerea utilizării cuvântului *Crăciun*. În marea ei înțelepciune ateist... politică, a formulat și un fel de ghid lingvistic. În loc să spunem, de pildă, că „sezonul de Crăciun poate fi stresant”, ne-a fost recomandată o altă expresie: „Perioada de vacanță poate fi stresantă”. Această noapte a minții a locuit temporar în fanteziile unora dintre cei mai bine plătiți bugetari europeni, creștini declarați în marea lor majoritate. Din perspectiva „necesității reinventării religiei” sunt publicate cărți precum recenta *Dieu, la science, les preuves* (ediția românească *Dumnezeu, știința, dovezile*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2025), semnată de Michel-Yves Bolloré și Olivier Bonnassies, devenită bestseller în doar trei luni. Cei doi și-au propus să argumenteze științific

existența lui Dumnezeu, dar unii din mediul științific și chiar din cel al cercetătorilor care cred necondiționat în Dumnezeu au reacționat, acuzând demersul de naivitate. Teolog și fizician, François Euve apreciază că volumul are succes la public deoarece răspunde unei „căutări de referință, într-o perioadă de incertitudine despre viitorul lumii”. El neagă însă vocația științei de a răspunde unor asemenea căutări ale sensului ființării noastre.

Redefinim blasfemia?

Luis Buñuel, cel îndrumat de iezuiți până în adolescența timpurie, a regizat „Viridiana”, imaginând „Cina cea de taină” cu travestiți, cerșetori și prostituate, personaje care reprezintă, în film, anturajul lui Iisus. Doamne, s-a spus atunci, ce blasfemie estetică! Interzis o vreme, filmul a primit Marele Premiu *Palme d'Or* la Festivalul de la Cannes.

Ceremonia de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Paris, 2024, a reaprins cu o pasiune furi-bundă problematica blasfemiei estetice. Show-ul inaugural al manifestării a cuprins și un moment dedicat incluziunii sociale, cu o prezentare de modă realizată de reprezentanți ai LGBTQ+. Primul val al reacțiilor furibunde a incriminat faptul că scenaristul i-ar fi înlocuit pe Iisus și pe ucenicii acestuia din „Cina cea de taină”, tabloul lui Leonardo da Vinci, cu bărbați în travesti. „Scene de deriziune și batjocură a creștinismului”, au protestat episcopii francezi. Potrivit cotidianului *Le Figaro*, directorul artistic al ceremoniilor trimise la zid, Thomas Jolly, a transmis că a creat un spectacol fără „batjocură”: „Cred că a fost destul de clar, Dionysos este prezent pe această masă. El este acolo pentru că este zeul sărbătorii (...), al vinului, și tatăl Sequanei, zeița legată de râu. Ideea era mai degrabă de a avea o mare sărbătoare păgână legată de zeii Olimpului... Olimp... Olimpism”. Așadar, Dionysos; nu Iisus. În fapt, a fost reprezentat un „ospaț al zeilor”, precum cel înfățișat de Jan Harmensz van Bijert într-o pictură realizată în jurul anului 1635 și păstrată la Muzeul Magnin din Dijon. Sunt prezentați zeii Olimpului care celebrează căsătoria dintre Thetis și Peleus. În centrul mesei se află Apollo încoronat, în timp ce Dionysos stă întins în prim-plan...

Atunci când săptămânalul satiric *Charlie Hebdo* a publicat caricaturile cu profetul Mahomed, în 2015, devenind o țintă a jhadiștilor, opinia publică occidentală a reacționat în acord cu dreptul fundamental la liberă exprimare. Acum, referindu-se la spectacolul de pe Sena, sociologul Gelu Duminică grăiește cumpănit: „Dacă am fost *Charlie*, trebuie să fim de acord și când principiul libertății de exprimare artistică chestionează simbolurile noastre [ale creștinilor]. Nu de alta, însă altfel pervertim principiul”... Altfel, trudim cu dublă măsură axiologică...

Firește, sensibilitățile rănite (dintr-o neînțelegere/manipulare...) de discursuri artistice precum festivitatea de deschidere a Jocurilor Olimpice pariziene sunt de înțeles. De înțeles sunt și atitudinile celor care trimit uneori către Biserică, nu către Credință, reproșuri argumentate. Catherine Nixey, autoarea volumului dinamitar *Epoca întunecării. Cum a distrus creștinismul lumea clasică*, apărut și la Humanitas (2024), spune într-un recent interviu (<https://hotnews.ro/asa-cum-un-crestin-trebuie-sa-mearga-la-spovedanie-poate-ca-si-biserica-trebuie-sa-si-ceara-scuze-1754666>): „Creștinii nu vor să audă că înaintașii lor au ucis filosofi, că au ars cărți sau au scos în afara legii moduri de gândire”. Scriitoarea, care provine dintr-o familie americană de foști monahi, părinții săi fiind un fost călugăr și o fostă călugăriță, avansează gândul că „așa cum un creștin trebuie să meargă la spovedanie, poate că și Biserica trebuie să-și ceară scuze” (*ibidem*). Mărturisirea, ca act de umilință, se află în rădăcinile creștinismului. Comentând furia manifestată de criticii volumului său, scriitoarea spune: „Dar sunt bineveniți să fie furioși, pentru că asta face parte dintr-o societate pluralistă. Asta este ceea ce ne dorim. Vrem ca oamenii să poată avea opinii diferite și ca opiniile lor să fie ferme. Asta este bine. Asta înseamnă că este o societate dornică de dezbatere. Unul dintre cuvintele pe care oamenii le foloseau despre lumea Greciei antice era că era certărească. Oamenii se certau mereu. Dezbăteau” (*ibidem*).

Ceea ce percepem, așadar, că ar fi blasfemie nu reprezintă, de foarte multe ori, decât o eroare axiologică a criticilor, „furioșilor”. În acest context cred că ar trebui privite și multe dintre reacțiile față de nonconformismul estetic (despre care cred că nu este blasfemie estetică...) al regizorilor/scenariștilor care au imaginat show-ul artistic de pe Sena. Altfel, ceremoniile de acest gen nu ar mai trebui să fie găzduite de teritorii iubitoare de experimente artistice îndrăznețe, ci doar de locuri precum Piața Sfântului Petru din Roma, teritoriu al Vaticanului. Cu *aprobările* (cenzura) de rigoare, desigur. Mai cred că ne în-

dreptăm spre *redefinirea blasfemiei*. Nu exclud, trăind într-un univers al incertitudinilor care invită la sfat lumea certitudinilor, un fel de *pact tacit*, care ar putea păstra ceva din teoria dublului adevăr experimentată cândva de Averroes, deși, firește, așa cum Sfântul Toma din Aquino l-a acuzat pe gânditorul arab că a pervertit tradiția peripatetică, vor exista voci puternice care vor incrimina posibilă nouă concepție despre dublul adevăr... Dar poate că în această posibilă reînviată teorie nu ar fi vorba doar despre toleranță, ci, așa cum sugeram, și despre nevoia de a redefini blasfemia... Dacă vrea cineva să arunce cu pietre în gândurile mele, e OK.

Creștinismul, „o religie a incertitudinii”

Nicolae Steinhardt oferă ateilor și credincioșilor o veritabilă lecție despre *incertitudinea* prezentă în spiritele noastre. El își începe discursul cu un citat din Brice Parain, filosof și eseist francez: „Libertatea provine din incertitudine. Nevoia noastră occidentală de libertate, caracteristica noastră esențială, vine de la incertitudine” (*Jurnalul fericirii*, Mănăstirea Rohia și Editura Polirom, Iași, 2008, p. 330). În *Jurnalul fericirii* sau în *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință*, mai ales, incertitudinea, raportată la libertate, este convertită într-o veritabilă paradigmă. Steinhardt a insistat atât de mult asupra acestei relații, încât unii au fost tentați să considere drept erezie religioasă discursul său. Pentru Steinhardt *a crede* nu trebuie pus într-o relație de cauzalitate, ci într-o relație de „adversitate” (*a crede cu toate că, deși, în ciuda, în pofida...*), pentru că el asimilează credința cu ideea de risc, de aventură, de pariu existențial, de „act gratuit”. Incertitudinea se opune evidenței, statisticilor și tocmai în acest sens ea intră în „scenariul” credinței.

Creștinismul este, și din acest punct de vedere, pentru Steinhardt, o religie a incertitudinii și, în ultimă instanță, a libertății și a riscului existențial: „Părintele stareț Roman: creștinismul e riscul absolut, iar viața de călugăr e riscul dus la paroxism. Nu ți se oferă nicio certitudine. Nimic. Numai primejdii, numai riscuri. Nici certitudinea că vei muri măcar acolo, la mănăstire. Că vei rezista. Că vei avea ce mânca. Și nici, mai ales, că ai făcut bine călugărindu-te. Și nici – culmea – că ai ales calea mântuirii. S-ar putea ca după atâtea nevoițe și mizerii să nu te mântuiești, să arzi ca orice păcătos care s-a lăfăit în bucurii, belșuguri și confort, și s-a hrănit cu multe desfătări alese, ori spre deosebire de cutare om cuminte care și-a dus viața pe cât s-a priceput fără a visa semeța desăvârșire. Numai și numai incertitudini. Dai totul, nu primești nimic. Și rămâi absolut singur, și nici de tine nu poți fi sigur, mai puțin ca de ceilalți. Vei putea oare răbda fără a cârți? Creștinismul, călugăria: iată saltul [...], iată cuptorul aprins (în care să te arunci), iată podul care se surpă în urma ta, iată flota căreia îi dai foc, aventura. Cecul e fără garanție și semnătură, mergi cu el la bancă și nu știi dacă va fi onorat. Mănăstirea (ori credința, nu-i mai brează) nu oferă nimic și ia totul și te așteaptă, rece, la cotitură” (*Jurnalul fericirii*, ed. cit., p. 493).

O comparație între iudaism și creștinism, din perspectiva ființării incertitudinii, este seducătoare: „Creștinismului e dispus a-i recunoaște un merit incontestabil: «O religie a incertitudinii, depinzi numai și numai de har, ți-l poți pierde oricând. Spre deosebire de iudaism, aceea o religie a certitudinii: execuții cele șase sute treisprezece comandamente – pozitive și negative – și griji nu mai e cazul să-ți faci. În creștinism totul se decide prin efectul unei judecăți înfricoșătoare, pline de necunoscute»” (N. Steinhardt, „Convorbiri cu Sergiu Al-George”, în *Varia*, vol. II, Mănăstirea Rohia/Polirom, Iași, 2020, pp. 530-531).

Și în *Jurnalul fericirii* (ed. cit., pp. 464-465), Steinhardt insistă asupra gândului că nu doar în credința de tip religios, ci și în cunoaștere, în general, „nu există dovezi absolute”, certitudini, „de vreme ce avem” experiența Michelson-Morley (asupra unui sistem nu se pot face observații absolute din lăuntrul lui), principiul incertitudinii al lui Werner Heisenberg, teoria relativității restrânse și a relativității generalizate, pluralitatea planurilor de conștiință, geometriile ne-euclidiene, iar legile fizice n-au decât un caracter statistic și probabilist.

Bertrand Russell nuanțează fericit în orizonturile incertitudinii, sugerând că ar fi ideal „a ne învăța să trăim fără certitudine, dar fără a fi totuși paralizați de ezitări” (*Istoria filosofiei occidentale*, vol. I, București, Editura Humanitas, 2005, p. 8). Filosoful britanic face un adevărat elogiu cugetării filosofice, pe care o consideră un fel de terapeut pentru cei care vor să nu fie robiți de algoritmi mușcăți ai gândirii. Ne îndeamnă să ne înnobilăm spiritul cu „voința de a pune la îndoială” și cu dorința de a afla. Iată câteva dintre virtuțile filosofiei pe care Russell așază accente persuasive: ne eliberează de tirania obișnuinței; deși diminuează sentimentul de certitudine, sporește mult cunoașterea; alungă dogmatismul arogant al

celor care n-au călătorit în lumea îndoielilor eliberatoare; menține vie mirarea; dinamitează siguranța dogmatică, fantoma spiritului care împiedică mintea să speculeze, să caute/să afle noi luminișuri. Pentru cei care ființează în armonie doar cu știuta cuminenie a certitudinilor, „lumea tinde să fie precisă, finită, banală; obiectele obișnuite nu ridică niciun fel de întrebări, iar posibilitățile nefamiliare sunt respinse cu dispreț” (*Problemele filosofiei*, București, Editura All, 2004, p. 139). Cunoașterea nu trebuie să se odihnească în obișnuințe, în certitudini, în comodități ale spiritului. Primenirile ei oferă noblețe caracterului nostru.

„Nietzsche, spunându-și Antihrist, și-a dovedit foamea intensă de Hristos”?

„Toată viața mea am fost obsedat de Dumnezeu!”, afirmă Kirillov (F.M. Dostoievski, *Demonii*, București, Editura Cartea Românească, 1970, p. 121). Același personaj mărturisește: „Viața este suferință, viața este spaimă și omul e nefericit. Acum totul nu-i decât suferință și frică. Acum omul ține la viață, pentru că ține la suferință și la frică. Așa este construită acum lumea. Acum, viața i se înfățișează omului în chip de suferință și frică, aici e toată minciuna. Astăzi omul încă nu este om adevărat. Va veni un om nou, fericit și mândru, omul căruia îi va fi absolut indiferent dacă va trăi sau nu; acesta va fi omul nou. Cine va învinge suferința și frica, acela va deveni el însuși Dumnezeu. Iar celălalt Dumnezeu nu va mai exista” (*op. cit.*, p. 150)...

Nietzsche e radical atunci când își spune Antihrist. Răspunzându-i, parcă, și lui Kirillov, călugărul american Serafim Rose scrie: „Antihrist nu se găsește, în principal, în cei care neagă cel mai puternic, ci în cei care afirmă cu micime de suflet, care Îl au pe Hristos numai pe buze. Nietzsche, spunându-și Antihrist, și-a dovedit foamea intensă de Hristos” (Ieromonah Damaschin, *Viața și lucrările Părintelui Serafim Rose*, București, Editura Cartea Ortodoxă, 2005, p. 6).

Problema existenței lui Dumnezeu este tema discuției și „la un păhărel de coniac” (titlul unui capitol din *Frații Karamazov*), în care Fiodor Karamazov le adresează teribila întrebare celor doi fii ai săi (Ivan, intelectual „de modă nouă”, sceptic, răzvrătit, rațional, și Alioșa, inocentul care a urmat calea mănăstirii și se află sub ascultare la starețul Zosima):

„Există Dumnezeu sau nu există?”

Răspunsurile sunt categorice, atât de o parte, cât și de cealaltă:

„– Nu, nu există Dumnezeu, declară Ivan.

– Alioșka, există Dumnezeu?

– Există” (*Frații Karamazov*, vol. I, București, Editura RAO, 1997, p. 209).

Nichifor Crainic consideră „Legenda Marelui Inchizitor” (un alt capitol, oarecum autonom, din *Frații Karamazov*) ca fiind lucrul cel mai grandios care se poate citi în literatura universală, pentru că „în ea e întrupată concepția atee despre lume și univers a lui Ivan” (N. Crainic, *Dostoievski și creștinismul rus*, București, Editura Anastasia, 1998, p. 93). Fără a reda aici cuprinsul acestui capitol, pledoaria Marelui Inchizitor – cel care-L acuză pe Hristos că nu a cedat celor trei ispite din pustiu ale diavolului și că a lăsat neatinsă libertatea omului, chiar cu prețul de a se ridica împotriva Lui – nu ascunde altă taină decât aceea că el nu crede în Dumnezeu (chiar dacă poartă „vechea lui rasă călugărească, făcută din pânză groasă”, și este un ascet, lucru vizibil din ținuta lui „înaltă și dreaptă, cu fața suptă și ochii adânciți în orbite”). De altfel, de acest lucru își dă seama chiar și inocentul Alioșa, care-i spune lui Ivan: „Inchizitorul tău nu crede în Dumnezeu, ăsta-i tot secretul lui!” (F.M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, vol. I, București, Editura Univers, 1982, p. 373).

Dostoievski consideră că, de fapt, chiar și un

Portretul lui Dostoievski realizat de pictorul Vasily Petrov (1872)

ateu crede în Dumnezeu, pentru că nu există propriu-zis atei, ci doar credincioși la negativ. „Necredința este o imposibilitate. Există numai credință care poate lua diferite forme: pozitive sau negative” (Ioan Mânzat, *Psihologia creștină a adâncurilor. F.M. Dostoievski contra S. Freud*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 199). Ciprian Iulian Toroczka (*Cred, Doamne, ajută necredinței mele. Exerciții teologice*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2013) nuanțează: „Iată deci că pot fi catalogate două tipuri de atei: *deicizii* (cei care «l-au ucis pe Dumnezeu», după spusa lui Nietzsche, adică «luptătorii» împotriva lui Dumnezeu, cei activi) și *indiferenții* (numiți de Dostoievski «câldiceii», adică cei care nici măcar nu-și pun problema existenței lui Dumnezeu, pasivii). Pentru scriitorul rus, mai vinovați sunt cei din ultima categorie, în care este inclus și Stavroghin. Cei asemeni lui nu vor putea să treacă niciodată linia ce desparte răul de bine (căci așa cum se poate și coborî de la bine la rău, de la credință la necredință, la fel de ușor se poate și urca de la rău la bine, de la necredință la credință, conform principiului «extremele se ating»): Eu nu înțelegem și nu simțeam Binele și Răul” mărturisește Stavroghin (*op. cit.*, pp. 12-13)².

Părintele Constantin Necula, o autoritate *altfel* a Ortodoxiei, vine către noi cu o prospețime a discursului despre ateism. Întrebat cum ar defini ateismul și dacă există atei absoluți, acesta a răspuns: „Cine spune că e ateu pur habar n-are ce zice! Nu există pe lumea asta ateu pur! Există proști care se cred atei și care cred cu sinceritate în puritatea ateismului lor. Ce nu înțeleg ei, de fapt, e că ateismul e doar o formă de control asupra religiozității, o rațiune excepțional de fină” (*Despre sensul vieții, cu Mihai Morar și părintele Necula*, București, Editura Bookzone, 2021, p. 59). „Până la ce vârstă ați fost ateu?”, a fost întrebat cunoscutul teolog. Citându-l și pe Russell Brand („A nu crede în ceva este tot o formă de credință”), acesta a spus: „Păi cred că și astăzi mai am momente când sunt așa, din când în când, asta și din cauza faptului că ateismul este o formă de raționalizare a lucrurilor religioase. Iar eu nu mi-am pierdut rațiunea, fiind creștin” (*ibidem*).

Posibile chei?

Am putea găsi în cheia admirabilă a parabolei lui Iov, pe care ne-o oferă Steinhardt, în *Jurnalul fericii* (ed. cit., p. 232), un leac pentru unele incertitudini prezente în universul credinței? „Oamenilor”, scrie Steinhardt, „le cam place să citească primele treizeci și unu de capitole din cartea lui Iov, ale disputei creaturii cu Făcătorul, ale înșirării tuturor nedumeririlor, ale protestelor formulate de logică și de simțul justiției – divanul gâlcevei omului cu Dumnezeu. Sfârșitul Cărții (capitolele 32-42, n.n., I.F.) însă este evitat. Și totuși el dă cheia cifrului. Cifra tradus în clar e simplu: nu putem pricepe. Ne înconjoară tainele. Ne rămâne numai a ne smeri, cuminiți?” *Nu putem pricepe?...* Interesantă provocare! Aceeași întrebare ar putea întâmpina și mărturisirea lui Bartolomeu Valeriu Anania, coordonatorul versiunii „diortosită după Septuaginta” a „Bibliei” (*Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001), cel care, în „Introducere la Iov”, scrie: „Cartea lui Iov, prin extraordinarul ei autor, este și rămâne un poem al excelenței literare. Marea poezie este făcută să pună întrebări, nu să dea răspunsuri”. Am putea privi toți credința, în integralitatea sa, (și) ca pe un poem al excelenței literare, în cheia lui Bartolomeu Anania?

Problema delicată a multora dintre noi este reprezentată mai ales de faptul că ne este teamă de întrebări. Platon spunea că „de cele mai multe ori întrebarea corectă este mult mai importantă decât răspunsul corect”. Elie Wiesel mărturisește (*Noaptea*, București, Editura ART, 2022) că, pe când era copil, un paraclicer, care era considerat „nebunul satului”, i-a spus ceva tulburător: „La Dumnezeu nu te duci să afli răspunsurile, ci cum să pui întrebările”. Ar putea fi și această sugestie o strategie de abordare a tensiunilor dintre certitudine și incertitudine prezente în discursul contemporan despre Credință?

² Vezi F.M. Dostoievski, *Demonii*, în *Opere*, vol. VII, Editura Univers, București, 1970, p. 721.

Cronica Bacăului, la centenar

Dr. Ioan DĂNILĂ

Bacău

Un titlu productiv

Ne confirmă aceasta enciclopedia *Istoria jurnalismului din România în date* (coordonator, Marian Petcu; Iași, Editura Polirom, 2012), cu sursă în etimonul latinesc *chronica* „(referitor la) timp” și cu trimiteri către datoria condeiilor de a nu lăsa nesemnălat în scris ceea ce se petrece într-un anume moment. Multe dintre publicații au pus pe frontispiciu zona geografică și așa avem: „Cronica de București” (1871), a Craiovei (1884), a Sibiului (1905), a Dorohoiului (1910), a Moldovei (1915), a Buzăului (1916), a Romanului (1924), a Argeșului (1927), Dobrogeană (1929), Vâlceană (1990), a Orăștiei (1996), Maramureșeană (2001), a Sucevei (2004), Sătmăreană ș.a.

Vecine (în Indexul dicționarului citat – p. 1108) sunt *Cronica* de Baia Mare (1936) și cea de Bacău (1941). Prima, apărută în perioada 16 septembrie 1936-ianuarie 1940, având ca redactor responsabil și proprietar pe Gheorghe Crișan și colaboratori pe Ion Șugariu, Mihai Beniuc, Coriolan Gheție, Marcel Olinescu ori Virgil Carianopol etc., a fost continuată din martie 1941 de același redactor-proprietar la Bacău, cu aceeași denumire, *Cronica*, având printre semnatari pe Andrei Mocanu, Petre Dulfu, Ion Cosma-Sătmăreanu, Salustin Comșa etc.

Reviste literare cu același titlu – ne informează Ion Hangiu – își făcuseră apariția la Drobeta-Turnu Severin (1895), București (1915), Pitești (1927), din nou București (1932) și Iași (1966; 1990). Cu determinări notăm *Cronica artistică și literară* (Iași, 1918), *Cronica ilustrată* (Timișoara, 1922), *Cronica literară* (la Constanța, în 1937, și o alta la Baia Mare, în 1939, ca supliment al ziarului *Cronica*, beneficiind de colaboratorii numiți mai sus, plus Petre Dulfu, Ion Th. Ilea ș.a.), *Cronica lumii* (Timișoara, 1922) sau *Cronica Moldovei* (Bârlad și București, 1915, cu colaboratori ca George Bacovia, Ștefan Petică, George Tutoveanu, Agatha Grigorescu ș.a.).

Cronica română (București, 1993), datată 25 ianuarie, reproduce pe pagina întâi telegrama trimisă de Vasile Alecsandri la 26 ianuarie 1859 domnitorului Al. I. Cuza („Alegerea lui Cuza în Valahia a produs un imens entuziasm. [...] Armata și-a manifestat devotamentul față de persoana sa. Liniștea cea mai deplină pretutindeni”) și cea primită de la Mihail Kogălniceanu, din 7 februarie 1859: „Situație impresionantă, [...] orașul în sărbătoare. Toată lumea se află pe stradă”.

1925, darnic în centenare

Atât de multe au fost, încât Bacăul s-a gândit la un „Maraton al centenarelor (et alia) 2025”, susținut în miez de decembrie, în fosta sală a Senatului Universității „Vasile Alecsandri”, cu conferențieri adecvați pentru publicații, evenimente ori personalități înscrise în calendarul acestui an, de la revista *Ateneu* la savantul Solomon Marcus ori de la romanul sadovenian *Venea o moară pe Siret* la actorul Toma Caragiu.

Presa locală centenară: *Moldova*, *Moineștii de mâine* și *Cronica Bacăului* a fost prezentată de Florinela Floria, colaboratorul pentru județul Bacău, alături de Camelia Cmeciu, la enciclopedia cronologică *Istoria jurnalismului din România în date*, din 2012. Primii monografi ai Bacăului nu amintesc de cele trei publicații (biografia revistei *Ateneu* nu face obiectul descrierii de față). Grigore Grigorovici, în *Bacăul din trecut și de azi*, din 1933, precizează că a preluat informații despre trecutul administrativ și cultural al orașului și județului din cartea predecesorului său, Costache Radu: „Bacăul de la 1850 [la] 1900”, din 1906. O istorie completă a realizat Gheorghe Pătrar, cu *Publicațiile periodice băcăuane* din 1967. Bibliograful a cercetat *Moldova*, *Moineștii de mâine* și *Cronica Bacăului* la Biblioteca Academiei Române, realizând o analiză informativă de mare acuratețe, nu lipsită de accente critice. Directorul („Unom Cumsecade”) și redactorul-șef („Celce Știetot”) ai foii de două pagini tipărite cu prilejul sărbătorilor de iarnă sunt avuți în vedere pentru această descriere semnată de Gheorghe Pătrar: „Urmărind să șocheze opinia moineșteană, prin expresia ei teribilistă, foaia vizează realități triste sau ridicole ale Moineștiului, pe care le pune în balanță

cu cele din marile metropole ale lumii. Redactorii «gazetei» dau dovadă de regretabile ambiții umoristice, ca în acest citat din articolul redacțional «Ce voim!»: *Voim pur și simplu să-ți spunem ție, care ai norocul să citești aceste rânduri cel dintâi; înainte ca ele să facă înconjurul lumii setoase de viață, ție, care ai norocul să trăiești între aceste două dealuri ale Moineștiului, ție, fericitul mutitor (sic!), voim să-ți spunem: bagă-ți bine în cap că viața e scurtă și că anul 1926 s-a dus să nu mai vie niciodată?*

Cronica Bacăului de acum o sută de ani

După Gheorghe Pătrar, publicația titulară este *Cronica. Organ independent*, apărută în Bacău la 28 decembrie 1924, săptămânal; începând cu nr. 4, s-a intitulat *Cronica Bacăului*, „organ independent”, difuzată în intervalul 18 ianuarie-2 mai 1925 și realizată tehnic de Tipografia „Gutenberg” (Bacău, str. Centrală nr. 16, unde se află redacția și administrația). De la Arhivele Statului Bacău am consultat numerele

din 2 și 16 februarie 1925, intrate în inventarul bibliotecii instituției probabil după anul 1967. Structura pare a fi aceeași: un scurt editorial semnat Cr., asociat cu rubrici numite după genericul publicației (*Cronica economică*, *Cronica mărfurilor*, *Cronica locală* etc.). Oarecum redundant, o altă se numește *Cronica mărunță*, explicată prin trei cuvinte: *În linii scurte*. Sunt nouăți din lumea largă, ca aceasta: „La Londra a murit, în vârstă de 74 de ani, renumitul înotător Horațiu Devenport, care în anul 1884 a trecut înot sub căderea Niagarei”. Ni se oferă o „privire generală” asupra economiei județului Bacău acum o sută de ani: industria lemnului „suferă de lipsa de numerar”, cea a pielăriei „lân-cezește”, în timp ce „consumatorii se abțin de la cumpărări, polițele scad, iar bani nu se găsesc decât cu dobânzi ruinătoare”. Dinspre josul paginii, epigrama dedicată unui pseudoziarist tânjește la un zâmbet: „De toate câte vrei vorbește/ În necrologul nouă dat,/ În-să de suma ce-a delapidat/ El tace ca un... pește!”

De la 16 februarie 1925, nr. 8, figurează ca director-proprietar I. Ed. Nedeleanu, conducător mai apoi și al ziarului *Bacăul* (în aprilie-mai 1928), fiind menționat de Grigore Grigorevici

cu prenumele întreg: Iancu.

Încercăm și noi o concluzie după lectură (e drept, spre insuficientă) a celor două ediții, împrumutată de la Marian Petcu: „Presa română datorează mult celei franceze, care a fost, cel puțin în primii ani de la apariție, un model și în același timp o sursă de informații” (*Istoria jurnalismului și a publicității în România*, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 61).

De vorbă cu Ovidiu Drimba

Dr. Anca SÎRGHIE

Sibiu

ET IN ITALIA EGO...

Am revenit în apartamentul familiei Drimba din str. Speranței nr. 28, din București, cu o neliniște și o tristețe covârșitoare, întrucât din locul acela binecuvântat în care Ovid și Adrienne ne desfătaseră de nenumărate ori cu copleșitoarea lor cultură și cu modelul unei vieți de cuplu de o neprihănită armonie, acum lipsea soția. Și ea fusese cariatida vieții și operei vaste a profesorului de literatură universală de la Facultatea de Litere din București. Câte generații au beneficiat de cultura lui Ovidiu Drimba! Și ce personalități impuse apoi în viața științifică românească nu fuseseră modelate de profesorul acesta exemplar, care și-a consacrat la modul propriu viața profesiei sale. În urma unui infarct miocardic, Adrienne murise în somn acum cinci luni și a fost înmormântată în satul arădean Lugașu de Jos, care a dat școlii numele profesorului. Nimeni și nimic nu-i mai poate reda nonagenarului profesor liniștea și echilibrul. Mă țineam acum de promisiunea de a-l vizita de cum descind în capitală. Imediat ce mi-a deschis ușa, m-a privit cu lacrimi în ochi și mi-a spus că evreii socotesc că moartea în somn este definită drept „Sărutul lui Dumnezeu”. Mai tristă decât însăși moartea soției mi-a părut pe dată impresia că profesorul nu dorește și nici nu concepe să mai facă ceva fără Adrienne. Nici măcar scrisorile de consolare ale prietenilor nu le-a putut deschide în cele cinci luni scurse de la plecarea soției. Psihic nu este în stare să citească asemenea texte. Nici testamentul nu și l-a făcut, după cum îmi repetă acum direct ceea ce îmi spusese de mai multe ori la telefon. De patru ani nu părăsise apartamentul și m-a prevenit că nici creierul nu mai funcționează normal. Cum să-l scot din negura aceea în care părea că stă așezat iremediabil? Cum aş putea să-l întorc într-o perioadă fericită a vieții lor? Da! Să încerc...

Anca Sîrghie: *Ce amintiri vă leagă de Italia, unde ați activat ca lector de limba română?*

Ovidiu Drimba: După cum știi, cu doi ani înainte de unificarea Italiei, la noi s-a înfăptuit unirea principatelor Moldova și Țara Românească. Al. I. Cuza l-a trimis pe Alecsandri la regele Victor Emanuel, care pe cale diplomatică a obținut o înlesnire, prin care școlile din Italia erau deschise pentru români. Universitatea din Torino era cunoscută din 1460, când a luat doctoratul Erasmus din Rotterdam. Școala superioară de cavalerie a fost urmată de mareșalul Averescu, spre exemplu. Prima catedră de limba română la Pinerolo a fost condusă de Giovenale Vegezzi Ruscalla, care a fost profesor până la 80 de ani. În 1920, guvernul italian a declarat că nu au profesor de română și Nicolae Iorga, care chemase la Cluj pe Mario Ruffini, l-a recomandat la Torino și timp de 36 de ani a activat acolo. El este personalitatea care a scris despre România cel mai mult dintre toți specialiștii străini din toate timpurile. A publicat mii de pagini, multe monografii despre noi și cultura română. Așadar, noi trimiteam lectori în Italia la Torino, ca să predea limba română în cadrul catedrei de filologie romanică. Ca să înțelegi mecanismul, trebuie să precizez că în Italia sunt 10 lectorate, dar numai două catedre, anume la Torino și la Roma. A treia e transformată din lectorat la Milano, unde la Universitatea Catolică fiecare student trebuia să aibă recomandarea preotului din localitatea de baștină, astfel ca să fie cunoscută și familia din care provenea. Calitatea morală a studenților era astfel asigurată. Noi aveam acolo un lector român. După 3 ani de demersuri, lectoratul s-a transformat în catedră de română. O particularitate era faptul că în Italia se predă numai în limba italiană și nu făceau excepție nici măcar lectorii străini. Eu am studiat italiana cu Domenico Serra și 6 ani am funcționat la Università del Sacro Cuore, ca lector. În Italia oricine care a studiat 4 ani ca licențiat într-o limbă străină devine profesor de liceu în limba italiană, latină și istorie. Dar licența se dobândește cu o exigență maximă. Comisia era formată din 11 profesori, dintre care 3 erau referenți. Îmi amintesc că româncele, căsătorite cu italieni, ca să li se recunoască licența în

franceză, mai făceau și un curs de italiană. Licența se susținea în italiană, dar dacă era vorba de catedra de români, susținerea era în spaniolă.

A.S.: *Cum ați ajuns lector de română la Torino?*

O.D.: A fost o întreagă poveste. Profesorul Ruffini trebuia să iasă la pensie. Catedra era în nomenclatura italiană. În ziua ieșirii, profesorul Ruffini face propunerea consiliului profesoral, care era foarte larg și important ca putere de decizie, ca Ovidiu Drimba să-l urmeze. Consiliul a acceptat în 1966, când propunerea ajunge la Ministerul Instrucțiunii Publice Italiene, de unde este trimis la București pe adresa particulară a mea. Eu am dus originalul la Ministerul de resort, care timp de doi ani nu a răspuns nimic. Ce vrei? Nu eram membru de partid și mârlnia comunistă era în floare. Ruffini a făcut și el o intervenție, dar fără rezultat. Cursul de română nu începea. Ca să nu desființeze cea mai veche catedră de română, profesorul Ruffini acceptă să mai activeze un an. Este acceptat un an, dar nu trei... Abia în 1968 am reușit să plec împreună cu Adrienne, soția mea, având pașaport, dar în concediu. După 3 ani de funcționare la Torino, Ministerul Român a trimis ambasadorul să spună în Italia că profesorul Drimba este chemat în țară numai pentru câțiva ani, ca apoi să fie din nou trimis în Italia. Era pregătit un alt profesor să-mi ia locul. Decanul Corado Grassi a răspuns așa: „Dacă-l vrei, luați-vi-l. Dar voi, românii, nu aveți dreptul să numiți pe altcineva”. Provizoriul devine inamovibil!

**Ovidiu Drimba și soția sa, Adrienne,
în perioada 1947-1949**

A.S.: *Astăzi sistemul Bologna s-a încetățenit și la noi. Dar ce era acum o jumătate de secol noi nu avem cum să mai știm. Ce vă amintiți?*

O.D.: Nu știu dacă realizezi ce structură avea sistemul de învățare a limbii române în Italia de acum 50 de ani. Erau două catedre. La Roma era catedra Rosei del Conte, căci pe lângă Universitatea catolică mai funcționa și o catedră de stat. La Torino eram eu și mai apărea și catedra de la Milano. Eu făceam tot timpul rapoarte de activitate cu conferințele ținute, cu secția română a muzeului de etnografie din Torino, cu filmele aduse din țară. Propaganda românească se făcea cu bani italieni. Ceea ce cheltuiam se deconta. La Milano era Biblioteca Ambroziană. Am realizat vreo 30 de expoziții etnografice de câte două săptămâni în orașe italiene istorice din jur. Materialele erau aduse din țară, dar primăria fiecărei localități făcea organizarea. Când se vernisa la Milano o asemenea expoziție, erau invitați episcopi, cardinali și primarul orașului, adică participau somități ale oficialității.

A.S.: *Ce vă leagă de Biblioteca Ambroziană?*

O.D.: Biblioteca Ambroziană data din secolul al XVI-lea, așezată într-o veche clădire de mănăstire. În curtea de onoare erau 16 statui de bronz de mărime naturală ale unor personalități de primă mărime în istoria europeană. Frontal erau așezați Dante Alighieri și Toma d'Aquino. Eu făceam la toate manifestările românești cadouri de valoare, de la fețe de masă și iuțe până la albume de artă, așa că în momentul în care s-a anunțat că trebuie găsită încă o personalitate europeană spre a face o statuie nouă, plasată în acel loc liber al curții, eu am făcut propunerea ca Dimitrie Cantemir să fie ales. Nicolae Ceaușescu, pe care eu îl întâmpinasem la Torino, a acceptat și statuia făcută de Irimescu este și azi acolo.

A.S.: *Totdeauna m-a impresionat tezaurul livresc pe care îl păstrați cu atâta sfîntenie în preajmă. El este chiar*

lumea în care v-ați mișcat într-o întreagă carieră strălucită de magistru. Ce lucrări de valoare păstrați în biblioteca dumneavoastră?

O.D.: După Vasile Pârvan, al doilea director al Bibliotecii Accademiei di Romania din Roma a fost profesorul Emil Panaitescu, iar fiul lui, Emilio Alessandro Panaitescu, este autorul unei ediții superbe cu *Divina Comedia* de Dante Alighieri în 6 volume, apărută la Milano în 1965 la Editura Fratelli Fabbri. Eu am achiziționat-o cu bani buni și este unicat în țară. Uite și cele nouă volume ale *Enciclopediei dei popoli d'Europa*, dedicată, așadar, națiunilor continentului nostru. Lucrarea a fost tipărită în 1973. Mie mi-a fost incredințat capitolul consacrat României, pe care îl cereau unii români stabiliți în Italia și care ar fi prezentat țara în cu totul alte culori decât se cuvenea. Doi ani de zile am lucrat la acest capitol de 220 de pagini. Fotografii italian care a colindat țara, luând imagini ca un adevărat profesionist, nu a cerut niciun ban statului român. A făcut 600 imagini. A cerut una sau două picturi ale unor artiști contemporani, care se procurau pe atunci cu destulă ușurință. Ce crezi? Ministerul Culturii a răspuns negativ, afirmând că nu are bani. Uite în al VII-lea volum al *Enciclopediei dei popoli d'Europa*, scoasă de Luciano di Bona, omul de concepție, care a apelat la M. Confalonieri din Milano ca editor. Privește între colaboratori, eram și eu. Ministrul Paul Niculescu-Mizil nu a acceptat să achiziționăm măcar un exemplar al acestei enciclopedii, din același motiv, al lipsei banilor. Așa am eu unicul exemplar din țară.

A.S.: *Cum s-a terminat experiența italiană a familiei Drimba?*

O.D.: În cel de-al 11-lea an de profesorat acolo, nevasta mea nu a mai primit viza de ieșire din țară, iar eu am fost rechemat în România în luna martie, adică înainte de finalizarea anului universitar. Dezastrul era inherent. Studenții cursului de română nu puteau încheia anul, nu aveau cum să dea examenul final. Ca lectori erau trimiși niște securiști. Marin Mincu era obraznic. Asta a fost.

A.S.: *Pentru că lucrările semmate Ovidiu Drimba sunt titluri de referință indiscutabilă în domeniile pe care le-ați abordat, ce noutăți editoriale din opera dumneavoastră îmi puteți menționa în încheiere?*

O.D.: Știi că am niște unicate despre istoria și civilizația culturii. Crezi că în afară de ceea ce ai recenzat mata¹, s-a mai găsit cineva să scrie despre opera mea? Ai văzut cartea *Geniul Spaniei*, apărută în anul 2007? Dar noua ediție a *Istoriei* la care recent au apărut volumele 12 și 13, unde Renașterea este definită pe 60 de pagini? După 47 ani de la prima ediție, a fost retipărită monografia dedicată lui *Leonardo de Vinci*. Am constatat ceva, anume că nu se citesc decât cărțile pe care le cumperi și nu cele primite cadou.

Și, ca o ilustrare imediată, profesorul i-a răspuns la telefon unui autor care zilele trecute îi adusese o carte. Da, l-a căutat la telefon să-i mulțumească, dar acela nu-i răspunsese. Dorea să-i spună că a început să-i citească volumul, dar de cum a terminat convorbirea telefonică mi-a spus că nu era deloc așa, însă a vrut să-i facă o bucurie acelui tânăr.

El socotea viața lui încheiată, iar în jur nu vedea decât o negură fără ieșire.

Totuși, luminișul de suflet în care tocmai depănaserăm amândoi amintiri din Italia îl contrazicea, măcar pentru un moment.

Notă:

Ovidiu Drimba – reputat istoric literar, profesor universitar de literatură universală, care s-a stins la 95 de ani, în 29 aprilie 2015, fiind îngropat la Lugașu de Jos din județul Bihor.

Activitatea sa cuprinde lucrări dedicate istoriei culturii (*Istoria culturii și civilizației, Pagini despre cultura europeană, Studii și eseuri de literatură universală* ș.a.).

A fost unul dintre asistenții filozofului Lucian Blaga de la catedra de Filozofia culturii a Universității din Cluj.

Profesorul Ovidiu Drimba a petrecut în Italia peste zece ani, ca lector și șef al Catedrei de limba și literatura română modernă de la Universitatea din Torino și apoi la Universitatea Catolică din Milano. Aceasta a fost tema interviului nostru.

¹ Este vorba de Anca Sirghie, *Marginalii la o metodă a sintetizării*, în *Steaua*, Cluj-Napoca, An XXXV, nr. 12, decembrie 1984, p. 44.

La Păltinișul Sibiului, Constantin Noica și Adrian Păunescu, două destine divergente

- Anca Sîrghie în dialog cu Magdalena Abraham -

Dr. Anca SÎRGHIE
Magdalena ABRAHAM

Pe mereu exuberanta domnișoară economistă Magdalena Abraham, fostă elevă a noastră la Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu în promoția 1975, sunt obișnuită să o întâlnesc în centrul orașului de pe malurile Cibinului, comentând cu un umor, pe care îl are și fratele ei, tot ce este noutate culturală sau realitate mondenă, totdeauna punctat spontan cu un banc edificator, pentru că ea are un sac întreg la dispoziție. Cu ocazia Zilelor Cibinium la Sibiu în 1982, scriitoarea Ioana Postelnicu o caracteriza astfel pe inimoasa noastră sibiancă, într-o dedicație: „Magdalenei Abraham, entuziastă, tânără, înzestrată, îi doresc realizări de excepție în viitorul care se anunță, pentru dânsa cel puțin, plin de făgăduințe. Ioana Postelnicu, Cibinium 1982”. Magdalena a fost un fan activ al lui Adrian Păunescu, ceea ce explică dedicațiile – o adevărată colecție – de pe cărțile Poetului, unele scrise cu un sentiment de recunoștință, cum este cel de pe volumul *Poezii cenzurate* din 1990: „Magdalenei Abraham, a cărei rodnică și permanentă solidaritate a însoțit mulți ani ai vieții noastre, cu putere și urări de rodnică tăcere”. Desigur că filosoful Noica, stabilit la Păltiniș, i-a lăsat o amintire neștersă și am încercat împreună să-i evocăm anii păltinișeni dintr-un unghi inedit, cel al întâlnirilor Filosofului cu Poetul, în acel punct geografic tainic, ales de Noica și Păunescu pentru „exilul lor interior” în ultimii ani ai comunismului românesc.

– **Anca Sîrghie:** Înțeleg că timp de 36 de ani ai activat în doar două firme, din a doua chiar ai plecat la pensie, în anul 2016. Ai ocupat acolo diverse funcții, de la economist, economist-șef, contabil-șef, la director economic. Ai devenit expert contabil și acum, la pensie, activitatea dumitale este concentrată pe produse de sănătate. Nu cred că acest traiect este întâmplător, pentru că permanent te-ai apropiat cu o atenție anume de oameni, atrasă de unele personalități cu care ai rezonat și despre care știi multe lucruri interesante. *Deasupra tuturor pe cine ai înțelege să-l așezi, ca mai apropiat dumitale?*

– **Magdalena Abraham:** Indiscutabil, Adrian Păunescu. Mulți știu că în 1965 poetul debuta cu volumul *Ultrasentimente*, iar în 1966 a apărut *Miei primi* și în 1968 *Fântâna somnambulă*. Puțini sunt însă cei care știu, în schimb, că în 1971 poetul a publicat volumul *Istoria unei secunde*, al cărui prim tiraj a fost topit de cenzură! Tirajul viitor apare cu cele două coperti gri și, începând de la următorul volum de poezie din 1974, anume *Repetabila povară*, toate cărțile poetului sunt tipărite în coperti negre. Era un semn de doliu pentru primul tiraj topit! Într-un volum ulterior am descoperit chiar o poezie intitulată *Copertile negre*.

– **A.S.:** *Cum a ajuns, din ceea ce cunoști dumneata, poetul Adrian Păunescu la Păltinișul Sibiului?*

– **M.A.:** După o perioadă de mare succes la public, cu cele peste 1.600 de evenimente ale Cenaclului „Flacăra”, desfășurate pe stadioane cu mai bine de șase milioane de spectatori în cei 12 ani de existență anterevoluționară, poetul Adrian Păunescu a căzut în dizgrația lui Nicolae Ceaușescu. Aceasta s-a întâmplat după accidentul de la Ploiești, când în 15 iunie 1985, la „o întâmplare de muzică și poezie”, cum le numea Poetul, trăsnetele și fulgerele unei furtuni au produs panică. Atunci au murit cinci spectatori și au fost rănite alte câteva sute. Drept urmare, s-a ordonat ca asemenea manifestări culturale să nu se mai organizeze. Practic, Adrian Păunescu era exilat, fără serviciu și Poetul a stat foarte mult la Sibiu și la Săliște, la prieteni și la rude. Vă pot da niște date concrete și exacte, pentru că eu le-am notat foarte atent în carnetul meu, consemnând șase întâlniri, respectiv în 6, 11 și 13 aprilie 1986 la familia colonelului în rezervă Ioan Marian. În 15.04.1986 am fost invitați la profesorul, compozitor de excepție, care a fost Nicolae Suciu. În 17.04.1986 am făcut o reuniune la mine acasă, iar în 18.04.1986 la profesoara Lenica Biro.

În 18 aprilie 1986, o seară de neuitat la Sibiu, unde Adrian Păunescu a fost invitat la fam. profesoarei Elena Biro, aflată în dreapta poetului, iar între ei, în picioare, stă Magdalena Abraham.

Este evident că s-au organizat și alte întâlniri cu Păunescu la Sibiu, dar cele menționate au fost primele la care am participat și eu. Pe următoarele nici nu le-am mai notat, tocmai pentru că erau prea multe. În perioada acestor întâlniri, poetul ne-a încântat cu poezii noi, unele compuse chiar atunci. Așa au apărut poeziile *Tramvai spre Rășinari*, *Lied* și *Fiii lacrimilor tale*, pe care eu le-am notat pe loc. Eu m-am întâlnit cu poetul și la Săliște, la familia profesorului Nelu Hașigan. În 17 aprilie 1986 eram în postul Paștelui și îmi puneam problema ce aş putea servi oaspeților. Așa se face că mama, pe lângă câteva produse de post preparate de mine, ne-a făcut clătite care au fost savurate de musafiri. Poetul a făcut rapid niște versuri pentru părinții mei, pornind de la priceasna *Nu lăsa, Măicuță, Să pierim pe cale, Căci noi suntem fiii/ Lacrimilor Tale*. De atunci le-am păstrat notate și acum vi le încredințez dumneavoastră, ca istoric literar.

– **A.S.:** Am să citez doar două strofe din prima poezie datată 17 aprilie 1986, pentru că versurile acestea dovedesc că Adrian Păunescu nu se rezuma la texte patriotice, ci el avea o concepție creștină și medita asupra existenței umane... „8. Spre slava ta mărească/ Când negura se lasă/ Vom face schit de lacrimi/ În fiecare casă.// 9. Și dacă pentru ai noștri/ În viață fi-va bine/ Noi, cei fără de vârstă,/ Vom reveni la Tine”. *Acestea sunt singurele texte poetice pe care dumneata le-ai păstrat de la Păunescu, poposit la Sibiu?*

– **M.A.:** Nicidecum. Vă mai ofer și poezia *Lied*, în care este consemnat și locul unde ne aflam. O altă poezie pe care o cred inedită este *Tramvai spre Rășinari*, pe care o socotesc cea mai reprezentativă pentru felul cum se raporta poetul la lumea Mărginimii.

– **A.S.:** Din această poezie aleg două strofe, spre a ilustra talentul cu care Păunescu creiona atmosfera satului din Mărginimea Sibiului: „4. Un tramvai străbate pâlcuri de pădure/ Și rășinărenii se întorc în sat./ Fetele pe uliți încă mai sunt pure,/ Nici pârâul Ștezii nu s-a tulburat.// 5. Mai miroase-a vite, mai miroase-a iarbă,/ Din cetăți umbroase mai privesc bătrâni,/ C-o privire vie/ Nu cu una oarbă/ Și de-aicea vine Goga la români”.

Dumneata l-ai văzut pe Adrian Păunescu scriind versuri, ceea ce el făcea oriunde se afla. Este un noroc că ai păstrat aceste versuri inedite. *Se mai îngrijea cineva la Sibiu să immortalizeze asemenea creații care se iveau în mers?*

– **M.A.:** Cel care avea grijă să scrie tot ce zicea Poetul era fiul său, Andrei Păunescu, care a ținut un jurnal zilnic cu toate întâlnirile, drumurile în țară, convorbirile purtate, invitații, cu tot ce ținea de Adrian Păunescu, reunite ulterior în volumul intitulat *Supraviețuirea lui Adrian Păunescu*, jurnal care cuprinde perioada 6 august 1986-3 mai 1987. Eu am primit de la Andrei primul volum, apărut în martie

1997. Și astăzi păstrez cărțile lui Adrian Păunescu din acel timp, volume pe care Poetul a avut amabilitatea să-mi dea autografe. Dacă vă mai amintiți, în acea perioadă poetul își lansa cărțile cum putea, cu mare greutate. Unul dintre volume fusese lansat în Fabrica Electroprecizia din București, eveniment la care, plecând din Sibiu, m-am prezentat și eu, cu familia Marian.

– **A.S.:** Nu mă mai miră faptul pe care îl povesteau colegii dumitale de serviciu că, la o reuniune organizată la Gâtul Berbecului în munte, ai aflat că sosește Adrian Păunescu la Sibiu, astfel că ai decis imediat să întrerupi petrecerea și să pleci vertiginos spre oraș, chiar alegând să cobori pe o motocicletă cu doi necunoscuți. Acum aș vrea să te întreb: *Cum l-ai întâlnit dumneata pe Constantin Noica?*

– **M.A.:** În 1986-1987, maestrul Păunescu și familia sa au stat vara o bună perioadă la Cabana Pajiștilor din Păltiniș, un sediu foarte modest, chiar sărăcăcios, departe de ceea ce astăzi numim pensiune sau cabană. Adrian Păunescu a acceptat condițiile modeste de acolo pentru că era un om normal, fără fițe și pentru că el se considera în exil. Așa am perceput eu atunci situația! Am sosit și noi acolo, la Cabana Pajiștilor, familia Marian și cu mine. Îmi amintesc că, pe lângă poet, mai era acolo Marinela Păunescu (vărul Poetului, fiu al Măriuței și al lui Antipa Păunescu – mătușa și unchiul poetului, de la Sibiu). Atunci, la acea cabană, a fost adus cu mașina Constantin Noica. De fapt, întâlnirile cu Filozoful au început în vara anului 1986, continuând apoi în 1987 în multe, multe zile. Acolo s-au pregătit atunci grătare de pui, de porc, gustări reci, ca la iarbă verde la români! Se spunea că în țară era mare sărăcie, dar oamenii se descurcau și acolo a fost belșug de mâncăruri, cum de altfel era pe Valea Ștezii și la Curmătura (zona Rășinariului) în acei ani, inclusiv iarna când sibienii făceau grătare pe zăpadă. Acum toți doareu să-l servească pe Filosof și îl îmbiau cu diverse bunătăți, dar Constantin Noica s-a uitat la grătare și i-a spus doamnei Marian că este suficient dacă mănâncă niște mămligă cu brânză. I s-a împlinit voia. Apoi Noica a servit înghețată de vanilie cu nuci și stafide, o specialitate a doamnei Marian. Când s-a uitat la mine, Noica a spus: Tu nu ești din sud. Nu ești cu ei! I-am răspuns că nu, sunt sibiancă, născută la Cislădie, unde tata s-a refugiat din Chichișa, județul Sălaj, la cedarea Ardealului! După ce s-a cedat Ardealul în 30 august 1940, în zilele următoare în Sălaj, Cluj și Mureș s-au petrecut masacre efectuate de trupele de ocupație. În satul Chichișa nu s-a întâmplat nimic, pentru că ai mei au luat tot ce s-a putut într-o căruță, părăsind gospodăria spre direcția Feleac, unde s-a pus granița cu România. Aveau o legitimație-pașaport, emisă în 12.02.1941 de către Comisariatul General al Refugiaților din nordul Transilvaniei/ Subsecretariatul de Stat al colonizării populației evacuate. Bunicii cu tatăl meu, care era copil de 14 ani, s-au prezentat la punctul de frontieră din Feleac în 3.09 1940 și au trecut în România, mergând la Cislădie, județul Sibiu, unde erau deja stabiliți mulți sălăjeni refugiați. Un unchi de-al meu, fratele mai mare al tatălui, mai revoluționar, a refuzat să plece din sat odată cu restul familiei. După o lună a fost obligat să părăsească satul, dar de data aceasta a fost bătut, încât a ajuns în patru labe, târâș-grăpiș la graniță și noroc cu un grănicer român care pur și simplu l-a tras peste frontieră. Toate acestea i le-am povestit eu domnului Noica.

– **A.S.:** *Cine se afla în anturajul Poetului în anii refugierii lui la Sibiu și în împrejurările lui?*

– **M.A.:** La întâlnirile din vara lui 1986 și 1987 de la Cabana Pajiștilor participau de obicei, pe lângă Adrian Păunescu și Andrei, care era „reporterul de teren” (cu prietena și fetița lor, Andreea), Carmen Antal, viitoarea soție a poetului, nea Costică Păunescu, tatăl poetului, inginerul Valeriu Popa, celebrul bioenergoterapeut, și familia Hașigan de la Săliște.

Toți îl admirau pe domnul Noica. A început un dialog între Filosof și Poet. Adrian Păunescu îi vorbea despre poeziile lui, despre Cenaclu, despre politică. I-a adus cărțile de poezie pe care Filosoful nu le citise până atunci, neavând de unde să facă rost de ele. După ce a citit cărțile, Constantin Noica a observat: „Ești prea implicat în concret, prea te bați cu și pentru sectoristul din colțul străzii, în loc să te bați cu eternitatea!” Adrian i-a explicat: „Așa sunt eu, îmi plac dreptățile făcute pe loc. Nu există războaie de lungă durată, pentru că ce se amână nu se face!” Am constatat că Noica nu știa cât de ample acțiuni organizase Poetul cu Cenaclul „Flacăra”, pentru că la Păltiniș el nu avea radio sau televizor, așa că afla abia acum despre personalitatea debordantă a Poetului. Aveam sentimentul că îl descoperea ca personalitate pe Păunescu atunci, sub privirile noastre. Noica nu știa că pe stadioane, la spectacole, se cânta, se recita din toți marii poeți ai țării. Replicile lor se succedau cu repeziciune, era un dialog viu. Se discuta despre Eminescu, Geo Bogza, Bacovia etc. Totul era consemnat de Andrei în jurnal. Am înțeles că în vara anului 1986 și în anul 1987, Noica și Păunescu s-au văzut aproape zilnic.

– **A.S.:** Eu am motive clare să mă îndoiesc că domnul Noica accepta să-l întâlnească pe Adrian Păunescu atât de frecvent. Pot dovedi cu scrisorile pe care Filosoful mi le-a trimis mie (sunt opt la număr cele pe care le-am păstrat și care se pot citi în cartea *Modelul cultural Noica*, vol. 3, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2014, pp. 372-411), anume că el era foarte econom cu timpul pe care îl mai avea pentru scris, așa că refuza cele mai multe dintre ofertele de acest gen, iar la petrecerile unde era invitat stătea cât se poate de puțin, desigur, atât cât purta conversații interesante. Îmi amintesc că la aniversarea mea din 9 februarie 1986 s-a întreținut mai ales cu Andrei Marga, dar răspunzând cu însuflețire și atenție la toate întrebările pe care i le puneau ceilalți invitați ai mei. Mi-a scris o dedicație pe cartea *Trei introduceri la „Devenirea întru Ființă”*: „Doamnei Anca Sîrghie, în amintirea câtorva ani de bună prietenie, în nădejdea altora, la fel de buni. Cu omagiul lui Constantin Noica”. În locuința mea din str. Dr. Ștefan Stâncă, nr. 17, Sibiu, Domnul Noica a venit destul de des în anii 1980-1987, adesea însoțit de „mușchetarii” lui, respectiv Pleșu, Liiceanu și Stoichiță, pentru că Filosoful ne considera prieteni adevărați. Socotind că eu am „un salon literar”, s-a obișnuit să invite personalități care îl interesau, precum acad. Eugen Simion, poetul Mircea Ivănescu sau filosoful Andrei Marga, așa cum poți vedea în poza aceasta:

În 1985, la mine acasă, ca și alte dăți, Constantin Noica s-a întâlnit cu Delia și Andrei Marga.

Existase la Constantin Noica o sete de comunicare, de dialog, datorată singurătății lui din perioada dinaintea *Jurnalului de la Păltiniș*, astfel că după 1985 năvala prea multor curioși îi tulbura programul de creație. Al doilea argument al meu se bazează exact pe cele povestite de domnul Noica însuși, cu un ușor haz nedumeritor despre întâlnirile lui cu Adrian Păunescu la Păltiniș. Domnul Noica încerca să-mi refacă scena unei vizite a lui Păunescu, impetuos ca personalitate, plin de sine. Poetul a început prin a i se închina, în semn de mare prețuire, ca imediat apoi, laudându-se cu cele realizate, să-l copleșească fizic, apropiindu-se prea mult de scaunul pe care stătea Noica. Filosoful s-a retras, dar Păunescu a continuat asaltul, astfel că scaunul Filosofului se tot mișca în retragere, dar Poetul nu renunța să înainteze. Nu era deloc comod să suporti acest gen de temperament năvalnic. Dar dumneata, dragă Magdalena, ai o fire exuberantă, care explică atracția pe care ai simțit-o din partea lui Adrian Păunescu. *Ce ți-a mai povestit el despre Constantin Noica la Păltiniș?*

– **M.A.:** Cred că, la un moment dat, Constantin Noica i-a fost lui Păunescu un *porte-bonheur*. Știu din cele pe care le-am discutat după aceea, că în una dintre zilele când urma să plece, mașina parcată afară era murdară, cu urme de labe ale unui animal, deși ea fusese spălată cu o zi înainte. Urma să plece la București Adrian Păunescu, cu Andrei, fetița lui și mama ei. Au pornit din cabană. Dar norocul lor a fost că în loc să coboare spre Sibiu, pe serpentine, au pornit în sus, ajungând la cabana unde locuia Noica, ei dorind să-i lase niște vin și câteva cărți, pentru o doamnă din stațiune. Astfel și-au dat seama că

ceva nu e în regulă cu mașina. Era chiar grav. Cineva, nu știm cine, „persoană însemnată” (!), a defectat mașina, a scos cu seringă lichidul de frână, a umblat la bujii, căci fișele erau căzute. Dezastru! Norocul lor a fost că au luat-o în sus și nu spre Sibiu! Puteau muri pe serpentine. Nici azi nu s-a dat un răspuns, nici măcar nu s-a mai întocmit un proces-verbal despre acest atentat eșuat din 17 august 1986.

– **A.S.:** Fără să fiu specialistă în domeniul automobilului, cred că nu se poate scoate cu seringă lichidul de frână, iar cu fișele căzute motorul automobilului nu pornește. Cred că detaliile acestea tehnice s-au distorsionat cu trecerea timpului în mintea dumată. *Ce alte persoane speciale ți-au mai reținut atenția la Sibiu în perioada aceea atât de dramatică a comunismului românesc, când Păltinișul ne părea un loc liniștit de refugiu, dar dumneata tocmai ai demonstrat că pentru familia Păunescu n-a fost deloc așa?!*

– **M.A.:** În anii aceia, la Sibiu l-am cunoscut pe părintele Theodor Damian, teolog care locuia pe strada Bălcescu nr. 16 din Sibiu și era – cred – redactor la *Telegraful Român*.

Pr. Theodor Damian în dialog cu Magdalena Abraham, la Sibiu.

Am fost invitați la el la masă ori ne-am văzut la alți prieteni, cum era Victor Domșa de la *Tribuna*. Toate erau, de fapt, un motiv de cenaclu! Atunci și eu, și familia Marian, și alți invitați dezbăteam, după puterile noastre, aspecte din poezia marelui Adrian Păunescu. Ulterior, preotul Damian l-a cunoscut personal pe Poet și știu că trimitea articole pentru publicația lui Păunescu *Totuși iubirea*, transformată ulterior în *Flacăra lui Adrian Păunescu*, pe care o conduce acum Andrei și sora lui, Ana-Maria, ambii moștenitori ai talentului patern.

– **A.S.:** În acei ani, l-am cunoscut și eu la Biblioteca Institutului Teologic Ortodox din Sibiu pe preotul Damian, care fusese adus din Moldova anume ca să redacteze publicația socotită astăzi cea mai longevivă din toată presa românească. În acest sens, Theodor Damian era mâna dreaptă a mitropolitului Plămădeală, ca redactor la *Telegraful Român*. Buni prieteni de condei, cum suntem de peste două decenii, dânsul mă invita la simpozioanele „Mihai Eminescu” de la New York, unde Theodor Damian a fost profesor universitar la un colegiu din Manhattan și a condus timp de 30 de ani un cenaclu literar românesc, scoțând revista *Lumină lină*, care este indiscutabil una dintre cele mai serioase publicații din întreaga noastră diasporă. Printr-o fericită întâmplare, l-am auzit evocând întâlnirea lui cu Adrian și cu Andrei Păunescu, poetul consacrat care la scurt timp după distrugerea turnurilor-gemene din New York, într-o zi de septembrie 2001, au participat la nunta Ionelei Damian, fiica preotului. Distinși oaspeți au fost așezați la masa mirilor, au stat până la sfârșit, dar socrul mic s-a ferit să-i dea Poetului microfonul, „ca să nu-i fure evenimentul”, de festin foarte vesel, la care s-a dansat mult. Or, Păunescu ar fi dat cu totul altă turnură petrecerii, ceea ce nu era cazul. Deși în calitatea lui de senator în comisia pentru cultură, Păunescu l-a invitat pe preotul Damian la București, ca să-l ajute să primească bani pentru scoaterea revistei românești *Lumină lină* la New York și, deși s-au făcut mai multe cereri la ministerul de resort, emitentul nu a primit absolut nimic. Așadar, Damian și Păunescu nu au fost prieteni, chiar dacă ei aveau să fie

cadre didactice la Universitatea „Spiru Haret” din capitală, unde profesorul Damian se întâlnea *face to face* cu Andrei. În fapt, Theodor Damian mi-a mărturisit că dânsul a prețuit „Cântarea României”, care a promovat talente într-un curent ce a fost numai și numai al lui Adrian Păunescu. Citez o afirmație a părintelui Damian: „Rămân admirator al lui Adrian Păunescu, care avea o diplomatie, o strategie prin care cânta PCR-ul, ca să poată promova literatura antisistem”. *Legat de Păltinișul lui Noica, ce amintiri aveți?*

– **M.A.:** O altă legătură cu acel loc sacru din Păltiniș, care este Schitul, unde acum poposim la mormântul lui Constantin Noica, au ținut-o verii mei bucureșteni, Dan și Ligia Dinică. Ei și-au făcut prieteni călugării de acolo. Venind în concediu ani la rând, erau cazați la Schit și mâncau în același loc cu Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu și alți vilegiaturiști. Toți se salutau, conversau, interacționau cu marele mitropolit al Ardealului, pe care eu l-am iubit la maxim, ÎPS Antonie Plămădeală. El avea acolo un cabinet unde lucra, citea și scria cărți. La Spitalul Fundeni din București, unde lucra verișoara mea, ÎPS Antonie se trata, își făcea analize sau probe de efort.

– **A.S.:** Este bine cunoscut faptul că poetul Adrian Păunescu organiza multe spectacole și emisiuni televizate la Alba Iulia cu ocazia Zilei de 1 Decembrie. *Ce amintiri ai despre acele evenimente de un înflăcărat patriotism?*

– **M.A.:** La sărbătoririle Marii Uniri din 1 Decembrie de la Alba Iulia, am mers cu Adrian Păunescu și familia lui, cu alți artiști, însoțind familia Marian, în perioada 1986-1990, și bineînțeles în perioada Cenușii, care se desfășura adesea de Ziua Unirii la Alba Iulia. Erau situații când se interzicea spectacolul exact la data când trebuia să se desfășoare, ca la 1 Decembrie 1983 la Alba Iulia, la 65 de ani de la marele act politic. Reclama „Veniți la Alba Iulia în Ardeal” făcuse ocolul țării și multe autocare erau deja pregătite de plecare spre Alba. Atunci a fost interzis evenimentul. Bineînțeles că a ieșit un scandal teribil, pentru că Adrian Păunescu nu accepta să abandoneze un proiect început. În ciuda măsurilor luate de Partid, UTC și Securitate, de teama unei posibile răzmerițe antisistem, totuși spectacolul s-a ținut, dar mai redus ca număr de participanți decât era anunțat. O altă situație a fost la Sibiu în 1985, când, la ora începerii spectacolului, stadionul era aproape gol. Infuriat de o asemenea absență a publicului, Adrian Păunescu a plecat la unchiul său Antipa. De acolo a fost rechemat de mai multe ori și a revenit doar în jurul orei 20.00, când tribunele au început să se anime. Eu mi-am dat seama imediat ce se întâmplase și i-am trimis pe o foaie de hârtie, scris frumos și mare, următorul text: „Maestre, realizez că sunteți în competiție cu Prohodul Domnului. Este Vinerea Mare și de la urcarea pe tronul de mitropolit a ÎPS Antonie, din 1982, sibienii merg cu mare entuziasm și convingere la biserică, unde acum s-a desfășurat ceremonia Prohodului, înconjurându-se catedrala cu lumânări aprinse. După acest eveniment, fiți convinși că lumea se va îndrepta spre stadion”. Am semnat, fără să menționez numele meu descifrabil.

– **A.S.:** *De ce te-ai temut să semnezi misiva trimisă Poetului?*

– **M.A.:** Primejdia era mare, pentru că în tribune văzusem toată conducerea UTC-ului de la județ și municipiu, unde eram cunoscută. Printr-un copil am trimis biletul cu o floare direct la scenă, spunând băiatului că îl urmăresc până ajunge sus. Păunescu a citit biletul meu, mi-a recunoscut scrisul și semnătura, dar a avut prezența de spirit să mă prezinte „o prietenă din Sibiu” și să-mi mulțumească public pentru lămurirea pe care i-am oferit-o, constatând abia atunci că în programarea acelui spectacol nu s-a ținut cont de sărbătoarea religioasă. De întâmplarea aceasta am vorbit apoi când ne-am întâlnit *face to face* un an mai târziu. Evident că și-a adus aminte, pentru că Poetul avea o memorie fabuloasă. Îmi amintesc, spre exemplu, că în data de 1 Decembrie 1987, eu eram la Alba Iulia cu familia colonelului Marian, iar Adrian Păunescu a afirmat din nou că așteaptă ca într-o zi acea sărbătoare să devină Ziua Națională a României. Noi ne pregăteam de pe atunci cu toată nădejdea pentru acest moment! S-au cântat în Catedrala Reîntregirii Neamului melodii patriotice într-un cenuș ad-hoc, iar un preot din obor a recitat în fața altarului poezia *Doina* de Mihai Eminescu. Țin să precizez că în ultimele luni de Cenuș, până la interzicerea lui, s-a citit chiar din cartea lui Eminescu poezia interzisă, *Doina*. Ceremonia fusese condusă la 1 Decembrie 1987 de episcopul de Alba Iulia, PS Emilian Bîrdaș. În catedrală a fost un adevărat cenuș. După acel program al ceremoniei oficiale, PS Emilian ne-a invitat pe toți la un pahar de vin cu cornulețe de post la Episcopie, unde din nou s-au cântat colinde și cântece patriotice. Noi ne-am întors la Sibiu chiar în acea zi. Adrian Păunescu a mai rămas până a doua zi. Am aflat de la doamna Iuliana Marian, care lucra la telegraful din centrul orașului, că domnul Noica a avut un accident domestic la el în cabană. La familia unchiului său, Antipa Păunescu, și a soției lui, tanti Măriuța, care

locuiau în Sibiu pe strada Mirăslău nr. 27, ne-am reîntâlnit cu Poetul în 2 decembrie. Am povestit despre situația de sănătate a Filosofului și Adrian Păunescu a pus imediat mâna pe telefon ca să discute cu Nicu Ceaușescu, socotindu-l cel mai în măsură să facă în acel moment ceva pentru Constantin Noica. În schimb, Adrian Păunescu nu putea rămâne la Sibiu, pentru că la locuința lui din str. Dionisie Lupu nr. 84 din București, plățile la gaz deveniseră prea mari, el nu mai avea serviciu, nedispunând de bani și era nevoit să schimbe încălzirea pe gaz în încălzire cu lemne și acum veniseră meseriașii să facă modificarea. Era momentul când Poetul devenea bunic pentru a doua oară. Nicu Ceaușescu a promis că se interesează și vorbește la spital să fie atenți cu Filosoful. Eu cu doamna Iuliana Marian ne-am propus să ducem duminică, adică în 6.12.1987, ceva bun de mâncare pentru Noica, dar am aflat că dumneavoastră ați făcut deja acest lucru și nu era cazul să ne amestecăm în programul care era bine stabilit. Nicu Ceaușescu nu a mai apucat să facă nimic, pentru că în noaptea de 3 spre 4 decembrie 1987 Constantin Noica a murit, iar duminică, în 6 decembrie, de Sfântul Nicolae, a avut loc înmormântarea.

– **A.S.:** Da, la prânzul zilei de 3 decembrie 1987 i-am dus mâncare proaspătă, care i-a făcut mare plăcere, el afirmând că va avea ce să mănânce în următoarele două zile. Pe moment, i-am dat laptele de pasăre, iar supa de găină și friptura cu pireu de cartofi și conopidă murată le-am plasat în frigider. Dar respirația aspră m-a speriat și pe mine. Îmi mulțumea pentru tot ce făcusem pentru el în cei 7 ani de prietenie. Spera că a doua zi va fi operat la coapsă. Eu îl încurajam. Ne-am despărțit cu mare emoție. În noaptea aceea a murit. Am fost la înmormântarea de la Schitul Păltinișului. *Ce v-a reținut atenția la acel eveniment funerar atât de special?*

– **M.A.:** Evenimentele s-au precipitat în acele zile și de la doctorul Vasile Iacob am aflat că mitropolitul Antonie Plămădeală s-a consultat și cu Nicu Ceaușescu (venit în 15 octombrie 1987 la conducerea județului Sibiu) pentru ca ultima dorință a Filosofului, cea de a fi înmormântat lângă Schit, să fie îndeplinită. Profesorul Suci mi-a vorbit despre primejdia ca, sub imperiul presiunii politice, mormântul lui Noica să fie plasat undeva la periferia cimitirului din Sibiu. Dacă acceptul venea de la Nicu Ceaușescu, nu mai era pericol ca altcineva să deturneze lucrurile. Realitatea este că nu s-a făcut niciun anunț oficial în presă ori la radio local.

– **A.S.:** Aveți dreptate! Eu am fost nedumerită că nu apărea în ziarul *Tribuna* niciun fel de anunț despre ora de începere a înmormântării, așa că am dat telefon redactorului-șef Emil David, care mi-a spus liniștit că el nu a primit niciun text de la nimeni despre evenimentul acesta funerar. De aceea, nu avea ce să publice. Probabil că nu s-au formulat în presă nici tradiționalele condoleanțe, dovadă că atmosfera era apăsătoare și frica de consecințe grave a fost mare. *În aceste condiții, ce ați decis?*

– **M.A.:** Ne-am grupat cum am putut, ca să participăm la eveniment. La înmormântarea din 6 decembrie 1987, eu împreună cu familia Marian ne-am dus cu mașina albastră a doctorului Vasile Iacob, (specializat în acupunctură pentru hipoacuzici) și am dus pe lângă o coroană de flori din partea noastră și una din partea Poetului. Percepția mea de participant a fost că în jurul sicriului erau mai mulți securiști decât brazi, așa că, și dacă poetul Păunescu ar fi putut să vină, a fost mai bine că nu era acolo! Am admirat discursul mitropolitului Antonie Plămădeală despre marea personalitate care a fost Constantin Noica. Îl păstrez și acum, așa cum a fost publicat în *Telegraful Român*. Nimeni altcineva nu a mai vorbit despre personalitatea Filosofului. Era, zic eu acum, o stângeneală generală și, din moment ce totul parcă era așezat sub semnul discreției și al fricii, nu era cazul să se expună nimeni vorbind despre un asemenea om. Important este, însă, ce a rămas după acel moment funerar din creația lui Constantin Noica.

– **A.S.:** Unii dintre noi trăiesc în posteritatea lui Noica mai intens decât în cea a lui Păunescu, pe care îl cultivă moștenitorii lui cu toată grija. De ani buni participăm la sesiunea anuală de la Câmpulung Muscel, unde chiar în acest an, între 23 și 25 septembrie 2025, în orașelul unde Noica a petrecut 10 ani de domiciliu forțat, se vorbește despre locul Filosofului între clasici și contemporani ai săi. Se lansează anual *Caietele Noica*, devenite *Lucrările Simpozionului Noica, Câmpulung, septembrie 2023*, și *Modelul Cultural Noica*, ajuns la al 5-lea volum în 2022, pe care până acum le-a îngrijit profesorul Marin Diaconu.

Academicianul Alexandru Surdu a inițiat și a organizat sesiunile anuale ale Institutului de Filosofie din București pe tema Noica. Dar nici Alexandru Surdu, nici Marin Diaconu nu mai sunt printre noi. Filosoful interesează îndeosebi pe specialiștii domeniului. Pe Păunescu îl citește și îl recită un public mult mai larg, pentru că el a pătruns și în muzica epocii noastre, mai ales pe filonul ei patriotic. Nu mă îndoiesc că cei mai selectivi dintre cititori vor poposi și asupra poeziei *Analfabeților*, conștienți că poetul și-a fost credincios numai sieși, iar ceea ce a simțit a exprimat cu o forță de tunet.

Peste parcul din Bucov zbură câte-o codobatură

Ionel NECULA

Tecuci

Se împlinesc în această lună (iunie) 160 de ani de la nașterea lui Constantin Stere și nu știu câți dintre noi, cei care mai ținem câte un creion în mână, încercăm un sentiment de omagiere.

Ce viață! Atras de extreme, le-a experimentat în forma lor prototipală și nu s-a plâns niciodată de suferințele îndurate. Cui să se plângă? Mamei? Pentru Smaragda Teodorovna trecea ca nesuferit și intrus, iar ideea de primejdie îl atrăgea ca un magnet încă din adolescență. Avea gustul revoltei și nu se înfricoșa de pericole sau de riscuri. Intrat în organizația subversivă *Narodnaya volya*, va petrece câțiva ani buni în ghețarul siberian și a lăsat cele mai minunate pagini despre acești ani de restriște și îngheț. A cunoscut Siberia în toate măruntaiele ei, a cunoscut lumea acestui teritoriu bizar, în care noțiunile de limită, de graniță sau hotar sunt lipsite de sens, de conținut și își pierd uzanțele consacrate. Aici totul este încremenit într-o primitivitate înghețată, totul este înzăpezit și hămesit, iar lupta pentru supraviețuire capătă accente dramatice. Oamenii, dar și fiarele sălbatice, care mișună prin taigaua nesfârșită, sunt într-o permanentă căutare de hrană, iar ideea că cei surghiuniți de ohrana imperială ar putea evada devenea o nebunie curată. Unde să evadeze, când totul este întindere nesfârșită, când niciun semn nu-ți indică Nordul, iar la fiecare pas te așteaptă fiarele hămesite?

Constantin Stere

Exisă opinia că în această lungă perioadă de ostracizare, Stere s-ar fi întâlnit cu alți doi celebri surghiuniți, cu Lenin și cu mareșalul polonez Pilsudski. Cu Lenin nu se putea întâlni, pentru că surghiunul său nu coincide cu cel circumscris de Stere, dar pe Pilsudski e posibil să-l fi întâlnit, iar unul dintre personajele romanului său *În preajma revoluției*, sub numele Boleslav Stadnicki, chiar trece drept un substitut al patriotului polonez. Oricum, în 1935, când Pilsudski, devenit între timp șef al statului polonez, a venit în România s-a întreținut cu Constantin Stere îndelung, mult mai mult decât permitea protocolul diplomatic. Probabil că-și evocau, printre altele, și anii de surghiun siberian.

S-a vorbit mult și nu totdeauna în termenii cei mai potriviți despre Constantin Stere. A fost un patriot, un militant pentru întregirea țării în granițele ei istorice și naturale sau un trădător ordinar, care a cochetat cu dușmanii României? Întrebare grea, iar răspunsurile au scindat deja cărturăria românească în două tabere contrapunctice.

Unde a greșit Stere? A greșit c-a rămas în Bucureștiul aflat sub ocupație germană? Poate era mai bine dacă se retrăgea și el la Iași, odată cu Guvernul, cu Parlamentul și cu Casa Regală, dar el se pare că împlinea aici un rol, pe care i l-a încredințat liderul liberalilor, I.C. Brătianu, care își puna și problema României după terminarea războiului. Care dintre politicienii români ar fi putut negocia o pace favora-

bilă în cazul că Germania va ieși învingătoare? Stere era pregătit pentru această misiune, care nu s-a împlinit.

Că Stere era un filogerman declarat, ca și P.P. Carp, Titu Maiorescu și alți intelectuali români trecuți prin universitățile germane o știa toată lumea și nu cred că această dispoziție pentru modul de administrație german a contat în noianul de reproșuri care i-au fost administrate. În România acelor vremi era larg răspândită ideea că, ori de câte ori Europa va fi divizată în două tabere opuse, locul țării noastre trebuie să fie în tabăra care are Rusia ca adversar.

A greșit că, rămânând în Bucureștiul ocupat, a editat publicația *Lumina*? Chiar sub ocupație, populația Capitalei trebuia informată cu măsurile luate de noua administrație. Or, gazeta lui Stere împlinea acest rol de buletin informativ, și nu era nici pe departe o tribună colaboraționistă. Cunoscutul publicist vrâncean Leon Kalustian, care a cercetat colecția revistei pagină cu pagină, a declarat ritos că n-a găsit în filele ei nimic compromițător, care să semene a colaboraționism.

Constantin Stere a fost acuzat de trădare, tocmai el care a cunoscut gustul trădării ca obiect, nu ca subiect trădător. Era cunoscut ca un excelent doctrinar și, în această calitate, a fost solicitat și de partidul liberal, și de cel țărănist. Din păcate, nici Brătianu, nici Iuliu Maniu n-a ieșit în apărarea lui când a fost improșcat cu vorbe dintre cele mai grele. Amândouă partidele s-au lepădat de el ca de-o haină uzată, exact în momentul când avea mai mare nevoie de susținere.

Nu i-a mai rămas decât să se apere singur, și a făcut-o în modul cel mai convingător într-un lung discurs susținut în Parlamentul României. A înțeles însă că politicienii români sunt incapabili să guverneze țara detașați de interese meschine, în spiritul binelui public. Or, această convingere dureroasă l-a condus la ideea radicală de a solicita Austriei să-și lărgască teritoriul administrat la nivelul întregii României, nu doar asupra Transilvaniei. Ideea era, într-adevăr, năstrușnică și se conjuga teoretic cu ideea, tot năstrușnică, a lui A.C. Popovici, care visa o Uniune a Statelor Europene. De unde se vede că pe sub cerul României, dar și pe sta parcul din Bucov, din când în când zbura câte o codobatură cu fâlfâiri bizare.

Liviu Rebreanu, *Ion* – între tradiție și modernitate

- 140 de ani de la naștere -

Dr. Marin IANCU

București

A. Introducere. Creație de „proporții epopeice”, romanul *Ion* (1920) continuă tradiția romanului de reflectare realistă, reprezentată anterior de Nicolae Filimon (*Ciocoii vechi și noi*), Duiliu Zamfirescu (*Viața la țară, Tănase Scatiu*) și Ioan Slavici (*Mara*). Viziunea realistă, unghiul modern de interpretare, stilul lucid și structura arhitectonică, cu simetrii de compoziție, dimpreună cu impunerea unei tipologii memorabile au făcut din romanul *Ion* „cea mai puternică creație obiectivă a literaturii române” (E. Lovinescu), „cel mai frumos roman românesc și una dintre cele mai tipice opere de acest fel din literatura universală” (Mihail Dragomirescu), „opera ce consacră pe Rebreanu ca poet al omului teluric” (G. Călinescu).

Anticipat de nuvelele *Rușinea* și *Zestrea*, romanul *Ion* reprezintă prima parte dintr-un proiect complex de abordare a problemei țărănești, cu preferința către observație și demitizare a imaginii satului ca o lume idilică. Inspirat din viața rurală, primele dintre nuvelele lui Rebreanu anunță direcțiile tematice și arta narativă a romanelor ulterioare ale autorului (*Răfuiala, Nevasta, Proștii, Coasa*), în aceeași măsură în care nuvelele de evocare a războiului (*Calvarul, Ițic Ștrul, deșertor, Catastrofa, Hora morții*) vor pune accentul pe psihologia personajelor, cu acțiune concentrată asupra elementelor semnificative, ca tipuri sociale și situații reprezentative pentru mediul evocat. Potrivit crezului artistic al lui Liviu Rebreanu, literatura este adânc înrădăcinată în tradițiile artistice autohtone, în realitate. Sinceritatea nu este echivalentă cu subiectivitatea narațiunii la persoana întâi, ci, dimpotrivă, înseamnă o perspectivă rece, obiectivă asupra realității. Lumea lui Liviu Rebreanu este organizată după tipare arhaice. Omul este văzut mai ales în ipostaza de țăran, marcând identificarea lui însuși cu poporul român. Potrivit „formulei” adoptate de Liviu Rebreanu, „realismul nu ar fi altceva decât viața eternizată prin mișcări sufletești”, iar romanul trebuie să fie, înainte de toate, social. Refuzul romanului subiectiv îl situează pe autorul romanului *Ion* la antipodul „noului val”.

Liviu Rebreanu

B. Concepția estetică.

a) *Artă (Literatură) înseamnă creație.* Deși nu a ilustrat exemplul scriitorului român dornic de a-și exprima sistematic concepția despre roman, confesiunile lui Liviu Rebreanu cuprind suficiente informații pentru a circumscrie o originală poetică a genului. Articolele programatice, intervențiile, mărturisirile și notele zilnice sunt în măsură să evidențieze profilul spiritual al scriitorului. (*Cred*, 1926; *Mărturisiri*, 1932; *Amalgam*, 1943; *Jurnal*, vol. I-II, 1984, 1988). Scriitorul susține ideile estetice ale romanului de tip balzacian. „Scrișul, mărturisește prozatorul, nu mi se pare deloc o jucărie agreabilă și nici mai cu seamă o jonglerie cu fraze. Pentru mine asta – zic «artă» și mă gândesc mereu numai la literatură – înseamnă creație de oameni și viață. (*Jurnal*, I, p. 350) În viziunea lui Rebreanu, nașterea, iubirea și moartea alcătuiesc experiențele decisive ale existenței: „Nu frumosul, o născocire omenească, interesează în artă, ci pulsația vieții (...). Literatura trăiește prin ea și pentru ea însăși. Durabilitatea ei atârână numai de cantitatea de viață veritabilă ce o cuprinde” (*ibidem*, p. 368) Din această perspectivă, scriitorul este un *creator de*

viață autentică, preferință, de altfel, larg răspândită în literatura română, începând cu Ion Ghica, C. Negruzzi, N. Filimon, Ion Creangă, I.L. Caragiale și Ioan Slavici. Mai târziu, un teoretician al prozei moderne precum Camil Petrescu va susține primatul „autenticității”, iar Călinescu se va considera un creator de tipuri „adevărate”. În paralel cu aceste orientări, critica literară preferă și ea viața, senzația de lucru trăit. G. Ibrăileanu, de exemplu, pune deasupra analizei – *creația*. E. Lovinescu cere prozei *obiectivitate*. Pentru Tudor Vianu, „arta nu e atât cunoaștere”, cât *creație*, „facere”, artistul fiind asimilat cu un demiurg, iar procesul creației cu misterul demiurgic al genezei.

b) *Vocația sintezei*. A reînvia chipuri de oameni și crâmpie de viață nu înseamnă a copia realitatea, ci a o sintetiza, a o prelucra. „Creația literară, susține L. Rebreanu, nu poate fi decât sinteză. Omul pe care îl zugrăvesc eu o fi având și trebuie să aibă asemănări cu mii de oameni, dar trăiește numai prin ceea ce are unic și deosebit de toți oamenii din toate vremurile” (*ibidem*, p. 369).

c) *Valoarea etică a creației*. Potrivit crezului artistic al lui Liviu Rebreanu, arta ca simplu element ludic este un fenomen incomprehensibil, asemănător unei ființe fără o finalitate precisă. Ideea dimensiunii etice a creației nu înseamnă neapărat artă cu teză: „Arta n-are menirea să moralizeze pe om, evident, dar poate să-l facă să se bucure că e om și că trăiește, și chiar să-l facă om. Contemplarea vieții pe care o oferă creația poate fi uneori mângâietoare ca o rugăciune” (*Ibidem*, p. 395).

d) *Romanul, univers cuprinzător*. „Romanul e o lume întregă, de la Dumnezeu până la ultima gânganie, o lume specială, cu viața ei proprie și totuși atât de apropiată de sufletul general omenesc, încât oricine să o poată reconstrui cu fantezia...” (*Ibidem*, p. 302).

C. Geneza romanului. *Poetica epopeii. Principiul totalizării (complexitate epică și organicitate)*. La baza romanului lui Liviu Rebreanu se găsește întotdeauna un eveniment real, un pretext epic ce este amplificat pe parcursul relatării, prin intermediul puterii de transfigurare a imaginarului. Omul este văzut mai ales în ipostaza de țăran, ipostază care are o valoare arhetipală, marcând identificarea lui însuși cu poporul român. Potrivit „formulei” adoptate de Liviu Rebreanu, „realismul” nu ar fi altceva decât „viață eternizată prin mișcări sufletești”. Precizările pe care le aduce Liviu Rebreanu, cu privire la geneza romanului *Ion* ilustrează insatisfacția autorului față de structura inițială a subiectului, mult prea simplă, precum și strădania de a-i conferi cât mai multă complexitate epică și organicitate: „Am fost crunt decepționat. Ieșise ceva cu desăvârșire neorganic. Doar ici-colo unele momente realizate. Prea multe personaje și episoade, nelegate între ele și cu acțiune conducătoare, erau un balast supărător și ucigător de viață” (*Mărturisiri*, 1932). Liviu Rebreanu ilustrează concepția epică totalizatoare a scriitorului și structura epopeică a romanului *Ion*: „Începe a mi se sintetiza în minte ca o figură grafică – o tulpină se desparte în două ramuri viguroase, care, la rândul lor, își încolăceau brațele, din ce în ce mai bine, în toate părțile; cele două ramuri se împreună apoi iarăși închegând aceeași tulpină regenerată cu sevă nouă” (*ibidem*).

D. Nucleul romanului *Ion*. Reprezentat de o suită de întâmplări, acestea ating prin acumulare treptată un anumit nivel al structurii și al semnificațiilor acestei opere literare:

a) *Nucleul originar („Sărutarea pământului”)*. Autorul zărește un țăran care sărută pătimaș pământul, scena fiind vizibilă în *Zestrea*: „Ei bine, *Ion* își trage originea dintr-o scenă pe care am văzut-o acum vreo trei ani. Era o ȝi de început de primăvară...” (*Jurnal*, I, p. 301).

b) *Povestea Rodovicăii*, o fată bogată din sat, care păcătuiește cu cel mai leneș și sărac flăcău, întâmplarea devenind subiectul nuvelei *Rușinea*.

c) *Discuția cu Ion Pop al Glanetașului*, un flăcău din vecini, harnic, dar foarte sărac.

d) *Sinteza celor trei întâmplări-cheie*. Prin reacții asociative, scriitorul interpretează cele trei întâmplări, faptele concentrându-se într-o schemă indestructibilă, în linii de strictă tipicitate: „Uite un schelet de roman! Mi-am zis atunci. Și în zilele următoare, obsedat meu de gândul romanului, mi-am făcut un caiet în care am notat subiectul pe câteva pagini, dezvoltând unele părți. Pe copertă am scris *Zestrea*” (*ibidem*, p. 304).

E. Realitate și ficțiune. Deși intuiește tot mai mult insuficiența mijloacelor clasice, în concepția lui Liviu Rebreanu romanul trebuie să fie, înainte de toate, social. Refuzul romanului subiectiv îl situează pe Liviu Rebreanu la antipodul „noului val”. Autorul romanului *Ion* scrie după prerogativele *obiectivării în epică*, dovedindu-se, în același timp, receptiv și la coordonatele artei moderne, tentativele cu noile experiențe estetice sunt vizibile către sfârșitul vieții scriitorului, scrisul lui Rebreanu evidențiind acum mutații relevante în privința relației dintre *realitate* și *ficțiune*, *autor* și *personaj*: „Astfel Ion Pop al Glanetașului, eroul însuși, a existat aievea și se numea aproape așa; mai mult, el trăiește și azi, necăjit și amărât,

copleșit de copii, vreo șapte... Cel ce poartă numele eroului meu a rămas un biet țăran ca vai de capul lui, pe când cel din roman se știe câte pozne și totuși ce carieră face înainte de a muri asasinat. (...) Unii cititori din părțile Năsăudului au încercat totuși să identifice pe oamenii din roman. E de prisos să arăt ce greșeală ar face cine ar crede că niște creații artistice sunt identice cu fapte de viață de toate zilele. Artistul nu copiază realitatea niciodată. Realitatea pentru mine a fost numai un pretext pentru a-mi putea crea o altă lume, cu legile ei, cu întâmplările ei”. În structura romanului *Ion* sunt alte elemente relevante pentru modul în care geografia imaginarului își găsește corespondențe în realitate: a) locul de desfășurare a acțiunii romanului; b) imaginea satului Maieru, ca topos paradisiac.

F. Caracterul monografic. Tema romanului. Întemeindu-se pe o prezență a lumii rurale, G. Călinescu a văzut în romanul *Ion* o structură epopeică, întemeiată pe momente din eternul calendar al naturii și al îndeletnicirilor omului de la țară. Reluând ideea lui G. Călinescu și a lui E. Lovinescu („*Ion* este epopeea, mai degrabă decât romanul care consacră pe Rebreanu ca poet epic al omului teluric”), Nicolae Manolescu afirmă: „În *Ion*, mișcarea epopeică, rurală, rituală era aceea care îi determină adâncimea, nu propriu-zis observația, Rebreanu fiind un mare creator tocmai prin intuiția ritmului etern al existenței satului”. Pornind de la conținutul romanului, în viziunea lui Perpessicius, *Ion* este vastă frescă (...), în care semnificația socială, analiză sufletească, personaje perfect caracterizate, pasiuni se împletesc într-o existență coborâtă pe pământ de *voința de creație* a acestui demiurg epic în luptă cu marele ziditor”.

G. Construcția progresivă a semnificațiilor. Structură și compoziție. Dimensiunea psihologică a romanului *Ion* este ilustrată prin două secvențe epice distincte: *Glasul pământului* și *Glasul iubirii*. Spațiul și timpul romanesc își diversifică semnificațiile simbolice pe două coordonate

a) *Spațiul și timpul-cadru* sunt cele ale existenței atemporale, care se desfășoară în ritmul tradiției, înregistrat de autor prin evocarea monografică a satului (Pripas).

b) *Spațiul și timpul evenimentelor* propriu-zise localizează și fixează ordinea temporală a desfășurării evenimentelor din viața eroilor și se deschid spre istorie și spre lumea din afara satului. Simetria și alternanța planurilor narațiunii conferă romanului perfecțiunea clasică de „poem epic, solemn ca un fluviu american, o capodoperă de măreție liniștită” (G. Călinescu). În romanul *Ion*, asemenea planuri au o semnificație convergentă: a) *conflicte exterioare* (Ion – Vasile Baci; Herdelea – Belciug); b) *iubirile nelegitime* (Ion – Florica; Titu – Roza Lang).

H) Simboluri ale romanului („realism al esențelor”).

a) *Simbolul crucii*. Spațiul fictiv al romanului *Ion* este dominat de anumite elemente simbolice. De reținut, în aceste contexte, valențele totalizatoare ale symbolismului crucii, ca variantă a imaginii ce totalizează extremele, calvarul, suferința și moartea, afirmarea în eternitate a vieții biruitoare: „La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă, pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploii și cu o cununiță de flori veștede agățate la picioare”. „În ea se întâlnesc cerul și pământul. În ea se întrepătrund timpul și spațiul. Ea este cordonul ombilical niciodată retezat între cosmos și centrul originar. Dintre toate simbolurile, el este cel mai universal, cel mai totalizant” (Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, 1969, p. 208).

b) *Symbolismul copacului și al vegetalului*. „Sosi totuși mai devreme și de aceea se îndreaptă cu merinde spre un măr pădureț din marginea holdei, să așeze acolo coșul. (...) Prin umbra subțire a mărilor, lumina albă pătrundea tremurându-și pletele”. Sau: „Văzu băltoace de sânge lângă grădiniță, aproape de prispă, apoi dâra roșiatică, spălăcită, ce se întindea până sub nuc, unde Ion zăcea ca o grămadă de carne”.

c) *Simbolul drumului*. Personificat cu ajutorul verbelor (*aleargă, urcă*), drumul are semnificația simbolică a destinului unor oameni și este investit cu funcție metatextuală. El separă viața reală a cititorului de viața ficțională a personajelor din roman.

I. Semnificațiile simbolice ale personajelor.

a) *Protagonistul*. Personajul central este reprezentativ pentru țăranul român prin calitățile sale și prin autentică sa iubire pentru pământ. Personaj complex, Ion („un posedat al posesiunii”) este cuplabil prin mijloacele prin care încearcă să-și atingă idealul și care ignoră sistematic omenia și principiile morale tradiționale. Prin prezentarea obiectivă, cu „lumini și umbre”, autorul îl construiește pe Ion ca personaj modern, căruia i se motivează acțiunile. Ion este prezentat – în același spirit al romanului modern pe care îl anunță – prin mai multe perspective. În viziunea lui Rebreanu, ierarhia oamenilor este determinată de legile „averii” și de cele asupra proprietății pământului. Această obsesie asupra pământului ca „sti-

hie de care depinde viața” (Nicolae Balotă) determină, în bună măsură, voința teribilă a patimii lui Ion. În privința identității și tipologiei, exegeza românească a identificat aici două tendințe analitice ferme, aproape exclusive. Pe de o parte, G. Călinescu vedea în Ion „ființa redusă”, care acționează din inerție și instinct, cu ferocitatea brutei pentru atingerea dorinței sale, asemenea „unui animal plin de candoare, străin cu ingenuitate de orice noțiune de scrupul” (*Istoria literaturii române...*, 1982, pp. 731-734). Pe de altă parte, din punctul de vedere al lui E. Lovinescu, eroul lui Liviu Rebreanu ar fi „expresia violentă a unei energii” care se vede permanent închisă între zidurile unei „ideații” personale „obscură și redusă”. Din linia țăranilor lui Balzac, dar mai ales ai lui Zola, Ion e expresia instinctului de posesie a pământului, în serviciul căruia pune o inteligență suplă, o cazuistică nepuizabilă, o viclenie procedurală și, cu deosebire, o voință imensă. (...) Ion este expresia violentă a unei energii (...) în limitele ideației obscură și reduse, e un erou stendhalian în care numai obiectul dorinței e schimbat, pe când încordarea, tenacitatea și lipsa oricărui scrupul moral rămân aceleași. (...) Redus la un instinct puternic, Ion este un om de voință și de acțiune” (*Critice*, III, 1979, pp. 170-172). „Energia cu care eroul luptă să-și realizeze țința este o realitate explicabilă sub aspectul social, ca și sub aspectul psihologic, este *verosimilă* în planul superior al ficțiunii și dovada o reprezintă coeziunea artistică a personajului” (Lucian Raicu).

b) *Alte personaje*. Conturate în relație cu Ion și drama acestuia, personaje complementare și totodată antitetice, Ana și Florica sunt victimele celor două patimi ale lui Ion, marcate de imposibilitatea împlinirii relației cu acesta. Destinul Anei este înscris în datele condiției fetei bogate (Zenobia, mama lui Ion, dar și soția Glanetașului; soția lui Vasile Baci), moartea Anei fiind prefigurată de dispariția lui Avrum, un evreu din sat care se sinucide prin spânzurare după ce cârciuma lui dă faliment, și a lui Dumitru Moarcăș, rudă îndepărtată a Zenobiei. Vasile Baci este un țăran bogat din satul Pripas, unul dintre principalii adversari ai personajului principal, un om puternic și hotărât, Zaharia Herdelea, un învățător din satul Pripas, unul dintre personajele care reprezintă tradiția și cultul societății rurale, un personaj conservator, cu un rol important în dezvoltarea conflictului dintre tradiție și modernitate din roman. Simbol al universului psihologic al intelectualului rural, Herdelea întruchipează statutul intelectualului descris în toată complexitatea relațiilor sale cu instituțiile (statului străin) și cu ceilalți intelectuali. În acest context, Maria Herdelea reprezintă un tip unic de feminitate surprins la diferite vârste, Laura și Ghighi Herdelea, mezina familiei și sora lui Titu Herdelea. Urmând exemplul lui Ioan Slavici (romanul *Mara*), L. Rebreanu aduce „vocile” satului ca instanță morală. Judecând acțiunile eroului și condiția feminină la nivel existențial, intervențiile Savistiei ilustrează tradiția și abaterea de la normă, cu efecte asupra semnificațiilor morale ale personajelor, prezența acesteia dând posibilitatea de a înțelege mai multe despre particularitățile de construcție a unui personaj din romanul *Ion*.

Așa cum este reflectată și în romanul *Ion*, drama țăranului român este aceea a condiției umane degradate din cauza lipsei de pământ. În viziunea lui Rebreanu, ierarhia oamenilor este determinată de legile „averii” și de cele asupra proprietății pământului. În viziunea lui E. Lovinescu, „*Ion* e cea mai puternică creațiune obiectivă a literaturii române (...) și, cum procesul firesc al acesteia e spre obiectivare, poate fi pus pe treapta ultimă a scărilor evolutive”. „Rebreanu a vrut să dea în *Ion* senzația vieții plenare, și în acest scop a procedat prin acumulări succesive de întâmplări, făcând un mare loc momentelor capitale ale existenței, nașterii, nunții, morții, momentelor caracterizate printr-o anumită periodicitate calendaristică, cum ar fi petrecerea la horă, cheful la cârciumă (...); în sfârșit, momentele neprevăzute, în stare de a stârni agitația. (...) Toate aceste evenimente, introduse organic în textura povestirii, fac să crească sensibil, până la debordare, albia romanului, lăsând o impresie copleșitoare de viață” (Al. Piru).

Trimițând spre importanța pe care autorul romanului *Ion* o acordă celor mai viguroase experiențe de viață, G. Călinescu era de părere că Liviu Rebreanu este „un mare scriitor și pe drept cuvânt creatorul romanului românesc modern, cu mult asupra a ceea ce epoca lui produsese”.

Ion Șugariu la 80 de ani de la trecerea sa în eternitate.

Bibliografie selectivă

Simona DUMUȚA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Anul acesta, la 1 februarie, s-au împlinit 80 de ani de la trecerea în eternitate a poetului și publicistului maramureșean Ion Șugariu.

Ion Șugariu, pe numele real Ion Soreanu (a mai folosit, ocazional, pseudonimele Ionce, Sonia Mugur sau Sergiu Băițeanu), s-a născut la 6 iunie 1914 în Băița, Maramureș, în familia de mineri-aurari Ion și Floarea Șugar.

Deși înzestrat cu o minte scilpitoare și o dorință nestăvilită de cunoaștere, primii ani de școală primară, pe care îi urmează la școlile din Băița și Valea Borcutului, îi sunt marcați de situația socială precară a familiei și de greutățile inerente vremurilor. Împrejurările îi devin în cele din urmă favorabile când, la insistențele pe lângă părinți ale dascălilor săi și îndeosebi a preotului din sat, care au văzut capacitățile și potențialul strălucitului elev, este trimis la Școala Normală din Oradea, unde este admis prin concurs și învață aici în următorii ani.

Tot prin concurs și tot la Oradea este admis apoi la Liceul „Emanoil Gojdu”, la care este bursier pe toată durata anilor de liceu, dovedindu-și pe deplin capacitatea de muncă și dotarea intelectuală. La finalizarea studiilor, în anul 1936, își ia examenul de bacalaureat, fiind clasat al treilea dintr-o listă de peste trei sute de candidați.

În anii 1936-1937 face stagiul militar la Ploiești, la Școala de Ofițeri de Rezervă, de unde iese cu gradul de sublocotenent.

Începând cu toamna anului 1937 urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie din cadrul Universității din București, specializarea Filologie modernă, iar aici reușește să se bucure de atenția și aprecierea unor profesori precum Mihail Ralea, Tudor Vianu și Ion Petrovici.

În 1941 este ales președinte al Asociației Studenților Refugiați din România.

La finalizarea studiilor superioare, în anul 1942, obține licența cu teza *Aspectul jurnalistic în literatura modernă*. În perioada 1943-1944 activează ca șef de cabinet în Ministerul Culturii Naționale, condus de fostul său profesor, Ion Petrovici.

Debutază în 1934 în revista liceului din Beiuș, *Observatorul*, cu poezia „Imn tinereții”, iar patru ani mai târziu, în 1938, debutează și editorial publicându-și placheta de versuri *Trecere prin alba poartă*.

Destinul său este pecetluit de război. Fiind mobilizat pe front pentru eliberarea Transilvaniei, participă activ la luptele împotriva armatei germane desfășurate în Ardeal, în Ungaria și Cehoslovacia. Este rănit grav și moare în bătălia pentru orașul Brezno din Cehoslovacia.

În scurta sa viață, de doar 31 de ani, a publicat trei volume de versuri, zeci de poezii și articole în periodicele vremii, cu preponderență în cele locale, precum revista *Afirmarea*, care apărea la Satu Mare, și ziarul *Cronica* din Baia Mare, cu suplimentul său „Cronica literară” (la care era și redactor pentru București), dar a avut colaborări și la revistele *Familia*, *Gazeta de Vest* și *Țara visurilor noastre* din Oradea, *Luceafărul*, *Convorbiri literare*, *Meșterul Manole*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Universul literar*, *Veac nou* și *Dacia rediviva* din București, *Gând românesc* (Cluj), *Pagini literare* (Turda), *Lanuri* (Mediaș) ș.a.

În fondul Colecției speciale al bibliotecii noastre se află două fotografii cu poetul Ion Șugariu, cele trei cărți ale sale tipărite în timpul vieții, primele două purtând dedicația sa autografă, două cărți

apărute postum, un exemplar de revistă cu marca sa de proprietate și mare parte din periodicele în care a publicat.

Fotografiile, ambele format mic, având dimensiunile 8,5x5,5 cm, îl înfățișează pe poet într-un grup de tineri, posibil din perioada liceului. Pe verso-ul ambelor fotografii este scris de mână, cu creion, textul: „Amintire dela/ Dul Șugar Ionel/ Băița”.

Cărțile cu autograf sunt: *Paradisul peregrinar*, Colecția Meșterul Manole, București, [s.n.], 1942, cu dedicația: „Lui/ Coriolan Gheție, cu aceleași calde/ sentimente de prietenie / și cu aceleași cre-/ dințe într'o misiune/ care, chiar dacă/ ne depășește posibi-/ litățile, rămâne/ totuși singura noastră/ justifi- care în fața/ vieții./ Ion Șugariu/ Buc. 19. IV 942” (Coriolan Gheție a fost jurnalist, jurist, filosof, autor de poezii, eseuri și memorialistică și îl găsim alături de Ion Șugariu publicând în revistele vremii) și *Țara de foc*, Colecția Meșterul Manole, Bucu- rești, [s.n.], 1943, cu dedicația: „Domnului Dr. Ioan Stoica,/ respectuos omagiu/ Ion Șugariu/ 12 VII 943”.

Exemplarul de revistă cu marca sa de proprietate este nr. 1-2, ianuarie- februarie 1938, al publicației *Revista scrii- toarelor și scriitorilor români*, care, pe prima pagină, are scris de mână cu cerneală nea- gră: „București 12 III 938/ Ion Șugariu”.

Unul dintre cele două volume pu- blicate postum, *Carnetele unui poet căzut în război*, ediție îngrijită de Laurențiu Fulga, pe baza manuscriselor și corespondenței puse la dispoziție de familia poetului, Bu- curești, Editura Militară, 1968, are pe pa- gina de titlu fals dedicația soției poetului: „Pentru Biblioteca/ Municipiului Baia-Mare/ Lucia Șugariu/ 7 VI 969”.

Alături de cele de mai sus, în colecțiile noastre se află cartea de versuri aparținând poetului Tra- ian Lalescu, *Lumină tristă*, Colecția „Universul literar”, București, 1939, cu dedicația autografă: „Lui Ion Șugariu,/ un gând bun și o carte/ tristă/ Traian Lalescu/ 17 III 939”.

Ion Șugariu în publicațiile locale, bibliografie selectivă:

Bellu, Ștefan. *60 de ani de eternitate a poetului-eron Ion Șugariu : Comemorări*, Graiul Maramureșului, an. 17, nr. 4513, 1 febr. 2005, pp. 1, 7.

Bellu, Ștefan. *60 de ani de la moartea lui Ion Șugariu : „Caietele unui poet căzut în război”*, Glasul Ma- ramureșului, an. 9, nr. 2376, 29 ian. 2005, p. 7.

Bellu, Ștefan. *Ion Șugariu 90 de ani de la nașterea poetului – cronologie*, Graiul Maramureșului, an. 16, nr. 4310, 5-6 iun. 2004, p. 5.

Bellu, Ștefan. *Ion Șugariu eseist și critic literar. „Inter arma silent musae”*. Rememorări, Graiul Maramu- reșului, an. 15, nr. 3902, 3 febr. 2003, pp. 1, 4.

Bellu, Ștefan. *Ion Șugariu, „prietenul din mijlocul inimii mele” : 60 de ani de la moartea poetului*, Graiul Maramureșului, an. 17, nr. 4512, 31 ian. 2005, pp. 1, 3.

Bellu, Ștefan. *Vocația europeană a spiritualității românești în viziunea lui Ion Șugariu*, Pro Unione, an. 7, nr. 1-2 (17-18), iun. 2004, pp. 72-74.

Bilțiu, Maria. *Poetul Ion Șugariu „Zărilor albastre cavalier”*, Pro Unione, an. 4, nr. 1-2 (9-10), iun. 2001, pp. 224-226.

Buda-Țețu, Ioan. *Redescoperirea poetului Ion Șugariu*, Glasul Maramureșului, an. 8, nr. 2191, 22 iun. 2004, p. 16.

Cozmuța, Augustin. *Studiu critic consacrat lui Ion Șugariu : Ecouri la o apariție editorială*, Graiul Ma- ramureșului, an. 19, nr. 5204, 5-6 mai 2007, p. 5.

Dulf, Oana. *Ion Șugariu – la vămile spiritului*, Glasul Maramureșului, an. 11, nr. 3001, 17 febr. 2007, p. 6.

- Goja, Anca. *Ion Țugariu nu a murit de tot*, Graiul Maramureșului, an. 16, nr. 4324, 22 iun. 2004, pp. 1, 3.
- Ignat, Dragomir. *Au trecut 30 de ani, n-am scris nicio carte mare... : Comemorare Ion Țugariu*, Glasul Maramureșului, an. 12, nr. 3308, 23 febr. 2008, p. 7.
- Leschian, Vasile. *Ion Țugariu și revista „Afirmarea”*, Bibliotheca septentrionalis, Baia Mare, an. 12, nr. 1 (22), iunie 2004, p. 3.
- Mihai, Ion M. *Ion Țugariu în postumitate*, Graiul Maramureșului, an. 17, nr. 4684, 20-21 aug. 2005, p. 5.
- Mihai, Ion M. *Restituirea scriitorului Ion Țugariu*, Nord Literar, an. 5, nr. 1 (44), ian. 2007, pp. 4, 5, 14.
- Pop, Gheorghe. *Imaginea scriitorului Ion Țugariu în memoria noilor generații : [recenzie]*, Pro Unione, an. 7, nr. 3-4 (19-20), dec. 2004, pp. 188-190.
- Portase, Alec. *Ion Țugariu în apărarea căruțașilor din Băița*, Graiul Maramureșului, an. 16, nr. 4366, 10 aug. 2004, p. 6.
- Roman, Nadia. *Ion Țugariu – Scrieri (poeme, critică literară, varia)*, Graiul Maramureșului, an. 19, nr. 5240, 16-17 iun. 2007, p. 5.
- Roman, Nadia. *Măștile eului empiric și măștile eului creator în opera lui Ion Țugariu*, Clepsidra de cristal, an. 7, nr. 27-28, pp. 25-30.
- Scurtu, Nicolae. *Câteva știri noi despre Ion Țugariu*, Nord Literar, an. 8, nr. 3 (82), mart. 2010, p. 13.
- Soreanu-Țugariu, Lucia. *90 de ani de la nașterea poetului Ion Țugariu*, Bibliotheca septentrionalis, Baia Mare, an. 12, nr. 1 (22), 2004, p. 2.
- Utan, Iulia. *Integrala „Jurnalului de front” al lui Ion Țugariu : Proiect făcut public în Băița de Lucia Soreanu*, Glasul Maramureșului, an. 9, nr. 2484, 7 iun. 2005, p. 2.

Bibliografie:

- Dicționarul General al Literaturii Române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2007.
- Țugariu, Ion. *Carnetele unui poet căzut în război*, București, Editura Militară, 1968.
- Temian, Laura; Marinescu, Otilia; Brezovski Ana-Maria. *Autori maramureșeni. Dicționar biobibliografic*, Baia Mare, Editura Umbria, 2000.

Domnului Dr. Ioan Stoica,
respectuos amic
Ion Țugariu
12. vii 943

Lui Ion Țugariu,
un gând bun și o carte
tristă
Traian Lalescu
17. iii 939

REVISTA SRIIIOARELOR
SI
SRIIITORILOR ROMANI
ANUL VII - Nr. 1-2

Lui
Corneliu Gheție,
cu aceleași calde
sentimente de prietenie
și cu aceleași în-
drazne într-o misiune
tare, să ai placă
re depășește posibi-
litățile, rămânând
totuși singura noastră
justificare în fața
vieții.
Ion Țugariu
Beu. 19. iv 942

Omul și locul.

Despre loc, locuire și alte locuri comune

David ILINA

Pitești

În mod normal, atunci când în conversații apar exprimări (sintagme) ca: „loc de muncă”, „loc de joacă”, „loc de promenadă”, „loc de casă”, „loc de veci” înțelegem „pe loc” (imediat, nemijlocit, fără efort) la ce se referă acestea, care este înțelesul lor. Dar nu la fel se întâmplă când intră în discuție „loc”, considerat ca termen independent. Ce-ar putea să însemne „loc”? La ce se referă acest substantiv comun? Spre ce se îndreaptă gândul când conversăm despre *loc*?

Căutând în DEX la/în locul potrivit (deci nu în carul cu fân), dai peste cuvântul „loc”. Descoperi (probabil cu surprindere) o listă lungă de sensuri atribuite cuvântului „loc”. *Din capul locului* te frapează extensia familiei lexicale, varietatea expresiilor și locuțiunilor construite pornind de la cuvântul de referință. O *pletură semantică*, ar zice lingviștii. *Îți stă mîntea în loc!* îți vine să zici, la rîndul tău, dar o spune deja, în locul tău, dicționarul (scrie negru pe alb). Asta arată cât de ingenioși, de creativi suntem noi, oamenii, în modelarea limbii pentru a acoperi o arie cât mai largă de semnificații. Și ar merita evidențiat încă un fapt, tot o ispravă omenească: *dicționarul*, ca formă determinată de ordine. Datorită acestei ordini lexicale instituite găsim cu ușurință, într-un timp rezonabil, cu un efort minim, un cuvânt sau altul. Pentru ființe vorbitoare (chiar vorbărețe) ca noi, dicționarul este un instrument indispensabil.

Sensul cel mai uzitat al cuvântului „loc” vizează situarea lucrurilor în spațiu („punct, porțiune determinată în spațiu”). Eventuala dificultate a înțelegerii provine din raportarea unei noțiuni abstracte (loc, locul) la alte noțiuni abstracte (punct, spațiu). Când cauți în dicționar cuvântul „punct”, găsești o altă listă de sensuri, între care și acesta: „figură geometrică plană fără nicio dimensiune”. Nu pare un *punct de plecare* promițător pentru înțelegerea cuvântului „loc”!

Sigur este că „punct”, „loc”, „spațiu” sunt categorii ale gândirii, noțiuni abstracte, deci nu obiecte concrete, cu existență fizică, detectabile în experiența perceptivă. Punându-ne harta în față, profesorul de geografie nu ne va cere să-i arătăm „nordul” sau „locul” ori „localitatea”. În mod normal, el ne poate cere să indicăm pe hartă nordul geografic, un anumit loc (de pildă locul de vărsare a Oltului în Dunăre), o anumită localitate reprezentată cartografic (de exemplu, municipiul Brașov). Nu putem ține în mână „locul ca loc”, „locul ca atare” sau „locul în sine”. În mână (în căușul palmei) încap efectiv și își află *loc* vremelnic atâtea lucruri, multe dintre ele fiind „opera” însăși a mâinii omenești (doar este știut că, pentru om, mai toate cele necesare vieții trec prin mîna lui). Nu putem vedea sau arăta „locul ca loc”, spațiul gol de orice conținut sau din care ar fi fost extras/evacuat orice conținut. „Locul ca atare”, considerat în absolut, nu e niciunde, deși în mod relativ e peste tot, e pretutindeni, e aici și acolo, și aici și acolo, alocurea...

Când spunem că mobilul s-a deplasat din punctul (locul) A în punctul (locul) B, avem de-a face cu un anumit sens al cuvântului „loc”. Când spune cineva că e bine ca fiecare să își vadă (să își cunoască) locul, e limpede că avem deja de-a face cu un alt sens al cuvântului „loc” (poziția, rangul cuiva într-o ierarhie). Pentru a înțelege „mutația” semantică, e musai să mergem... *la fața locului*. Voi apela la (câteva) exemplificări.

*Recitind un interviu mai vechi al profesorului Henri H. Stahl (revista *Flacăra*, 1981), îmi atrage atenția următorul fragment: „Mi se întâmplă ceva ciudat, este ca și cum aș fi intrat într-o sală de teatru după începerea spectacolului. Toată lumea este așezată, iar eu mă plimb printre rînduri să-mi găsesc un loc. Și toți strigă la mine «stai jos!, stai jos!», dar toate locurile sunt ocupate”.

*În anul în care am dat eu (examen de admitere) la facultate erau înscriși 20 de candidați pe un loc. Conurență serioasă! În schimb, la facultatea la care te-ai înscris tu, dacă îmi amintesc bine, era concurență zero, adică „omul și locul”: câte locuri tot atâți candidați sau câți candidați înscriși tot atâtea locuri. Pentru a ocupa un loc, trebuia să iei cel puțin nota cinci.

*În scopul evaluării curente, exista cândva în școală, atât la gimnaziu, cât și la liceu, obiceiul scoaterii elevului „la tablă” (după caz, „la hartă”). După ce se încheia ritualul scolastic al „ascultării”, elevului i se cerea să treacă la locul lui, în bancă. O dată ajuns în bancă îi revenea și elevului inima la loc.

*Din minutul zece, ca urmare a accidentării jucătorului X, în locul lui a fost trimis în teren jucătorul Y.

*Cheamă-i și pe ei: e loc destul, încăpem toți!

PUȚINĂ GRAMATICĂ

Cuvântul *loc* (pl. *locuri*) din limba română provine din latinescul *locus* (pl. *loca*), având mai multe (și cam aceleași) înțelesuri cu termenul de origine. În sensul de bază, la care m-am referit, cuvântul „loc” e folosit în cuplaj cu termeni ce vizează *temporalitatea* (concretizată, la rândul ei, în determinații specifice precum momentul, perioada, durata, succesiunea, concomitența). Din cercetările lingviștilor rezultă că „loc” e un cuvânt folosit în mai toate limbile vorbite în lume, ceea ce arată că el ține de vocabularul nostru ontologic (existențial) de bază. Așa se face că referința la „loc” (ca și cea referitoare la „timp”) e de neocolit când vrem să reprezentăm, să reconstituim, să descriem, să înțelegem existența (ființarea) oricărui lucru, fapt, eveniment, indiferent de natura lui.

Chiar și la o cercetare sumară, realizezi că „loc” e un cuvânt-ciulin: cel puțin în anumite situații/contexte nu îl poți evita, oricum nu scapi de el chiar atât de ușor. E suficient de abstract, cât să primească conținuturi dintre cele mai diverse, și suficient de concret să te poți lipsi de el. Să-l *înlocuim*? Dar cu ce anume? Presupunem că sinonimia multiplă trebuie să ofere cumva o soluție. Mai degrabă, nu. (Limba își râde de vorbitori: „loc” pare de neînlocuit, pe când „a înlocui” poate fi înlocuit cu „a substitui”).

Cuvintele separate (nelegate) nu ne spun încă nimic. Pentru a ajunge la sens sau semnificație trebuie ca ele să fie puse în legătură unele cu altele, să alcătuiască anumite structuri (lingvistice). E nevoie de *sintaxă* (aici e cuprinsă și topica), de reguli de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze. Gândiți-vă la mulțimea cuvintelor care s-au format prin elementul de compunere „loco” (care înseamnă loc). De asemenea, la rolul prepozițiilor (de, la, pe, în, cu, înaintea, înapoia, dinspre etc.) în construirea înțelesului diferitelor expresii care conțin cuvântul „loc”. La nivel lingvistic, mai ales când substantivul *loc* e luat în sens conținutist (loc de tip „sac”, „cutie”, „valiză”, „recipient”, „debara”, „odăie”, „cămară”, „magazie” etc.), îl întâlnim în asociere cu verbe ca: a pune, a așeza, a umple, a ocupa etc., precum și cu adverbe ca: larg, strâmt, încăpător, îngust, întins etc. Pentru a reda *situarea* în spațiu ne folosim de numeroase alte cuvinte precum: aici, acolo, dincoace, dincolo, aproape, departe, sus, jos, la stânga, la dreapta, încoace și încolo, într-acolo ș.a.

Uimitor de ingenioși sunt unii vorbitori! Să reflectăm la expresii ca „a nu avea loc de întors” sau la „a lăsa loc de bună ziua”. Expresii asemănătoare pot avea sensuri diferite. Una e „să iei loc” și alta e „să o iei din loc!”; să comparăm pe „stai locului!” cu „stai pe loc!”. Mie mi se pare fascinant modul în care, răsucind „prisma” semanticii a câte unui cuvânt, obținem înțelesuri noi, nebanuite.

Comunicăm, nu aruncăm pur și simplu cuvinte în eter, chiar dacă ni se întâmplă câteodată să sporovăim, să lăsăm gura să vorbească fără noi ori să delirăm. Vorbim înainte de a scrie, învățăm să vorbim ca membri ai unei comunități vorbitoare, fără să fim conștienți de acest fapt: la început doar auzind cum se vorbește și apoi participând la conversație. Mai mult de atât: învățăm cuvinte nu citindu-le (ori fiindu-ne citite) din dicționar, ci „pe viu”, adică în interiorul unor „jocuri de limbaj”. Filosoful austriac Ludwig Wittgenstein e cel care a introdus sintagma „joc de limbaj” pentru a lămuri cum funcționează propriu-zis comunicarea prin cuvinte în situații concrete de viață. Dacă spun „loc” și întreb „ce este locul?” sau „care e semnificația cuvântului *loc*”, cel întrebat ezită, e oarecum blocat, suferă un fel de „crampă mintală”. La fel și dacă i-am cere să definească „timpul”, „spațiul”, „devenirea”, „existența”, „înțelesul” ș.a. (Acești termeni reprezintă categorii filosofice, noțiuni de maximă generalitate

Ludwig Wittgenstein

cu care operează filosofia tradițională; e cunoscută dificultatea definirii lor prin „gen proxim și diferență specifică”).

În comunicarea obișnuită, în funcție de situația în care ne găsim, dăm cuvântului „loc” înțelesuri diferite; între ele putem constata uneori oarecari asemănări, alteori acestea sunt complet diferite. Pentru a înțelege sensul cuvintelor trebuie să vedem cum „funcționează” ele când sunt „puse la lucru”, când sunt angajate într-un „joc de limbaj”. La această situație se referă îndemnul lui Ludwig Wittgenstein: „Lasă ca utilizările cuvintelor să te învețe semnificația lor!”.

LOCURI ȘI LOCUITORI

Moralistii, ei cu deosebire, au evidențiat firea sucită, paradoxală a omului: pe de o parte, versatilitatea lui, în consonanță cu nestatornicia lucrurilor, a lumii în ansamblu, aflată în necurmată prefacere (*pantha rei*) și, pe de altă parte, tendința lui de a se așeza, de a aparține unui loc anume, procurându-și un „acasă” (cu rol de marcă identitară). Există un fel de lăcomie proprie lui *homo viator*. Ar vrea să fie peste tot, să vadă cu ochii lui, să exploreze, să străbată, să înfrunte, să escaladeze, să „încearcă” toate locurile, să se simtă peste tot acasă. Și, totuși, parcă numai un loc anume înseamnă *acasă* și nicăieri nu-i mai bine ca acasă: acel loc de care îl leagă ceva special, unic, de neînlocuit. După ce se încheie războiul troian, Ulise e obsedat de întoarcerea acasă. Drum lung, presărat cu ispite, inclusiv locuri ispititoare, fel de fel, primejdioase care mai de care.

În sensul cel mai larg, toate ființele de pe Pământ sunt locuitori ai acestui corp ceresc: aici s-au născut, viețuiesc un timp și tot aici se vor stinge. Dar, propriu-zis, numai omul își construiește *locuința* (dar și alte feluri de edificii, cu alte destinații). Semnificativ este că locuința omenească e construită nu doar după criterii utilitare, funcționale, ci și după legile frumosului. Numai el trăiește *locuind*, numai el *locuiește* propriu-zis, transformând locuința într-un *habitat*.

Merită să insistăm, rămânând totuși la chestiunea locativă: omul nu s-a restrâns la ceea ce a găsit în natură (mai mult niște ascunzători), ci – în calitatea de *homo faber* – omul se transformă într-un inginer constructor: concepe, edifică, amenajează locuri (spații) potrivit nevoilor sale. Lumea omului nu mai e una pur naturală, retragerea în natură devine cu timpul mai curând o metaforă. Trăim în permanență în locurile artificiale concepute, create de noi prin modelarea naturii. De altfel, încă în zorii epocii moderne, Giovanni Pico de la Mirandola asemuia lumea cu un „templu al dumnezeirii”, „casă a lumii construită după legile tainicei înțelepciuni”. Dumnezeu e conceput ca „supremul arhitect”. În aceste condiții ce putea fi omul, mai ales că era menit să stea în centrul lumii, să înțeleagă și să admire măreția operei divine?

În definitiv, ce fac oamenii de când sunt „locuitori” ai acestei planete? Amenajează, creează, construiesc spații funcționale, potrivit nevoilor lor, trasează hotare, delimitează teritorii, loturi, zone, arii protejate, mută munții, albiile râurilor, construiesc baraje și lacuri de acumulare, seacă mlaștini, defrișează, fac îndiguiuri, smulg mării suprafețe de pământ, ridică locuințe, sate și orașe. Pe scurt, instituie și iau în stăpânire locurile. Locuri în care oamenii nu doar locuiesc, ci în care desfășoară activități tot mai complexe. Fac natura locuibilă.

În lumea omului proprietatea, transmiterea, distribuția, utilizarea, administrarea, comercializarea „locurilor” se supun regimului juridic. În orice societate civilizată, evadarea, părăsirea frauduloasă a locului de detenție, a locului accidentului, trecerea ilegală a frontierei de stat etc. sunt reglementate juridic.

Inspirați deseori chiar de natură, imaginăm la rândul nostru structuri spațiale, locuri încântătoare, misterioase, magice, populăm aceste locuri imagine cu ființe mai mult sau mai puțin recognoscibile, agreabile sau înspăimântătoare. Construim lumi posibile, după gustul și fantezia noastră. Cine nu a auzit de „locul de lumină, loc de verdeață, loc de odihnă, de unde a fugit toată durerea, întristarea și suspinarea” – tărâmul mirific al raiului spre care aspiră orice creștin. În reprezentarea religioasă, raiul și iadul sunt „locuri” cu regim special. Pentru unii sunt locuri ce există efectiv, dar în lumea de dincolo; pentru alții, aceste locuri sunt simple fantezii, locuri imaginare, „epice”.

În creația mitologică, locurile capătă însușiri și configurații noi, puteri nebănuite. Zeii își au vatra sau *tărâmul* lor magic, de regulă inaccesibil oamenilor, dar pe care ei îl pot părăsi vremelnice. La fel lighioanele, creaturile monstruoase, zmeii au lăcașurile lor tenebroase, de regulă subpământene; oricum, nu trăiesc la un loc cu oamenii. „Morți sunt cei muriți”, zice poetul, dar în multe mitologii există credința că morții au lumea lor subterană.

LOCURI ÎNCURCATE

Cu locul (locurile) nu e de joacă, cel puțin în măsura în care atâtea locuri sunt prea puțin favorabile ori cu totul neprielnice vieții. Atâtea locuri ascund reale primejdii, chiar mortale, pentru oameni (nu e indicat să-ți întinzi cortul pe buza unui vulcan activ, să-ți construiești casa pe prundul râului ori pe panta unui deal cu teren instabil, în locuri infestate)! A-ți lua lumea în cap, a pleca „în lumea largă”, a fugi de acasă din spirit de aventură, ca formă de protest și gest de eliberare, ar putea avea consecințele scontate, dar și consecințe neplăcute, chiar tragice. Vai de omul răătăcit, pierdut în spațiu (pe mare, în deșert, în junglă, în pădurea tropicală, printre străini)! Ce cumplit trebuie să fie pentru cel ajuns în situația în care, dezorientat, sleit de puteri, își găsește sfârșitul căutând fără succes un liman.

Dar să privim lucrurile și pe latura lor mai puțin dramatică. Reamintesc în treacăt că mulți scriitori au știut să exploateze efectele comice ale confuziei privitoare la loc, din care decurg încurcături serioase (pășanii de râsu’-plânsu’). Unele persoane (personaje) ajung în locuri în care n-ar fi trebuit să se afle, locuri de care s-au ferit, pe care le-au ocolit sau au crezut că au făcut-o, dar care, ce să vezi, au nimerit tocmai „în gura lupului”, în tabăra „dușmanului”, în brațele urmăritorului. Altele se întâmplă că au nimerit în locuri neadecvate (spații, cabine ale intimității exclusive) sau în locuri deocheate, compromițătoare. Ne place să credem că „omul sfînțește locul”, dar nu toate locurile înființate (puse la cale), amenajate de el sunt cu adevărat „sfinte”. Unele sunt de-a dreptul „locuri ale pierzaniei”.

O menționare aparte merită făcută în legătură cu locurile solemnității, spații (edificii) anume construite (instituite, dedicate) pentru ceremonial, învățătură, meditație, reculegere și sacerdoțiu, locuri în care nu pătrunde oricine și în orice condiții, unde celor admiși li se cere să respecte anumite reguli, să afișeze o anumită ținută sau vestimentație, să adopte un anumit comportament (nu fluieri în biserică, nu te prezinți la o petrecere simandicoasă îmbrăcat în trening, nu desfaci cutia cu bere în sala de lectură a Bibliotecii Universitare, nu ronțai popcorn în timp ce Hamlet rostește monologul pe scenă etc.). Prin urmare, există locuri care impun respect și care trebuie respectate, care onorează și trebuie onorate. Verigheta ca obiect simbolic își are locul ei, loc la vedere, relativ, instituit de om. La creștinii ortodocși, icoanele, altarul... au o anumită orientare, dispunere spațială, potrivit cutumei ecleziastice.

CE NE SPUN FILOSOFII?

Că orice lucru, fapt sau eveniment, indiferent de natura lui, are „determinare locativă”, e părtaș la *locul locurilor* (cărui, cu un termen abstract, obișnuim să-i zicem *spațiu*). Potrivit rațiunii, acceptăm că, fizic, un obiect oarecare nu se poate afla în același timp în două locuri diferite, dar nici nu poate exista la modul a-spațial („toate câte sunt pe pământ își au un loc sub soare”). Ubicuitatea e rezervată materiei sau divinității. René Descartes, filosof modern, autor al unei ontologii dualiste, considera că „întinderea” este atributul fundamental și exclusiv al „substanței materiale” (gândirea ar fi atributul „substanței spirituale”, substanță de sine stătătoare, fără spațialitate).

Filosofi metafizicieni s-au întrebat (întrebarea lor e mai mult mirare): de ce, pentru gândirea noastră, există mai degrabă ceva decât nimic? Unii au răspuns astfel: non-existența e inconceptibilă (contrazice rațiunea). Locul „gol” (un fel de conținător fără conținut) este *niciunde*-le, teritoriul lui nicăieri, *nimicul*. Pentru că nimicul este exclus din câmpul noetic, rămâne că toate lucrurile au *un* loc (unul sau altul). Într-un fel, s-ar putea spune că sunt mereu la locul *lor*. Spațiul este „plin” („toate locurile sunt ocupate”) și, astfel, este în ordine.

În fragmentul de interviu de la începutul acestui eseu substantivul comun „loc” se referă la locuri de un anumit fel, la cele amenajate ca suporturi (scaune, fotolii) individuale, amplasate de regulă în fața scenei, pe care se așază spectatorii în sala de teatru, în timpul reprezentației. A sta jos, într-o poziție comodă, relaxată, e una dintre condițiile necesare pentru a te concentra pe ceea ce se întâmplă pe scenă, evitând oboseala sau alt tip de disconfort. Se subînțelege că accesul la un loc pe scaun costă mai mult decât „locul în picioare” (dacă acest lucru e permis). Cum, prin amplasare, locurile sunt mai aproape sau mai departe de scenă, unele locuri sunt mai „scumpe” decât altele. Unele locuri, cum ar fi cele din loja centrală sau cele din primul rând, pot avea regim special – sunt locuri rezervate unor persoane oficiale, notabilități, invitați de onoare, oaspeți etc.

Vasăzică, există „locuri pe scaun” și „locuri în picioare”. Locuri „la liber” și locuri rezervate, locuri situate mai aproape sau mai departe de scenă. Par aspecte lipsite de prea mare importanță, totuși ele

relevă o caracteristică esențială a comportamentului uman: atitudinea *valorizatoare* a omului în raport cu mediul existenței sale fizice. În poziționarea locurilor în sala de teatru, în biserică, în sala tronului etc., ca și în amplasarea în centru sau la periferie a locuințelor ori a altor construcții dintr-un oraș „citim” o anumită stratificare social-culturală, o structură de putere (întâietate, prioritate, superioritate ierarhică). Așezarea, dispunerea, distanța de separare semnifică locul fiecăruia într-o rețea. A fi înscăunat poate însemna a te afla pe tronul domnesc. Fiind unic, e de așteptat că jilțul domnesc va fi cel mai râvnit. Nu că ar fi cel mai moale!

UNDE SUNT LOCURILE DE ALTĂDATĂ?

Oamenii valorizează locurile, se atașează de unele sau altele, le conferă o anumită semnificație, pentru că leagă de ele evenimente, întâmplări care le-au marcat existența. Sunt locurile unde s-au consumat emoții, trăiri personale, poate cele dintâi clipe de fericire, trecute deja în amintire. Cei mai mulți dintre noi evocăm cu nostalgie locurile unice ale copilăriei. Avem încă vie în minte imaginea lor, chiar dacă acele locuri au devenit de nerecunoscut ori au dispărut, luând altă, străină, înfățișare... „Nu știu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești...”.

Nu numai oamenii îmbătrânesc și mor. O dată cu ei, pe termen lung, se reconfigurează și în cele din urmă pier și *locurile* (habitaturile) viețuirii lor comune. Zilnic auzim știri, vedem imagini dezolante despre locuri (cătune, sate, orașe) părăsite, abandonate, uitate, epuizate, golite de resurse, în care urmele omului se șterg. Pe de o parte, oamenii locului fug de izolare, de singurătatea ca o condamnare la moarte. Pe de altă parte, îi regăsim înghesuiți în orașe supraaglomerate, suprapopulate, cu trafic infernal, zgomotoase, sufocate de noxe, văitându-se că nu mai au loc unii de alții, că nu au suficient aer.

Fără interesul și intervenția energetică a oamenilor, a organizațiilor de voluntari și, în ultimă instanță, a statelor și a organismelor internaționale specializate, totul se degradează, cade în ruină și paragină, se sălbăticește. E nevoie de informație, de educație, de responsabilitate, de cooperare. Natura, cu toate ale ei, fără să ne aibă în vedere, stă „la pândă”, e capabilă să recucerească relativ repede tot ce părea să fi pierdut în „lupta” cu omul. Locuri goale? Nici vorbă! Acolo unde lipsește hărnicia și inteligența omului natura își face loc, se insinuează perfid și lacom, se întinde, se extinde, invadează, acaparează, năpădește totul.

Ce poate fi mai întristător pentru acest *locuitor* inteligent al planetei, care este *homo sapiens*, decât pierderea prostească a locului privilegiat pe care părea să-l fi primit definitiv în administrare! Nu agreez tonul profetic, dar nu pot să nu fiu de acord cu cei care susțin ideea că omenirea toată e în pericol. Ce-i de făcut? Mai întâi trebuie să devenim conștienți că din pricina nesăbuiței, a lăcomiei și a nepăsării noastre am cam făcut-o lată.

Homo creator. Creația ca mod de a fi al omului în lume

Dr. Vasile BOARI

Cluj-Napoca

În ciuda evidenței creației ca fenomen și a importanței ei pentru om (umanitate), expresia *homo creator* a fost puțin utilizată și nu întotdeauna cu sensuri clare, fiind asimilată cu alte expresii, cel mai adesea cu *homo faber*, tradusă chiar și în prezent de unii autori prin omul creator. Potrivit unor surse, primul autor care a utilizat expresia *homo creator* a fost germanul Nicolaus Cusanus (numele latinizat al lui Nikolaus von Kues). Filosof, teolog și savant, Cusanus a dorit să exprime prin expresia *homo creator* faptul că omul a fost creat după imaginea lui Dumnezeu (*imago Dei*), fiind el însuși, în virtutea acestui fapt, creator. Ideea se va regăsi, câteva secole mai târziu, la Nikolai Berdiaev, iar apoi, mai aproape de noi, la teologul belgian Adolphe Gesché. Pentru filosoful născut la Kiev, omul e creator tocmai în virtutea faptului că a fost conceput și creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

În zilele noastre, expresia *homo creator* a fost preluată de unii specialiști în antropologia socială și culturală. Este, de pildă, cazul sociologului și antropologului elvețian Christian Giordano, profesor la Universitatea din Fribourg (Elveția). În anul 2005, acesta a publicat, în revista *Finance & Bien Commun*, no. 22, un studiu intitulat *Homo creator. The conception of Man in social anthropology*. Extragem, în cele ce urmează, câteva idei din acest studiu interesant. În viziunea profesorului elvețian, „noțiunea de *homo creator* exprimă ideea că nu doar că specia umană nu aderă orbește la o gramatică biologică stabilită de legile specifice ale naturii, ci ea nu mai este fasonată de determinisme sociale, culturale și psihologice” (p. 25). După părerea lui Christian Giordano, ideea de *homo creator*, în calitate de viziune antropologică și particulară despre om, se opune din răspunderi oricărei încercări de a închide ființa umană în limitele determinismului științific. Această atitudine nu trebuie să ne conducă însă nicidecum la ideea voluntaristă conform căreia omul face tot ce dorește, fără niciun fel de restricții, limitări sau îngrădiri. Dimpotrivă, antropologia socială consideră că individul este implicat într-un corp social și într-un sistem cultural. El nu este în întregime liber să facă ce vrea, ci este inclus într-un cadru socio-cultural care, e drept, nu-l privează de libertatea de a acționa în mod creator. Membrii unei societăți își construiesc prezentul și își imaginează viitorul aplicând cunoștințele lor din trecut, fără însă să îl reproducă mecanic pe acesta din urmă (p. 27). Identitățile umane, fie individuale, fie colective, nu sunt (nu pot fi) imuabile și statice. Condamnat să trăiască în societate, *homo creator* este creator tocmai grație capacității sale de a scăpa de determinisme și de a-și fasona propria sa istoricitate. Capitalul cognitiv și cunoașterea socială, în calitate de fenomene colective, variază de la o societate la alta, de la o cultură la alta. Iar una dintre sarcinile antropologiei culturale este de a studia și evidenția varietatea comportamentelor și de a pune în lumină normalitatea lor.

În viziunea lui Christian Giordano, *homo creator* este un producător (creator) neobosit de reprezentări sociale și de simboluri care adesea devin mult mai importante decât resursele economice fiindcă ele pot fi condiția necesară pentru a avea acces la acestea din urmă și, deci, la bogăție (*op. cit.*, p. 28). *Homo creator* caută să-și aproprie resursele simbolice, sociale și economice pentru a menține nivelul său social și chiar pentru a-l ameliora. Dar nimeni nu este totalmente sigur de propriul său rang, astfel că *homo creator* devine *homo agonisticus*. Spre deosebire de *homo oeconomicus*, *homo agonisticus* nu poate fi satisfăcut doar prin maximizarea profitului. El trebuie, de asemenea, să intre în competiție pentru putere, onoare, prestigiu și recunoaștere socială. *Homo creator* este totodată *homo pragmaticus*, adică o ființă care caută soluții cu ajutorul strategiilor tranzacționale. Antropologul elvețian consideră că există o pluralitate de raționalități care trebuie să fie considerate în raport cu imensa varietate socială și culturală din interiorul societăților umane. Potrivit tipului de societate căreia îi aparține, *homo rationalis*, care este totodată *homo creator*, dezvoltă intenționat diferite logici sociale. În consecință, antropologia este disciplina care se sforțează să reveleze sensul, adesea subapreciat, pe care omul, în calitate de ființă socială, îl creează în fiecare zi. *Homo creator*, trăind în compania semenilor săi, își inventează astfel viitorul.

În ce mă privește, prin sintagma *homo creator* înțeleg omul în calitatea de ființă înzestrată cu capacitate de creație, capacitate înăscută care se manifestă în toate domeniile în care este prezent și acționează omul: în viață, în accepțiunea ei de viață umană, în istorie, în sfera culturii și civilizației, în relațiile cu natura și în relațiile cu semenii. Expresia *homo creator* se deosebește de expresia *homo faber* (tradusă uneori prin omul creator) care desemnează, în principal, omul în ipostaza lui de făuritor de unelte. E-adevărat că Appius Claudius Caecus, scriitor și om politic în Republica Romană, folosea, în *Sententiae*, expresia *homo faber* într-un sens mai larg, cu referire la posibilitatea omului de a-și făuri și controla destinul: *Homo faber suae quisque fortunae* (Fiecare om este făuritorul propriului destin). Henri Bergson, Hannah Arendt, Max Scheler, John Dewey și Sidney Hook, dintre filosofi, Max Frisch și Umberto Eco, dintre scriitori, muzicologul Pierre Schaeffer, în *Traite des objets musicaux*, folosesc, la rândul lor, termenul *homo faber*, cu diferite accepțiuni. Cu toate acestea, termenul rămâne unul restrâns în raport cu creația în ansamblul ei și în diferitele ei forme. Spre deosebire de *homo faber*, *homo creator* vizează creația în multitudinea formelor și expresiilor sale, creația în totalitate, în ansamblul ei. Capacitatea de creație este o componentă (trăsătură) ontologică a umanului, o trăsătură a speciei umane în ansamblu. Ea ține de *ontosul* uman, de ființa umană ca atare. Omul este creator prin esența lui. El se naște astfel. „*L'Homme crée créateur*”, cum spune Adolphe Gesché. *Homo creator* nu este un stadiu, o fază în evoluția omului, ci este omul însuși, înzestrat în mod natural cu capacitatea de a crea.

Capacitatea de creație nu e nicidecum urmarea unei mutații ontologice, cum susține Blaga. Ea face parte din noi, ne naștem cu ea și ne însoțește de-a lungul întregii vieți, de la naștere până la moarte. Omul se naște pur și simplu creator. Capacitatea de creație ține de ființa sa profundă, așa cum alte capacități precum gândirea, vorbirea, acțiunea, capacitatea de a alege etc. vin pe lume odată cu el și pleacă odată cu el. Ne naștem cu capacitatea de a crea așa cum ne naștem cu capacitatea de a gândi, a vorbi, a acționa. Gândirea, vorbirea (limbajul), acțiunea sunt creatoare, în sensul larg al cuvântului. Și la fel și imaginația, memoria, voința. Creația impregnează toate formele (tipurile) de activitate umană: de la activitatea productivă la „plăsmuirea gratuită”, de la muncă la joc. Munca însăși, cum spune Berdiaev, e creatoare, e o formă a creației. Ea conține, ce-i drept, elemente de rutină, dar și elemente de noutate, de creativitate. Nimic nu se repetă absolut identic. Se schimbă lumea, în bine sau în rău, ne schimbăm și noi odată cu ea. Heraclit din Efes a înțeles cel dintâi, dintre filosofi, acest lucru. În Evul Mediu, Scotus Eriugena spunea, la rândul lui, că omul e creatul care creează, iar Adolphe Gesché, în timpul nostru, clama (afirma), cu multă siguranță, că omul a fost creat creator. Creatorul lumii a creat creatori. Astfel, toți oamenii sunt înzestrați cu capacitate de creație, chiar dacă în forme și grade diferite.

Homo creator nu e o subspecie a lui *homo sapiens*, ci e omul însuși, omul ca om, omul ca întreg. El nu a apărut ca o formă distinctă a umanului, pe firul timpului fără de capăt, și nici ca urmare a evoluției sau a unor mutații biologice ori ontologice. El a fost conceput și creat pentru a fi creator, asemenea modelului său, a modelului după care a fost creat. *Homo creator* este omul însuși, omul cu ființa lui întregă, omul înzestrat cu gândire (creatoare), imaginație, memorie, voință, capacitate de acțiune, capacitate de comunicare etc. *Homo creator* nu se identifică nicidecum cu *homo faber* care, în cel mai bun caz, definește o ipostază a celui dintâi. *Homo creator* vizează creația în întregul ei, în multitudinea formelor și expresiilor sale. Omul nu creează numai unelte, oricât de importante ar fi acestea, ci și mituri, limbaje, artă, religie, cultură și civilizație în sensul larg al termenilor. *Homo creator* vizează toate formele de creație, începând cu pro-creația, creația de sine prin sine (autocreația), despre care vorbea Bergson, trecând prin crearea de unelte din ce în ce mai perfecționate, prin muncă și până la formele simbolice cele mai elevate: mit, religie, artă, știință, limbaj etc. Omul creează totodată norme și instituții sociale care fac posibilă conviețuirea etc. Politica, dreptul, morala, arta, cultura și civilizația sunt creații ale omului având cel puțin aceeași demnitate (ontologică și axiologică) ca și crearea de unelte. Creația e modul specific de a fi al omului în lume, așa cum sunt gândirea logică, vorbirea, acțiunea. Creația e o trăsătură a speciei umane (a *ontosului* uman, a *humanitasului*) care ne însoțește în permanență și pretutindeni. Creăm așa cum gândim, vorbim, acționăm. Creația face parte din ființa noastră, e o trăsătură a esențial-umanului ca atare, o caracteristică ontologică a ființei umane. Astfel că, vrem nu vrem, suntem condamnați la creație, cum spune Tatarkiewicz. Nu putem să nu creăm. Am fost predestinați (creați) pentru asta. Omul e simultan *homo sapiens*, *homo faber*, *homo ludens*, *homo creator*, *homo religiosus*, *homo moralis*, *homo politicus*, *homo symbolicus* etc. Unii traduc, cum spuneam, *homo faber* cu omul creator. Însă cele două noțiuni: *homo faber* și *homo creator* nu sunt expresii echivalente, nu se suprapun. *Homo faber* e cel mult o parte, un element, un aspect al

lui *homo creator*, noțiune ce reflectă creația în întregul ei, în multitudinea formelor sale. Prin *homo faber* desemnăm, în principal, omul care creează unelte. Unii gânditori precum Henri Bergson au acordat, ce-i drept, producerii de unelte capabile să producă, la rândul lor, alte unelte, un rol esențial. Filosoful francez a propus chiar ca omul să fie definit nu ca *homo sapiens*, cum considerau cei mai mulți, ci ca *homo faber* (făuritor de unelte). Totuși, cred că e o exagerare să definim omul exclusiv prin prisma lui *homo faber* (doar ca producător de unelte, oricât de utile și de perfecționate ar fi acestea). În realitate, omul e o creatură mult mai complexă care nu creează doar unelte, ci și poezie, muzică, pictură, norme și instituții sociale etc.

Omul e creatorul culturii și civilizației, în accepțiunea largă a acestor termeni. Creația este ceea ce-l deosebește pe om de restul viețuitoarelor, trăsătura sa distinctivă cea mai relevantă. Omul e singura ființă aici pe pământ care creează. Creația implică omul în plenitudinea capacităților sale. Capacitatea de creație e o împletire (țesătură) de facultăți, un *complexus*. În fapt, toate dispozițiile, capacitățile, facultățile cu care omul este dotat iau parte la actul creației. Omul nu creează doar cu imaginația, cum credea Kant și alții după el, sau doar cu gândirea (intelectul), ci cu întreaga lui ființă, cu complexul lui de capacități, dispoziții, facultăți, cu personalitatea lui întreagă. *Vita activa* și *vita contemplativa* stau amândouă sub semnul capacității de creație a omului.

Lucrarea de față își propune să exploreze și să prezinte una din cele mai importante capacități cu care omul este înzestrat: **capacitatea de creație**.

Este locul pentru a face câteva precizări. Creația nu este un fapt contingent, o întâmplare, un accident în viața omului. Manifestarea creatoare a omului nu este o ipoteză sau o speculație metafizică; ea este o realitate ce ține de evidența constrângătoare, cum ar spune Husserl. Capacitatea de creație se materializează zi de zi în viața noastră, în istorie, în cultură și civilizație. Prin urmare, nu încerc, în articolul de față, să demonstrez o ipoteză, o presupunere, ci plec de la o certitudine. Creația există. Faptul că omul e capabil de creație ține de domeniul observației curente, al experienței trăite, al realității concrete, palpabile. Așa cum gândim, cum vorbim, cum acționăm, cum ne hrănim, cum respirăm – manifestări firești ale *humanitasului* – tot astfel și creăm. Creăm viață, istorie, cultură și civilizație. Am creat propria noastră lume, lumea culturii și civilizației. Am creat – și continuăm să creăm – forme simbolice: mituri, religii, limbaje, istorie, știință, artă, morală, drept, filosofie etc. Am creat totodată forme materiale, tehnologie, infrastructură, orașe ce impresionează privirea, instituții și reguli de conviețuire; într-un cuvânt, civilizație. Am creat și continuăm să creăm lumea noastră interioară, acea sferă intimă prezentă în fiecare om, cum gândea Max Scheler. Ideea e prezentă și în cultura română. „Omul, nota, de pildă, Mihai Ralea, își construiește în el o a doua lume tot așa de bogată, dacă nu mai bogată, cu probleme și orizonturi noi. Și el poate trăi adesea numai într-însa și printr-însa, inventând științele, tehnicile, economiile, moralele și artele [...]. Virtutea omului e prin excelență aceea de a crea” (Mihai Ralea, *Scrieri*, vol. I, *Explicarea omului*, Editura Minerva, București, 1972, p. 33).

Orice acțiune și orice manifestare umană conține atât elemente de repetiție, de rutină, cât și elemente de noutate, de creație. La scara speciei, creația nu e episodică, ci continuă. Trăim într-o lume în continuă schimbare și noi înșine ne schimbăm neîncetat. Suntem și nu suntem aceiași. Ne schimbăm de la o zi la alta, de la o clipă la alta. Nu coborâm de două ori în apele aceluiași râu, cum se exprima metaforic Heraclit. Pentru că, de la o clipă la alta, nici râul nu mai este același, nici noi nu mai suntem la fel. Acest punct de vedere n-a fost unanim acceptat. Aristotel, de pildă, considera că a imita este un dar firesc al oamenilor, că toți oamenii simt plăcerea de a imita, darul imitației fiind înăscut în noi (vezi Aristotel, *Poetica*, București, Editura Științifică, 1957, p. 19). La rândul său, Gabriel Tarde considera imitația ca făcând parte din natura noastră, fiind o caracteristică esențială a acțiunii umane și sunt mulți alții care cred astfel. Recent, un grup de cercetători de la Queen's University, din Ontario, Canada, a ajuns la concluzia că, din cele aproximativ 6.200 de gânduri câte se presupune că are un om într-o zi, un procent foarte mare repetă aceleași teme. Însă imitația reprezintă doar o dimensiune a umanului și cu siguranță nu cea mai importantă. Niciodată, știm din experiență, nu se repetă două lucruri în mod identic. Elementul de creativitate, de noutate, de inedit este mereu prezent și se manifestă chiar și în cea mai rutinieră activitate umană.

Creația nu e, prin urmare, o simplă speculație metafizică, o ipoteză care se cere dovedită. Creația e un fapt de experiență ce ține de acea «evidență constrângătoare» despre care vorbeau Husserl și D.D.

Roșca. Creația există și ea poate fi observată, descrisă, analizată, interpretată. Aceasta este prima constatare. Dacă ne îndoim de existența ei este ca și cum ne-am îndoii de existența însăși.

Creația e fapt de viață, manifestările ei concrete, efectele ei se văd pretutindeni unde este prezent și acționează omul. Firește, putem căuta și explicații mai adânci, teologico-metafizice. Bunăoară, ne putem gândi ce a însemnat faptul că Dumnezeu, atunci când l-a creat pe om, i-a dat porunca să stăpânească pământul. Cum putea omul să stăpânească pământul, mai ales un pământ pe care Dumnezeu îl blestemase din cauza păcatului? Prin cunoaștere, prin muncă, prin creație. Asta ne-a învățat experiența de mii de ani. Rutina își are rolul ei, dar nu rutina îl definește pe om, ci creația (chiar dacă prima pare uneori preponderentă).

Creația e chiar modul specific de a fi al omului în lume. Cum spune Blaga: Creația e însuși destinul normal al omului, datorită căruia omul este ceea ce este.

Creația face parte, așadar, din categoria conceptelor care definesc esențial-umanul, alături de altele precum: gândirea (rațiunea, intelectul), credința, iubirea.

Creația este o trăsătură generală a umanului. Cei mai mulți când aud cuvântul creație se duc cu gândul la un domeniu specific, redus cel mai adesea la sfera artelor și la o categorie aparte de persoane: artiștii. În realitate, toți oamenii posedă această capacitate, chiar dacă în grade și în forme diferite. Există, firește, creatorii excepționali, oamenii talentați, geniile, marii inventatori, care trag umanitatea înainte, dar aceștia, oricât de importanți, nu epuizează umanul privit în complexitatea lui. Creația continuă să fie percepută de mulți ca o manifestare excepțională a unui grup de aleși, a unei elite creatoare. În realitate, creația este o capacitate generală a omului, un fapt ontologic, una dintre trăsăturile speciei umane care o distinge de restul speciilor. Sunt foarte puțini cei care par să fi înțeles acest adevăr. Omul e prin definiție un *homo creator*. Desigur, nu toți oamenii sunt capabili să picteze tablouri geniale, să compună muzică de calitate, sau să scrie poezie veritabilă etc., dar fiecare om este înzestrat de Creator pentru creație de un fel sau altul. Fiecare a primit cel puțin un talant pe care are datoria sacră să-l înmulțească. Neînțelegerea sau minimalizarea acestui adevăr face să se risipească un imens potențial creator.

Există o multitudine de forme, activități, sfere în care se poate manifesta capacitatea creatoare a omului. De pildă, atunci când reflectăm lumea înconjurătoare, o facem într-un mod selectiv, personal, original, creator. Ne construim propria noastră lume – lumea interioară, formată din impresii, percepții, gânduri, idei, imagini, aspirații, proiecte de viață, valori etc. Chiar folosirea limbii ca mijloc de comunicare, felul în care combinăm cuvintele implică creația (creativitatea). Chomsky a remarcat foarte bine acest fapt. În termenii lingvistului american, creativitatea în limbă este abilitatea vorbitorului de a crea și a înțelege un număr infinit de enunțuri noi, pe care nu le-a auzit înainte, și pe care nu le poate lista în totalitate. Lingvistul de origine română Eugen Coșeriu este mai reticent în această privință, privilegiind elementul de stabilitate în utilizarea limbii. Dar nu doar cultura înaltă (*high culture*), ci și viața și istoria constituie tărâmurile favorabile afirmării potențialului creator al omului. Chiar receptarea și evaluarea operelor culturale angajează spiritul creator. Activitatea aparent cea mai rutinieră conține în ea elemente de noutate și creativitate. Dorința de noutate din om este, astfel, mai puternică decât spiritul de imitație. Aparent repetăm în fiecare zi aceleași activități devenite rutină, dar, în realitate, fiecare zi este diferită de celelalte, este altceva. Nu există două zile sau două lucruri perfect identice, așa cum nu există doi indivizi perfect identici. Acest fapt e valabil chiar și în cazul gemenilor univitelini. Orice om care gândește, care posedă imaginație (și experiența ne învață că nu există oameni total lipsiți de imaginație) adăpostește în el un potențial creator.

Creația, ne place sau nu, face parte din modul nostru de a fi, din destinul nostru. Cum se exprima W. Tatarkiewicz, „suntem condamnați la creație”. Blaga, la rândul său, era de părere că toți oamenii participă, într-o formă sau alta, la actul creator de cultură, unii activ, alții receptacular. E nevoie însă de ambele ipostaze. Într-adevăr, ce-ar fi scriitorul fără cititorii săi sau artistul plastic fără iubitorii de artă? Într-o cultură e nevoie de ambele ipostaze. Într-o civilizație acest lucru e și mai necesar. Până la urmă, o civilizație este o operă colectivă. Ea nu poate fi construită fără aportul zecilor de milioane de indivizi. Așa s-au construit istoric toate civilizațiile. Renumitele piramide egiptene, care continuă să uimească și astăzi, prin grandoarea lor, n-ar fi fost posibile fără cei care au extras și prelucrat imensele blocuri de piatră, fără cei care au așezat pietrele, care au pus umărul, la propriu, la construcția acestor monumente unice. Orașele, adevărate opere de artă arhitectonică, care stârnesc și astăzi admirația milioane de vizitatori, n-ar fi putut fi construite fără aportul oamenilor obișnuiți, oricât de ambițioase ar fi fost proiectele.

tele celor care le-au imaginat. Un exemplu foarte concludent îl oferă Sagrada Familia, celebra Catedrală din Barcelona. Aceasta n-ar fi existat fără geniul lui Gaudí, marele arhitect care a proiectat-o, dar nici fără aportul miilor de oameni care au lucrat la construcția ei, timp de aproape un secol și jumătate, sau al milioanele de vizitatori care au contribuit la efortul financiar al acestei construcții unice în lume. Se poate spune, prin urmare, că o civilizație este o operă colectivă; marii creatori își au rolul lor, dar e nevoie și de contribuția celorlalți. Până la urmă și cultura și civilizația reprezintă rezultatul unor eforturi colective desfășurate de-a lungul a sute și mii de ani, fapt care nu diminuează cu nimic și nu pune în discuție rolul excepțional al elitelor creatoare.

Ideea pe care încerc s-o promovez aici e că orice om este, prin natura lui, prin destinul lui, prin esența lui, un *homo creator*. Așa au fost rânduite lucrurile de la bun început. Cum spunea Bergson, făcând trimitere explicită la filosoful mistic, Creatorul a creat creatori. Omul e prin definiție creator. Creația e destinul normal, natural al omului, modul specific de a fi al omului în lume. Ne-am născut cu această capacitate de creație în noi. Și, chiar dacă unii nu sunt conștienți de ea sau nu știu cum să o valorifice, lăsând-o să se risipească, să se piardă, ea există, este în noi, în fiecare. Venim pe lume cu ea și lăsăm în urma noastră, generațiilor care vor veni, efectele ei, roadele ei. Fără creație și fără marii creatori, nici omul, nici lumea n-ar fi ceea ce sunt. Mărturisesc că am rămas surprins să citesc în *Poetica* lui Aristotel că toți oamenii simt plăcerea de a imita și că darul imitației este înăscut. A imita, scrie el, este un dar firesc al oamenilor și se învață chiar din copilăria lor. Omul se deosebește de celelalte animale prin aceea că este foarte priceput la imitație (*Poetica*, p. 19). În realitate, nu imitația a făcut posibilă extraordinara ascensiune a umanității, ci creația. Prin creație, valorificând potențialul creator cu care a fost înzestrat, omul și-a construit propria lume: lumea culturii și civilizației. Ne este greu să ne imaginăm ce-ar fi umanitatea și omul fără cultură și civilizație. Creația reprezintă unul dintre titlurile sale de glorie, poate cel mai important. Prin creație, omul s-a detașat de animalitate, și-a afirmat identitatea, unicitatea, divinitatea. Prin creație a schimbat fața lumii, chiar dacă nu a făcut-o întotdeauna cu înțelepciune și echilibru, chiar dacă uneori, în ambițiile și în nechibzuința sau lipsa lui de măsură, a distrus ceea ce s-a creat cu eforturi imense de-a lungul unor generații întregi. E important, pe de altă parte, să observăm că, în ciuda atâtor încercări penibile la care a fost expusă, de-a lungul timpului, umanitatea a supraviețuit și chiar a progresat în foarte multe privințe. Au dispărut civilizații, dar civilizația a rămas. De la roată la computer distanța e uriașă și ea n-ar fi putut fi parcursă fără potențialul creator care există în om. Și chiar dacă omul e capabil nu doar de creație, ci și de distrugere, chiar dacă natura lui ascunde nu doar porniri creatoare, ci și porniri distructive (ambitendință), civilizația umană și cultura au supraviețuit, în ciuda tuturor încercărilor și tragediilor care au brăzdat istoria umanității. Dovadă că impulsul spre creație din umanitate e mai tare decât impulsul spre distrugere. Grație lui omenirea a atins culmi nebănuite. Datorită lui omenirea și omul sunt în prezent ceea ce sunt.

Capacitatea de creație este o facultate de sinteză. Într-un fel sau altul, ea implică toate celelalte capacități, facultăți, dispoziții cu care omul este înzestrat: gândire, capacitate de cunoaștere, memorie, voință, capacitate de alegere (liberul arbitru), capacitate de comunicare, capacitate de acțiune și chiar credința și iubirea. Cum remarca Blaga, creația este o urzeală, un complex de trăsături și potențialități. Actul creator e un act revelator, încercare de revelare a omului trăind în orizontul misterului și pentru revelare. În creație, omul se manifestă ca întreg, ca «om total».

Creația și cultura, ca forma cea mai înaltă a manifestării potențialului creator, nu reprezintă fenomene contingente în existența (destinul) omului. Ele țin de destinul normal al omului, de normalitatea vieții. Ele reprezintă modul-specific-de-a-fi-al-omului-în-lume.

Creația nu este – e esențial să reținem acest adevăr – un accident, o simplă întâmplare în viața omului. Creația este prezentă în toate manifestările umanului, de la cele mai elementare până la cele mai complexe. A face abstracție de creație înseamnă a ignora viața, istoria, cultura și civilizația în și prin care aceasta se manifestă în moduri concrete, palpabile, evidente. Creația nu e o trăsătură oarecare, printre altele, ci însuși modul de a fi al omului în lume. Omul este, prin definiție, un *homo creator*. Din păcate, expresia *homo creator* n-a cunoscut ponderea și importanța pe care, cu siguranță, le-ar fi meritat. Cum spuneam, termenul nu se bucură de o recunoaștere unanimă, în ciuda faptului că despre creativitate se vorbește astăzi mai mult ca oricând. Unii preferă însă alți termeni, precum: *homo sapiens*, *homo rationalis*, *homo ludens*, *homo faber* etc. Henri Bergson identifică pe omul creator cu *homo faber*, considerând mai important în definirea omului pe *homo faber* decât pe *homo sapiens* (omul dotat cu inteligență, omul înțelept

sau omul rațional). Pentru filosoful francez, înainte de a fi pictor, omul a fost meșteșugar. Hannah Arendt, în lucrarea *Condiția umană*, folosește termenul prin comparație cu *animal laborans* (omul muncitor). Ea este de părere că *homo faber* a fost înfrânt în competiția cu *animal laborans*. Departe de noi gândul

de a minimaliza importanța creării de unelte. Cu toate acestea, nu cred că putem defini omul în integralitatea lui drept făuritor de unelte, așa cum au făcut, la timpul lor, de pildă, Benjamin Franklin sau Henri Bergson. Trebuie să spunem ferm că sfera creației și activitatea creatoare a omului nu se reduc la făurirea de unelte, chiar dacă vorbim de cele capabile să producă, la rândul lor, alte unelte, așa cum pretinde Bergson. Omul nu creează doar unelte, tehnică, forme materiale de un fel sau altul, ci și forme simbolice (după expresia lui E. Cassirer), norme și instituții sociale etc. Invențiile tehnice (tehnologia), creația de unelte sunt doar o parte a creației umane. Omul creator e omul care creează viață, participă activ la face-re-a istoriei, creează cultură și civilizație. *Homo faber* este doar o dimensiune a omului (omul creator de unelte), dar care nu epuizează sfera mult mai bogată și mai diversă a umanului (*humanitas*-ului). Omul se

manifestă în mod creator în toate sferile în care este prezent. El își creează chiar o lume interioară care-i aparține în exclusivitate. În ce mă privește, prefer necondiționat termenul de *homo creator* oricărui termen, chiar și celui de *homo faber*. Primul termen vizează creația în ansamblul și în complexitatea ei, al doilea vizează un domeniu al creației: domeniul producerii uneltelor, al tehnologiei (*homo technicus* este varianta actuală a lui *homo faber*).

Trei concluzii se pot desprinde în finalul acestui articol. Prima: omul reprezintă un complex, o țesătură de elemente diverse (fizice, biologice, psihice, spirituale), de dispoziții, capacități, facultăți care doar luate împreună alcătuiesc acea „realitate unică” numită om. A doua: fiind o entitate atât de complexă, omul nu poate fi cunoscut și explicat decât în cadrul paradigmei complexității, cu ajutorul gândirii complexe, a gândirii care pune laolaltă toate cunoștințele despre om, din toate domeniile și toate disciplinele care au făcut din om subiect de cercetare și meditație. În concluzie: omul este prin definiție (prin esența lui, prin natură) un *homo creator*. Și chiar dacă invențiile tehnologice moderne par să nu aibă rival (ce poate concura astăzi internetul sau telefonul mobil?), omul nu poate fi redus la ipostaza de *homo faber* sau *homo technicus* (varianta actuală a celui dintâi). El creează viață, istorie, cultură și civilizație. El își creează propria sa lume interioară, lume ce nu poate fi instrumentalizată, tehnologizată decât cu riscul simplificării umanului. *Ecce homo!*

Închei adăugând alte câteva precizări (concluzii): 1) *Homo creator* vizează nu doar anumiți indivizi – cei pe care istoricul american al științei, Daniel J. Boorstin, îi numește „creatorii” – sau anumite grupuri speciale, cum ar fi savanții, cercetătorii, artiștii, scriitorii etc., ci specia umană (umanitatea) în ansamblul ei, omenirea ca întreg. Capacitatea de creație este o trăsătură nu doar a anumitor indivizi sau grupuri de indivizi, ci a întregii spețe umane. Alături de alte capacități, dispoziții, facultăți, ea definește umanitatea în întregul ei; 2) *Homo creator* implică omul ca întreg, ca om total, omul cu toate capacitățile, dispozițiile, facultățile lui. Toate facultățile omului sunt active în actul creației: gândirea (intelectul), imaginația, memoria, voința, capacitatea de alegere, capacitatea de comunicare, capacitatea de asociere, capacitatea de obiectivare etc.; 3) *Homo creator* include toate formele, domeniile și nivelurile creației: de la creațiile materiale (crearea de unelte, invențiile tehnice) până la creațiile simbolice; viața, în accepția ei umană, istoria, cultura și civilizația sunt opera lui; 4) *Homo creator* vizează creația ca mod specific de a fi al omului în lume, mod prin care el își creează propria lume, într-o dublă accepțiune (ipostază): ca lume exterioară, obiectivată, și ca lume interioară, forțată de el în forul său interior.

Sinuciderea Generalului Sică Popescu (1933)

Dr. Ștefan GRIGORESCU

Urziceni

La sfârșitul lunii martie și la începutul lunii aprilie 1933, presa românească, pe lângă numeroasele subiecte din viața politică a țării, între care se distingea „scandalul Skoda”, titra un eveniment tragic și aproape de neînchipuit în epocă, anume sinuciderea unuia dintre comandanții de elită ai armatei române, generalul Sică Popescu, șeful Corpului I Armată, având garnizoana în Craiova.

Generalul Dumitru Ștefan Popescu, cunoscut în mediile militare ca Sică D. Popescu, s-a născut la 8 noiembrie 1874 în satul Colibași din județul Romanați. A absolvit Școala Fiilor de Ofițeri din Craiova, apoi Liceul „Saint Louis” din Paris, Școala de Aplicație pentru Artilerie și Geniu din București și Facultatea de Matematică a Universității din Charlottenburg (Germania). Cu studii strălucite, a avut o carieră militară deosebită, de la gradul de sublocotenent (1895), locotenent (1900), căpitan (1906), locotenent-colonel la intrarea României în război (1916), colonel, înaintat la excepțional (1917), general de brigadă (1922) și general de divizie (1929). A fost comandant de pluton și de baterie la Școala de Ofițeri de Artilerie, Geniu și Marină (1907-1913), comandant al Divizionului 5 obuziere (1913-1914), membru în Consiliul de recepție a armamentului din Franța (1914-1919), comandant al Regimentului 41 artilerie (1919-1922), comandant al Brigăzii 16 artilerie (1922), șef al Direcției artilerie din Ministerul de Război (1922-1929), inspector general al artileriei și secretar general al Ministerului de Război (1929-1931), comandant al Corpului I Armată (1932-1933)¹.

Generalul Sică D. Popescu s-a sinucis în ziua de miercuri, 29 aprilie 1933, la ora 5 și jumătate P.M., în locuința sa de serviciu din Craiova. Presa epocii a relatat sinuciderea generalului Sică Popescu în moduri asemănătoare. Publicația *Patria* din 1 aprilie 1933 a prezentat sfârșitul tragic astfel: „Generalul Sică Popescu, fost secretar general al Ministerului Apărării Naționale și comandant al Corpului I Armată, cu sediul la Craiova, s-a împușcat seara în biroul său din str. Mina, unde își avea și locuința. Se întorsese marți din București, unde fusese în legătură cu ancheta Skoda. Venise foarte tulburat, motiv pentru care familia și aghiotantul, cpt. Cacaliceanu, l-au supravegheat continuu. Totuși, scăpând de sub observație, pe când aghiotantul se afla în cabina telefonică a comandamentului, s-a închis în birou și cu un revolver Steyer, și-a tras un singur glonț, în tâmpla dreaptă. Glonte i-a ieșit prin tâmpla stângă. La zgomotul detunăturii, membrii familiei și cpt. Cacaliceanu au forțat ușa biroului, găsind pe general în comă. Au fost anunțați medicii, a sosit col. dr. Dobrinescu și a fost trans-

Sică D. Popescu

portat la sanatoriul dr. Albu din str. Unirei. Cu toate încercările medicilor militari și civili, hemoragia nu a putut fi oprită și generalul a încetat din viață”².

Peste un an și jumătate, chemat în fața comisiei parlamentare care investiga „afacerea Skoda”, colonelul Aurel Aldea, șeful de Stat Major al Corpului I Armată și secundantul generalului Sică Popescu, a declarat despre împrejurările sinuciderii generalului următoarele: „Am fost anunțat, m-am dus acolo și

¹ Adrian Stoea, Marin Ghinoiu, *Din elita artileriei*, Editura Centrului Tehnic-Teritorial al Armatei, București, 2012, p. 259.

² *Camera și sinuciderea generalului Sică Popescu*, în *Patria*, Anul 15, nr. 71, 1 aprilie 1933, p. 3.

l-am găsit întins; mai trăia încă. Am anunțat pe primul comisar regal, pe d. general Tănăsescu, care era cel mai vechi acolo în garnizoană și am procedat întâi la măsurile cari trebuiau luate”³. A anunțat apoi telefonic pe generalul Motaș, secretar general al Ministerului Apărării Naționale, rugând să se comunice generalului Nicolae Samsonovici, ministrul apărării, ceea ce s-a și făcut. A primit apoi ordin să sigileze tot ceea ce era în biroul generalului Sică Popescu, să inventarieze și să trimită la București cele găsite și care interesau statul. Împreună cu comisarul regal și cu generalul Tănăsescu, a procedat la inventariere, făcând două dosare, cu 30 și respectiv 86 de file, trimise la minister. Le-a predat comisarului regal, col. Lăzăroiș, care le-a transmis col. Mandache, șeful justiției militare⁴.

Într-o declarație dată presei, aghiotantul generalului, căpitanul Cacaliceanu, a descris ultimele clipe ale comandantului său, astfel: „Curând, m-a chemat și mi-a dat o situație ca să cobor jos la telefon și să cer anumite relații d-lui colonel Aldea, la Statul Major”. Primind repede legătura telefonică și aflând că șeful de Stat Major nu era prezent, s-a întors cu răspunsul: „L-am văzut într-un moment de surpriză. Sertarele laterale de la birou erau deschise, iar sertarul de la mijloc deschis și el și domnul general care avea mâna în sertar, în clipa aceea l-a împins înconștient, fără ca să-și mai scoată mâna din el”. Pe un ton aspru, a cerut aghiotantului să plece, iar acesta a chemat-o repede pe soția generalului. „În clipa în care ne întorceam împreună și eram la mijlocul hallului, am auzit pocnetul de revolver. Am pătruns în birou și domnul general stătea pe scaun, cu brațele lăsate în jos, cu capul plecat într-o parte, iar din tâmplă îi curgeau șiroaie de sânge. Revolverul Browning, calibrul 9, era lângă scaun, pe parchet”⁵, a declarat aghiotantul.

Presa a dezvăluit imediat evenimentul, ilustrând faptul că fusese provocat de menționarea numelui generalului Sică D. Popescu în Parlament, de către Nicolae D. Lupu, șeful dizidenței țărăniște, în contextul scandalului Skoda⁶.

În fața valului de interpelări din Parlament și a zvonurilor care au circulat multă vreme în opinia publică, Ministerul Apărării Naționale a dezmințit orice acuză sau presiune asupra generalului Sică Popescu. În legătură cu audiența acestuia la ministru, s-a precizat că generalul Popescu a fost primit în ziua de duminică, 26 martie 1933, de către generalul Nicolae Samsonovici, ocazie cu care s-a arătat foarte deprimat de campania dusă timp de doi ani împotriva sa și reîncepută în ultimul timp. Ministrul Samsonovici l-a sfătuit să rămână calm, întrucât „calomniile din trecut s-au dovedit a fi nefondate. Acest fapt fusese consfințit prin numirea sa la comanda Corpului I Armată, în ziua de 10 octombrie 1932. Pentru insinuările prezente, Ministerul are credința că sunt nefondate”. Prin urmare, a fost sfătuit să se întoarcă la comandamentul său „cu fruntea sus” și „să aibă încredere că lumină se va face”⁷. În Parlament s-a dezvăluit repede faptul că generalul a lăsat la moartea sa patru scrisori, iar secretarul de stat la interne le-a și citit, ceea ce a dus imediat la publicarea lor în toate marile gazete ale vremii. Scrisorile au fost adresate Mareșalului Constantin Prezan, generalului Nicolae Condeescu, colonelului Aurel Aldea și soției, Ana Popescu.

În scrisoarea-memoriu către Mareșalul Constantin Prezan, incontestabil cea mai importantă personalitate militară a vremii, alături de Mareșalul Averescu, generalul Sică Popescu a arătat motivele actului său, a blestemat pe Nicolae Lupu și pe generalul Ștefănescu-Amza și a rugat grijă pentru soția sa. Această scrisoare menționa următoarele: „Craiova, 29 martie 1933. Domnule Mareșal, Bunăvoința ce mi-ați arătat-o întotdeauna mă face să îndrăznesc să vă adresez aceste rânduri, pentru a vă spune, domnule Mareșal, că acuzațiunea adusă mie de doctorul Lupu de la tribuna Camerei este o mișelie. De aproape 2 ani sunt tracasat și sistemul meu nervos este distrus. Vă rog, domnule Mareșal, ca să se spună de la tribuna parlamentului, ca să se caute toate băncile și toate depozitele din lume, pentru a se găsi sumele luate de mine ca șperț. Sumele acestea să le ia doctorul Lupu și generalul Amza, iar dacă nu se vor găsi, și nu se vor găsi fiindcă nu au existat, sângele meu să le țâșnească în față în fiecare zi, pentru a le reaminti mișelia săvârșită. Simpatia arătată mie și soției mele să o acordați mai departe soției mele,

³ *Ancheta parlamentară în afacerea Skoda*, în *Universul*, Anul al 51-lea, nr. 264, joi 27 septembrie 1934, p. 10.

⁴ *Ibidem*.

⁵ D.I.A., *Ultimele clipe ale generalului Sică Popescu. Notele trimisului nostru special*, în *Curentul*, Anul VI, No. 1856, duminică 2 aprilie 1933, p. 4.

⁶ *Sinuciderea generalului Sică Popescu*, în *Universul*, Anul al 50-lea, nr. 88, sâmbătă 1 aprilie 1933, p. 1.

⁷ *Audiența generalului Sică Popescu la d. g-ral Samsonovici*, în *Adevărul*, nr. 15108, marți 4 aprilie 1933, p. 6-a.

rămasă fără nici un ajutor și săracă, când va avea nevoie de o vorbă de mângâiere, de încurajare, pentru a-i alina, dacă se mai poate, suferințele nemeritate. Să trăiți, domnule Mareșal! General (ss) Popescu”⁸.

În scrisoarea adresată generalului adjutant Nicolae Condeescu, al cărui colaborator apropiat a fost generalul Sică Popescu în timpul ministeriatului acestuia, din 1930-1931, se reamintea contextul încheierii „comenzii Skoda”. Generalul reamintea acuzele aduse de către deputatul Lupu, generalul Amza și colonelul Tănăsescu, își prezenta situația materială modestă și ruga iarăși grijă pentru soția sa. Scrisoarea aceasta menționa: „Domnule General, Domnia voastră cunoașteți mai bine ca oricine suferințele, umilirile și mizeriile adunate de mine, de aproape 2 ani de zile, toate cauzate de același individ veninos Amza. Am suportat cu răbdare totul în dragul soției mele, pe care a-și fi lăsat-o într-o situație financiară foarte precară, căci și puținul ce am avut, din cauza legilor politicienilor, nu mai valorează aproape nimic. Cât am servit împreună cu dvs., v-ați convins, cred, că am fost un om corect și incapabil de a mă gândi măcar un moment să mă folosesc de situația mea pentru a face averi. Ca să aveți un indiciu mai precis, pot să vă spun că, atunci când am plecat la Craiova, a trebuit să vând niște titluri, pentru a avea 15-20.000 lei, de care aveam nevoie pentru a-mi muta mobila la Craiova. Chestiunea comenzii Skoda o cunoașteți foarte bine și știți că după 2 ani, tehnicienii generalului Amza nu au putut stabili noi condițiuni, ceea ce denotă că critica s-a făcut în necunoștință de cauză și fără a avea la îndemână o soluție mai bună, pierzându-se astfel, în mod inutil, 2 ani. În schimb, se umblă noaptea pe la politicieni, pentru ca să-și verse veninul asupra mea, găsindu-se un demagog care, fără control, să asvârle de la tribuna parlamentului insulta de luare de mită, fără să se găsească cineva care să-i ceară măcar probele acestei murdare calomnii. Eu doresc din toată inima să se caute în toată lumea depozitele mele și, dacă le vor găsi, să le împartă generalul Amza cu colonelul Tănăsescu și dr. Lupu, iar ei, familiile lor, să nu aibă zilnic alți bani decât pe aceștia. Dacă nu vor găsi, atunci sângele meu să le vină în față de fiecare dată ce vor deschide gura, pentru a spune noi mișelii. Domnule General, simpatia ce ați arătat mie și soției mele, vă rog să o păstrați mai departe nenorocitei mele soții și, de câte ori va avea nevoie, să găsească la dvs. și familia dvs. o vorbă de mângâiere, un sfat bun și o consolare, dacă consolare mai poate fi pentru dânsa. Eu doresc familiei dvs. de oameni cinstiți și buni, să o aibă Dumnezeu în grija sa, iar pe Amza, copiii și neamul lui, să-i răsplătească după mișeliile săvârșite în toată viața sa, căci este cel mai nepomenit lucru, ca un incorect recunoscut ca el să aibă îndrăzneala să-mi arunce mie învinuirea de incorectitudine. În fața lui Dumnezeu, declar încă o dată că de nicăeri nu am adus măcar un ban, necum să iau bani în dauna țării mele. Puteți face uzul ce credeți de această scrisoare, căci lumea trebuie să afle cu o clipă mai devreme că am fost un om corect, un nedreptățit, lucru pe care cred că camarazii mei îl cunosc, iar artileristii de seamă să discute contractul Skoda în liniște și obiectivitate și atunci se vor convinge că s-a făcut tot ce e omenește posibil de către cei însărcinați cu facerea lui (Div. 8 armament). Nu uitați pe soția mea! Plec cu amintirea unor oameni cari, din nenorocire, sunt așa de rari acum, în nenorocita noastră țară. General de divizie (ss), D. Popescu”⁹.

Prin scrisoarea către adjunctul său la comanda Corpului I armată, colonelul Aurel Aldea¹⁰, generalul le mulțumea ostașilor de sub comanda sa și ruga grijă pentru soția sa. Scrisoarea menționa următoarele: „Iubite Aldea, Te rog să mulțumești din partea mea tuturor ofițerilor din comandamente și de la trupe, pentru concursul ce mi l-au dat în timpul cât am comandat acest corp de armată, iar pedepsele pe cari, cu durere în suflet, am fost nevoit să le dau și numai pentru binele oștirei, să nu le fie trecute în memorii. Te mai rog să dai tot ajutorul nenorocitei mele soții, pentru a-și primi toate drepturile legale și pentru a-și ridica mobila de aici. Să știți și să o spui la toți că fostul dvs. șef nu a fost un șperțar, ci un om corect, cum cred că o știu toți aceia cu care am servit, dar care, nemaiputând suporta mizeriile și infamiile ce i se aduc de aproape 2 ani, preferă să se ducă. Dvs. care rămâneți, dați-vă osteneala să refaceți caractere în armată, de care este nevoie mai imperioasă decât de știință. Dacă soția mea nu se opune, toate cărțile militare ale mele să le trieze și pe cele cari crezi că mai pot folosi, să le dai la biblioteca C.D.A. Pentru d-ta, o strângere de mână amicală, de la Generalul de Divizie (ss) D. Popescu”¹¹.

⁸ *Grave întorsături în afacerea Skoda. Sinuciderea generalului Sică Popescu*, în *Dimineața*, Anul 29, No. 9432, sâmbătă 1 aprilie 1933, p. 1.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Viitorul general, implicat în lovitura de stat din 23 august 1944, apoi în Mișcarea Națională de Rezistență (anticomunistă), arestat de comuniști în 1946 și decedat în 1949 în Penitenciarul Aiud.

¹¹ *Grave întorsături în afacerea Skoda*, în *loc. cit.*

Scrisoarea către soția sa, Ana (Anette), un adevărat testament, arată cu adevărat drama generalului, confirmă că a murit sărac, după cum menționa presa vremii, cere un serviciu religios simplu și blestemă iarăși detractorii. Cea mai profundă dintre scrisorile lăsate de general, scrisă prima, cu o zi înaintea sinuciderii, menționa: „Draga mea Anette, Am fost mai bine de 7 ani împreună și cred că te-ai convins cât te-am iubit. De doi ani, tu cunoști calvarul meu și știi că sub masca liniștei clocoteau înăuntru toate nedreptățile, înjosirile și jignirile ce în continuu mi-a adus generalul Amza. Tu știi mai bine ca oricine situația și modestia noastră, știi că nu am fost niciodată în stare să iau banul altuia, necum să primesc mită în dauna țării mele. Dacă nu ar fi fost dragostea mea pentru tine și speranța că zile mai bune, pe care le meritam, vor veni, aș fi isprăvit de mult. Văzând că aceste zile nu numai că nu vin, dar noi mișelii făcute de aceiași indivizi reîncep cu mai multă furie, nervii mei sunt așa de zdruncinați, încât îmi este imposibil să mai suport nopțile de insomnie și veghe, care, combinate cu starea inimii mele, îmi aduc suferințe nemaipomenite, pe care am căutat cât am putut să ți le ascund. Dragă mea, tu ai încă în viață un punct de reazem – copiii tăi – care te iubesc, sunt buni și pe lângă care îți vei putea face întrucâtva viața. Spune-le încă o dată mai mult câtă stimă și dragoste am avut pentru ei. Pentru tine, vânzarea locului din București, după ce vei plăti sumele ce datorăm încă pe el, îți va permite cel puțin la început să plătești o chirie modestă. La Casa de credit a ofițerilor cred că depunerile ce am din cotizațiile lunare vor acoperi datoriile ce mai am acolo. La Banca Națională cred că mai am datorii de circa 23.000 lei și, dacă nu-i vei plăti altfel, vei da ordin să vândă titlurile de rentă puse în gaj acolo, pentru a acoperi această datorie. Sunt acolo gajate titlurile în valoare nominală de 130.000 lei. Tot ce este în casă sunt ale tale. Tu știi cu cât drag și privațiuni le-am strâns. Vei vinde pe cele ce le-am agonisit și care nu ți-ar fi de absolută nevoie. Dragă și adorata mea Anette, iartă-mă pentru durerea ce-ți va produce moartea mea, nu purta doliu, nu plânge și păstrează-ți toată energia pentru ca, de câte ori vei deschide gura, să fie pentru a blestema pe Amza și prietenul său, colonelul Tănăsescu, iar ei și familiile lor să nu aibă zilnic alți bani de cheltuială decât aceia pe cari i-am luat ca mită nu numai de la Skoda, dar de la toate fabricile unde am fost în cursul vieții mele, iar sângele meu de om cinstit să-i izbească în fiecare zi în față, pentru a le reaminti crima ce au făcut față de un om corect și care cu pasiune și devotament și-a făcut întotdeauna datoria către țară. Dragă Anette, vei găsi la prietenii noștri cari ne-au cunoscut și ne-au iubit și în special la generalul Condeescu și familia sa, precum și la Tantz, o vorbă bună, o mângâiere, o consolare. Dumnezeu să te ajute și să te aibă în a sa pază! (ss) Puișorul tău. Vreau un serviciu religios simplu, la capela cimitirului și fără discursuri. Pe cruce să se scrie: «Aici se odihnește un om corect, dar care nu a putut trăi din cauza invidioșilor și mizerabililor». (ss) General de divizie, D. Popescu. Craiova, 28 III 1933”¹².

Generalul Sică Popescu a cerut soției o înmormântare simplă, așadar fără ceremonii militare. Ministerul Apărării Naționale, condus de generalul Nicolae Samsonovici a dat însă dispoziții, la 30 martie 1933, pentru organizarea unor funeralii în conformitate cu gradul și funcția deținute de răposat. În numele Ministerului, s-a transmis familiei o telegramă de condoleanțe, semnată de generalul Motaș, secretarul general. Unitățile militare din subordine, servicii, instituții, rude și prieteni au trimis coroane și jerbe de flori. În aceeași zi a sosit dezlegarea dată de Episcopul Vartolomeu Stănescu al Râmnicului, pentru a se face servicii religioase, chiar dacă defunctul își luase singur viața. Rugăciunile obișnuite au fost citite de preotul Lungulescu, preotul confesor al Garnizoanei Craiova. Garda la catafalc a fost efectuată de către jandarmi în uniforme de ceremonie. Vineri, 1 aprilie 1933, zeci de mii de locuitori ai Olteniei au trecut pe la catafalcul răposatului general, adus de la sanatoriul dr. Albu la locuința de serviciu din strada Sf. Mina. Înaintea pornirii cortegiului către București, la ora 4:30 P.M., un serviciu religios a fost efectuat de preotul Lungulescu și de alți patru preoți craioveni. După carul mortuar au mers familia, rude, ofițeri generali și superiori, prefectul județului, reprezentanți ai autorităților locale și „un imens public”. Onorurile militare au fost date de un batalion de infanterie cu drapel, o baterie de artilerie, un escadron de călăreți și două muzici militare, sub conducerea colonelului Nicolescu, comandantul Brigăzii de infanterie. Decorațiile defunctului au fost purtate de către coloneii Vlădescu, Rădescu, Chiciu, Magoreanu, Urziceanu și Negeanu, iar lentilele carului de către generalul Racoviceanu, noul comandant al Corpului I Armată, generalul Tănăsescu, comandantul Diviziei 1 Infanterie din Craiova, generalul Grozeanu, comandantul Diviziei 2 Infanterie și generalul dr. Vasilescu, șeful serviciului sanitar al Corpului I Armată¹³.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Funeraliile lui Sică Popescu*, în *Adevărul*, nr. 15107, luni 3 aprilie 1933, p. 5-a.

Plecat seara din Craiova, trenul care a transportat sicriul generalului, familia și reprezentanții autorităților militare și civile din Craiova a ajuns în Gara de Nord din București sâmbătă dimineața, la ora 09:00, vagonul mortuar fiind tras în fața Salonului Regal. La ora 09:30, un grup de ofițeri din Corpul I Armată a ridicat sicriul și l-a așezat pe afetul de tun, în prezența a mii de bucureșteni. În asistența din

gară erau prezente numeroase personalități, precum: mareșalul Constantin Prezan, fost șef al Marelui Cartier General în Primul Război Mondial, generalul Nicolae Samsonovici, ministrul apărării, generalii Olteanu, Manu, Angelescu și Gorsky, inspectori generali ai Armatei, generalul Racoviceanu, generalii Constandache, Irimescu, Florescu, Sichitiu, Niculeanu, Micioara, Filip, Ilcuș, Motaș, Argeșanu etc. Au fost prezenți delegați din Ministerul Apărării Naționale, Corpul II Armată, Corpul III Armată, Corpul Vânători de Munte, Școala Superioară de Război, Arsenalul Armatei, Pirotehnica Armatei etc. Pe peronul gării a fost săvârșit un serviciu religios de către preotul Inocențiu Ștefănescu, confesorul Garnizoanei București, alături de preoții Georgescu, Rădulescu-Orlea și Vintilescu, precum și diaconul Constantinescu, cu toții de la parohii bucureștene. În piața Gării de Nord au fost date onorurile militare, de către o companie cu drapel și muzică din Regimentul 2 Vânători gardă, o companie din Regimentul 25 Infanterie, o companie din Regimentul 1 Transmisiuni, o baterie de patru tunuri din Regimentul 2 Artilerie și un escadron din Regimentul 9 Roșiori. Cereemonialul militar a fost comandat de către generalul Marțian, directorul liceelor militare. La așezarea pe afet a sicriului a dat onorul militar o companie din Regimentul 9 Vânători. Cortegiul funerar a fost deschis de trei colonei purtând pernele cu decorațiile defunctului general, urmând apoi clerul,

trăsura purtând coroanele, apoi 16 coroane purtate de soldați, afetul de tun cu sicriul, asistența și trupele din garnizoană. Lentele au fost ținute de către generalii Paplica, Jiteanu, Schmidt și Grossu, asistați de coloneii Protopopescu, Glatz, Gh. Popescu și Georgescu-Pion. Cortegiul funerar a străbătut capitala pe traseul Gara de Nord – Bulevardul Goleșcu – Strada Știrbei Vodă – Strada Ion Câmpineanu – Calea Victoriei – Cheiul Dâmboviței – Bulevardul Regina Maria – Strada 11 Iunie – Strada Cuțitul de argint – Calea Șerban Vodă. La Cimitirul Bellu s-a oficiat serviciul funerar, apoi generalul Sică Popescu a fost înmormântat cu ultimele onoruri date de către o companie cu drapel și muzică¹⁴.

În Parlamentul României, numele generalului Sică Popescu a continuat să fie menționat în lunile următoare ale anului 1933, apoi și după un an și jumătate de la moartea sa, tot cu ocazia investigațiilor comisiei „afacerii Skoda”, când inclusiv văduva sa, Ana Popescu, a fost chemată pentru unele declarații.

Unul dintre cei care l-au apărât a fost ministrul țărănist Virgil Madgearu, eminent profesor universitar și economist al vremii, altfel acuzat și el de către opoziție de implicare în afacerea amintită. Madgearu a arătat că „a știut din primul moment că acuzațiunile ce i se aduceau încă de acum doi ani generalului Sică Popescu erau nejustificate” și că în scrisoarea către reprezentantul uzinelor Skoda, generalul se referea la subscrierea de către cehoslovaci la obligațiunile Creditului Agricol și nu la vreo mită. El, Madgearu, prevenise încă de doi ani cercurile militare și politice că generalul Sică Popescu era victima unor calomnii și că înaintase un memoriu ministrului apărării, Ștefănescu-Amza, dar nu se luase vreo măsură¹⁵.

Tot în Parlament, mareșalul Prezan a declarat despre cel dispărut că „acest om a fost un ostaș foarte cinstit”¹⁶, numai cuvinte de laudă având și generalii Cihoski, Condeescu, Mărdărescu ș.a. În toamna anului 1934, fostul ministru de război din perioada încheierii contractului Skoda, generalul

¹⁴ Înმormântarea generalului Sică Popescu, în *Adevărul*, Anul 47, nr. 15108, 4 aprilie 1933, p. 5-a.

¹⁵ Audiența generalului Sică Popescu la d. g-ral Samsonovici, în *loc. cit.*

¹⁶ *Unirea poporului*, Anul XV, Blaj, Nr. 14, la 9 aprilie 1933, p. 4.

Cihoski a apărut memoria fostului său colaborator, pe care l-a prezentat ca extrem de cinstit și de conștiincios, precizând că el, ca ministru, a pus întotdeauna „un preț foarte mare pe tot ceea ce i-a raportat generalul Sică Popescu”¹⁷.

Este cert că generalul Sică Dumitru Popescu a fost un nume important în armata României interbelice. Implicat în „scandalul Skoda” prin natura funcției pe care o avea în Ministerul de Război, alături de mai cunoscutul general Henri Cihoski, ale cărui merite excepționale în cea mai însemnată victorie din istoria românilor, Mărășești (1917), încă așteaptă recunoașterea națiunii române, generalul Popescu a căzut victimă intrigilor din politica românească a epocii. Poate cel mai bun necrolog i l-a făcut ziarul *Adevărul*, în perioada tragicului său sfârșit consemnând: „Apărarea națională a suferit o mare pierdere, căci a dispărut un general, despre care toți camarazii săi, cari au avut competența și posibilitatea de a-l cunoaște și cari au rămas consternați de gestul său, afirmă că a fost o mare valoare militară, cum permit și profanului să creadă strălucitele studii pe cari defunctul le-a făcut, fiind și în străinătate, totdeauna printre primii din promoția sa”¹⁸.

O certitudine asupra personalității generalului Sică Popescu este că a murit sărac, deși făcea parte din elita generalilor români ai vremii și ocupase funcții importante în stat. Afirmările sale din scrisoarea către soție s-au dovedit adevărate, în timp. În septembrie 1934, colonelul Aldea a menționat în fața comisiei parlamentare că starea materială a văduvei generalului era precară¹⁹. Ana Popescu a declarat și ea în fața comisiei că soțul o lăsase cu datorii și că „mie mi s-a pus sechestru în anul acesta, pentru 9.000 de lei, chirie neplătită”²⁰.

Astăzi, generalul Sică Dumitru Popescu odihnește în Cimitirul Bellu, într-un mormânt acoperit cu pământ, lângă zidul dinspre Calea Șerban-Vodă al cimitirului civil, îngămădit de alte morminte și cu o cruce simplă la capăt. Pe cruce, o fotografie din jurul anului 1930 îl arată în civil, alături de soție. Pe soclu, o placă de marmură albă menționează pe cei înmormântați acolo: „G-ral Sică D. Popescu, †1933, Ana G-ral D. Popescu †1957, Niculae Bălan †1952, Eugen Bălan 1904-1968”²¹. A doua placă de marmură înfățișează fotografia în uniformă a generalului Sică Popescu și cuvintele pe care le-a cerut scrise, cu limbă de moarte: „Aici se odihnește un om corect, dar care nu a putut trăi din cauza invidioșilor și mizerabililor. General de divizie D. Popescu, Craiova, 28 III '933”.

¹⁷ *Ancheta în afacerea Skoda*, în *Dimineața*, Anul 30, No. 9964, 24 septembrie 1934, p. 8.

¹⁸ *Adevărul*, No. 15105, sâmbătă 1 aprilie 1933, p. 1.

¹⁹ *Ancheta parlamentară în afacerea Skoda*, în *loc. cit.*

²⁰ *Ancheta parlamentară în afacerea Skoda*, în *Universul*, Anul al 51-lea, nr. 265, vineri 28 septembrie 1934, p. 7.

²¹ Cei doi sunt fiii din prima căsătorie a Anei Popescu, cu un ofițer din Tecuci, Bălan, căzut în Primul Război Mondial, în bătălia de la Turtucaia. Eugen Bălan a devenit inginer și a fost o mare speranță a literaturii române, primind în 1943 Premiul Societății Scriitorilor Români, pentru romanul *Într-o duminică de august*, publicat în 1941.

Ilie Lazăr: erou al Maramureșului și personalitate a vieții politice interbelice

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Maramureșul este un ținut plin de respect și admirație pentru eroii săi, unul dintre aceștia fiind Ilie Lazăr – cel mai cunoscut și important om politic al Maramureșului interbelic, cel care și-a ridicat singur monumentul aducerii aminte, „pe care avem datoria de a-l îngriji pentru a rezista uitării”, cum îndemna academicianul Alexandru Surdu în *Monumente pentru Eroii Culturii Române* (Editura Contemporanul, București, 2018, p. 121), cu referire la cei care lasă ceva în urma lor.

Personalitate marcantă în viața culturală și politică a Maramureșului, și nu numai, Ilie Lazăr, doctor în drept (a absolvit Academia de Drept de la Oradea), cu studii de economie la Viena și devenit mai târziu avocat, se numără între acei oameni care au lăsat urme adânci prin locurile pe unde au trecut. Participa la întruniri, la consfătuiri sau serate, unde vorbea despre drepturile românilor sau distribuia broșuri editate de ASTRA.

S-a născut la data de 12 decembrie 1895 (în familia Maria și Andrei Lazăr din Giulești) și a urmat cursurile școlii primare în sat, apoi a studiat la Liceul Piarist din Sighet și la Liceul de Stat din Lugoj. Inițial, s-a înscris la Facultatea de Drept în Cluj, de unde este nevoit să se transfere, din cauza sovinișmului profesorilor unguri; este mobilizat în armata ungară și urmează o școală de ofițeri la o unitate de honvezi din Lugoj, după care este trimis pe frontul din Galiția, de unde, la un moment dat, dezertează. A fost căsătorit cu Maria Urdea (fiica subprefectului dr. Gheorghe Urdea din Satu Mare), stabilită în Mănăstur – azi Copalnic Mănăstur, iar în urma acestei căsătorii a rezultat o fată – Lia Lazăr Gherasim (căsătorită fiind cu Ioan Gherasim, fost elev al Liceului

„Sfântul Vasile cel Mare” din Blaj, condamnat la ani grei de pușcărie, pentru manifestări religioase greco-catolice), elevă la Școala Centrală de Fete din București și exclusă din facultate din cauza politicii făcute de tatăl său, precum și un nepot, Ionuț Lazăr-Gherasim, cunoscut pentru lunga sa carieră politică în județul Maramureș și la nivel național și care trăiește la București. Acesta a fost ales deputat de Brașov în legislatura 1996-2000 din partea Convenției Democratice. Anterior, Ionuț Lazăr-Gherasim a ocupat, după 1989, funcția de șef de cabinet al lui Corneliu Coposu, fost, la rândul său, șef de cabinet al lui Iuliu Maniu. Bunicul lui Ilie Lazăr, Vasile Lazăr, preot și licențiat în drept, protopop greco-catolic al Sighetului, descindea din șapte generații de preoți ai Bisericii Române Unite, din istoricul Maramureș, adevărați ziditori de școli și biserici. Mama aparținea familiei Ivașcu din Apșa de Jos, iar tatăl său, Andrei Lazăr din Purcăreț, din Chioar, absolvent al Academiei de Drept din Oradea, ambele familii fiind înnobilate în secolul al XVI-lea.

Într-o perioadă de puternice frământări istorice, cu adânci reverberații politice de o parte și de alta a Arcului Carpat, în sufletul fiecărui român exista credința în împlinirea destinului românesc – Unirea – a cărei realizare s-a împlinit la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia și la care Ilie Lazăr¹ a fost reprezentantul ales al maramureșenilor din plasa Șugatag în Marea Adunare Națională, organism legislativ reprezentativ al tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, cel care a adoptat hotărâ-

¹ *Maramureșul și Marea Unire. Crestomație de texte și documente 1918-1919*. Ediție îngrijită de Mihai Dăncuș și Gheorghe Todincă. Muzeul Maramureșului. Tipografia Minedit SRL Sighetu Marmăției, 1 Decembrie 1998.

rea privind Unirea Transilvaniei cu România. Ilie Lazăr a fost cel mai tânăr semnatar al Actului „Unirii” de la 1 Decembrie 1918.

Unirea înseamnă împlinirea unui destin, prin care Transilvania s-a unit cu România după o mie de ani de viață încătușată, de intoleranță și opresiune, act prin care românii și-au regăsit libertatea. Istoricul Nicolae Iorga afirma că „poporul român este un popor născut în libertate, trăit în libertate și a cărui condiție de libertate este elementul primordial și absolut pentru viață – *Sol lucet omnibus* (soarele luminează pe toți)”. Până la Marea Unire, lupta românilor de pe ambele versante ale Carpaților avea un singur țel: să mențină nealterată ființa românilor pentru a rezista cu toată energia împotriva opresiunilor maghiarilor. De altfel, aceștia, prin contele Ștefan Bethlen, aclamau în 1907: „Acum ori niciodată!”, iar Dezideriu Banffy, în același an, respingea orice idee de compromis împotriva oricărei soluții tranzacționale în chestiunea naționalităților, fapt pentru care tot el își manifesta opinia prin care sublinia: „Noi avem un stat maghiar, național și unitar, pe când naționalitățile voiesc un stat poliglot, cu drepturi egale pentru toate naționalitățile” – *providentia mutori non protest* (providența nu poate fi schimbată).

Unirea românilor înseamnă, practic, împlinirea unui vis și a unei speranțe, în care Transilvania își făurise idealuri mai apropiate, mai modeste și mai lesne realizabile.

La înfăptuirea actului premergător unirii, Ilie Lazăr și-a adus contribuția și într-un alt mod, participând activ la războiul de întregire a României, respectiv la eliberarea orașului Cernăuți, unde a fost primul care a ridicat drapelul românesc pe turnul Primăriei, după 174 de ani, episod pe care acesta îl consemnează în volumul de memorii *Amintiri*, apărut la Editura Academiei Române, în anul 2000.

Ulterior, după ce a dezertat din armata austro-ungară, a participat, cu trupele de moldoveni, la eliberarea orașului Sighet, fiind considerat un erou român. Între anii 1919 și 1922 își continuă studiile la Cluj, unde obține titlul de doctor, fapt în virtutea căruia este angajat în administrația Satu Mare. Începând cu 1923, la solicitarea lui Iuliu Maniu, Ilie Lazăr se stabilește în București, unde activează în rândul Partidului Național din Transilvania, iar din anul 1926, după fuziunea cu Partidul Național Țărănesc, se implică activ în reformarea partidului, devenind colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu (gardă de corp), deși, ca temperament era opusul mentorului său: „Întreaga sa activitate politică a fost expresia unui permanent exercițiu de admirație față de Iuliu Maniu, dar conștient să-și formeze și să-și mențină o puternică personalitate politică pentru formarea unei opoziții față de liberali”².

Pe plan politic, începând cu 1928, a fost ales deputat din partea Partidului Național Țărănesc, reprezentând în mai multe legislaturi Maramureșul în Parlamentul României, fiind un luptător activ împotriva legionarilor, a exceselor emenate de dictatura antonesciană și apoi a comunismului. S-a remarcat ca un mare om politic, atât prin acțiunile culturale, prin discursurile sale în Parlament, cât și prin legătura constantă cu oamenii, vizitând numeroase sate și având întâlniri cu locuitorii acestora. A activat alături de Corneliu Dinu Brătianu și Iuliu Maniu pentru scoaterea României din cel de-al Doilea Război Mondial și s-a declarat un opozant al dictaturii lui Carol al II-lea, fiind arestat de Poliție și ținut sub pază la Mănăstirea Turnu.

Ilie Lazăr a marcat viața politică românească și s-a implicat cu consecvență, atât în cea a Maramureșului interbelic, cât și în evenimentele de după 1945, fiind un reper moral incontestabil. Deși oficial Transilvania a trecut sub administrație românească la 9 martie 1945, Maramureșul încă făcea obiectul unor proiecte de alipire la URSS. Abia după numirea prefectului român venit de la Cluj, Iulian Chitta, începe procesul de reintegrare în cadrul României. Centrul de putere al mișcării țărăniste l-a constituit plasa Șugatag, cu localitățile Giulești, Călinești, Berbești, Cornești, plasa Iza cu Ieudul și plasa Sighet cu Săpânța. Venirea lui Ilie Lazăr, în aprilie 1946, înalt demnitar din partid, a produs emulație, dar regimul instaurat de comuniști prin fraudă electorală a însemnat trecerea la măsuri dure împotriva tuturor celor care încercau să pună în discuție autoritatea și legitimitatea noilor structuri.

Anii de „democrație populară” au însemnat răsturnarea unui sistem de valori politice, culturale și morale cu implicații directe în structurarea pe baze noi, a unor noi grupuri elitare, motiv pentru noii guvernanți ai României să înceapă procesul de lichidare a vechii elite și de înlocuire a acesteia cu cadre loiale. Față în față cu „omul politic nou” stătea „omul vechi”, a cărui personalitate îl plasa în antiteză cu calitățile nou promovate. Păcatele lor capitale erau: educația, profesia, ocuparea unor funcții de conducere sau poziții ce puteau influența opinia publică. Ei erau preoți, profesori și învățători, avocați, ofițeri sau țărani înstăriți.

² D. Radosav, *Ilie Lazăr – Amintiri*, Fundația Academia Civică, 2000, p. 13.

După anul 1945, în urma alegerilor viciate de către comuniști, Ilie Lazăr este condamnat, la 27 mai 1946, la șapte luni de închisoare pentru omisiunea denunțării unui complot în procesul „Mișcării Naționale de Rezistență”; este arestat din nou la 14 iulie 1947, în timp ce încerca să părăsească țara, alături de alți fruntași ai Partidului Național Țărănesc.

La data de 12 noiembrie 1947 este condamnat la 17 ani de închisoare și trecut prin penitenciarele de la Galați, Sighet (unde a stat cel mai mult), Râmnicu Sărat și prin taberele de muncă de la Culmea și Periprava, din care 10 ani a stat singur în celulă. Inițial, a fost încarcerat pentru 12 ani la Galați, fiind transferat la data de 15 august 1951 în lotul Iuliu Maniu la Închisoarea de Maximă Siguranță de la Sighet; a fost condamnat, de asemenea, la 5 ani de degradare civică, la confiscarea averii și plata a 50.000 de lei cheltuieli de judecată.

Din anul 1955 este transferat la închisoarea de la Râmnicu Sărat, iar după expirarea celor 12 ani de închisoare este transferat la Lagărul de Muncă Periprava din Delta Dunării și condamnat la alte 72 de luni de muncă forțată, fiind eliberat abia la data de 9 mai 1964. După liberare, i s-a stabilit un domiciliu forțat în Cluj, iar orice încercare de a ajunge la București a fost sortită eșecului. A beneficiat de pensie de la statul Israel, fiind recompensat pentru că a salvat de la moarte 30 de evrei, decesul survenind la 6 noiembrie 1976 la Cluj-Napoca, la vârsta de 81 de ani.

Pe plan politic, se cunoaște că a fost membru marcant al Partidului Național Țărănesc, membru în Delegația Permanentă, alături de fruntașii țărăniști Aurel Dobrescu, Pantelimon Halippa, Ion Hiduță și alții, dar și șeful organizației Partidului Național Țărănesc din Maramureș, numit „vrednicul și neînfricatul stegar al lui Iuliu Maniu”, fiind cel care își aroga șefia ramurii din acest județ „curat țăărănesc” până în 1946. A fost temut și de comuniști, dovadă fiind cele 20 de volume existente în arhivele Securității, însumând 7.296 file (note informative, de filaj, rapoarte, sinteze, planuri de măsuri, interceptări) și faptul că după punerea în libertate i s-a interceptat zilnic telefonul timp de 12 ore în locuința sa.

Ilie Lazăr a purtat o importantă corespondență cu Corneliu Coposu, care îl credita la 28 noiembrie 1971 cu considerație, afecțiune și admirație, numindu-l „personalitate proeminentă care a onorat în mod necontestat viața politică și lupta democratică între cele două războaie mondiale, adăugând eroismului dovedit și un caracter care a provocat rafale de persecuții și nedreptăți, dar care a impus, în același timp, și un respect”.

Pe parcursul vieții a suportat lovituri nedrepte și a avut parte de suferințe care, îl loc să-l demoralizeze, l-au întărit în credință. S-a menținut pe linia mentorului său, Iuliu Maniu, de care nu s-a dezis niciodată, oricât de crunte au fost schingiuirile și presiunile din închisorile comuniste. A fost un om adevărat, cu un caracter puternic, având o fire impulsivă, fiind franc cu prietenii și neclintit în convingeri cu adversarii politici, cu șefii și gardienii închisorilor în care a fost deținut de comuniști.

Nu și-a renegat niciodată trecutul politic, fapt care reiese din memoriile sale și din volumul doamnei Andreea Dobeș, *Ilie Lazăr. Consecvența unui om politic* (Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006), în care se subliniază că „după 1964 a fost un lider al Partidului Național Țărănesc, cunoscut de toată lumea, trecut pe care nu îl putea schimba în eventualitatea unei eliberări din detenție; și nu ar fi stat cu mâinile în sân, chiar de ar fi avut o sută de vieți, pe toate le-ar fi închinat acestui neam, prima fiind reorganizarea partidului”.

În volumul *Maramureșul și Unirea. 1918* din 1968, semnat de Valeriu Achim, Vasile Căpâlnean, Trofin Hăgan și Ion S. Mureșan, se vorbește despre activitatea lui Ilie Lazăr, cel care a pus steagul românesc pe turnul Primăriei din Cernăuți, moment de care își amintește însuși Ilie Lazăr: „l-am înfipt pe turnul primăriei împreună cu tânărul Nicoară”.

Ziaristul american Reuben H. Markham, care l-a însoțit pe Ilie Lazăr în campania electorală din 1946 în mai multe județe din Ardeal, în cartea sa *România sub jugul sovietic* (Boston, 1949; Fundația Academiei Civice, București, 1996), îl compara pe Ilie Lazăr cu părinții revoluției americane și îl descrie ca fiind „frumos, plin de viață, cu o înfățișare de erou romantic [...], unul dintre cei mai buni agitatori politici pe care i-am cunoscut, având un fel foarte simplu de a purta o discuție cu mulțimea, așa încât ascultătorii aveau impresia că sunt așezați împreună cu el, în jurul unei mese, discutând de la egal la egal cu un erou faimos”.

Andreea Dobeș, în volumul amintit – lucrarea sa de doctorat – și în alte studii îi descrie cu pasiune și obiectivitate viața. În acest context, aflăm că în 1931 Partidul Național din Transilvania, filiala Maramureș, formată din foștii parlamentari (Gavrila Iuga, Ion Bîlțiu-Dăncuș, Vasile Filipciuc și Simion

Balea), l-a prezentat inclusiv în coloanele publicației fidele mișcării și politicii țărăniste *Maramureșul* ca fiind „cel mai indisciplinat membru, întotdeauna lucid în contre cu organizația de partid, silindu-i pe cei din conducere să adopte ca semn electoral «roata cu spițe»”. Cu o parte dintre aceștia, Ilie Lazăr poartă discuții contradictorii începând din 1928, când ajunge deputat, fapt pentru care în octombrie 1929 fondează, în calitate de director, publicația periodică *Acțiunea maramureșeană*, în care publică articole și poartă polemici cu adversarii politici.

În ziarul din 19 martie 1931, dizidenții au publicat un articol ironic la adresa lui Ilie Lazăr, afirmând că „este singurul care dă cu pumnul în masă, singurul adevărat român ieșit din ciubote, dar iubitor de opincă, singurul dezrobitor al Maramureșului, unicul patriot român de la naștere, singurul artist, cântăreț, dansator al partidului etc.”.

Pe perioada șederii la Lugoj a luat contact cu mari personalități ale vremii care promovau idealul ardelenesc – Valeriu Braniște, Episcopul Iuliu Hossu, Izidor Pop, Coriolan Brediceanu și alții, adevărați luptători pentru dezrobirea Ardealului.

În ultima parte a vieții a lucrat la un volum de memorii, publicat abia postum, precum și la o istorie a Maramureșului.

Maramureșul – vatră a dacilor liberi, care își revendică un trecut glorios de mândrie și nesupunere – ca entitate istorico-administrativă este locul din care oamenii pleacă adesea spre alte lumi, dar se reîntorc de fiecare dată acolo unde simt că le este originea, pentru că pe drumuri îi poartă dorul cu înfinită ipostaze – dorul cunoașterii, dorul de dragoste, „dorul dor”, cum spunea Lucian Blaga.

Cu sprijinul Muzeului Maramureșului din Sighet, casa în care a copilărit Ilie Lazăr a devenit Casa Memorială „Dr. Ilie Lazăr”, iar bustul lui Ilie Lazăr s-a întors acasă, fiind dezvelit în anul 1999 în fața Primăriei Giulești.

Casa Memorială „Dr. Ilie Lazăr”

Sub semnul unei luminoase comuniuni duhovnicești și culturale: arhiepiscopul Justinian și părintele Nicolae

Dr. Florian ROATIȘ

Baia Mare

Paradoxal, până în 1988, la 40 de ani, vizitasem mănăstirile din nordul Moldovei (Voronet, Putna, Văratec, Neamț etc.), unele de două, altele de trei ori, ba am trecut și pe la Cozia și Tismana, dar Mănăstirea „Sfânta Ana” din Rohia, deși în proximitate, îmi era cvasi-necunoscută.

Mi-a fost dat să ajung în mica, pe atunci, mănăstire în dimineața zilei de 2 aprilie 1989, după ce cu o seară înainte aflasem, absolut fortuit, că aici va avea loc prohodul lui N. Steinhardt. Nu știam, abia atunci am aflat, că scriitorul cu nume ciudat, ale cărui eseuri le citeam în revistele de cultură (*Steaua* și *Viața Românească*, îndeosebi) cu mare interes și profit intelectual, datorită mai ales stilului elevat și bogăției de referințe, era viețuitor al mănăstirii. Cu atât mai puțin despre covârșitoarea transformare identitară și de credință pe care o trăise în închisoare și apoi, până la sfârșitul vieții. Eram impresionat de prezența lui Alexandru Paleologu și Mihai Șora, dar mai ales de faptul că slujba era oficiată de P.S. Justinian Chira, episcopul-vicar de la Cluj-Napoca. Nu știam ce relație a fost între arhieru și N. Steinhardt, pe care, în predica sa, l-a numit „un israelit fără vicleșug”, și nici cât de fericit a fost evreul botezat și apoi devenit monah, datorită întâlnirii cu Hristos într-o celulă de la Jilava.

Dar atunci, în acea zi de început de primăvară a anului 1989, când lacrimile celor veniți din toate zărrile se amestecau firesc cu lacrimile naturii, prezență anonimă printre cei care-l conduceau pe ultimul drum, nu-mi închipuiam că peste doar doi ani, fascinanta sa mărturisire a lui Hristos, *Jurnalul fericirii*, un veritabil manuscris de sertar, va deveni cea mai citită carte a deceniului cu care se încheia secolul. I-am urmărit cu pasiune viața, așa cum apărea din mărturisiri și din corespondența sa, din evocările și cărțile celor care l-au cunoscut, ba mai mult, am devenit unul dintre fericiiți componenți ai colectivului care a editat, la Editura Polirom, opera integrală, în 22 de volume, a scriitorului-monah.

Așa am aflat, printre multe altele, despre trainica și luminoasa legătură de credință și culturală dintre Steinhardt și arhiepiscopul, astăzi de vrednică amintire, Justinian Chira.

Cunoscând dorința prietenului său de a-și completa mutația ontologică operată prin botezul creștin în închisoare – aceea de a se integra într-o mănăstire¹ – și știindu-l pe scopul Justinian Chira, aflându-se la Cluj-Napoca în toamna anului 1973, Constantin Noica i-a solicitat ierarhului primirea lui Steinhardt în Mănăstirea Rohia, vizitată de el în anul anterior și considerată loc potrivit pentru acesta. Având acceptul curajosului ierarh, întors la București, Noica îl va trimite pe Steinhardt, însoțit de Iordan Chimet, să vadă mănăstirea pe care „i-a găsit-o”!

Ajuns la Rohia, Steinhardt a urcat pe o potecă strâmtă și abruptă spre mănăstire, de fapt un săracăcios schit atunci, unde, în pofida oboselii și a dubiilor care-l frământau,

Justinian Chira

¹ Prudent la început, întrucât trăia tatăl său, ferm după moartea acestuia în 1967, Steinhardt își va căuta locul într-o mănăstire. Chemat de către arhimandritul Mina Dobzeu, cel care-l botezase în închisoare, la Mănăstirea „Sfinții Petru și Pavel” din Huși, nu fusese acceptat de ierarhul locului din cauza statutului său de fost deținut politic. La Cozia, unde ar fi fost primit, a refuzat el, căci i se părea un loc prea gălăgios, prea frecventat de turiști.

a fost copleșit de o atmosferă „de basm și de vis” care i-a amintit titlul cărții lui Alphonse de Châteaubriant, *La Réponse du Seigneur* (Răspunsul Domnului), declarând că este locul de el căutat². A fost întâmpinat cu multă bunăvoință de către Serafim Man, noul stareț, care-l înlocuise pe Justinian Chira, înscăunat episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului cu câteva luni înainte, fiind, în cele trei zile cât a stat acolo, fermecat și cucerit „fără zăbavă și rezerve”, de loc și de oameni. Va reveni în sihăstria maramureșeană din 1973 până în 1980 de 2-3 ori pe an, pentru câteva zile sau săptămâni, atras tot mai mult de farmecul și dulceața ortodoxiei, dar și de rohieni, despre care a scris cu multă empatie și dragoste. Când trecea prin Cluj, cu treburi pe la Editura Dacia, îl căuta și pe P.S. Justinian Chira, pe care îl prețuia pentru credincioșia sa, ca și pentru marea dragoste pentru carte a acestuia, căreia i se datora înzestrarea cu mii de volume a bibliotecii mănăstirii din Rohia.

După câteva încercări eșuate, i s-a permis, în anii 1978-1980, să călătorească în Occident (în Elveția, Belgia și Franța), probabil autoritățile sperând că cel supravegheat în permanență de Securitate nu se va mai întoarce, având acolo rude și prieteni. În fiecare din cele două călătorii se va opri timp de o lună la mănăstirea benedictină din Chevetogne (Belgia), într-o atmosferă de rafinat ecumenism, înainte de a se întâlni cu Aristide Steinhardt și Emanuel Neuman (în Belgia) și cu Eliade, Cioran, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca și alții (la Paris).

Cucerit de modul sincer și expresiv în care își trăia credința, superiorii mănăstirii i-au propus să rămână la Chevetogne și să devină călugăr catolic. Steinhardt se atașase însă definitiv de mica și izolată mănăstire din Țara Lăpușului, iar rămânerea acolo ar fi însemnat, în plus, o trădare a credinței ortodoxe și a neamului românesc care-l acceptaseră fără aprehensiuni, în pofida statutului său de evreu și fost pușcăriaș.

Faptul că purta deja Rohia în suflet și că alesese mănăstirea al cărei viețuitor se dorea rezultă din scrisoarea adresată de Steinhardt, de la Chevetogne, în cea de-a doua ieșire în Occident, episcopului Justinian Chira, pe care o redăm aici în întregime, fiind inedită³:

31 oct. 79

Prea Sfințite,

Părintele Abate al mănăstirii cisterciene de la Orval (măreață, superbă) mi-a remis ca dar pentru P.S.V. o *Bible de Jérusalem*. E un volum mare și splendid. Știam, prin fr(atele) Ionică Popa, că doriți să aveți o astfel de Biblie. Nu îndrăznesc să încredințez poștei o atât de frumoasă și valoroasă carte. Prefer să v'o remit personal la înapoierea mea în țară.

Mă simt, aici, foarte fericit, înconjurat numai de amabilitate, prietenie și dragoste. Sunt și copleșit de atâta fericire⁴.

Dar nu uit că sunt ortodox, Român și că întru Duhul sunt al Rohiei!

Rămân, al P.S.V. devotat, recunoscător și smerit fiu duhovnicesc, cu adânc respect și dragoste întru Domnul Hristos,

Nicolae Steinhardt

Cu un an înainte, intuind tăria de caracter a părintelui Serafim, Steinhardt îi dezvăluise dorința fierbinte, avută încă din închisoare, de a intra în cinul monahal.

Revenit în țară la 1 aprilie 1980, după câteva luni, își va reitera intenția de a se călugări. Curajosul stareț al mănăstirii, Serafim Man, i-a îndeplinit dorința și încă în circumstanțe de excepție. Suferind de un cancer la laringe, se afla internat într-o clinică din Cluj-Napoca, cu puține speranțe de a depăși boala. Temându-se de sfârșitul iminent, dar și de faptul că nimeni nu va mai risca să călugărească un evreu, chiar convertit, pentru a-și ține promisiunea făcută, s-a deplasat la Mănăstirea Rohia, pentru a participa la hramul din 15 august 1980. A doua zi, seara târziu, după ce miile de credincioși care au asistat la slujbă părăsiseră mănăstirea, secondat de părinții Nicolae Leșe, Antonie Perța și Emanoil Rus, l-a tuns în monahism pe Steinhardt. Ceremonia a avut loc cvasisecret, fără public, pentru ca Securitatea, aflată

² A se vedea textul „Aflarea Rohiei”, publicat în *Telegraful român*, Sibiu, nr. 3-4, 1987, acum și în N. Steinhardt, *Varia*, Editura Polirom/Mănăstirea Rohia, vol. 2, 2019, pp. 360-363. Redactorul *Telegrafului...* a crezut că Steinhardt a greșit autorul și l-a înlocuit pe Châteaubriant cu mai cunoscutul François René de Chateaubriand, autorul *Memoriilor de dincolo de mormânt*, fapt care l-a necăjit peste măsură pe Steinhardt.

³ Intrată recent în Arhiva Mănăstirii Rohia.

⁴ Despre atmosfera de la Chevetogne, Steinhardt îi va relata mai pe larg, peste o săptămână, bunului său prieten Theodor Enescu în scrisoarea din 8 noiembrie 1979, regisabilă în N. Steinhardt, *Corespondență*. Ediție îngrijită de George Ardeleanu, Iași, Editura Polirom, vol. 2, 2021, pp. 69-71.

permanent pe urmele „Scriitorului”⁵, să nu prindă de veste și să nu spulbere visul nutrit de acesta încă de la primirea botezului⁶. Pentru călugărire, trebuiau obținute aprobări peste aprobări, atât de la Arhiepiscopie, cât și de la Departamentul pentru Culte. Iar pentru Steinhardt, evreu încreștinat, cu statutul de fost pușcăriaș politic, călugărirea părea un lucru aproape imposibil de realizat. Reîntors, a doua zi, la Cluj-Napoca, părintele Serafim a trebuit să pledeze cauza lui Steinhardt în fața arhiepiscopului Teofil Herineanu și a episcopului Justinian Chira care, convinși și ei de calitatea morală și intelectuală a evreului ajuns într-o mănăstire ortodoxă din dragoste pentru Hristos, au aprobat călugărirea, actele necesare fiind întocmite ulterior. Să recunoaștem că, puși în fața faptului împlinit, cei doi ierarhi s-au dovedit nemători, inteligenți și, mai ales, binevoitori cu un „străin” ale cărui antecedente (etnice, religioase și politice) îndemnau mai degrabă la prudență. Astăzi suntem în măsură să apreciem la superlativ decizia lor, prin prisma consecințelor: Steinhardt a intrat „în ordine”, după expresia lui Noica, găsindu-și liniștea și fericirea în viața, chiar dacă „samuraică”, de la mănăstire, iar Rohia a devenit mai cunoscută și mai căutată datorită modelului de asceză lucrătoare oferit de activitatea și opera smeritului monah.

Starețul Serafim Man, de conivență cu P.S. Justinian Chira, l-a primit cu toate formele și rânduielele călugărești, Steinhardt depunând voturile noii sale poziții în mănăstire, respectiv jurămintele de sărăcie, de ascultare și castitate, trecând, datorită vârstei, peste obișnuitele trepte întru accederea la statutul de monah. Steinhardt a primit dreptul de a purta straiile călugărești doar în mănăstire, iar atunci când pleca la București, Cluj sau în alte localități, să îmbrace haine „civile”. De asemenea, i s-a permis să păstreze garsoniera din Capitală, necesară pentru deplasările sale la edituri și la medici.

Prima grijă a lui Steinhardt devenit călugăr a fost cea privind posibilitatea de a scrie și publica articole și cărți, care pentru el era o dorință obsesivă. Într-o discuție cu P.S. Justinian Chira, și-a mărturisit gândul care-l preocupa: după ce a îmbrăcat haina călugărească, mai are dreptul să scrie, ca și până atunci? Răspunsul arhierelui, care l-a bucurat nespus, a fost neașteptat, atât prin formă și tonalitate, cât mai ales prin libertatea acordată neofitului: să scrie cât mai mult și despre orice îl va inspira harul!⁷ Era o dovadă a aprecierii și încrederii de care se bucura deja scrisul lui Steinhardt, cunoscut de către nesățiosul cititor Justinian Chira! Între arhierul Justinian Chira, autodidact, dar cu o largime de orizont impresionantă și călugărul Nicolae, format în ambianța culturală interbelică a capitalei, s-a stabilit o trainică legătură, duhovnicească în primul rând, și spirituală. De multe ori în popasurile sale la Cluj, cu treburi pe la reviste (*Steaua* și *Tribuna*), la Editura Dacia sau vizite la prieteni (Virgil Bulat și familia Peicin, mai ales) Steinhardt îl căuta și pe arhierul său de suflet la Arhiepiscopie pentru confesiuni și discuții, îndeosebi religioase și literare. În evocările sale ulterioare, P.S. Justinian Chira va aminti cu o ușoară melancolie sfiala care-l cuprindea pe Steinhardt la întâlnirile lor și frustrarea resimțită datorită tăcerii acestuia, posesor al unei erudiții adevărate de textele publicate⁸.

Proaspătul intrat în cinul monahal a avut ocazia să-și arate admirația și prețuirea pentru episcopul său de suflet în 12 octombrie 1981, când, în urma ascultării (în mănăstire!) a unei emisiuni religioase la postul de radio „Europa liberă”, intrigat de neadevărurile puse în circulație în acea emisiune, i-a scris o scrisoare lui Noël Bernard, directorul departamentului românesc al respectivului post radiofonic⁹. Dintre acestea, două informații eronate puneau sub semnul întrebării, după Steinhardt, „seriozitatea” celor „difuzate de Europa liberă”. În esență, se afirma că arhiepiscopul Teofil Herineanu a murit, iar locul său ar fi fost ocupat de Episcopul Vicar Justinian Chira. În realitate, scria Steinhardt, este vorba de o mare eroare, întrucât arhiepiscopul Teofil Herineanu se afla chiar atunci la Mănăstirea Rohia¹⁰! Nemulțumirea monahului este prilejuită, mai ales, de criticile „aspre și acerbe” aduse în respectiva emisiune

⁵ Numele de cod al lui Steinhardt din 1972 (din 1966 până atunci avusese ca nume de cod „Ortodoxul”), pe care îl va purta până la moarte (de fapt, dosarul său a fost închis câteva luni mai târziu, anume în 13 iunie 1989).

⁶ Securitatea va afla relativ târziu de schimbarea de statut a lui Steinhardt la mănăstire. Chiar și prietenii săi (Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Sergiu Al-Gheorghe și alții), care îi cunoșteau intenția, au fost luați prin surprindere de rapiditatea cu care a devenit Steinhardt monah. Pe o carte de vizită, purtând data 1 septembrie 1980, Noica îi scrie deja *monahului*: „Un singur gând, frate Nicolae, părinte Nicolae, de la prietenul tău, care nu încetează să se mire cât de străni și minunate sunt căile Domnului! Cu nesfârșit drag, al tău Dinu N”. Vezi Arhivele Municipiului București, Pachetel IX, actul 57.

⁷ Vezi N. Steinhardt în *evocări*. Ediție îngrijită de Florian Roatiș, Iași, Polirom, 2012, p. 73.

⁸ Arhierul va compensa, într-un fel, frustrarea, prin lectura *Jurnalului fericirii*, cartea indimenticabilă a lui Steinhardt, adresându-i-se acestuia astfel: „Atunci când ne întâlnim noi doi, tu mai mult tăceai, mă priveai până în adâncul ființei, iar acum, prin această carte, tu îmi vorbești și eu te ascult, uluit și fericit”. Vezi N. Steinhardt în *evocări*, *op. cit.*, p. 78.

⁹ Trimisă prin intermediul lui Virgil Ierunca.

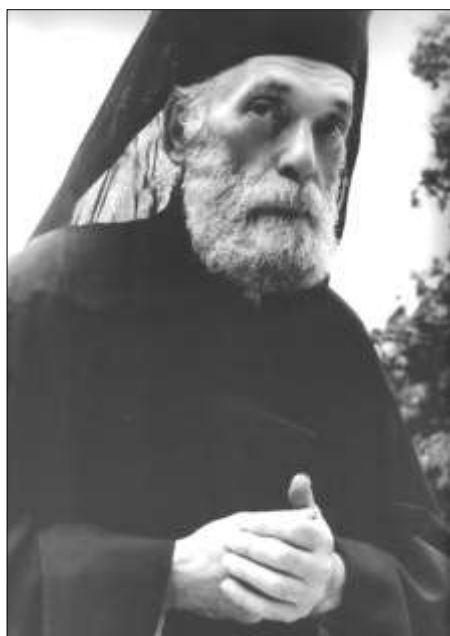
¹⁰ A se vedea N. Steinhardt, *Corespondență*, *op. cit.*, p. 433.

P.S. Justinian Chira, ultimul ierarh care ar merita un asemenea tratament, întrucât este „bine știut drept un cleric cu o viață de curăție absolută, modest, smerit, tolerant, însuflețit de spiritul ecumenic, necontaminat de pofta măririlor ori de servilism față de autorități”¹¹. În plus, este „un cărturar, un trăitor sincer al vieții creștine și un om de mare probitate morală”¹². A-l critica pe P.S. Justinian Chira pentru poziția luată față de cultele neoprotestante și de cultul greco-catolic este nu doar o eroare gravă, ci chiar o „boacănă”, întrucât acesta și-a apărut, pe bună dreptate, turma pe care o păstorește, nefind „un ortodox fanatic și intolerant, indiferent la necazurile altora”, ci, dimpotrivă, „un spirit larg, neexclusivist, un om bun, blând și amabil”¹³.

Fără a-și aroga „nici competența, nici autoritatea” într-o asemenea gingașă problemă, Steinhardt solicită ca într-o viitoare emisiune, „în numele realității și dreptății”, să se recunoască falsitatea informațiilor prin care „s-a adus un nemeritat prejudiciu prestigiului moral al unui ierarh cinstit”¹⁴.

Prețuirea episcopului-vicar Justinian Chira pentru proaspătul închinoviat la Rohia a sporit când, în urma celor două călătorii în Occident, a aflat că acesta a refuzat să rămână la Chevetogne sau la altă mănăstire străină, preferând Duhul Rohiei!

În anul 1985, P.S. Justinian Chira i-a dat monahului Nicolae ascultarea de a traduce cartea lui Henri Brémond, *L'Inquiétude religieuse* (vol. I, 1901, și vol. II, 1909). Acesta, ca un „smerit și devotat fiu duhovnicesc” al Prea Sfinției Sale, s-a achitat cu competența probată prin traduceri din deceniul opt trecut¹⁵ și într-un timp scurt, după cum reiese din corespondența dintre ei¹⁶. Două seturi de pagini cu

Nicu-Aureliu Steinhardt

traducerea sunt trimise de monah din spital de la Cluj (Clinica Medicală III), unde era internat (primele 137 pagini și, respectiv, paginile 138-248)¹⁷. Ultimele 100 de pagini le trimite de la Rohia, promițând o revizuire a traducerii¹⁸. Cartea nu a fost publicată, fapt deloc inexplicabil, având în vedere condițiile de atunci.

La moartea monahului (30 martie 1989), în pofida încercărilor șefului Departamentului Cultelor, Ion Cumpănașu, de a-l opri să meargă la înmormântarea unui „simplu călugăr”, P.S. Justinian Chira a fost prezent la Rohia, unde duminică, 2 aprilie 1989, după Sfânta Liturghie, în Altarul de Vară, a oficiat slujba înmormântării, cu un sobor de preoți și călugări, în fața unei asistențe numeroase. Erau prezenți câteva zeci de intelectuali din județele Maramureș, Cluj, Bistrița-Năsăud și din capitală (Alexandru Paleologu cu adolescentul Teodor, Mihai Șora, Sorin Dumitrescu și alții) și foarte mulți credincioși din zonă, care, scrie arhiepiscopul, îl iubeau pe părintele Nicolae căci „îi cucerise prin frumusețea și căldura cu care citea psalmii la strana din biserica mănăstirii, dar și cu predicile pe care le rostea în duminici și sărbători”¹⁹.

Omul sfințește locul, spune un proverb românesc. Dar și locul trebuie să însuflească oricât de puțină sfințenie!

Mănăstirea „Sfânta Ana” din Rohia, având ca gemenă micul schit construit pe un vârf de deal, în urmă cu o sută de ani, de către vrednicul de amintire Nicolae Gherman, preotul Rohiei, a rodit din huma sa alese flori duhovnicești precum Î.P.S. Justinian Chira, P.C. Serafim Man și P.S. Iustin Hodea – cu toții ocrotitori ai monahului Nicolae, un evreu care s-a vrut cu toată ființa român și ortodox, înnobilit cu opera sa literară și credința-i sinceră locul care a fost pentru el „Răspunsul Domnului”!

¹¹ *Ibidem*, p. 434.

¹² *Ibidem*. În sprijinul celor afirmate, Steinhardt îi propune drept martori pe „toți intelectualii români – de la Geo Bogza la Ioan Alexandru”.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 436.

¹⁵ Este vorba de cărți de Alain (Émile Chartier), Gaston Boissier, Robert Graves ș.a.

¹⁶ Cele câteva scrisori care ne-au rămas au un conținut exclusiv cultural, privind articole trimise de Steinhardt spre publicare la *Îndrumătorul bisericesc* al Arhiepiscopiei de la Cluj-Napoca sau mersul traducerii amintite.

¹⁷ Vezi scrisorile din 9 și 20 august 1985, în N. Steinhardt, *Correspondență*, op. cit., pp. 198-199.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 199-200.

¹⁹ Vezi N. Steinhardt în *evocări*, op. cit., p. 74.

Episcopul Vasile Moga, un ierarh al vremii sale. Activitatea culturală, pastorală și misionară*

Pr. dr. Mihai PETIAN

Sibiu

Vasile Moga s-a născut în Sebeș, Alba, în 1774 și a trecut la cele veșnice în 17 octombrie 1845 în Sibiu. A făcut studii la Gimnaziul evanghelic-luteran din Sebeș, Liceele romano-catolice din Alba Iulia și Cluj, la cel din urmă studiind și filosofia. A fost hirotonit preot celib în Sebeș, unde a păstorit între anii 1798 și 1810. Părintele Vasile Moga a fost propus și numit episcop al Ardealului în 1810; călugărit la Cruședol și hirotonit arhieru la Carloviț, în 23 aprilie 1811, a fost instalat în mod oficial în Biserica Ortodoxă din Cluj, apoi în 29 iunie 1811 se mută cu reședința în Sibiu.

La instalarea primului episcop autohton, cancelaria vieneză a fost mai atentă și exactă în specificarea titlaturii sale. În decretul de numire din 21 decembrie 1810 se precizează: Vasile Moga, episcop de rit grec neunit, din Marele nostru Principat al Transilvaniei. Denumire ce este respectată de episcop doar pe actele de uz extern, pe care o putem citi și pe crucea ce străjuiește mormântul din cimitirul de la Biserica din Groapă.

Ca român și patriot face excepție de la această regulă în conținutul documentelor interne bisericești, care nu erau verificate de autorități și nu erau raportate guvernului. Astfel, pe sfântul Antimis și în pastorale se intitula: Pravoslavnic Episcop al Marelui Principat al Ardealului, titlatură receptată pozitiv de preoți și credincioși.

La Sibiu va consolida poziția episcopiei prin achiziționarea în 1813 a unei case din strada Cisnădiei, în care va plasa reședința episcopală, Consistoriul și Seminarul preoțesc. La această faptă a participat și familia Goleșcu cu 100 de guldeni olandezi, familie apropiată lui Andrei Șaguna și care a avut un rol major în revoluția pașoptistă din Țara Românească și la făurirea României moderne.

În 1819 episcopul Vasile Moga a reușit să intre în cetatea Sibiului prin cumpărarea, nu fără opreliști, a caselor clerului, în centrul burgului, la trei clădiri distanță de comandoul austriac. Locație în care a trăit și mitropolitul Andrei Șaguna până în anul 1857.

Deși îngrădit de legile de stat, episcopul Vasile Moga a îndrumat cursul teologic de 6 luni și cel pedagogic de 6 săptămâni din Sibiu, precum și școlile populare din eparhie. A editat mai multe cărți de slujbă, de predici și pastorale în tipografii particulare din Sibiu, cum ar fi cea a lui Gheorghe de Clozius și a lui Ioan Barth.

A acordat burse unor teologi la Universitatea din Viena, cum ar fi Petre Gherman – protopop de Brașov, Ioan Popasu – episcop de Caransebeș și Sava Popovici din Rășinari, ultimul cunoscut pentru manualele și traduceri sale.

A trimis zeci de pastorale, clerului și credincioșilor.

În timpul episcopului Vasile Moga, candidații pentru posturile de dascăl țineau cursurile în așa-zisa Școală de normă, condusă de Gheorghe Haines, de Simion Jinariu, apoi de Moise Fulea, pe o perioadă de șase săptămâni, adică de la Duminică Tomii până la Rusali, cursuri în care se predă Scrierea, Citirea, Aritmetica, Catehismul, Cântarea bisericească, Tipic precum și Metodica.

Acest curs a încetat în 1838, când Guvernul din Transilvania i-a luat episcopului Vasile Moga dreptul de super inspecție asupra Școlilor ortodoxe românești, drept predat episcopului maghiar de Alba Iulia.

Situația cursului de preoție de șase luni a rămas neschimbată în timpul păstoririi episcopului Vasile Moga și după, până în 1846, când a fost numit Andrei Șaguna ca vicar general al eparhiei vacante. Cursurile acestea au creat generații de preoți și nu numai.

* Conferință ținută în 2 octombrie în sala Astra din Sibiu.

Ne gândim că primele Școli teologice din extra-Carpați au fost conduse tot de transilvăneni, unii formați de episcopul Vasile Moga, precum Nifon Bălășescu din Hașag, care a fost primul profesor la Seminarul din București și organizator al învățământului românesc din Dobrogea. Apoi, protopopul Radu Tempea de Brașov a fost primul profesor și director al Seminarului din Râmnic, iar Gavril Munteanu – primul profesor și director al Seminarului din Buzău, care a fost adus de mitropolitul Andrei Șaguna ca profesor și director al Gimnaziului Ortodox Român din Brașov. Toți aceștia puteau fi profesori în Sibiu.

Pe tărâm politic a militat pentru recunoașterea românilor ca a patra națiune în Transilvania și pentru acordarea de drepturi politico-sociale.

Episcopatul ierarhului Vasile Moga nu poate fi înțeles decât în contextul social-politic și eclezial din Transilvania înainte de momentul crucial al revoluției din 1848.

Se cunoaște faptul că Principatul transilvan a fost ocupat de austrieci în 1688 și integrat în Mo-

Episcopul Vasile Moga

narhia habsburgică în 1699, pe atunci scaunul mitropolitan de la Bălgrad fiind desființat. Cercurile imperiale de la Viena au considerat biserica ortodoxă din Transilvania schismatică de rit grecesc, conform expresiei Împăratului Iosif II. Ea a fost interzisă din punct de vedere instituțional și încorporată în cea romano-catolică, din punct de vedere ecleziologic, conform prevederilor florentine.

În mod practic, unirea cu Roma nu a fost deplină. O parte a clerului și o serie de comunități întregi, precum cele din Făgăraș, Brașov și Țara Bârsei, au respins unirea cu Biserica Romei și autoritatea episcopului unit și în lipsa unei ierarhii proprii au apelat la protecția canonică și la succesiunea sacramentală a arhierilor ortodocși din București, Râmnic, Suceava, Arad, Timișoara și Carloviț.

Cu toate acestea, față de jurisdicția mitropoliei de Bălgrad de până în anul 1700, eparhia Transilvaniei, restaurată parțial în 1761 și pe deplin în 1783, era mult mai restrânsă, căci pierduse unele zone din Maramureș, Satu Mare și Bihor. Aceasta și pe mo-

tivul distanțelor mari dintre limitele eparhiei și reședința episcopală, dublată de vacanțele lungi ale scaunului episcopal, datorită unor amânări intenționate a numirii unui nou episcop ortodox în Ardeal. A mai contribuit la această situație și numirea episcopilor de altă naționalitate de până la episcopul Vasile Moga, precum: Dionisie Novacovici, Sofronie Chirilovici, Ghedeon Nichitici și Gherasim Adamovici.

Curtea de la Viena avea un deziderat, acela de a promova unirea religioasă cu Roma. De aceea, la numirea episcopului Vasile Moga, Curtea a impus 19 condiții umiltoare cu obligația de a fi acceptate. Totodată, se stipula că actul de numire ca episcop este un act al grației imperiale și nu un drept de care se bucura Biserica Ortodoxă. De asemenea, se sublinia caracterul *nerecept* și condiția tolerată a Bisericii Ortodoxe, precum și obligativitatea de a-și stabili reședința acolo unde va porunci guvernul. Alte condiții: oprirea legăturilor cu Țara Românească și Moldova și expulzarea preoților și călugărilor care trec munții. Reducerea numărului preoților ortodocși și interzicerea opoziției față de cei ce doresc uniația.

Acum, urmărind două statistici, prima în urma recensământului austriac din 1766 și calculele istoricului și etnografului Benigni von Mildenberg, din 1837, situația românilor ortodocși din Transilvania arăta, am putea spune, reversul medaliei. Dacă în 1766 erau 685.000 români, 558.087 ortodocși și 127.080 uniți, în 1837 existau 1.351.000 români, dintre care ortodocși 800.000, iar uniți 551.000.

Din informațiile furnizate de Petru Maior în 1813 aflăm că protopopiate neunite erau în Ardeal 34. În timpul păstoririi episcopului Vasile Moga eparhia suferă o serie de rearondări, numărul protopopiatelor crește succesiv, de la 34 în 1913, la 37 în 1930 și la 40 în 1940.

Demne de menționat sunt memoriile episcopului Vasile Moga expediate Vienei în anii 1835, 1836 și Dietei Transilvaniei în 18 iulie 1837. În esență, se cerea recunoașterea românilor ca națiune politică, acordarea drepturilor cetățenești și participarea românilor în conformitate cu proporția numerică la alegerea deputaților pentru Dieta Transilvaniei, precum și dreptul de alegere a dregătorilor, înlăturarea

abuzurilor administrației civile în administrarea Bisericii, recunoașterea Bisericii Ortodoxe între Biserici-le recepte.

Mai existau și alt discrepante: dacă în dipticele Mitropoliei de Carloviț eparhia Transilvaniei era pe locul doi, în statistica oficială a imperiului austriac din 1844, publicată la Viena, în ordinea ierarhică eparhia Transilvaniei era pe locul nouă.

La memoriile episcopului Vasile Moga, Dieta Transilvaniei s-a mulțumit doar să ia act de cererile românilor și să amâne *sine die* discutarea și rezolvarea acestora. Dieta va găsi o soluționare abia în primăvara anului 1848, deci după 11 ani. Atunci, în mod curios, fruntașii sași au luat legătura cu mitropolitul Andrei Șaguna și cu alte personalități ale mișcării naționale, încercând să mijlocească o apropiere. Printre aceștia, în mod surprinzător, Johann Karl Schuler, autorul răspunsului din 1844 împotriva petiției episcopului Vasile Moga, pledează acum pentru înlăturarea prejudecăților reciproce și colaborarea pașnică a tuturor locuitorilor Pământului crăiesc, pe baza echității cetățenești și a drepturilor comune.

Motivul acestei schimbări este mărturisit de Schuler într-o pagină autobiografică, unde nota că, în timpul refugiului său în Țara Românească la Râmnic și București, a reușit să supraviețuiască greutății timpului cu ajutorul celor cu dragoste creștină. El mai spunea așa: „Marea revelație a acestei pribegii a fost descoperirea poeziei populare românești, pe care pe măsură ce o aprofundam, am început să o îndrăgesc mai mult”.

Evaluarea păstoririi episcopului Vasile Moga a fost întreprinsă încă din timpul vieții sale. Primele mărturii le avem în presa săsească. Cancelaria ardeleană, în raportul către împărat din 27 noiembrie 1845 și în ziarul ilustrat din Leipzig, arată activitatea sa într-un tablou pozitiv, prezentând, în mod general, moștenirea financiară pe care episcopul Vasile Moga a lăsat-o Bisericii Ortodoxe, la momentul trecerii într-o veșnicie.

Dacă ne este permis să precizăm într-un singur aspect focusul unei personalități cu o intensă încărcătură duhovnicească, umană și intelectuală, trebuie să recunoaștem că episcopul Vasile Moga se identifică cu misiunea sa. Misiune care se leagă strâns de cult, cultură și administrație, prin care a reușit, timp de decenii, să reziste în vremuri de constrângeri politice și religioase. Din pastoralele sale ai impresia uneori că se zbate în furtună, alteori poți privi ca în oglindă apele limpezi ale credinței.

A avut o mare chemare didactică, reușind să atragă și să antreneze generații de tineri. Vocație însoțită de nevoia și gustul confruntării directe cu diferitele poziții în marile teme istorico-religioase, în întâlniri și dezbateri adesea aprinse, dar totdeauna atent pregătite în argumente, cu mare respect, fără nicio eschivare, propunând un discurs articulat, întemeiat pe logică, pe date și documente, cu scopul de a circumscrie calitatea specifică a faptelor din punct de vedere istoric, în vastul context al culturilor în care s-au manifestat ele.

După o lungă păstorie de 34 ani, episcopul Vasile Moga s-a mutat la cele veșnice în 17 octombrie 1845. A fost înmormântat cu mult fast în cimitirul Bisericii Buna Vestire din Sibiu, la care a participat mult cler și popor din Țară.

Cred că astăzi este timpul ca pendulul să revină la punctul de echilibru. Este timpul să revenim cu ochii limpezi și creier liniștit, cu analiza fără tumultul pasiunilor partinice, la credința în Dumnezeu, care ne-a condus ca neam, ca pe Noe prin valurile vieții și ale istoriei.

Dualitatea vocației didactice a lui Lucian Blaga¹

Dr. Ion BUZAȘI

Alba Iulia

Ion Buzași

În legătură cu vocația și activitatea didactică a lui Lucian Blaga opiniile istoricilor literari sunt adeseori contradictorii. Neconcordanța acestor păreri provine dintr-o înțelegere diferită a activității didactice (catedratice) a unui profesor. Cei care susțin că profesorul trebuie să aibă o elocvență expresivă, oratorică și gestică adecvată se cred îndreptățiți să susțină că poetul *Nebănuitelor trepte* n-a avut vocație didactică. Dar cei care i-au fost apropiați sau studenți, mai ales poeții și eseistii din Cercul Literar de la Sibiu, au susținut că Blaga poate fi considerat tot atât de mare profesor ca și scriitorul sau filosoful. Aceștia amintesc două trăsături fundamentale ale profesorului universitar Lucian Blaga: claritatea și strălucirea stilistică a expunerii și obiceiul de a întreține după terminarea cursului discuții lămuritoare cu studenții.

Cartea Ancăi Sîrghie *Lucian Blaga – profesor și mentor* arată în prima parte că filonul didactic este o moștenire pe linie genealogică: Vasile Moga, primul episcop ortodox al Ardealului și profesor la Teologia din Sibiu este o rudă îndepărtată a poetului; Iosif Blaga, văr primar cu preotul Isidor Blaga, tatăl poetului, așadar unchiul său, a fost o autoritate catedratică în acea vreme. Acestea sunt, pe scurt, „rădăcinile” vocației pedagogice. Remarcabilă este

în această exegeză sublinierea dorinței ardente a lui Blaga de a fi profesor universitar. Era cunoscut și apreciat ca poet și filosof; este, și prin recomandarea și susținerea regelui Carol al II-lea, membru al Academiei, diplomat, ambasador al țării noastre în Portugalia. Funcție care pe alții i-ar fi mulțumit îndeajuns, dar nu pe Blaga, care, spre uimirea tuturor, este hotărât să părăsească o carieră diplomatică pentru cea de profesor universitar.

Accesul lui Blaga la Universitatea din Cluj, iar după cedarea Ardealului la Sibiu a cunoscut destule impedimente. A avut susținători loiali și influenți precum regele Carol al II-lea, Sextil Pușcariu, Onisifor Ghibu, dar și opozanți a căror tenacitate nu era ușor de înfrânt. Blaga a avut un concurent la catedra universitară în persoana cunoscutului estetician Liviu Rusu. Am avut șansa să audiez, ca student, în ultimii ani de facultate pe Liviu Rusu, care ne-a vorbit în câteva cursuri într-un mod captivant despre tragedii grecești, un subiect care îi era familiar. Spre deosebire de Liviu Rusu, susținut constant de rectorul Florian Ștefănescu Goangă, pentru că acesta ar urma să fie încadrat la o catedră de estetică literară, existentă în nomenclatorul Universității clujene, specializarea lui Blaga în Filosofia culturii nu figura în planul de învățământ al Universității. Și atunci susținătorii lui, îndeosebi Sextil Pușcariu și Onisifor Ghibu, îi recomandă să-și depună dosarul pentru catedra de Sociologie rurală. Blaga acceptă, pentru că satul se regăsește ca temă principală în eseurile sale filosofice.

După mai multe tergiversări și amânări, Blaga își vede visul împlinit și, timp de mai bine de doi lustri, din 1937 până în 1948, va deveni, prin activitatea sa didactică, o glorie a învățământului universitar clujean și mai ales sibian.

Activitatea de profesor este secondată de activitatea științifică; acum apar câteva dintre cele mai importante dintre lucrările sale filosofice, îndeosebi cele din *Trilogia cunoașterii*, și, ca o latură comple-

¹ Anca Sîrghie, *Lucian Blaga – profesor și mentor*. Cuvânt însoțitor de Eugen Nistor, Editura Junimea, Iași, 2024.

mentară, mentoratul său literar manifestat prin susținerea unor conferințe publice de mare succes și participarea la cinaclurile literare ale studenților. O mulțime de evocări ale foștilor membri ai Cercului Literar de la Sibiu, care au devenit nume importante în literatura română, precum Radu Stanca, Ion Negoițescu, Ovidiu Drimba, Cornel Regman, Eugen Todoran ș.a. sunt comentate adecvat pentru a contura pregnant activitatea de mentor a lui Blaga.

Anul 1948 înseamnă pentru Blaga începutul unor avataruri biografice de-a dreptul dramatice. Profesorul are mâhnirea să constate că unul dintre foștii săi studenți, Pavel Apostol, pe care-l susținuse fiind în comisia de doctorat, deși cred că Blaga cu strângere de inimă a putut citi o teză despre materialismul dialectic și istoric a acestuia, i-a devenit dușman vehement. Dar a înțeles că vremurile care vin se anunță potrivnice concepției sale filosofice. Rânduri atât de dușmănoase ca acestea ale lui Pavel Apostol va citi în curând cu sporită mâhnire în romanul diatribă *Pe muchie de cuțit*, de Mihai Beniuc, un alt apropiat, chiar adulator al lui Blaga, metamorfozat în scurtă vreme într-un „toboșar al timpurilor noi”.

Cu succinte, dar dense medalioane biografice sunt prezentați asistenții lui Blaga: Zevedei Barbu, Radu Stanca, Ovidiu Drimba ș.a.

O surpriză este și publicarea caietului de notițe a Feliciei Ionașiu, o studentă eminentă care a notat conștiincios și cu eleganță grafică cursurile de Filosofia culturii pe care le-a audiat. O mențiune care se cuvine neapărat s-o fac și care sporește valoarea documentară a cărții este bogăția de imagini fotografice care însoțesc paginile cărții, bogăție explicabilă prin participarea Ancăi Sîrghie la aproape toate manifestările culturale și omagiale dedicate lui Blaga.

Față de multipla activitate științifică și literară a lui Blaga, aflată în atenția exegeților, cea didactică și de mentor literar a fost cel mai puțin cercetată. Autoarea prezintă evoluția temei de la „rădăcinile profesoratului”, evidențiind preocupări pedagogice la înaintașii poetului pe linie genealogică.

Cercetarea universitare sibiene are și o motivație de ordin biografic, într-o mărturisire de profesiune de credință susținând că, în opinia ei, după o activitate didactică de peste o jumătate de secol, nu există o profesiune mai frumoasă și mai nobilă decât cea de dascăl, în accepțiunea pe care o dădeau cărturarii ardeleni de odinioară acestei nobile profesiuni. Sunt mereu citate, și mi-au venit în minte la lectura cărții, cuvintele lui Ion Pop Reteganul „de m-aș naște de zece ori, tot învățător m-aș face”.

Exegeză minuțioasă și documentată, cartea Ancăi Sîrghie aduce câteva utile completări la tema abordată, care au fost eludate în articolele și studiile anterioare pe această temă.

Două cărți recent premiate la „Toamna bacoviană” – Bacău

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra Neamț

APOPEI Petronela: *Contemporani cu veșnicia*, Râmnicu Sărat, Editura Rafet, 2024

Petronela Apopei, poetă cu mai multe volume de poezii lansate în ultimul deceniu, distinsă cu premii literare care îi răsplătesc valoarea literară certă, este și o analistă de proximitate a fenomenului literar actual, pe o anumită arie de răspândire a acestuia. În această calitate, a publicat până acum din activitatea ei de critic de întâmpinare trei volume: *Călător în țara cuvântului*, Baia Mare, Editura eCreator, 2021; *În căutarea infinitului eCreator*, Baia Mare, Editura eCreator, 2023; iar cel de-al treilea, propus atenției juriului de la Filiala Bacău a USB, a cărei proaspătă membră a devenit, poartă numele *Contemporani cu veșnicia*, Râmnicu Sărat, Editura Rafet, 2024. Am plecat de la acest *flash-back* către activitatea sa de cititor avizat și „sămădău” al producției literare strict contemporane, pentru a reliefa cel puțin două lucruri: pasiunea pentru noutățile literare de ultimă oră și densitatea editorială, prea puțini fiind criticii care în trei-patru ani să tipărească o atât de bogată panoramare a fenomenului literar în curs. E vorba, așadar, de o hărnicie cum rar se întâlnește în peisajul receptării literare din prezent, de o muncă susținută și serioasă totodată de evidențiere a scrisului de ultimă oră, de promovare atât de autori cunoscuți, cât și de nume în premieră al căror debut îl salută cu generozitate și nedisimulată empatie. Am putea vorbi, pe această linie, de chiar o „carte cu prieteni” literari, adunând la activ 42 de nume, unele cu recenzii de volume în suită.

E de menționat că autoarea este cadru didactic cu bune rezultate profesionale în învățământul preuniversitar, dar cu un regim special: predă limba și literatura română la elevi de etnie maghiară, străduindu-se a-i câștiga cultural și literar de partea românismului prin intermediul studierii limbii oficiale și literaturii naționale. Cu siguranță, mulți dintre foștii săi școlari, cetățeni de mâine ai țării, îi vor aduce mulțumiri pentru bunele oficii de a deveni bilingvi competenți și de a se integra astfel cu mai mult succes în diferite ramuri de activitate economică și culturală ale țării, grație acestui sprijin real de integrare pe o scară mai extinsă decât cea strict zonală (cele „Trei scaune” secuiești).

Ca „aficionada” de litere, Petronela Apopei înțelege actul critic pe care și-a propus să-l practice în chip public ca pe unul de adeziune la valori certe, pe care le detectează în scrierile parcurse, în principal din spirit de curiozitate față de nou, de inedit formal și de viziune, și le evidențiază ca atare în ale sale dări de seamă hermeneutice. Recepționează cu antene fine și corect orientate către mesaje conținuturi literare demne de interes, fie că este vorba de poeme, de proză sau luări de poziție eseistică. Lectura sa este empatică, euristică, identificând cu satisfacție noutățile literare, închipuite ca ademenitoare *friandises*, diseminate în textele autorilor cercetați. Evidențierea acestora este făcută nu la un prag evaluator calculat cu răceală de cenzor strict, ci prin cuantificatori ce fac loc formulărilor ornate, nu o dată de efect, adesea surprinzătoare imagistic. Investigatoarea are știința recoltării citatelor semnificative, cărora le acordă tratamente potențatoare. Preferă tonul calm, încurajator, în special față de debutanți, dar ferindu-se totodată de etichete rigide și învederări care ar putea produce un impact negativ, chiar dacă anumite pasaje ar reclama și un atare tratament.

Analista are ca postulat de metodă duhul blândeții, preferă să aducă în prim-planul discuțiilor ceea ce o impresionează pozitiv în lecturile făcute și să semnaleze în principal acele laturi proaspete, „mustoase” la autorii investigați. Cu timpul, cu siguranță va ajunge și la o cartografiere mai precisă, din punct de vedere estetic, a teritoriilor investigate, la o calibrare mai viguros axiologică a conținutului cărților, depășind faza sfioșeniilor, a adeziunilor fără rezerve, entuziaste sau astfel mimate colegial. Și aceas-

ta întrucât ele se cer dublate cu observații pertinente și în ceea ce privește zone mai puțin realizate estetic în producțiile ce i se supun spre validare, fie și cu riscul de a i se vedea împuținat bugetul de simpatii auctoriale sau chiar de a surprinde îțindu-se către ea priviri piezișe. Dar aceasta este deontologia critică și se cade a nu fi omisă din vedere. Pentru a se face realmente util, criticul, ca și judecătorul sau educatorul, trebuie să aibă în vedere ansamblul bine ponderat al celor investigate, neîndoios părțile ireproșabile, dar și cele mai puțin realizate, expediate fie din oboseală, fie din criză de inspirație; iar atunci când este cazul, să vină cu sugestii de îmbunătățire, cu semnalări oportune și indicații de corijare a imperfecțiunilor inerente. De câte poncife nu e pândită creația artistică!

E îmbucurător de constatat, în scrisul său deja sigur de sine, că exegeta se ferește de rutină critică, de stereotipii, de tot ce conduce la lăncezeli sau, mai rău, la sclerozări care reduc actul critic la niște mențiuni otova, prefabricate, sau la verdicte oțioase. Frazele au prospețime, zvâcnet, nu sunt contaminate de repetitivitate sau suficiență, nu tind liniștitor spre o „marcă înregistrată”, ci mereu este solicitată inventivitatea în situații, spontaneitatea, verva, ceea ce face din lectura paginilor sale critice un demers agreabil și ilustrativ totodată. Diagnozele sale critice bine ajustate, inteligente, conduse cu fermitate spre concluzii coerente fac ca dna Petronela Apopei să fie solicitată pentru a elabora verdicte de lectură fiabile: prefețe, cronici, recomandări autorizate. Și nu am epuizat tot ce s-ar putea spune răspicat și onest despre calitățile sale de personalitate critică evidentă.

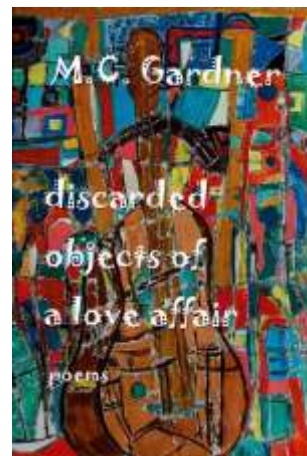
Propun spre premiere acest volum de decelări critice de proximitate, convingător de atuuri profesionale și susținut de competențe hermeneutice inspirate și mature.

GARDNER M.C.: *discarded objects of a love affair*, printed in Great Britain by *Amazon*, 2024

Ceea ce face o particularitate a scrierilor poetice ale autoarei M.C. Gardner este faptul că, deși vorbitoare nativă de limbă română, dobândind prin căsătorie cetățenia UK, cum o atestă numele său civil, preferă să scrie mai mult în limba engleză. Iar aceasta nu pentru că s-ar fi dezis ori plictisit de idiomul său matern, în care a comis un număr de volume (*Poezii*, 2000, 2001, 2002, 2004; sau *Visa la minut*, *Lada de zestre*, *Oglinda cu vise* etc.), precum și în variante bilingve (*Travellers/ Călători*; *Bequests/ Moșteniri*; *Pilgrims/ Pelerini* ș.a.), ci probabil pe considerentul că adoptând pentru *creative writings* o limbă de largă circulație universală își poate face mai ușor pătrunderea în circuitul liberalizat al receptării pe un spațiu mai amplu, prin vehicule ce înlesnesc atare circulație promptă și prizată de modele în curs. Este, cred, o orientare pragmatică, una verificată și în cadrul altor scriitori, care s-au afirmat în spațiul generos al literaturii – de ar fi să-l citez *à propos* pe polonezul J.T. Konrad Korzeniowski, devenit notabilul Joseph Conrad, un maestru al stilului prozastic despre care s-a spus: *he brought a non-English sensibility into English literature*; sau românii Eugen Ionescu și E.M. Cioran, care s-au afirmat mondial scriind în culturalizata limbă franceză. Firește, nu sunt singurii, ci doar cei mai renumiți.

În acest volum, utilizatorul de limbă engleză, chiar mai puțin familiarizat cu trendul actual al poeziei contemporane având ca suport lingvistic acest idiom de largă răspândire, ia act de modalitățile prin care poezii începutului de veac XXI își semnalează deosebirea de formulă față de predecesori. E vorba, în primul rând, nu de o delimitare netă de formula similinarativă, suav epicizată, prin care își prezintă trăirile personale, viziunile și aspirațiile, ci prin modalitatea eclatat-fragmentară, fractaliană prin care o stare de moment (definită mai adecvat de termenul german *Stimmung*) este pulverizată în limba-jul insularizat al discursului, mai curând deliricizat, însă prin aceasta resimțit ca fiind mai realist, mai concret, decojit de prerafaelismul de secol XIX, mai intim relaționat cu conținutul său difuz, nu raționalizat sau pur noțional. Cam în acest mod consideră și M.C. Gardner că își poate tranzitiviza emoțiile unei personale *love affair*. Doar că, în substanța poeziei, aceasta își pierde din denotația prozaică și se sublimează în chiar opusul ei. Se știe că, în engleza curentă, expresia respectivă, deosebindu-se radical de cunoscuta *love story*, trimite la o cât se poate de comună întreprindere amoroasă, dintre acelea care descriu, îndeobște, zbenguiești erotice precare, pasagere la tineri și chiar la mai puțin tineri, lipsite de profunzime și temeinicie, taxate ca relații neserioase, sau rutinierile infidelități casnice și care ajung nu o dată motive întemeiate de divorț.

Prin însuși titlul său, care își asumă prerogative tematice, volumul ne propune un evantai variat

de „obiecte împrăștiate” (v. titlul volumului), atât generice, cât și simbolice (dacă vrei, grație polisemiei și accepțiilor multiple ale termenilor englezești, și „decartate” *more poetico*), și care fac parte din panoplia de elemente aparținătoare unui anumit gen de iubire (*love affair*). Îclin să cred că preferința pentru această sintagmă, care nu că desacralizează, ci mai curând democratizează natura iubirii, desprinzând termenul *love* din acel spațiu elitist pe care i l-au absolutizat poeții secolelor precedente, se datorează tocmai aspirației de a face din dragoste nu o stare eterică, romanticizată prin definiție, ci un bun comun din care se împărtășește, fără ritualuri fastuoase ori morgă exclusivistă, trăitorul de rând. Paremiologia engleză a și creat un dicton ce grăiește prin sine de așteptările mai „terre à terre” ale îndrăgostiților din Albion: *love me little, love me long*, probabil după modelul propus de cărbunele local care arde îndelung și dă căldura ponderată în combustie.

Să cităm analitic, spre edificare, din însuși poemul care conferă volumului titulatura generală: *it was a sketch/ of wall flowers/ a guitar, a bottle/ and your shoes/ the shoes/ you took off/ when you walked away/ that Sunday afternoon...* Iată o exprimare concentrată la extrem, telegrafică, esențializată. Impresia este că urmărești o succesiune de pase în linie din fotbalul englez curent, nespectaculos ca alură, dar finalizată pragmatic cu *goal*. Îmi îngădui o traducere pentru cei mai puțin familiarizați cu această limbă, dar și pentru că dificultatea este minimală, așa că nu mă supune la grele descărcări: „a fost un desen-schiță/ al unor flori de tapet mural/ cu o gitară, o sticlă/ și pantofii tăi/ acei pantofi/ de care tu te-ai descălțat/ când ai pornit la drum/ în acea după-amiază de duminică...”. Ne întrebăm, firește, care e rostul unei asemenea convocări de imagini, cu precizie identificabile în acea ramă gen „slide”. Dacă ne limităm la o simplă picturalitate nepretențioasă, nu ne apropiem suficient de mesaj, pentru că pe măsură ce „decartarea” se apropie de sfârșit – și nu e una încărcată – realizăm că această mizanscenă obiectuală este, în fapt, premisa unei dramatizări consecvente, *in absentia*.

Dintre obiectele convocate pentru un decor situațional, privirea ne focalizează ce e mai important: acei pantofi – doar ei obiecte concrete, celelalte doar imprimeuri pe tapet – pe care cel numit doar cu un pronume: *you*, i-a dat jos din picioare. Termenul gramatical uzitat (*you*) e de imaginat drept unul cu decodare de masculin singular (întrucât respectivul înlocuitor de nume poate trimite la ambele genuri și la ambele numere), deci reprezentând un bărbat și, deducem noi, unul cu o valoare sentimentală certă pentru persoana feminină care face rememorarea vizuală și faptică. Strofa (dacă o putem numi așa) a doua a poemului ne lămurește doar divinatoriu despre rolul acelui montaj imagistico-obiectual. Iată urmarea: *it was a sketch/ of flowers on the wall/ you wall-papered/ when I was expecting/ a complicated dream/ to turn alive/ / Traducere: „A fost un desen-schiță/ al florilor de pe perete/ acelea cu care tu l-ai tapetat/ atunci când eu așteptam/ ca un vis complicat/ să devină realitate vie”*. Aici imaginea centrală este cea a florilor tapetate pe peretele camerei. Este ceea ce provoacă suspinătoare, bănuim că în scurt abandonată de amant, amintirea unui moment anterior și rămas drept martor al unui vis încă plin de îndoieli și de necunoscute: ea urmărind cu privirea cum el tapeta peretele, în vreme ce nu-și dorea decât ca visul ei intim, neîmpărtășit, să prindă realitate. Nu ni se spune explicit, dar ghicim conținutul: ca bărbatul să înțeleagă că i-a deșteptat comanditarea în suflet dragostea și că ar dori ca el să rămână pe mai departe acolo, în acel decor pe care l-a desfășurat ca meseriaș, și ca acea fatidică după-amiază de duminică să o fi cruțat de suferința despărțirii... Dacă cineva își pune întrebarea punctuală cu privire la „pantofii descălțați”, așa zice că e vorba de aceia de serviciu, pe care cineva nu-i mai repune în picioare, înlocuindu-i, atunci când iese în lume, cu alții, mai potriviți pentru drumetie. Și pe care, probabil din pricina unei tulburări momentane, uită să-i ia cu sine ca parte din echipamentul de lucru... Din toată acea dramă sufletească nu a rămas decât un mic mănunchi de imagini obiectuale, strict economic concentrate, necaracterizate de niciun epitet (nota bene), ceea ce demonstrează că rostul lor în acea schiță picturală este de pur memento, aproape codificat imagistic, iar nu de rafinament artistic suficient sieși.

Majoritatea poemelor sunt de această factură, însă mult diversificată situațional și afectiv, probând o poezie de atmosferă realmente reușită, epurată la modul pudic englezesc, dar și intens emoțională prin reverberațiile ei sufletești. E un mod de a exploata potențialul injonctiv al simplității expresiei atent dozate, forța de sugestie a liniei bine conturate în detrimentul arabescurilor lingvistice și al înfloriturilor de stil. Atâta doar, că cititorul trebuie să contribuie, ca partener efectiv și intuitiv, la recompunerea acestor „puzzle”-uri cu propria sa capacitate de decriptare, reconstituire și reprezentare. Adică să și le traducă personal cât mai apropiat de intenționalitatea lor primă. Doar astfel mesajul lor poate fi captat fără scăderi de potențialii destinatari.

Duel cu întrebări și răspunsuri între doi scriitori

- Note de lectură la cartea lui Ion Munteanu:
În vecinătatea sfinților. Convorbiri cu Tudor Nedelcea -

Dr. Marin BĂLAN

București

Cartea *În vecinătatea sfinților. Convorbiri cu Tudor Nedelcea* (București, Editura Eikon, 2025), semnată de Ion Munteanu, m-a făcut să mă întreb dacă nu cumva sintagma *oameni de cultură* ar trebui să cuprindă și acele persoane care au grijă de patrimoniul cultural, și nu doar dețin, cum zic dicționarele, un nivel intelectual ridicat sau posedă multe și temeinice cunoștințe universale. Nici vechii greci nu prea erau entuziasmați de cei care doar acumulați informații; *mulțimea cunoștințelor nu te învață să ai minte*, susținea Heraclit în secolul al VI-lea î.Hr., dorind să spună că adevărata învățare înseamnă implicare personală și capacitatea de a-ți adapta înțelegerea la situațiile problematice ale vieții, în lumina noilor experiențe, mai degrabă decât o simplă colectare de cunoștințe. Criticul și istoricul literar Tudor Nedelcea este cu siguranță om de cultură în ambele sensuri: a avut și are grijă de cultură – cel puțin așa reiese din *Convorbirile* în care joacă rolul de respondent, dar este și depozitarul unor învățături din care a scris zeci de cărți și sute de articole și studii despre marile noastre personalități istorice, culturale și teologice.

Pentru Tudor Nedelcea, cultura este ceea ce definește un popor și îi asigură identitatea; un bun exemplu în acest sens fiind rezistența prin cultură din epoca socialistă. De aceea, el a avut grijă de cultură într-un mod care l-a determinat de Ion Munteanu să constate cu amărăciune: „De cultură pare să nu mai aibă nimeni grijă astăzi, așa cum ar trebui” (p. 35). Făcând mai întâi studii de biblioteconomie (1964-1967), apoi de filologie, el a rămas pentru tot restul vieții legat de bibliotecă – a lucrat mulți ani la Biblioteca „Aman” din Craiova, o perioadă chiar ca director, a scris și a editat o mulțime de cărți. Întrebat de Ion Munteanu: „Cum definiți cartea?”, Tudor Nedelcea face câteva trimiteri la legătura străveche dintre aceasta și suflet: cartea este *leac pentru suflet*, cum era scris pe frontispiciul bibliotecii din Teba, sau *brană și adăpare sufletească*, cum spunea Matei Basarab (p. 40).

Citind aceste convorbiri, am descoperit viața și cariera profesională a lui Tudor Nedelcea, în diferite contexte: copilăria, adolescența și studenția, ca perioade de formare; am identificat două instituții care i-au marcat cariera: biblioteca și biserica; am înțeles în ce fel este legat de orașul Craiova, de Basarabia și de două domenii de cercetare: Eminescu și Macedonski. Dar am ales să vorbesc, în cele ce urmează, despre cum se comportă Ion Munteanu, ca întrebător, și Tudor Nedelcea, ca respondent, eu însumi fiind interesat de problema întrebărilor și răspunsurilor.

În general, când punem întrebări, avem o lipsă de informații și căutăm să găsim ce ne lipsește. Lipsa de informații, filosofic vorbind, poate fi o urmare a uitării și, în acest caz, întrebările noastre vizează memoria. Interogarea poate veni din dorința de a ști, și atunci a întreba înseamnă a cunoaște prin cercetare. Rolul întrebărilor este de a invita interlocutorul să ofere informații, detalii sau opinii pe o anumită temă, încurajând un schimb aprofundat, o dezvoltare a ideilor, un schimb de experiențe și furnizarea de detalii relevante.

Ce fel de întrebări pune Ion Munteanu interlocutorului său? Fiind vorba de simple note de lectură, voi menționa doar câteva aspecte.

În volum, predomină întrebările deschise; din loc în loc apar și întrebări închise: „Care au fost primele acțiuni ca director (al Bibliotecii „Aman” din Craiova)?” (p. 148); „Ce vă mai amintiți din acea

perioadă (când a fost director)?” (p. 149). Unele întrebări sunt doar aparent închise, căci în jurul răspunsului unic așteptat interlocutorul procedează narativ, oferind detalii, explicații. De exemplu, Ion Munteanu întreabă: „Când a murit Sorescu?” (p. 144), dar Tudor Nedelcea dezvoltă. El vorbește și despre locul unde a fost înmormântat, și despre moartea soției scriitorului și dorința acesteia privind deschiderea unor case memoriale „Marin Sorescu” în București și la Bulzești. Lucru care, din nefericire pentru cultura română, nu s-a materializat până acum.

Dintre întrebările deschise, multe sunt introduse prin adverbul interogativ *cum*, urmărind obținerea unor răspunsuri detaliate, explicative sau descriptive, în niciun caz simple confirmări, acceptări, aprobări sau, din contră, negări, respingeri, contestări. Când punem astfel de întrebări, intenționăm să explorăm modul, procesul, motivele sau impresiile legate de un subiect; de regulă, așteptăm răspunsuri detaliate.

Unele întrebări care încep prin cuvântul *cum* sunt puse în vederea explorării experienței, a impresiilor sau stărilor personale: „Cum era viața de elev într-un oraș de provincie, în acea vreme?” (p. 84); „Cum a perceput tânărul Tudor Nedelcea această schimbare?” (p. 90); „Cum a fost contactul cu lumea culturală sau mai puțin culturală a Băniei?” (p. 106); „Cum v-ați simțit, ca director, la Bibliotecă?” (p. 146).

Alte întrebări deschise introduse prin adverbul de mod *cum* conțin și cuvântul *definiți*: „Cum definiți biserica?” (p. 21); „Cum definiți cartea?” (p. 40); „Cum definiți mândria de a fi oltean?” (p. 45). Sau cuvântul *vedeți*: „Cum vedeți dumneavoastră binele?” (p. 24); „Cum vedeți familia tradițională...?” (p. 25). De ce este preferată această formă de exprimare în locul formulei clasice *ce este...?*, folosită de Platon, în dialogurile sale: „ce este curajul?” sau „ce este pietatea?”, apoi, de Aristotel, în *Metafizica*? Întrebarea „Ce este...?” se referă la un conținut abstract. La întrebarea „Ce este biserica?” s-ar putea răspunde prin enunțarea unor proprietăți generale și, la fel, la întrebarea „Ce este cartea?”. Dar în convorbirile lui Ion Munteanu cu Tudor Nedelcea nu sunt căutate răspunsuri abstracte, ci viața, actul de a trăi concret, particular. Este nevoie, prin urmare, de altfel de întrebări decât acelea la care s-ar răspunde simplu că biserica este o instituție, iar cartea o scriere; Ion Munteanu pune întrebări prin care îl roagă pe interlocutor să se oprească, să zăbovească și să spună ceva diferit de ceea ce știm, în general, că sunt biserica și cartea, cercetând experiența personală a intervievatului.

Multe întrebări introduse prin cuvântul *cum* invită pe respondent să-și amintească modul, circumstanțele sau povestea din spatele unui eveniment având drept protagoniști unii scriitori: „Cum l-ați cunoscut pe Marin Sorescu?” (p. 128); „Cum a fost sfârșitul lui (al lui Marin Sorescu)?” (p. 143); „Cum a murit academicianul Eugen Simion?” (p. 269). Practic, interlocutorul este rugat să spună o poveste, să descrie o experiență trăită sau să explice o secvență de evenimente, să răspundă prin reamintire emoțională, mai degrabă decât să ofere pur și simplu un răspuns scurt. Asemenea întrebări ar putea fi numite narrative.

Mai multe întrebări încep cu cuvintele „Ce ne puteți spune despre...”, ele orientând conversația către un subiect specific. Respondentul este invitat să vorbească liber despre subiect, putând decide singur ce aspecte să abordeze, ce puncte consideră că sunt importante, neavând o direcție fixată. Ion Munteanu pune astfel de întrebări în legătură cu anumiți scriitori de care Tudor Nedelcea a fost foarte apropiat, precum Marin Sorescu (p. 134) sau Adrian Păunescu (p. 275); de asemenea, pentru a obține informații suplimentare despre anumite lucrări, precum *Dicționarul General al Literaturii Române* (p. 156), romanul lui Nicolae Dabija, *Temă pentru acasă* (p. 246), ori despre unele evenimente cu semnificații religioase și politice, cum a fost prima vizită a Papei în România (p. 202 și p. 203). O întrebare este despre literatura proletcultistă din perioada adolescenței și studenției lui Tudor Nedelcea (p. 99). Câteva întrebări se referă la activitatea de istoric și critic literar a lui Tudor Nedelcea, acesta fiind rugat să vorbească despre „actualitatea lui Macedonski” (p. 254) și vizita lui Eminescu la Florești, o localitate care în acea vreme aparținea de județul Dolj (p. 308).

În convorbiri, întâlnim și întrebările introduse prin cuvântul *credeți*. Acestea se încadrează, în general, în categoria întrebărilor de opinie sau credință, care nu au în vedere un fapt direct verificabil. Ele caută să afle ce gândește, ce crede sau își imaginează o anumită persoană mai degrabă decât date obiective. De exemplu, Ion Munteanu întreabă pe respondent: „Credeti că în Craiova ... autoritățile depun toate eforturile pentru sprijinirea și promovarea culturii?” (p. 31), invitându-l să facă o evaluare personală privind implicarea primăriei, în principal, în finanțarea și organizarea unor activități culturale. La o întrebare precum: „Credeti în misiunea scriitorului?” (p. 42) se putea da un răspuns scurt și clar, dar Ion

Munteanu așteaptă și primește o explicație detaliată. Una dintre întrebările introduse prin cuvântul *credeți* este speculativă: „Credeți și dumneavoastră, precum Lucian Blaga, că veșnicia s-a născut la sat?” (p. 65); întrebarea aduce în discuție un citat din opera lui Lucian Blaga, cel mai adesea considerat o licență poetică. Pentru Tudor Nedelcea, însă, este un adevăr că veșnicia s-a născut la sat, el invocând propria experiență, mitologia trăită în localitatea nașterii și a copilăriei.

Întrebările adresate de Ion Munteanu interlocutorului său Tudor Nedelcea sunt precum acele lucruri sensibile despre care Socrate spunea că, atunci când le vedem, ne determină să ne reamintim cunoștințe dobândite de suflet în timpul existențelor lui anterioare. Se întâmplă că unii dintre noi au privilegiul de a ajunge la o vârstă care le permite să privească înapoi, spre propria viață, ca spre o altă viață, cu ochii unui străin, sau poate doar detașat. Aceasta face Tudor Nedelcea în convorbirile cu Ion Munteanu; interogată de autor, el își re-cunoaște propria viață, detașat, prin ceea ce sufletul său a reținut, ca structuri, ca esențe.

Câteva dintre răspunsurile lui Tudor Nedelcea încep și ele prin cuvântul *cred*, unele venind în continuarea firească a întrebărilor introduse prin cuvântul *credeți*. Când este rugat să vorbească despre iubirea de glie și patriotism, el exprimă o convingere puternică: „Am crezut, cred și voi crede...”, aducând trei argumente legate de educație: „Așa am fost educat în familie”, „așa am învățat de la personalitățile marcante care m-au onorat cu prietenia lor” și „așa m-a educat Eminescu prin scrierile sale și prin tragismul vieții sale” (p. 47). Alteori, își afirmă punctul de vedere, dar fără a insista că este un adevăr absolut; de exemplu, are convingerea că, datorită simplității vieții lor, copiii crescuți la țară sunt privilegiați față de cei născuți la oraș, dar este o convingere moderată, redată prin: „Eu așa cred”. Sau exprimă o anumită modestie, când este întrebat dacă se simte artist sau iubitor al artei: „Cred că sunt doar un iubitor al artei și literaturii...” (p. 74). Ori, atunci când vorbește despre Nicolae Labiș, al cărui entuziasm față de comunism începuse să scadă, face o previziune: „Cred că, dacă trăia, ar fi avut soarta lui Panait Istrati”, aluzie la schimbarea atitudinii acestuia față de comunism, după ce a cunoscut realitatea dură a regimului sovietic (p. 99).

Întrucât Tudor Nedelcea nu este doar un *auctor*, ci și un *actor*, în sensul derivat din verbul latin *agere* (a face, a întreprinde) sau din verbul grecesc *agō* (a conduce, a îndruma, a orienta), era firesc ca Ion Munteanu să-l întrebe cum, în ce mod a acționat, având anumite funcții, cum a rezolvat diverse probleme.

În unele dintre răspunsuri, Tudor Nedelcea vrea să atragă atenția că, de multe ori, pentru faptele bune a fost răsplătit cu pedepse. Întâlnim de mai multe ori expresiile *dat afară* și *desfăcut contractul de muncă*. „După ce am reușit construcția clădirii noului corp de bibliotecă... am fost dat afară. După proverbul «nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită»; mai târziu, la editura «Scrișul românesc», după ce am adus în patrimoniul editurii, prin H.G., impozantul corp al Institutului de Arte Grafice «Scrișul românesc» ... mi s-a desfăcut contractul de muncă” (p. 153). Pedepsa pentru faptele bune pare să fi devenit ceva obișnuit în viața noastră, a românilor, din moment ce s-a ajuns și la formularea ironică: *nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită*, care exprimă un fel de cinism față de realitate, reflectând scepticismul modern: dacă faci bine, să nu aștepti neapărat recunoștință, recompensă. Această idee l-a marcat pe Tudor Nedelcea, care, în unele răspunsuri, se exprimă ca și cum ar scrie confesiuni într-un jurnal, dezvăluind un sentiment foarte personal, atins de ironie: „Acum stau liniștit, citesc și mai ales scriu, fără a îndrăzni să fac nici cea mai banală modificare în apartamentul în care locuiesc, de teama să nu fiu dat afară și de la mine din casă...” (p. 155); sau: „O experiență de viață pe care nu mi-am dorit-o, dar am trăit-o, deși credeam că în «libertate» nu mi se mai poate întâmpla nimic rău” (p. 140).

Privindu-și propria viață, foarte încărcată de evenimente, prin întrebările lui Ion Munteanu, Tudor Nedelcea pare trist, dar împăcat cu sine și cu vremurile. Căci dacă Platon nu socotea că există idei pentru lucruri ignobile, acum, Tudor Nedelcea analizează experiența lui existențială detașat, ca pe o altă viață, cu ochii unui străin.

Deși câteva dintre situațiile relatate de Tudor Nedelcea sunt atât de personale (evenimentele din comunism care l-au condus la gândul sinuciderii, de exemplu), este posibil ca unii cititori să se regăsească în ele, în ipostaza de alți *pedepsiți* pentru binele făcut. În câteva rânduri, Tudor Nedelcea a primit în plin loviturile date de românii care nu cunoșteau, poate, versul Leonidei Lari: „Nu da, române, în român!” (p. 192). El i-a iertat, însă, cum stă mărturie chiar această carte, nu a uitat.

Un monument cu picioare de lut

Dr. Vasile V. FILIP

Feldru (Bistrița-Năsăud)

I. Personalitatea lui Teodor Onișor. Proiecte mari ale unor localități mici

2025 este anul în care Biblioteca Județeană „George Coșbuc” din Bistrița își completează o deja prestigioasă serie de „Publicații, programe și proiecte” printr-o apariție editorială din câmpul etnografiei (în principal), pe care nu ezităm să o apreciem drept monumentală, nu doar prin cele cca 750 de pagini ale sale, ci și printr-un conținut prestigios și în mare parte restitativ, așa cum vom încerca să dovedim în cele ce urmează. Este vorba de volumul *Teodor Onișor – Între etnografie și poezie*, ediție îngrijită de Laura Goia și Ioana Onișor, prefată de Tudor Sălăgean, un proiect editorial susținut de Consiliul Județean Bistrița-Năsăud (președinte: Emil Radu Moldovan), prin Biblioteca Județeană „George Coșbuc” (director: Ioan Pinte), editat la Târgu Lăpuș de către „Galaxia Gutenberg”.

Proiectul a fost inițiat în 2023, la rotunjirea a 110 ani de la nașterea geografului și etnografului Teodor Onișor (1913-1973), originar din comuna Zagra, Bistrița-Năsăud, cadru didactic universitar la Facultatea de Geografie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și director al Muzeului Etnografic al Transilvaniei în perioada 1956-1959. S-a stins la doar 60 de ani, cu gradul universitar de conferențiar (fără a accede la cel de profesor), reușind să publice 57 de articole pe teme de geografie și etnografie (dar unele dintre studiile sale, ca și teza de doctorat din 1946, *Etnograful Teodor T. Burada – viața și opera*, au rămas nepublicate). A fost director al prestigiosului muzeu clujean, întemeiat de Romulus Vuia, într-o perioadă scurtă, de maximă agresivitate ideologică, în care a reușit, totuși (pe lângă noi și valoroase achiziții, inclusiv din afara granițelor țării) să obțină un nou sediu al muzeului, în clădirea „Reduta” din centrul orașului (în locul celei din parcul public, cu subsolul inundat de aproape trei ani prin infiltrațiile lacului din apropiere), să demareze proiectul Parcului Etnografic (devenit azi secția în aer liber a Muzeului) și să pună bazele *Anuarului Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, cea mai importantă publicație etnografică din România acelor ani. Cu toate acestea (așa cum remarcă Teodor Tanco, într-o evocare din 1974), „s-a stins aproape neștiut de universitari și geografi, așa cum a trăit”.

Așadar, volumul omagial în discuție este un gest restitativ necesar și laudabil, mai ales că vine dintr-un oraș lipsit de instituții academice-universitare și cu o tradiție culturală care merge mai ales în direcția componentei săsești. Din păcate (și, poate, tocmai pe aceleași temeuri) avem de-a face, cum stipulam în titlu, cu „un monument cu picioare de lut”, pentru că rigurozitatea editorială și realizarea tehnică nu se ridică la nivelul intențiilor îndrăznețe și generoase.

II. Concepția editorială. Titlul și structura volumului

Vom argumenta ceva mai departe acest lucru, mai întâi fiind necesară prezentarea concepției editoriale și a structurii volumului.

Ne lămurește asupra acestor aspecte *Nota editorială* realizată de Laura Goia. Anume că sintagma-titlu este preluată din amintita evocare a lui Teodor Tanco. Care își intitulează intervenția de tip necrolog (cuprinsă în volum), *Teodor Onișor între geografie și etnografie* (fără virgula necesară), dar, lăsându-se în voia unui omenește de înțeles val de lirism (și cu o sintaxă destul de aproximativă), își exprimă părerea că: „Pentru

evidențierea adevăratelor însușiri ale omului și a activității, acestui portret ar fi și mai sugestiv titlul «Teodor Onișor între etnografie și poezie». Realmente până în această zonă a inefabilului a urcat visarea lui în ceasuri de taină» (p. 663). Afirmatie sprijinită cu „o singură frază dintr-un studiu”, în care etnograful vorbea de „vatra culturală” a zonei Năsăud și de mirosul ei „de țelină și busuioc”. Nu contestăm o anume profunzime a viziunii etnografului (vom sublinia-o, la momentul potrivit) care se ridică pe substratul său liric; nici anume calități de expresie. Dar volumul nu ne dezvăluie pe Teodor Onișor ca autor al vreunei poezii, iar modul său de gândire este unul științific, rezultat firesc al formației sale. De unde impresia dezagreabilă că încă din titlu avem de a face cu o forțare de notă într-o direcție mai degrabă emoțional-populistă, decât științifică, în spiritul unei mase critice discutabile a tipăriturilor actuale, cu care o lucrare etnografică serioasă, chiar monumentală, ca cea de față, nu ar trebui să aibă de a face; și pentru care un titlu mai puțin „spectaculos”, precum cel al evocării lui Teodor Tanco (*Teodor Onișor, între geografie și etnografie*) ar fi fost mult mai adecvat.

Cea mai mare parte din volum este acoperită de studiile și articolele celui omagiat, în număr de 51, din cele 57 anterior publicate. (Nu ni se explică după ce criterii au fost alese, mai precis după ce criterii au fost eliminate cele șase titluri necuprinse în volum). Acestea, publicate anterior (între 1935 și 1973) în reviste culturale și de specialitate, precum *Transilvania*, *Tribuna*, *Vatra*, *Săptămâna*, *Țara*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Vremea*, *Viața*, *Carpații*, *Crisia*, *Natura*, *Steana*, *Activitatea muzeelor*, *Revista muzeelor*, *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei* pe anii 1957-1958, 1959-1961, 1962-1964, 1968-1970, *Revista Geografică Română*, *Studii și cercetări de Geologie, Geofizică și Geografie*, *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai” – series Geologia-Geographia*, sunt grupate acum pe trei mari secțiuni tematice: *Etnografie* (27 de titluri), *Muzeografie* (9 titluri) și *Geografie* (15 titluri).

Înaintea acestora sunt inserate: un studiu inedit, *Contribuții la cunoașterea portului popular românesc din Sud-estul Transilvaniei* (comunicare prezentată în ședința din 17 iulie 1939 a Cercului de studii etnografice din Cluj, ilustrată cu 117 fotografii alb-negru), precum și o *laudatio* adresată, la Zagra, în 27 august 1939, consăteanului filolog și profesor universitar Nicolae Drăganu, proaspăt primit ca membru al Academiei Române (*laudatio* publicată, la vremea respectivă, de revista năsăudeană *Arhiva someșană*).

După cele 51 de studii, au fost inserate câteva materiale inedite: anume, două scrisori, cuprinse în jurnalul lui Teodor Onișor, adresate colonelului-magistrat Alexandru T. Burada, fiul etnografului (din care aflăm că, în perioada 1946-1948, autorul omagiat pregătea publicarea tezei sale de doctorat, de cca 300 de pagini, la completarea căreia încă lucra, dar care nu va vedea lumina tiparului); apoi, un *Ghid ilustrat al Muzeului Etnografic al Transilvaniei* din anul 1957 (care, și el, nu a mai fost publicat, în condițiile schimbării sediului Muzeului și reamenajării expoziției); de asemenea, câteva *Analize și interpretări critice despre Teodor Onișor* (ale confrăților Vintilă Mihăilescu, Ioachim Crăciun, Barbu Theodorescu, Victor Tufescu, Ana Toșa, Cornelia Vaida, Lucia Apolzan, Teodor Tanco, Mircea Prahase și Gavrilă Rus, coautori ai unei monografii a comunei Zagra, Ioan Toșa și Tudor Sălăgean, care i-au urmat la Muzeul clujean).

Ultima secțiune de texte a volumului cuprinde *Evocări*-le unor membri contemporani ai familiei și foști studenți (ficele Tereza și Mariana, nepoata Ioana Onișor, Rodica Ana Dan, fostă studentă și Laura Goia, îngrijitoarea prezentei ediții). Acestea din urmă completează latura profesională a celui omagiat cu cea umană, a unui tată a cinci copii, străduindu-se să acopere, cu maximă acribie și responsabilitate, două norme profesionale, bolnav, cu mai multe afecțiuni medicale severe, dar mai ales traumatizat de epoca de agresivitate ideologică și permanentă suspiciune politică a ultimelor sale trei decenii de viață.

Dar volumul nu se termină înainte de a insera un capitol de *Iconografie*, cu 88 de imagini fotografice (din care foarte puține publicate anterior); altele 117 succed, cum am arătat, textului studiului inedit din prima parte a volumului despre portul din sud-estul Transilvaniei; imagini din arhiva familiei Onișor sau din Colecția Muzeului Etnografic al Transilvaniei, schițe și facsimile ale unor scrisori sau pagini de titlu ale unor lucrări de profil din epocă, mai toate cu tangență etnografică.

III. Aspecte tehnice și lingvistice

Din păcate, *Nota editorială* a Laurei Goia nu se referă în niciun fel la problemele de ordin tehnic pe care le ridică în mod firesc editarea unui volum masiv, ale cărui materiale se răsfrî, între 1935 și 1973, de-a lungul a cel puțin două epoci, contradictorii nu doar ca ideologie politică, ci și ca ortografie, iar, în anume aspecte, chiar ca mentalitate populară. Toate acestea ar fi avut nevoie de explicații în note de subsol. Dintre care editoarele le păstrează (cu mici excepții) doar pe cele ale autorului respectivelor articole și studii. Dar acesta, la rîndul lui, scrie despre autori care l-au precedat și l-au format, la ale căror lucrări face trimiteri. Or, într-o atare stratificare de texte, o notă de tipul „Sublinierea noastră” (de la p. 179, cu numărul de ordine 100) nu se mai știe cui trebuie atribuită: autorului articolului, Teodor Onișor, lui Simion Mehedinți (pe care autorul îl citează în respectivul paragraf, la sfîrșitul căruia apare nota) sau editoarelor volumului; iar când în

respectivul paragraf nu găsești nicio subliniere, de niciun fel, evident că deruta cititorului (presupus, de o anume acribie) este totală.

Cazul nu e unic. Iar note ale editoarelor, deși foarte rare, există, marcate fiind cu asterisc. Dar acest lucru ar fi trebuit semnalat din capul locului (în *Nota editorială*), nu „dedus” de cititor pe parcurs.

Derutant este și aspectul lingvistic al volumului: neunitar ortografic, cu foarte multe confuzii lexicale și greșeli nejustificate totdeauna de schimbarea, de-a lungul timpului, a sistemului ortografic (în 1932, respectiv în 1953). Schimbare care, oricum, ar fi impus o actualizare, după principiul unanim acceptat: conform pronunției din epocă, dar în sistemul ortografic actual. (Sau, în caz contrar – cu câte o specificare la fiecare studiu păstrat în editare anastatică). Ba, mai mult, era nevoie chiar și de o corectare tacită a acelor aspecte de punctuație și ortografie scăpate, poate, din vedere de autorii înșiși (care – dincolo de limitările vremii în care au scris – au fost de obicei geografi, și nu filologi). Astfel, mai ales în primele texte din volum, stăruie supărător nu doar buclucașa virgulă de dinainte de prescurtarea latină *etc.*, ci forme grafice depășite, precum *vre-o*, *vre-un*, *vieața*, scrierea cu majusculă a denominațiilor etnice (*Ruși*, *Evrei*, *Români*), a lunilor anului și a punctelor cardinale (deși fără statut substantival). Dar neglijențele depășesc eventuala justificare prin evoluția sistemului ortografic, căci în dese rânduri conjuncții precum *că* sau *și* sunt înlocuite cu *să* („e adevărat *să* uneori” – p. 215, notă); unele elemente de compunere sunt forțat despărțite (*ne mai existând, întru câtva*, în loc de *nemaieexistând și întrucâtva*); alte elemente (lexicale) – forțat reunite (*spuieti*); confuzia paronimică e frecventă (*complimentare*, în loc de *complementare* – p. 167; *aparate*, în loc de *apărate* – p. 285; „*aria* geografică a răspândirii fiecărei curse” devine, la p. 191, „*arta* geografică...”); unul și același nume propriu apare, pe aceeași pagină, o dată ca *Moș Ipate Dâmbu*, apoi, la doar două rânduri distanță, ca *Moș Istrate Dâmbu* (p. 130); practicantii *bărcuțului* (culesul mierii sălbatic) din zona Năsăudului se numesc, pe aceeași pagină (660), o dată *bărbari*, altădată *bărcari* (forma din urmă este corectă); cineva „*nimic* armata n-a făcut-o” (p. 130, unde, evident, trebuie să înțelegem „*nici* armata...”); altcineva „pleacă să descrie *de vis* acest neasemănat fenomen al naturii” (p. 505; dar, fără graficerea completă, chiar cu italice, a expresiei latine *de visu*, cu sensul de „pe văzute”, înțelesul e distorsionat); Teodor Onișor „s-a stins din viață aproape în anonim, pentru colegii de breaslă, ilustrând, dacă mai era nevoie, *numirea* cu astrele ciobanului din Miorița” (p. 664), pe când autorii formulării, Mircea Prahase și Gavrilă Rus, în monografia comunei Zagra, au scris clar: „... *nuntirea* cu astrele a ciobanului din Miorița”).

Pentru ca, uneori, lucrurile să alunece în ridicolul cel mai evident: George Vâlsan, vorbind despre *focul viu*, spune că trebuia păzit „să nu se stingă până la coborârea *stânii* de la munte”; idee care, în redactarea neglijentă din volumul în discuție, devine „coborârea *științei* de la munte” (p. 249; încât te întrebi, la Bistrița n-o fi ajuns?...); iar, în altă parte, același George Vâlsan, „a *desfigurat* și în acest domeniu o frumoasă activitate” (p. 236; evident, e vorba de a fi *desfășurat*, pentru că de *desfigurare* ne ocupăm noi, cei de azi).

Iertată ne fie malițiozitatea, nemeritată, poate, în raport cu munca depusă de cele două îngrijitoare ale ediției. Care, neprofesioniste, nu ar fi trebuit lăsate singure în lupta cu problemele dificile de redactare și editare (cum se întâmplă, de fapt, la mai toate editurile din orașele mici, nonuniversitare), mai ales că Editura „Galaxia Gutenberg” nu și-a luat obișnuita măsură de precauție a unei menționări de genul: „Ortografia, punctuația și întreaga formă a textului cad exclusiv în responsabilitatea autorilor/ îngrijitorilor ediției”. Oricum, nu s-ar fi putut trece cu vederea peste atari masacrări ale limbii (uneori, chiar ale ideii, cum am văzut), mai ales că George Vâlsan atenționa, la vremea lui (atenționare reluată în chiar paginile volumului în discuție) că etnografia, ca mod de caracterizare generală a unui popor, se poate referi și la limbă, fiindcă ea este „un caracter de distincție etnică” (p. 242). Iar profesorul și înaintașul său în domeniu, Simion Mehedinți (primul nostru academician etnograf), fusese și mai tranșant: limba, mai ales într-o lucrare cu caracter etnografic (care vizează caracterul identitar al unor comunități), nu ține doar de aspectul formal (considerat, de obicei, dar în mod greșit, ca „secundar”), „fiindcă limba este oglinda cea mai credincioasă a sufletului unei națiuni” (p. 178).

Din acest punct de vedere, volumului îngrijit de Laura Goia și Ioana Onișor i se potrivește, din păcate, nota de subsol 137. Acolo, Teodor Onișor se referă la faptul că Romulus Vuia scrisese, pentru volumul publicat în cinstea celui de-al XVII-lea Congres internațional de antropologie și arheologie preistorică (București, 1-7 septembrie 1937), un istoric al cercetărilor etnografice și folcloristice din România, însoțit de o bibliografie; care însă, „din motive subiective [...] a fost publicată fără a i se face nicio corectură tipografică. Așa se explică imensele erori de tipar, care o fac uneori neutilizabilă” (p. 218, notă).

Este pericolul ce amenință și volumul de față, cel puțin pentru mediul academic și de specialitate. Care volum, prin măcar încă o corectură competentă (dar se știe că e nevoie de chiar două sau trei) ar fi putut fi atât un instrument în mâna specialistului, cât și un autentic monument ridicat, de la Bistrița și Târgu Lăpuș, nu doar lui Teodor Onișor, ci chiar etnografiei românești.

IV. Un tablou al evoluției etnografiei românești, în retrospectiva lui Teodor Onișor

Dar, dacă aceste scăderi tehnice (dar și de viziune editorială) pe specialiști i-ar putea îndepărta, volumul poate fi citit cu folos de cei mai puțin specializați, dar cu deschidere și curiozitate științifică (și cu foarte multă toleranță față de formă, tot „mai secundară” – nu-i așa? – în ultima vreme). În cele ce urmează, îmi propun să trec în revistă (fiindcă de o sintetizare a conținutului ideatic e greu să vorbim) câteva dintre ideile și aspectele disciplinei, care, în viziunea și tratarea unor autori de prestigiu (sintetizați, de obicei, de către Teodor Onișor), mi-au reținut atenția și chiar m-au frapat, dacă nu cu noutatea, măcar cu departe-vederea și cu limpezimea de concepție cu care au fost puse. Evident, va fi vorba de o selecție foarte subiectivă, ce nu se pretinde valabilă pentru fiecare cititor.

Impresionantă mi se pare însăși devenirea etnografiei ca știință de sine stătătoare, pe care o restituie volumul în ansamblul său. Este o „știință tânără” (așa o caracteriza același G. Vâlsan), cel puțin la noi, unde, dacă ea nu mai „umblă pe stradă”, ca până mai ieri, nici distanța necesară vederii cuprinzătoare nu s-a așezat încă. Mulți o privesc cu condescendență, ca știință „eminamente descriptivă” (într-o Românie „eminamente agrară”, până nu demult), dar amintirii ei întemeietori (cu deosebire „linia universitară” Simion Mehedinți, George Vâlsan, Romulus Vuia) atenționează că orice știință este pentru început descriptivă, până la acumularea de suficient material, care să deschidă perspectiva comparatist-sintetică; perspectivă din care etnografia „e însăși istoria culturii, înțeleasă evolutiv” (G. Vâlsan, p. 244). Întemeietorul tocmai citat circumscria un sens restrâns al termenului – „cultura materială și spirituală a popoarelor” (p. 243), care sens, el însuși, ar putea include folclorul ca un capitol (cu obiect de studiu doar asupra aspectelor strict estetice ale culturii spirituale). În sens larg, etnografia „descrie popoarele sub toate aspectele lor” (p. 242); și nu doar popoare, ci chiar „grupuri de popoare” (sigur, în măsura în care materialul adunat se lărgeste, în cercuri concentrice, de la monografiile de localități, la cele de grupuri de localități – zone –, centrate de câte un oraș, apoi la regiuni, „neamuri” și familii de neamuri). Etnografia devine „icoana grupărilor etnice de pe toată fața pământului, descurcă originile lor și făgăduiește să afle legile după care evoluează aceste grupuri” (p. 243). „Domeniul de unde pot ieși rezultate frumoase nu este Europa cea contaminată de civilizație, ci continentele pline de sălbăticie” (p. 244). Dar ce ne facem noi, cei care nu avem colonii, a căror studiere (fie ea și motivată de interesul pentru dominație – cum se sublinia până nu demult în context ideologic comunist) a deschis perspective nebănuite? Noi care „nu ne permitem luxul expedițiilor, nici al unor muzee în care să fie adunată cultura popoarelor” (p. 245)? Avem ce face, pentru că (subliniază același G. Vâlsan) „avem o comoară de care nu ne dăm prea bine seama. Suntem în miezul unei vechi civilizații, care a fost numită tracică, și se pare că reprezentăm partea cea mai caracteristică, în forme mai curate ca aiurea și chiar cu elemente necunoscute” (pp. 248-249; citat reluat și la p. 386). (Cercetătorul își susține teza cu două exemple: în 1911, observă vechimea și importanța etnografică a plugului de lemn, iar în 1926 adaugă obiceiul păstoresc al „focului viu”).

În același sens, Romulus Vuia (inițial asistent al profesorului Vâlsan, deși doar cu doi ani mai tânăr, căruia Teodor Onișor îi dedică unul dintre cele mai ample și mai consistente studii din volum) se pronunță împotriva concepției occidentale (ilustrată mai ales de Norman Forrer) că etnografia și folclorul și-ar avea originea în cultura și civilizația burgheză (ca elemente decăzute, ca „rămășițe” ale acesteia), la noi lucrurile prezentându-se invers: ca influență a civilizației populare asupra celei culte (p. 216). În 1934, participând la congresul internațional de antropologie și etnologie de la Londra, Romulus Vuia propune să se intervină pe lângă toate guvernele în vederea introducerii antropologiei și etnologiei (etnografiei – terminologia nu e nici azi pe deplin așezată) în învățământul mediu, lucru votat în unanimitate de Congres. El însuși era deja, din 1926 (și a rămas, timp de 20 de ani), profesor suplinitor de etnografie și folclor la Facultatea de litere a Universității din Cluj, dar hotărârea congresului londonez nu s-a aplicat până astăzi. Contextul istoric al acelei hotărâri era însă unul al unor mult mai apăsate obsesii etniciste, asupra cărora vom reveni.

Atât George Vâlsan, cât și discipolul său, Romulus Vuia, deși geografi la bază (Vuia avea și istoria ca specializare) pledează pentru scoaterea etnografiei de sub tutela altor științe și pentru a-i imprima caracterul unei științe independente, mai ales că domeniul ei nu poate fi limitat doar la studiul civilizației materiale, care rămâne doar o parte a acestei științe. Ulterior, Teodor Onișor va nuanța această atitudine a predecesorilor săi, în sensul că, dacă patru ar fi științele care circumscriu profilul etnic al unei țări (geografia, etnografia, istoria și filologia), rămâne „necesară apropierea etnografiei de geografie, în baza unor metode comune de cercetare de teren” (p. 257).

Nu se poate contesta rolul etnografiei ca știință independentă, inclusiv în conturarea unor atitudini politice de mare însemnătate. De exemplu, Romulus Vuia, care pregătea o sinteză asupra păstoritului la români (lucrare nefinalizată), a reușit, totuși, să infirme teza „nomadismului românesc” (alături de istorici serioși, desigur), pe care se sprijineau teoriile istorice imigraționiste (Eder, Sultzer, Roesler) – teorii alimentate involuntar și de lucrarea lui Ovid Densusianu *Viața păstorească în poezia noastră populară* (două volume, 1922-

1923). Vuia demontează ideea unui întreg popor de păstori nomazi, plămădit la sud de Dunăre și strămutat ulterior la nord de ea, printr-o temeinică tipologizare etnografică a păstoritului la români: anume, în patru tipuri, dintre care cel transhumant (care a alimentat mai sus amintita teorie) este, procentual, cel mai slab reprezentat.

Despre procesul de secuizare a românilor se discuta încă în „Societatea etnografică română” de la Cluj (1923/24 – 1926/27), unde Sabin Opreanu prezenta trei comunicări pe această temă: *Despre răvașele și scrierea veche a Săcuilor*, *Originea Săcuilor*, respectiv *Săcuizarea Românilor prin religie* (p. 187, bibliografie).

Simion Mehedinți sublinia, cu sprijin pe Soveja natală, autarhia civilizației arhaice sătești, dar și nivelul cultural ridicat al acestor „urmași ai dacilor lui Zamolxe”, care „erau aproape creștini înainte de creștinism” (p. 370).

George Vâlsan, deși născut în București și preocupat inițial de Câmpia română (despre dimensiunile de geografie fizică ale căreia își făcuse teza de doctorat din 1915), ajunge, pe linie etnografică, să elogieze muntele, Carpații ca leagăn de formare a poporului român: „Muntele păstrează neamul și tradiția și întărește, prin trai aspru, populația. [...] Cel care câștigă (în „concurența” dintre munte și șes – n.n.) este muntele sărac, cu populație puțină, primitivă și dârză” (p. 290). De aceea, va studia nedeile, pe care le considera manifestări răspândite cândva în toți Carpații, organizate, pentru mai multe sate (centrate de un munte), de către una din cetele de feciori ale unui sat (alternativ?), de-a lungul a trei zile; mod de a rezolva „frumos o problemă delicată pe vremuri, când corectitudinea feciorilor, sfiala fetelor și obrazul părinților nu erau vorbe, ci realități” (p. 294).

V. Problema imixtiunilor ideologice în activitatea etnografică a lui Teodor Onișor

Despre toate aceste idei, și despre altele, cititorul (nespecialist, dar interesat și răbdător) poate afla din paginile acestui volum, respectiv din studiile pe care Teodor Onișor le dedică înaintașilor săi. Înaintași pe care, evident, îi admiră, dar îi și critică, de obicei în spiritul ideologiei opresive sub care și-a trăit ultima parte a vieții, cea în care a redactat cele mai multe dintre articolele cuprinse în volum. De exemplu, vorbind despre Romulus Vuia, scrie: „Fiind sub influența școlilor etnografice ale vremii, lucrările lui au și interpretări idealiste”, dar trebuie să valorificăm „bogatul material”, adică ceea ce e bun în activitatea fiecărui înaintaș, „așa cum ne învață partidul” (p. 225). Atât Romulus Vuia, cât și George Vâlsan și-ar fi însușit și ar fi promovat punctul de vedere al arhaismului culturii țărănești, „neglijând rolul social și cultural al clasei muncitoare” (p. 205). Vâlsan, mai ales, „n-a sesizat și n-a scos în evidență aspectele negative ale vechilor studii ale etnografilor burghezi și n-a intuit calea pe care popoarele oprimate trebuiau s-o urmeze pentru eliberarea lor” (p. 269).

S-ar fi putut întreba dacă George Vâlsan și-a propus așa ceva, transformând etnografia în ideologie (câtă vreme el o disocia și de geografie). Iar la problema „rolului social și cultural al clasei muncitoare”, Vâlsan nu numai că i-ar fi putut răspunde, dar chiar a făcut-o (răspunzând la întrebarea mai generală „Cine reprezintă poporul?”), arătând de cine **nu** se ocupă etnografia (răspuns inclus în volum, la p. 214, nota 133); iar cititorul nu are decât să facă corelațiile necesare.

Problema imixtiunilor ideologice într-o activitate științifică de tip umanist, mai ales într-un context totalitar (de suprimare a oricărei gândiri independente) este una foarte complexă, iar Teodor Onișor nu trebuie neapărat condamnat pentru adoptarea (poate, „de formă”) unor atari puncte de vedere obtuze; dar nici nu putem minimaliza această problemă, reducând-o la aspectul concret, cuantificabil, al unui singur articol, precum *Lenin și muzeele sovietice*, prin care Teodor Onișor prefăta primul număr al *Anuarului Muzeului Etnografic al Transilvaniei* (cum se procedează în prefăta volumului în discuție, în care acest articol este considerat drept „compromisul minim necesar pentru a face posibilă apariția publicației”); pentru că, iată, brațele de caracatiță ale acestei ideologii penetrează și alte aspecte ale perspectivei etnografice.

Este și cazul „criticii” unei alte afirmații, pe deplin valabile, a aceluiași George Vâlsan, care spunea că în materialul etnografic vom putea găsi „certificatul nostru de noblete națională”; afirmație pe care Teodor Onișor o consideră „exagerată, desigur” (p. 250). Or, tocmai această excesivă prudență e amendabilă la un etnograf, mai ales că o exercită într-un context istoric (anul 1968) care luase deja distanță față de internaționalismul comunist al anilor '50.

Poate mai multă dreptate să aibă când, referindu-se tot la George Vâlsan, manifestă prudență față de credința acestuia în „obiectivismul” deplin al etnografiei și geografiei umane (ale căror subiecte „ies din sfera susceptibilităților naționale”, spre deosebire de istorie, care „poate atinge unele susceptibilități”). De asemenea, Vâlsan credea că „pericolul unui naționalism exagerat nu intră în firea noastră” (p. 260): Or, iată-l resuscitat în zilele noastre, acest naționalism, și direcționat spre atitudini politice care se pot dovedi catastrofale.

VI. Studii și articole de factură geografică

În studiile și articolele grupate în cea de-a treia secțiune a volumului, *Geografie*, pot fi urmărite poveștile multor călători și exploratori români, începând cu secolul al XVII-lea (Petru Movilă și Neculai Milescu Spătarul), până la mai apropiații Iulius Popper (posibil model al personajului Anton Lupan, din cunoscutul roman al lui Radu Tudoran *Toate pânzele sus!*), Dimitrie și Nicolae Ghica-Comănești, Basile G. Assan și Emil Racoviță (din secolul al XIX-lea), cu concluzia că exploratorii români au adăugat și ei măcar „o mică pietricică la edificiul științei, la acel focar de lumină, de adevăr și dreptate care călăuzește omenirea spre timpuri mai bune” (p. 527).

Rețin de aici, ca tangentă cu etnografia (prin totdeauna dramatica confruntare dintre viziunea mitologică anterioară și cea științifică *in statu nascendi*), doar aprecierea lui Emil Racoviță (participant, cum bine se știe, la expediția „Belgica”, între anii 1897 și 1899) cu privire la continentul Antarctica, închipuit, anterior expediției, drept „imperiu morților”, cu „o văgăună ascunsă, care ar comunica cu adâncimile nepătrunse ale interiorului pământului” (pp. 519-520).

VII. Problema identității etnice: fața și reversul

Probleme de maxim interes etnografic, muzeografic și geografic mai ridică multe această trecere în revistă a istoriei celor trei discipline, pe care o face Teodor Onișor în volumul de față, gradul de interes depinzând însă de fiecare cititor în parte. În ce mă privește, mă voi opri, în cele ce urmează, la o singură problemă, pe care paragrafele anterioare au scos-o deja la iveală. Și nici nu se putea altfel, pentru că e chiar problema centrală a etnografiei: identitatea etnică.

Abordată direct și fără pregătire, în contexte politic tensionate, ea poate lua forma unei obsesii etniciste, a unui complex psihologic comunitar, care, ca orice complex, ia fie forme de superioritate nejustificată, fie de inferioritate (de obicei, tot atât de nejustificată). Ambele forme se manifestă mai degrabă simultan, decât succesiv. Iar epoca interbelică, cea în care Teodor Onișor începe să publice (anul 1935) este una de exacerbare a acestei obsesii, pentru ca, ulterior (în anii '50 și în primul lustru al anilor '60), ea să fie „înecată” forțat de către ideologia internaționalist-proletară. Dar, ca orice înecat, e adusă periodic la mal de apele veșnicelor întrebări (la care etnografia e, mai ales, chemată să răspundă): Cine suntem? Ce ne definește ca oameni?

Cum bine se știe, pentru mentalitatea arhaică-tribală, „om” e doar cel care mănâncă *cu* noi și *ca* noi, dar mai ales care vorbește idiomul nostru; oricare alt idiom n-ar fi decât o bâlbâire pe la marginile graiului omenesc. Într-o atare credință își au rădăcinile cuvinte precum „barbar” (la greci, apoi la romani) sau „nemți” (la slavi, de la care l-am împrumutat). Intrate adânc în subconștientul colectiv, rădăcinile acestei credințe dau noi excrescențe ori de câte ori, de-a lungul istoriei, exisă un context social-politic care ar putea fi justificat prin ele. Astfel, la vechii greci și romani sclavii nu erau „oameni”, ci unelte vorbitoare, *iobagii* români ai grofilor unguri din Ardeal nu erau decât „vite” la care e de neimaginat revolta (vezi nuvela omonimă a lui Pavel Dan), țigani, evreii și slavii nu erau, în contextul ideologiei naziste, decât „suboameni” etc. Prelungirile unei atari credințe se mai pot recunoaște și în contextul în care Teodor Onișor își începe activitatea științifică și publicistică. Mai întâi, ca perpetuare, în memoria colectivă, a tensiunilor etnice și mai exacerbate, dintr-o perioadă și mai veche, cea din preajma evenimentelor de la 1848.

Relevant este chiar primul articol cuprins în volum, *Un „uspăț” în vremea graniței în Zagra, jud. Năsăud*, publicat în 1935, ca urmare a unei cercetări în satul natal din 1934. Cu acel prilej, badea Gavrilă Turșan a lui Todor (71 de ani) își „amintea” de un „uspăț” (ospăț, petrecere) petrecut la Zagra, de-a lungul a șase zile, „înainte de '48” (așadar, înaintea nașterii sale), la vremea când comuna adăpostea sediul unei companii a Regimentului 2 de Graniță (1762-1851). Au fost convocați ofițeri și țărani-soldați din mai multe comitate din jur (Cluj, Lăpuș, Zarand, Bucovina Cernăuți, Trei Scaune). Prilej cu care, la joc, au început a se intersecta strigături cu încărcătură etnic-tensionată, de străveche suspiciune față de „străini”. Cei din Zarand (la câțiva ani după confruntările cu ungurii din 1848-1849, în Apuseni, sub conducerea lui Avram Iancu) aveau un „of” împotriva „ungurenilor”: „Ungurean, câne turbat/ Da eu rău te-am blăstămat,/ Ungurean, musteață lungă,/ Zis-am moartea să te-ajungă,/ Zis-am para să te ardă,/ Sfânta cruce să te piardă./ Pe cel pământ pustiu și-ntins/ Arde-un foc mare aprins./ Las' să ardă și să crească/ Că-i în țara ungurească” (p. 122). Cei din „Săcuime” răspund: „Moșule, măi hoșule,/ Sai din munte, dă-te-n vale,/ Ca să mai scurtezi din cale,/ În ce(a) vale de-i sălta,/ Vai ș-amar de viața ta!/ Moșule, măi hoșule,/ Nici eu să robesc la tine,/ Nici tu să robești la mine./ Vrei-nu-vrei, dintr-un cuvânt,/ Că te sting de pe pământ./ Tu se cade să-mi robești,/ **Că tu om încă nu ești**” (p. 123, s.n.). Unul din „moși” (cică, refugiat în Zagra), simțindu-se vizat, s-a repezit și l-a lovit pe „secuiul” cu strigătura de a căzut jos și i-a dat sângele pe nas, strigând, la rându-i: „Na, te du pe

ceea lume/ Ca să afli de-al meu nume,/ Spuie-ți morții din mormânt/ **De sânt om sau de nu sânt**” (p. 124, s.n.).

Memoria colectivă a satului (Zagra e doar un exemplu, iar badea Gavrilă Turșan – doar un agent al ei) a perpetuat astfel de episoade tocmai pentru că le-a dat greutate de semnificație. Zăgrenii și-au recunoscut, în reacția „moșului”, propria lor demnitate umană, dincolo de greutatea materiale în care românii se zbăteau. Ultimele patru versuri, care exprimă acest sentiment, trebuie să fie ale comunității (în sensul „adop-tării” lor, după ce vreun alt zăgrean le va fi ticluit ulterior), pentru că e și greu de închipuit că „moșul” însuși, prins într-un conflict spontan și dramatic, va fi avut detașarea necesară să ticluiască pe loc (în versuri!) răspunsul cu pricina. De altfel, în imediat, evenimentele s-au precipitat cu pedepsirea „moșului” de către autoritățile militare grănicerești (inițial de origine austriacă, iar ulterior italiană), dar zăgrenii au înțeles altfel lucrurile și împrecinatul, pe atunci doar refugiat, ar fi fost absorbit, prin căsătorie, de comunitatea satului, ar fi fost înzestrat de nașul său cu o vacă „în joc” (adică, promisă la nuntă, tot printr-o strigătură).

Un alt țaran-poet, de mai târziu (evocat pe linia unor *Contribuții la originea poeziei populare românești. „Poeziile lui Ipate Dâmbu din Zagra”* – al treilea articol al lui Teodor Onișor din volum, publicat în 1939) se temea că, luându-și o nevastă bogată și rea, s-ar putea „Să mă rădă oamenii,/ Țigani și Jidovii” (p. 141); context din care ar reieși că „țigani și jidovii” nu erau, pentru comunitatea din Zagra, nici măcar la nivelul anilor 1938-39, tocmai „oameni”, adică membri recunoscuți ai comunității.

În 1941, Romulus Vuia îl comemora pe Nicolae Iorga ca victimă a „luptei titanice împotriva a tot ce e străin în cultura noastră” (p. 154), pentru că: „El a fost ca și vrăjitorul din basme care prin puterea sa magică a dezlănțuit forțe pe care noi nu le-am mai putut stăpâni și care apoi i-au fost fatale” (p. 156). În 1942, Teodor Onișor evoca *Moartea tânărului asistent Ioan Maloș de la Univ. Cluj-Sibiu*, care a murit (în 1941, la 26 de ani, în Germania, trimis acolo drept consultant de specialitate pentru o expoziție de artă populară, organizată de Ministerul Propagandei Naționale) pentru „sănătatea fizică a neamului nostru, care să crească din purificarea sângelui românesc” (p. 163). De observat, din nou, imixtiunea ideologică a vremii în terminologia tânărului, pe atunci, autor, imixtiune de un cu totul alt semn decât cea din anii '50-'60).

De altfel, în acel context istoric nu doar tânărul Teodor Onișor vorbea despre „purificarea sângelui românesc”, ci și un spirit incontestabil profund, precum Simion Mehedinți (e drept, nu pe linia „sângelui”, așadar a ideii de rasă, ci pe cea a unui îngrijorător proces de aculturație); speriat și el de „acea năvală de lucruri și obiceiuri străine, provocată îndeosebi de infiltrarea evreilor – cel mai grozav fenomen istoric din câte s-au petrecut pe pământul Daciei” (p. 371).

Încă de la 1866, prima Constituție a României (o constituție liberală, care, deși modificată de trei ori, va sta la baza regimului politic al țării până în 1923) prevedea, la articolul 7, drepturi politice și civile depline doar cetățenilor români de religie ortodoxă (principalul grup etnic afectat fiind evreii). Încât Congresul de la Berlin de la sfârșitul războiului ruso-turc (1877-1878) condiționa recunoașterea independenței României (deși plătită cu sânge, cum bine se știe) de modificarea aceluși articol 7. Lazăr Șăineanu (ca să ne oprim la acest des citat exemplu), deși a optat pentru asimilarea evreilor în curentul cultural românesc, cererile sale repetate de naturalizare au fost toate respinse, ba chiar l-au propulsat în centrul unui conflict politic care opunea curentul antisemit susținătorilor toleranței. Nicolae Iorga i-a retras dreptul de a ocupa catedra universitară a lui Hasdeu. Revenind la etnografie, același Iorga explica spargerea unității portului de munte (la femei, cu „fota sau pregițoarea”) prin năvala, în perioada 1800-1830, a „cetelor de jidovi” (p. 384).

Dar problema culturală și identitară devenise (se răsturnase, am putea zice, în contextul „obsesiei etnice”, într-) o problemă economică, pentru că nu doar sectoare mari ale economiei naționale urbane (comerțul, sectorul finanțe-bănci) fuseseră acaparate de evrei, ci și activitățile rurale, agricole sau conexe agriculturii (creșterea animalelor, colectarea „voștinii” albinelor etc.), prin arendare și finanțare. Regele însuși (Carol II) recunoscuse că „problema cea mai grea a țării noastre este problema evreiască” (p. 371).

Acesta este contextul în care Teodor Onișor pledează, în 1943, *Pentru un Muzeu Național Etnografic la București* (titlul unui articol din secțiunea *Muzeografie*), cu argumente care pluteau în aerul epocii: „Străinii – veneticii – care în secolul trecut, mai cu seamă, au împânzit țara noastră în toate unghiurile ei, prin tot felul de coloniști aduși peste noi de stăpânirile străine care subjugau diferite părți din trupul pământului românesc, au contribuit, într-o măsură extraordinară, la distrugerea specificului nostru autohton, aducând și introducând, la orașe și apoi la sate, tot felul de lucruri și de obiceiuri străine” (p. 384).

VIII. Despre conservatorismul implicit și necesar al cercetărilor etnografice

Este și contextul în care același Teodor Onișor redactează un articol de mare importanță, locală, dar și general-etnografică, intitulat *Necesitatea cercetărilor etnografice în Țara Năsăudului*, articol care nu a văzut lumina tiparului decât târziu, în 2010 (în *Studii și cercetări etnoculturale*, nr. 15, 2010, pp. 157-166, anuar al Comple-

xului Muzeal Bistrița-Năsăud, coordonat de Mircea Parahase). Anticipat de motto-ul eminescian „Și cum vin cu drum de fier/ Toate cântecele pier”, nu doar conținutul articolului, ci și sistemul ortografic pledează pentru elaborarea lui înspre sfârșitul epocii interbelice, iar nepublicarea a fost cauzată, cu siguranță, de schimbarea regimului politic și, concomitent, a opticii noilor autorități asupra problemei etnice. Este însă un articol a cărui actualitate a revenit în forță, cu prezentarea căruia voi încheia acest poate prea ambițios tablou al evoluției etnografiei românești, prilejuit de volumul dedicat lui Teodor Onișor și de articolele acestuia. „Actualitatea” se străvede fie și dintr-o frază de genul: „într-adevăr, epoca în care ne găsim este caracterizată chiar prin dezastrul provocat de contrastul dintre dezvoltarea uimitoare a tehnicii materiale și decăderea laturii culturale” (p. 371).

Problema cercetării etnografice, așa cum este pusă în acest articol, este aceeași cu cea a unei necesare viziuni conservatoare, care implică și o anume reticență față de modernizările prea accelerate, la rândul lor asociate cu invazia elementului cultural străin. Și nu e vorba doar de arhaica fobie față de „străini” (asociați, de strămoșii noștri romani, dușmanilor: „Hospes – hostis!”), ci de un proces mult mai grav, pe care etnografia cată să-l cunoască, limpezească și stăpânească. Iată ce spunea Simion Mehedinți (reluat de Teodor Onișor): „Cine și-a părăsit portul, acela părăsește un șir întreg de munci (ale cânepii, inului, borangicului, pieilor etc.) și deci a încetat a mai cugeta la o sumă de lucruri, pe care le uită. Creierul lui nu mai lucrează” (p. 370).

Este „prisma conservatoare”, prin care Teodor Onișor (pe urmele marelui său înaintaș) își redescoperă rădăcinile și ținutul natal: „Năsăudul se impune printr-o bine chibzuită atitudine a oamenilor. [...] Dacă ne putem ferici cu ceva la locuitorii grăniceri de pe acele locuri, e tocmai partea lor de conservatorism” (p. 373), care i-a făcut (sigur, într-un alt context politic) să nu permită „așezarea acestui «popor ales» în satele din dreapta Someșului, unde nu s-au putut stabili decât după anul 1850, după desființarea instituției grănicerești” (p. 371, cu trimitere la lucrarea lui Emil Boșca-Mălin, originar din Maieru, aceeași zonă, *Evreii în Ținutul Năsăudului*, Cluj, 1938). Problema nu este atât deschiderea spre lume – evident, necesară –, cât „graba cu care poporul nostru, încă tânăr, a căutat să-și însușească bucuriile civilizației”, întinzând mâna „nu spre ce a fost mai trainic și mai folositor [...], ci – un lucru obișnuit făpturilor tinere – a fost ademenit mai mult spre ceea ce i-a licărit mai viu și mai colorat înaintea ochilor” (pp. 372-373, acum cu trimitere la G. Vâlsan). Ceea ce pierdem atunci când părem a câștiga (prin modernizare și tehnologie) este „modesta și înțeleapta mărginire [...], tradiția strămoșească, forțele protectoare ale ființei noastre românești” (p. 372).

Este, redescoperită pe linie etnografică, aceeași atitudine pe care, pe linie filosofică, o descoperă și o etalează personalități precum Noica-Lițeanu (vizibilă și la N. Steinhardt și, mai departe, la Eminescu), speșiate și nemulțumite de „anglosaxonizarea lumii”, de asumarea „infinitalui rău” și a dimensiunii excesiv volitionale a omului, adesea în cea mai pernicioasă formă a sa, ca voință de putere.

Este un risc pe care etnografia și disciplinele umaniste sunt chemate să-l contracareze. Cu deschidere, seriozitate, profesionalism. Dacă ar fi să preluăm celebra alegorie goetheeană (utilizată, cum am văzut, de Romulus Vuia la moartea lui Iorga), etnograful ar trebui să fie nu doar ucenicul vrăjitor care eliberează în lume puterile oculte ale sufletului colectiv, dar nu le mai poate stăpâni și replia, ci vrăjitorul însuși, care le eliberează, le pune la lucru și le stăvilește, când e cazul, pentru că le cunoaște și forța distructivă. Trebuie s-o facă fără a neglija riscul de semn contrar, care se poate naște din chiar sânul acestor forme de preocupare de sine, care este acela de a împărți popoarele în „superioare” și „inferioare”. Risc asupra căruia atrage atenția George Vâlsan: „Origine, trecut, vechime, fapte mari sunt lucruri pe care nu trebuie să le uite un popor, dar acestea, ca «elemente interne», nu trebuie să fie întrebuințate ca arme împotriva altui popor [...]. Toate neamurile sunt nobile și demne să trăiască [...] este o copilărie, uneori nu fără urmări, a grada valoarea popoarelor, a pune pe unele în frunte și a le decreta menite să fie stăpâne, iar pe altele în coadă și a le arăta capabile numai la slugărie” (p. 260).

Până la a se ajunge la un atare punct de vedere, drumul este epopeic. Finalul, fără „demonstrație”, poate părea simplu slogan, banalizat și lipsit de conținut autentic. „Demonstrația” ar putea fi chiar volumul în discuție, dincolo de scăderile lui de formă și rigoare. De aceea, el ar trebui citit și asumat, ca monument ridicat nu doar unei pe nedrept uitate personalități din câmpul etnografiei, ci etnografiei înseși, aventurii sale cognitive. Care, precum un anume tip (socratic, chiar presocratic) de filosofare, merge mai întâi înspre descoperirea de Sine a unei comunități. Dar, în această oglindă interioară, este obligatorie și necesară descoperirea Celuilalt. De altfel – o chestiune de profesionalism.

De vita pulmonaria

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra Neamț

Expresia latinească din titlul de mai sus nu se referă la planta medicinală *pulmonaria officinalis*, popular numită „plămânărică”, din ale cărei extracte se prepară produse farmaceutice ce sprijină sănătatea căilor respiratorii, deși tangențe cu acest domeniu se pot găsi. Sensul dat aici expresiei cu alură antică și care se degajă din cei doi termeni savanți este mai curând unul simbolizant, și doar ca substrat lexical trimite și la stricta fiziologie pulmonară. Mi s-a părut sugestiv ca formulare pentru a specifica relevanța titlului bine potrivit al unei noi cărți, a patra din carieră, a scriitorului nemțean Petru Nica, *Dincolo de prima respirație*, Focșani, Editura „Salonul Literar – Vrancea”, 2025.

Nu e nevoie ca cineva să fie alfabetizat ori să aibă măcar simple noțiuni de calcul pentru a stabili și înțelege în chip firesc ecuația: *a respira=a fi viu*. În absența respirației, la organismele biotice care fac schimb de materie și energie cu mediul, viața e gândită ca imposibilă. Pe ansamblu, așa se prezintă lucrurile. Și totuși există, în mod certificat științific și natural, o etapă a biosului în care organismul e viu fără să respire la propriu – etapa prenatală. Timp de săptămâni sau de luni, oxigenul necesar vieții îi este furnizat fătului prin trupul mamei, odată cu nutrienții și celelalte substanțe din care se zidește, progresiv, viitorul corp cu toate părțile lui somatice și organele alcătuitoare conform cerințelor de viațuire în mediul extern, când va fi expulzat din corpul-gazdă al genitoarei. Aidoma pulsației inimii, respirația, ca atribut al unei *pneuma* universale, este o necesitate fundamentală pentru menținerea în stare vie a unui corp independent, fie el vegetal, animal sau uman. Acesta din urmă va fi focalizat cu precădere în rândurile de față, precum și în cartea în care se închină un imn de slavă apărătorilor și iubitorilor vieții. Cel dintâi scâncet acut care însoțește ivirea în lume a unui nou-născut probează că plămânul și-a declanșat funcția vitală ce incumbă rolului său, una pe care nu o va înceta decât atunci când ceasul biologic și-a epuizat ticăitul. E adevărat, inima își începe activitatea de santinelă pe viață încă din faza intrauterină, iar de la momentul activării funcției respiratorii, acestea vor funcționa în tandem, treze, fără oprire sau odihnă de la un capăt la altul...

Firește, aceste lucruri sunt destul de cunoscute, însă revenirea la ele ne va ajuta să înțelegem și mai bine, să conștientizăm în ce constă munca și devotamentul celor care, încă de la primele săptămâni de sarcină ale unei viitoare mame, se îngrijesc ca promisiunea de viață care s-a înfiripat în chip natural să devină certitudine, iar menirea celor ce supraveghează și ajută ca totul să se desfășoare cât mai normal și cu mai puține probleme pe acest parcurs să fie împlinită cu succes în strădania de ocrotire vieții incipiente.

Dacă diplomația unui stat se preocupă de stabilirea de relații de conlucrare benefică și de pace la nivel planetar, dacă armata are grijă ca integritatea unei țări și siguranța unui popor să fie în permanență apărate, atunci profesioniștii medicinei nu au altă misiune decât de a se îngriji de sănătatea și recuperarea acelor membri ai societății care se văd în situații dificile din punct de vedere sanitar. Între ramurile diversificate ale medicinei, obstetrica și ginecologia, neonatologia prezintă o situație aparte. Medicii specializați în acest domeniu se ocupă, în general, de toate capitolele menționate aici, iar rolul lor este ca atât persoanele feminine care se pregătesc pentru a prelua și continua ștafeta maternității, cât și odraslele pe care le aduc pe lume să se bucure de o grijă dintre cele mai speciale. Iar asta nu pentru că s-ar dovedi numaidecât în situații patologice, ci întrucât se află în cele mai fragilizate stări și momente de viață, supuse în bălăia pentru afirmarea vieții riscurilor de a eșua în nobila menire, chiar mai mult decât soldații în primejdioasele lor acțiuni militare. Îndrăznesc a spune că luptele duse în campania maternală sunt uneori mai complicate și mai dure decât cele de pe fronturile morții. Mortalitatea la naștere, atât a pruncilor, cât și a mamelor a cunoscut în decursul istoriei procentaje incredibil de ridicate. De aceea, societățile cereau ca femeile să aibă multe sarcini în timpul vieții fertile, pentru ca necesarul minim al societății să fie asigurat, întrucât pierderile pe acest front erau mari. Din fericire, progresele înregistrate în timp, atât pe planul civilizației, cât și pe cel al științei medicale, au făcut ca rata eșecurilor natale să scadă vertiginos. Atenta monitorizare a evoluției sarcinilor la toate persoanele gravide, intervențiile prompte în orice moment problematic, asistența la nașteri în clinici și secții specializate au constituit o bună strategie și o tactică adecvată ca pe acest front al natalității să se înregistreze prioritar izbânzi. Ceea ce nu înseamnă, din păcate, că pe toată linia. Și se va vedea și de ce...

Pe prima copertă a cărții amintite se află figura unei eroine din spațiul medicinei nemțene, doctorița Florica Munteanu, angajată în clinica județeană (în Piatra-Neamț) și cea mai renumită și căutată specialistă între cabinetele medicale private de profil. Actualmente e pensionară, aproape octogenară și locuiește în satul Văratec, în preajma mănăstirii cu același nume din județul Neamț. De regulă, atunci când apar în fotografii care vizează profesiile lor, militarii și medicii se prezintă în uniformele lor, specificând astfel căror sectoare de activitate socială își dedică existența. Imaginea ne prezintă o femeie matură cu un nou-născut înfășat în brațe, în uniforma protocolară specifică secției respective. Dacă am deduce, din simpla privire, că probabil e vorba de o tânără bunică, ne înșelăm. Femeia în cauză este, de fapt, mai mult decât o doctoriță în secția sau cabinetul ei, este o *mamă spirituală* pentru cei peste o sută de prunci cărora le-a devenit, din pură pornire sufletească, și nașă de botez! E vorba în special de acele sufletele salvate de la iminența avortului, printr-o tenace stăruință medicală și religioasă. Iar tocmai acest fapt demn nu doar de popularizare, ci de mirare prin singularitatea sa, este cel care a declanșat atenția scriitorului decriptator de figuri umane *hors série* care este Petru Nica, actualmente și el consătean cu „obiectul” investigațiilor sale demne de consemnat și relevat în paginile unei cărți de genul „memento”, adresate așa cum sună și dedicația scrierii sale: ... *medicilor și celor care vor să devină (medici)*.

Volumul în discuție nu este doar biografia exemplară a unei campioane în profesia ei, ci în același timp monografia unei vocații închinată slujirii vieții. Lumea care o cunoaște pe doctorița Munteanu („dr. Barză”, cum i se spune cu alint), iar pe plan local e vorba de mii de persoane, vorbește despre ceva de neîntâlnit la colegii săi de profesie: medicul care în toată cariera sa a refuzat să practice avortul. Motivația e simplă și puternică: un medic adevărat trebuie să fie doar în slujba vieții, și nicidecum un adjuvant al „murtitudinii” (termen creat de Irina Petraș). Și apoi, posedând prin natura profesiei virtuțile unui similitaumaturg, acest har îi vine de la Dumnezeu, întrucât prin mijlocirea lor intervine divinitatea în cazurile disperate, în special. Doctorița Floarea Munteanu s-a dovedit, pe tot parcursul carierei, o neobosită activistă în plan social în lupta contra practicilor de întrerupere de sarcini. Doar în cazuri extreme, pentru a salva viața mamei, atunci când nicio altă alternativă nu se mai prezenta ca soluție, se vedea obligată să semneze o atare procedură. Dar de obicei altcineva o aplica în concret. Biograful ne prezintă întreaga existență a personalității medicale investigate, pe diferite paliere, în care existența personală și devoțiunea socială se împletesc cu conjuncturi colaterale, atât din cadrul familiei: părinți, unchi, bunică și alte rudeni, cât și în plan largit, profesional.

Fostă elevă de top și studentă strălucită, a beneficiat de experiența profesională a unor faimoși dascăli ieșeni la Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa”, precum chirurgul Gh. Chipail, Gh. Scripcaru sau Cost. Lazăr. De la toți a primit sfaturi bune, încurajări și aprecieri pentru felul cum se pregătea să devină o vrednică discipolă a legendarilor Esculap și Hypocrat. Interviuurile consemnate în carte ne-o arată în special ca o vajnică luptătoare în a schimba mentalitățile femeilor care apelau cu lejeritate la servicii-

le abortive. Nu era deloc simplu, căci fiecare pacientă avea motivațiile sale, de cele mai multe ori împinse de partenerii de viață la acest gest de a scuti familia de o nouă „povară”(!), ori de ideea prost asimilată că are libertatea de a dispune de propriul corp așa cum consideră că îi este mai bine ei însăși. O statistică teribilă din anul 1990, primul an de după Revoluție când s-a revenit la practica legală a întreruperilor de sarcină la simpla cerere, nu doar pe considerente sanitare sau legale (incest, viol), ne arată că în mai puțin de douăsprezece luni s-au efectuat în România peste un milion (!) de avorturi la cerere. Iar pe toată perioada post-revoluționară s-a însumat incredibilul număr de treizeci de milioane, echivalentul unui popor dintr-o țară mijlocie... Faptul a condus la o scădere drastică, dramatică a demografiei naționale, cu consecințe și vizibile, dar și încă imprezvizibile... Cel mai puternic argument cu care doctorița Munteanu reușea să le convingă pe femeile aflate în astfel de pase era cel de natură religioasă, ea însăși fiind o creștină ortodoxă practică. Iar, mai mult de atât, nu omitea să le pună în vedere semenelor că ea însăși fusese salvată de la decizia de avort a unei mame bolnave, prin metanoia de ordin religios, sub patronajul direct al Maicii Domnului.

Persoanelor care se lăsau mai greu convinse de argumentele sale, iar aici numărul de situații ocupă un spațiu larg în carte, le promitea să le boteze ea însăși pruncii în biserică, ocupându-se de toate cheltuielile unui astfel de eveniment. În felul acesta a devenit un fel de a doua mamă pentru circa o sută de prunci, astăzi oameni maturi, care au propriii copii, și care îi sunt recunoscători de-a lungul întregii vieți pentru intercesiunea providențială, de neprețuit, de a le dăruii binemeritata lumină a zilei și a se bucura de cel mai minunat și unic bun cosmic: VIAȚA. Îmi închipui că satisfacțiile în plan uman și profesional ale „doctoriței Barză” sunt dintre cele mai alese, întrucât a slujit însăși dăinuirea unei specii fără de care Cosmosul însuși nu și-ar căpăta conștiința de sine. Eu o văd ca o fire dăruită de divinitate, dar și din viața titanului Prometeu, cel căruia un mit antic îi atribuie aducerea focului din cer și dăruit oamenilor din iubire dezinteresată și compasiune pentru traiul aspru pe planeta albastră. Analogia mă duce să concep că prin strădania și pregătirea sa pentru a-și sluji semenii, și dr. Floarea Munteanu a preluat din cerul Pantocratorului o scânteie divină și a întreținut acest foc sacru în altarul vieții planetare, ca o vrednică de cinstire vestală din vremurile vechi. Îndemnul biblic „creșteți, înmulțiți-vă și stăpâniți Pământul” a fost înțeles în toată profunzimea rolului său terestru de neocolit. Faptul că, împreună cu soțul, inginer constructor, au ridicat în propria grădină de sub cetina brazilor o bisericuță ortodoxă, înzestrând-o cu toate cele trebuitoare slujirii cultice este o dovadă în plus a recunoștinței și cinstirii înaintașilor. (De menționat că acel sfânt locaș a fost târnosit de însuși mitropolitul de atunci al Moldovei și Bucovinei, actualul patriarh, preafericitul Daniel). Acei gospodari frunțași, neavând copii, au lăsat-o pe ea, nepoata de frate, moștenitoare a agoniselii lor de o viață. În gospodăria acestora, unchi și mătușă Ioan și Aglaia Roban, și-a petrecut viața doctorița o bună parte din copilărie și adolescență (orfană de mamă fiind) și a căror memorie o perpetuează în același spațiu binecuvântat. În locuință și-au găsit un loc de recluziune și meditație mulți oameni de cultură ai țării, o parte dintre ei, care mai sunt în viață, făcând și în prezent vizite acestor memorabile locuri de tihnă și popas.

Prestația de-a lungul întregii cariere de medic eminent și de om de aleasă ținută a doctoriței Floarea Munteanu este, într-o lume în care modelele de urmat sunt tot mai rare, o pildă de omenie și de viață călăuzită sub auspiciile vie și roditoare ale creștinismului adevărat. Monografia cu irizări românești care îi este dedicată prin străduința și abnegația scriitorului Petru Nica cinstește o figură luminoasă, plină de carismă și umanism, și care va dăinui grație difuzării prin cartea tipărită și deja bine primită de cititori și după ce luceafărul de seară al personalității sale se va proiecta doar „în depărtări albastre”.

Viabilitatea stilului clasic în versurile Mariei Trif

Dr. Anca SÎRGHIE

Sibiu

Despre poeta Maria Trif nu poți scrie, fără să rezisti tentației de a aminti că ea s-a născut la 7 mai 1960, în satul Lancrăm din județul Alba. Aceasta, pentru că celebrul consătean al ei, Lucian Blaga, descrisese în poezia *9 Mai 1895* locul propriei nașteri: „Sat al meu, ce porți în nume/ sunetele lacrimiei,/ la chemări adânci de mume/ în cea noapte te-am ales/ ca prag de lume/ și potecă patimei”. Același prag de lume și aceeași zodie, ce stă sub semnul stabilității, ca voință puternică și hotărâre neclintită, i-au fost date și Mariei Trif. Doar talentul este al ei, imposibil de transmis de la un consătean la altul, fie el chiar marele Blaga.

Încă din timpul cursurilor liceale, urmate la Colegiului „David Prodan” din Cugir, județul Alba, Maria s-a apropiat de poezie, dar a început să scrie cu adevărat mai târziu.

Greutățile și problemele financiare ale familiei au făcut-o să plece peste graniță. În Italia, timp de zece ani, ea a simțit, prin propria experiență, ce înseamnă cuvântul „imigrant”. Revenită în țară, Maria a considerat că este timpul să-și asculte sufletul și, așa cum recunoaște ea însăși, începe să „dea vers” poeziilor care îi colindau cărările gândurilor. Astfel, penița simțirilor ei a început să se destăinuie. Să dăm curs propriei confesiuni: „Și poeziile se nășteau, rând pe rând... La început timid, stângaci, dar, zic eu, perseverența mi-a șlefuit harul primit, îmbogățind rodul cuvântului meu. Prietenii mei adevărați mi-au arătat lacunele fără menajamente”.

Așa se face că Maria Trif a debutat la vârsta de 54 de ani cu volumul de poezii *Ferestre în amurg*, apărut în anul 2014, la Editura Editgraph. Al doilea volum de poezii, intitulat *Zbor de primăvară*, a apărut la Editura Azbest din Arad, în anul 2016. După alți trei ani, a urmat *Ningă-ne salcâmi* la Editura Minela, cu o reeditare a volumului în toamna anului 2021. După gloria pe care Tudor Gheorghe a înregistrat-o cu poezia „Au înnebunit salcâmi”, Maria Trif face un pas înainte, găsind o expresie lirică la fel de impresionantă. O recenzie la noul volum de poezii *Ningă-ne salcâmi* este semnată de criticul literar Flaviu George Predescu, publicată, dacă nu mă înșel, în revistele *Literatura de azi* și *Flacăra lui Adrian Păunescu*. În același an, cu o hărnicie artistică ce rodea, la Editura Ecou Transilvan, a tipărit antologia *Verde-târziu*. Presa literară o încurajează, căci au apărut recenzii la volumele *Verde-târziu* în revista *Discobolul*, semnată de Monica Grosu, și în *Spații culturale* unde scrie Octavian Mihalcea.

Încurajată de opiniile formulate de critica literară, autoarea a publicat poezii în reviste apărute sub egida Uniunii Scriitorilor din România, precum: *Discobolul* și *Algoritm literar*, dar și în *Cenacul de la Păltiniș* din Sibiu. Sfera aparițiilor se lărgeste spre reviste de cultură română din străinătate, dintre care menționez *Spania Literară*, *Cuvânt Românesc*, cea care din 2019 apare la Madrid, sau *Conexiuni Culturale*, revista de limbă română apărută la Cleveland, Ohio, SUA.

Maria Trif a activat în cadrul cenacului „Lucian Blaga” din Sebeș, a participat la întâlniri și evenimente ale „Cenacului de la Păltiniș”. A fost membră a cenacului literar „Solaris” din Cugir și a activat în grupul de creație literară „Verbum” – desfășurat la Centrul Cultural „Valentin Uritescu” din Cugir, sub îndrumarea Bibliotecii Județene „Lucian Blaga” din Alba Iulia, o promotoare a valorilor artistice autentice. După un debut întârziat, mișcarea bine orientată a poetei pare să aibă efect recuperator.

Anul acesta, mai exact în martie 2025, a apărut la prestigioasa Editură Neuma volumul de poezii *Albastru de luni*, prefăcut de Ion Cristofor. Noua antologie a intrat în atenția criticului literar Alexandru Cistelean, căruia i s-a trimis un exemplar, cu nădejdea că va afla punctul lui de vedere.

Cartea *Albastru de luni* începe cu o strofă magistrală, autoarea focalizând atenția spre simbolurile „luni” și „albastru” anunțate deja din titlu. Ele sunt puse în ecuație cu conceptul de „poezie”, una ce este împletită din suferință: „De-atât albastru, se făcuse luni,/ Își ridicase tălpile câmpia,/ Din vârful inimii puteai s-aduni/ Și să-mpletești în lacrimi poezia”. Alte versuri cu iz de artă poetică apar în textul intitulat *Înscris în poem*, autoarea dând culorii albastru funcția de sursă a inspirației: „Și azi poemul meu te-așază/ În tâlcul versului stingher,/ Cu tot albastrul ce te cheamă/ În călimara din ungher...”.

Titlul volumului anunță, așadar, consacrarea culorii albastru, folosită în cu totul alte accepții semantice decât cea consacrată, de culoare a ochilor și a astrelor celeste din *Sonetele* Mariei Niculescu, dacă ne oprim la un singur exemplu. Acolo găsim versuri precum: „Mă torturezi cu-al ochilor albastru,/ Sedusă-s de albastră torturare,/ Aș vrea să fug, dar, vezi, nu sunt în stare,/ Supusă-s la al dragostei dezastru”. Sau... „Albastrul când, sfios, te prinde-n brață/ ...Privirea-ndepărtând a nopții ceață”. Ori „E albastră simfonie de stele-n clar de lună”. De o subtilă încărcătură artistică este albastrul personificat din acrostihul *Domnul, cu privirea, ne răsfăță*, poezie care începe astfel: „Visează blânda lună, la ce, oare?/ Azurul se trezi, a-nviorare”. Albastrul devine în viziunea Mariei Niculescu simbolul cosmosului însuși.

În tradiția satelor de ciobani români transilvăneni, albastrul a fost sute de ani culoarea preferată a caselor, iar în lumea largă amintim fie și numai orașul Chefchaouen din Maroc, care este o perlă a Mediteranei, prin aceeași culoare în care sunt vopsite clădirile.

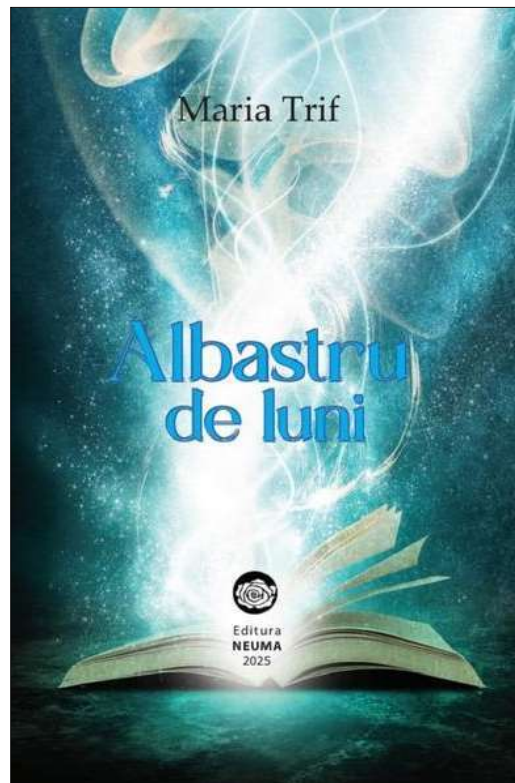
Găsim interesant faptul că la Maria Trif albastrul are funcții diverse, materializând variate stări ale emoției, căci poezia este în accepția ei un dat al sufletului. Ea trăiește prin transfigurare imaginară. De pildă, câmpia personificată, printr-o mișcare pe verticală, „își ridicase tălpile”. Un laitmotiv neașteptat, prezent în toate cele 4 strofe ale poeziei, pivotează în jurul verbului „a se face”, care are sensul devenirii. „De nerăbdare, se făcuse NOI” este versul care profilează motivul erotic al poeziei, în care dragostea se ivește intempestiv, dând iubiților puteri uimitoare, proiectate cosmic: „Puteam să curăț nourii de ploi,/ Puteai să-mi scuturi lumea și s-o clatini”. Iubirea dă puteri demiurgice și reformatoare. Dragostea este dată de destin, căci poeta izbutește o altă metaforă inedită în versurile: „Și s-a făcut de ceea ce citeam/ În liniile palmelor de stele;/ urcam pe șaua căii și simțeam/ Că tu ești scara înălțării mele”. Discreția începutului de text face loc mărturisirii avântate a iubitei care se împlinește prin alesul inimii ei, definit metaforic drept „scara înălțării” ei.

Aidoma simbolizilor, poeta nu exprimă, ci doar sugerează o stare sufletească, lăsând cititorii să închipuie o furtună binecuvântată, asanatoare: „A fost, atunci, ce nu s-a pomenit –/ Furtuna alungase un dezastru/ Și soarele privea înmărmurit/ Cum se făcuse luni de-atât albastru...”. Armonia pe care poeta o asigură versurilor sale provine din jocul rimelor încrucișate ori împerecheate. Este o muzicalitate abandonată de creatorii postmodernismului, care și-au asumat riscul pierderii cu totul a funcției de emoționare a textelor lor pretins lirice.

Poeziile Mariei Trif sunt dedicate iubirii, timpului suveran, naturii mereu fascinante sau amintirilor ce coboară până la prima copilărie, unde chipul mamei se profilează tulburător, condusă prin ani până la tragica stingere. Este momentul să semnalăm faptul că un pivot al tristeții este moartea mamei, ființa căreia poeta îi dedică versuri emoționante. Pentru căldura mesajului trimis mamei, titlul *Retorica absenței* pare prea auster, față de *Lacrimi de vânt* sau *Monolog cu mama*, mai încărcate sentimental.

Lectura versurilor acestui volum devine o lecție a revenirii la savoarea poeziilor clasice, însă fără vreo pierdere în epigonism. Aceasta, datorită preluării creatoare a modelelor, ceea ce ni se pare cu totul meritoriu.

Putem preciza că luni, prima zi a săptămânii, ca simbol al începutului, devine un spațiu al bucuriei de a trăi în spectrul azuriu al seninului sufletesc. Personificarea soarelui ne amintește capodopera lui Coșbuc, *Nunta Zamferei*, unde astrul luminii intră în atmosfera veseliei nuptiale: „Și soarele mirat sta-n loc/ Că l-a ajuns și-acest noroc/ Să vadă el atâta joc/ P-acest pământ!”. Replica Mariei Trif închipuie Soarele ca fiind „înmărmurit” în fața acelei miraculoase împliniri. De altfel, a se face luni este laitmotivul întregului volum, unde chiar titlul poeziei *Zi de luni* desemnează oaza împlinirii, una pe care femeia îndrăgostită o dorește perpetuată: „Tu unde ești? Eu am rămas aici,/ Între o luni și alta care vine –/ Îmi duc spre

nicăierea pașii mici,/ Dar gându-l țin în luna de cu tine”. Formularea curajoasă „luna de cu tine” consacra o expresie poetică nouă, înțelesul fiind cel de împlinire erotică. În *Zile și zile*, reperele încadrează aceeași zi a săptămânii luată ca reper: „Eu încă-ți scriu prin gânduri lungi scrisori/ Cu floarea mov a unui mărăci-ne;/ Îți scriu să-ți spun că luna-mi este bine,/ Doar, dinspre marți, duminica mă dori...”. Emoțiile poetei se eșalonează pe zilele săptămânii. Volumul sfârșește cu una dintre cele mai esențializate structuri lirice, intitulată succint *Luni*, unde sensul dat acestui simbol este decodat prin ideea de „viață”.

Pentru că cele două simboluri ale titlului de volum se împletesc consecvent, într-o altă accepție, albastrul este un semn cromatic al însingurării: „Albastrul se așterne pe depărtarea noastră”, poezia erotică *Scrisori pe omăt* având o imagistică beligerantă cu totul surprinzătoare: „Și s-a lăsat de iarnă și s-a tăcut – a frig –/ La poarta dinspre lume cu fulgii toți te strig/ Mi te visez, străine, pe Marea de Omăt/ Tot încercând, zadarnic, înotul îndărat.// Și s-a lăsat de-atâtea, dar numai pentru noi/ Nu se mai face vreme... toți norii de război/ Stau înarmați pe cerul rămas întunecat/ De când, fără de luptă, distanței ne-am predat” (s.n.). Tristețea elegiei este provocată de o despărțire dramatică de cel iubit. În schimb, în poezia *Negoț ilicit*, luni este starea de bine râvnită de poetă: „Să fie cer, adânc și, de se poate,/ Să ne mai fie luni din când în când”. Dacă duminicile intră în aceeași zodie a bucuriei de a trăi, cuvântul marți este detestat, căci poeta dorește „Să nu se facă niciodată marți”. Așadar, zilele săptămânii au în viziunea poetei o încărcătură emoțională de un spectru larg.

Îngemănate ludic, cum tocmai am menționat, cele două simboluri revin în discursul liric al volumului cu mereu alte sensuri. Astfel, albastrul este semn al speranței, ca în poezia *Între ieri și azi*: „Și chipul tău cu gândul meu fac casă,/ eu de albastru leg câte-un cocor”, prin care gândul poetei se înalță, căci infinitul strălucește „la încheietura inimii” în distihul intitulat *Retorica inimii*. Cu totul surprinzător, în poezia *De una, de alta...*, albastrul devine simbolul adevărului: „Mai de una, mai de alta, mi-ar plăcea să mai vorbim/ Până ne mai lasă timpul să pricepem că ne știm,/ Pân-albastrul nostru este cât al mării de profund/ Și din valurile frânte se mai face-un cerc rotund”. În *Tăcere și marți*, jocul de cuvinte conduce spre o meditație: „Mai un eu, mai un tu/ Mai că poți să aduni/ Cât deschid dimineți/ Zori albaștri de luni”. În poezia *Grabnică chemare*, traversată de tânjirea sufletului după iubire, culoarea albastră este tonifiantă: „Să vii cât timp, prin file de poveste,/ Se mai ascunde-o umbră de mister,/ Cât gândurile ți le mai ofer/ Și-acest albastru te mai îndrăznește”. Din noua structurare semantică face parte și construcția „te mai îndrăznește”, absolut necunoscută în poezia clasică. Semnalăm astfel un întreg spectru al inovației lirice la Maria Trif, care asigură muzicalitatea alcătuirilor sale, recurgând uneori la forme necanonice ale limbajului. Este și acesta un curaj creator, a cărui finalitate acum încă este greu de întrezărit.

Totodată, la început de secol al XXI-lea, Maria Trif fructifică experiența simbolistilor. Astfel, atunci când în poezia *Dar de cuvânt* culoarea este numai sugerată într-o formulare indirectă, albastrul figurează ca element de decor: „E primăvară, mamă, jos, în târg,/ Seninul curge lin prin viorele/ Și stă să dea iar martie în pârg/ Pe ulița copilăriei mele”.

Nici calendarul artistic românesc nu o lasă indiferentă pe poetă. În oda intitulată *Despre Eminescu*, culoarea este mai mult decât un element de decor în imaginea „codrii albaștri ai nesomnului”, întrucât copleșitoarea înălțime a geniului absolut al poeziei naționale îi provoacă mărturisirea: „Prea muritoare sunt pentru/ a putea scrijeli un însemn, măcar,/ în stânca nemuririi sale”. De la Veronica Micle nu am mai întâlnit o asemenea pioasă închinare în fața „poetului nepereche”, cum l-a caracterizat G. Călinescu.

Fascinată de peisajul cosmic, Maria Trif îl închipuie în catrenul *Toast* în culoarea ce simbolizează cerul, la modul clasic. Să nu pierdem din vedere nici adierea de umor din final: „Când soarele și-albastrul sunt în plin festin/ Și atmosfer-a-devenit incendiară/ Pentru acel ce mă primește cu răceală,/ Aceste patruzeci de grade le închin!”. Tocmai această notă ușor șugubeață contrastează cu atmosfera solemnă a poeziei *Toast* din creația lui Radu Stanca. Având în vedere că textul acelei poezii a fost scris în septembrie 1962, ne-am fi așteptat să citim un elogiu adus socialismului în cuvinte explicite, cum făceau cei mai mulți confrăți ai poetului, ridicând osanale conducătorilor PCR-ului. Nimic din toate acestea la Radu Stanca, poetul care prețuiește lumea nouă și aduce prin toastul său un elogiu apropierei între oameni: „Abia acum, cuprins de strălucire,/ Pot la mijirea zilei să închin/ Pentru prieteni și pentru iubire/ Acest pahar de frumusețe plin!”

Inepuizabilă în descoperirea valențelor semantice ale culorii sale preferate, în poezia intitulată *In memoriam Nicu Covaci*, albastrul este însuși izvorul cântecului. Fără să imite vreun contemporan, Maria

Trif dovedește că le cunoaște versurile. Astfel, un ecou din Nichita Stănescu apare în poezia *Plouă*: „Trec zvonuri de noapte cu somnuri de noi/ prin zările-acestea cernite./ Acoperă-mi pieptul și umerii goi/ cu zilele tale, iubite!” Imaginea crește în mod ineluctabil din trăirea poetei.

În ciuda consecvenței cu care a pivotat imagistic în jurul unei culori, Maria Trif nu este un poet monocrom, așa ca Bacovia, spre exemplu. Albastrul nu este singura culoare indicată în noua antologie. Mereu atentă la încărcătura semantică a cromaticii, în poezia *Alb-roșu* este vorba de „alb-roșul filelor din gând”, în care „Eu plâng durerea ruperii de grai”. Motivul „ruperii de grai” trimite la o experiență existențială dramatică, viața poetei de un deceniu în străinătate. Versurile din *Zile și zile*, în care apare „Verde pieziș, căprui înfurtunat”, alcătuiesc o poezie a rănii din suflet, străjuită de tăcerile din „însurarea marții de apoi,/ Când se vorbea prin târguri de război/ Și pieptul meu de rană-a priceput”.

În esență, dominantă volumului este elegiacă. Imaginea lirică se înalță din durerea îndepărtării de cel drag, așa ca în poeziile *Partaj* și *Rătăcindă*, căci „Eu încă-ți scriu prin gânduri lungi scrisori/ Cu floarea mov a unui măracine”. O elegie reușită este *Aproape liniște*, în care oaza iubirii „sfășie timpul în două/ cel dinainte și cel de pe urmă”. O inedită poezie de dragoste este *Beție de drag*, căreia îi urmează *Reflecții* și *Zi de luni*, unde iubita tânjește după cel adorat „În luna cu nuntire de lăstuni”.

Poetă a misterului, Maria Trif plămădește o ingenioasă formulare, antitetică semantic, în titlul *Tăcerile vorbelor noastre*.

Poeta are un simț acut al temporalității. În poezia *Altfel*, mărturisirea sa pornește de la duminicile ce meritau să aibă un rost, dacă ei s-ar fi hrănit „din ieri și mâine”, când „s-a lăsat de seară și apus”. Antidotul suferinței este tăcerea, atunci când „În ochii mei privirea să-ți mai sper,/ Din pieptul tău tăria să-mi adun,/ Să pot tăcea ce nu mai am să spun”.

Inedită imagistic este poezia *Război de pace*, pentru starea de așteptare îndurerată a celui plecat: „Și uite-așa pierd luptele, trăgând/ Cu gloanțe oarbe-n razele de lună/ Și tot aștept predarea-ți să îmi spună/ Că mi-a văzut oștirea dezertând”.

Maria Trif nu ocolește nici meditația asupra existenței, a trecerii timpului care o apropie de moarte, stare conturată în poezii precum *Gânduri*, *Renaștere*, *Drum fără de cale*, *Rămas*, *Târziul* sau *Deșteptarea dinaintea înnoptării*.

Statutul de emigrant revenit în țară nutrește versurile cele mai speciale, ca în poezia *Rămânere*, unde dincolo de iubire se conturează o stare de bine a reîntoarcerii: „Cât roșu s-a strâns spre apus.../ Hai, du-te, te-așteaptă chemarea!/ Mi-e bine și știi că eu nu-s/ Mareea ce-o spulberă marea./ Aici voi rămâne-am strigat/ La noaptea strivită de stele,/ Să dau neuitării-un uitat/ În pieptul rămânerii mele!” Biografia poetei a avut un flux și un reflux geografic, care, împreună, s-au dovedit a fi împlinitoare artistic.

Prin poeziile *Răspuns la neîntrebare*, *Rătăcindă*, *Rămas*, *Intenție de scrisoare*, *Apropiere* sau *Romanță* se sugerează tribulațiile iubirii, mereu tainice. Poezia *Lacrimi*, concepută ca un distih, este de esență blagiană, fără să fi detectat o copiere frauduloasă. Iată versurile: „Brațele sufletului meu te strâng atât de puternic/ uneori/ Încât îmi aud lacrimile trosnind”, iar *Vară de toamnă* poate trimite la *Vară de noiembrie* blagiană, fie și numai pentru că apare un concept consacrat de autorul *Poemelor luminii*, anume „corola”, dar care la Maria Trif nu este una „de minuni a lumii”, ci la ea „Corole mai cheamă în brațe albine,/ grădinile firii-s drapate în vis”. Expresivitatea enunțului poetic emană din formele necanonice sub raport gramatical „mi-e soare”, „mi-e bine”, „mi-e tine”, „mi-e vară”. Se reia ideea în *Vers de scrisoare*, unde apar construcții inedite, care susțin muzicalitatea imaginilor: „Bat decembrie, pe-aici, disperat și absurd,/ Mi-e mai tine c-un an, mi-ești c-o toamnă mai surd”.

În *Antagonică*, antonimia între termenii meditației se apropie de enantioză, denotând iscusința cu care autoarea construiește textul poetic. În aceeași tehnică este realizată poezia *Între altfel și la fel*, cu aspect ludic. Poezia *Chemarea Toamnei* excelează ca muzicalitate, aidoma celor intitulate *Econ* și *Eu fără de tine*.

Toast în amintire este o inedită rememorare a unei fericiri apuse, una care dovedește că nici Eminescu, nici Arghezi, ca să enunțăm numai numele unor creatori iluștri, nu au epuizat paleta elegiacă a versului erotic românesc. La polul opus, femeii i se consacră versuri cu caracter de odă.

Volum de maturitate, bogat ca sursă de emoții, un exercițiu de armonizare care ne pune în fața unei maestre a rimelor specifice stilului clasic. Vremea versului clasic nu a apus, ci el trebuie reabilitat, așa cum Maria Trif dovedește că este posibil.

Pr. Dorel Michiș, Alecsiu Latiș – *O viață de mărturisire, slujire și apostolat la Baia Mare*

(Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, 2024)

Dr. Vlad I. BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Cartea părintelui Dorel Michiș, dedicată personalității marcante a protopopului Alecsiu Latiș, se înscrie cu naturalețe și demnitate în literatura istoriografică și teologică românească contemporană, remarcându-se prin echilibru, eleganță stilistică și profunzime spirituală. Volumul reprezintă o recuperare necesară a unei figuri sacerdotale exemplare, al cărui destin intersectează dramatic și luminos istoria Bisericii Ortodoxe Române și istoria națională a României interbelice și postbelice, în contextul complex al orașului Baia Mare și al ținutului maramureșean.

Structurată pe o bogată fundamentare documentară, lucrarea transcende limitele unei simple monografii clericale, devenind o mărturie profundă a credinței, patriotismului și a curajului unui preot care și-a îndeplinit vocația în vremuri de mari încercări istorice și personale. Protopopul Alecsiu Latiș, așa cum ni-l restituie autorul, este portretizat cu migală și rafinament, relevându-se treptat în fața cititorului drept un model autentic de slujitor devotat Bisericii și comunității, dar și un simbol al luptei tenace pentru afirmarea identității ortodoxe și românești într-un spațiu pluriconfesional și multicultural.

Viața personală a părintelui Latiș, evocată cu profundă empatie și claritate narativă, adaugă un plus de autenticitate și umanitate acestei mărturii biografice. Rămas văduv la doar 49 de ani, după pierderea soției sale Luciția, părintele Alecsiu a fost nevoit să-și crească singur cei doi fii, în vremuri tulburi și grele, asumându-și nu doar responsabilitatea pastorală, ci și povara unei vieți de sacrificii continue. Pentru a-și întreține familia, el a acceptat un al doilea loc de muncă, la Direcția Minelor din Baia Mare, călătorind neobosit între parohie și locul de muncă, exemplificând dăruirea și simțul datoriei al unui adevărat păstor de suflete.

Destinul său a fost marcat de prigoane și umilințe: arestat, bătut, umilit public și închis la Satu Mare, a fost expulzat în România și stabilit forțat la Sibiu, de unde s-a reîntors în Baia Mare abia în 1946. Toate aceste încercări, trăite cu seninătate și demnitate, sunt oglindiri ale unei vieți jertfelnice, ale unei cruci asumate deplin, în spiritul autenticei slujiri evanghelice. Durerile și loviturile vieții nu l-au înfrânt, ci l-au înnobilit, făcându-l un veritabil model de rezistență creștină în fața nedreptății și a dictaturii.

Părintele Dorel Michiș se dovedește un cercetător riguros și pasionat, cu un simț critic fin, oferind cititorului o analiză echilibrată și profundă asupra personalității și activității preotului Latiș. Este remarcabilă folosirea surselor diverse și autentice – de la documente de arhivă, corespondență, mărturii orale până la fotografii rare – ceea ce conferă lucrării o dimensiune istoriografică solidă și valoroasă. Cartea devine astfel nu doar o simplă evocare, ci un veritabil act de restaurare a memoriei istorice și spirituale locale și naționale.

Volumul se distinge și prin profunzimea reflecțiilor teologice, autorul îndemnând discret cititorii, clerici sau laici, spre asumarea valorilor autentice ale ortodoxiei: smerenie, curaj duhovnicesc și responsabilitate pastorală. Într-un timp al relativizării și confuziei morale, cartea devine astfel un apel vibrant la recuperarea modelelor spirituale autentice și la conștientizarea importanței continuității valorilor tradiționale pentru viitorul Bisericii și al neamului românesc.

Merită subliniată și prefața semnată de academicianul Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, care inserează un profund apel la recuperarea valorilor fondatoare ale neamului românesc, prin înțelegerea și asumarea exemplelor vii ale trecutului. Cu o sensibilitate aparte, el atrage atenția asupra moștenirii istorice a românilor din nordul țării și a rolului esențial pe care l-au avut preoții ortodocși

în afirmarea identității românești în epoci de suferință și restriște. Textul său, elegant și sobru, este în același timp o pledoarie pentru continuitatea spirituală și națională a românilor.

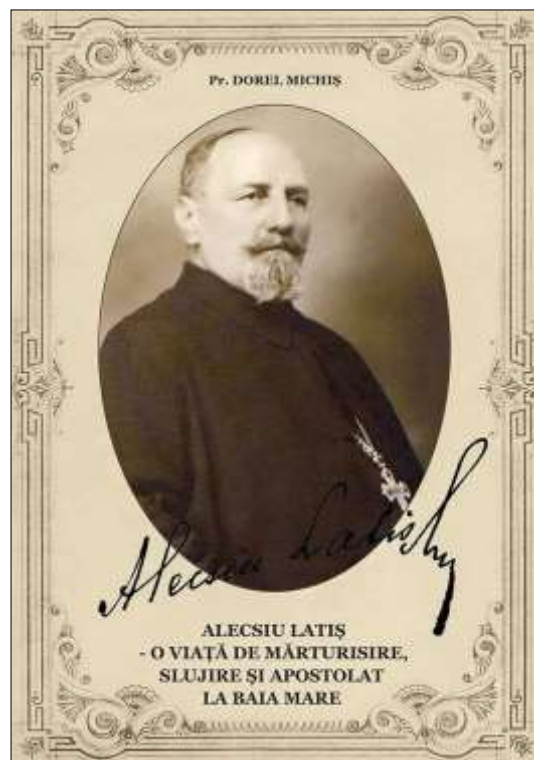
De asemenea, istoricul Mircea-Gheorghe Abrudan, cercetător la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, filiala Cluj-Napoca, completează prin introducerea sa reliefa caracterului științific al volumului, punând în lumină contribuția părintelui Latiș nu doar ca păstor de suflete, ci și ca personalitate activă în viața culturală, politică și socială a Maramureșului interbelic. Cu un ton sobru, dar cald, istoricul subliniază datoria morală și istoriografică de a restitui posterității chipurile luminoase care, prin slujirea lor tăcută, au modelat destinul unei comunități.

Cartea părintelui Dorel Michiș despre Alecsiu Latiș este un demers istoriografic și spiritual de mare însemnătate, care aduce în fața cititorilor contemporani un exemplu viu și actual de mărturisire autentică a credinței și a patriotismului luminat de dragostea lui Hristos. Ea are o valoare aparte pentru Maramureș, deoarece recuperează nu doar destinul unei personalități ecleziale, ci reconstituie, prin acest destin, întreaga dramă și nădejde a unei regiuni care și-a păstrat identitatea prin credință și cultură. Într-un spațiu adesea marginalizat în discursul istoric național, lucrarea oferă o perspectivă echilibrată și profundă asupra complexității interconfesionale, etnice și sociale care a caracterizat Maramureșul interbelic și postbelic. Ea devine o sursă de inspirație pentru istoricii locali, pentru preoții care vor să-și înțeleagă mai bine înaintașii, dar și pentru comunitățile care au nevoie de repere identitare solide.

Este o lucrare care merită recomandată cu încredere atât preoților, cât și tuturor celor interesați de istoria și spiritualitatea ortodoxă românească, devenind, fără îndoială, o referință indispensabilă în bibliografia dedicată figurilor reprezentative ale ortodoxiei transilvănene din secolul XX.

În plan educațional, volumul poate constitui un suport valoros pentru orele de religie, de istorie sau cultură civică, ajutând elevii și studenții să înțeleagă jertfa, dăruirea și vocația preotească în contextul istoriei naționale. Prin prisma modelului oferit de părintele Alecsiu Latiș, cadrele didactice pot introduce teme privind identitatea, reziliența spirituală și rolul Bisericii în coagularea comunității românești.

De asemenea, în plan pastoral, această lucrare se poate constitui într-un adevărat ghid de reflecție pentru clerul contemporan, reamintind cât de importante sunt implicarea activă, discernământul duhovnicesc și curajul mărturisirii în fața provocărilor moderne, atât preoților, cât și tuturor celor interesați de istoria și spiritualitatea ortodoxă românească, devenind, fără îndoială, o referință indispensabilă în bibliografia dedicată figurilor reprezentative ale Ortodoxiei transilvănene din secolul XX. Preoții din Maramureș, dar nu numai, vor regăsi în părintele Latiș un confrate exemplar, vrednic de urmat, ale cărui lupte și biruințe nu au fost în zadar, ci au rămas adânc întipărite în structura și spiritul Bisericii Ortodoxe din această zonă a țării.

De la Roșiorii de Vede la Baia Mare – un arc peste Carpați

Săluc HORVAT

Baia Mare

S-a întâmplat să comunic, să am un schimb de opinii cu oameni pe care nu i-am întâlnit și, cu toate acestea, i-am considerat mereu aproape. Între aceștia se numără și istoricul, criticul literar, eseistul și bibliograful Stan V. Cristea. În vara anului 2014, luna iulie, a sosit pe adresa redacției revistei *Nord Literar* din Baia Mare un plic. Expeditor: Stan V. Cristea, Roșiorii de Vede. Destinatar: Săluc Horvat, directorul revistei băimărene mai sus amintite.

Deși eram obișnuit cu asemenea trimiteri, care soseau mereu din întreaga țară, acum expeditorul și, mai ales, adresa, neîntâlnite până atunci, mi-au atras atenția, mi-au stârnit curiozitatea. Am desfăcut plicul în care se afla un volum masiv cu titlul *Eminescu și Teleormanul*, ediția a treia, revăzută și adăugită, autor Stan V. Cristea (Craiova, Editura Aius, 2014). Pe pagina de titlu era scris următorul autograf: „Criticului și istoricului literar Săluc Horvat, cu deosebită prețuire! Iulie 2014” (urma semnătura).

Numele autorului îmi era cunoscut din colaborarea lui la revista *Litere* ce apare la Târgoviște și care venea în cadrul schimbului la revista băimăreană, mai puțin știam despre cărțile sale, absente din librăriile din Baia Mare. Fiind o carte despre Eminescu, despre care publicasem și eu câteva cărți, am parcurs-o cu interes. M-am bucurat găsindu-mă citat în cadrul volumului de mai multe ori, cu trimitere la volumele mele despre Eminescu: *Mihai Eminescu. Dicționar cronologic* (1994), *Eminescu și comentatorii lui* (2004), *De la Titu Maiorescu la Petru Creția. Contribuții la un dicționar al eminescologilor* (2010), chiar dacă opiniile criticului nu-mi erau favorabile.

Volumul *Eminescu și Teleormanul*, aflată la a treia ediție, reia, în bună parte, structura celor anterioare, la care aduce completări ce conturează drumul lui Eminescu prin Teleorman. În nota de început „De ce Eminescu și Teleormanul?” criticul notează: „Prin lucrarea de față năzuim să arătăm ce înseamnă astăzi contribuția Teleormanului în constituirea patrimoniului lui Eminescu”. Mai spune că alegerea titlului nu este întâmplătoare. „Demersul nostru se constituie, astfel, într-o evidentă readucere a ceea ce reprezintă partea Teleormanului din patrimoniul Eminescu”.

Demersul criticului în prezentarea bogatului material documentar și a celui de analiză critică începe cu capitolul „Trecerea lui Eminescu prin Teleorman”, în care se redau legăturile poetului cu aceste locuri încă din anii când tânărul Eminovici a colindat țara, însoțind trupele de teatru ale lui Fany Tardini, Iorgu Caragiale sau Mihail Pascaly. Sunt amintite întâlnirile lui cu I.L. Caragiale, cel care îi va fi aproape până la finele vieții. Sunt incitante detaliile pe care le aduce criticul despre mișcarea teatrală a vremii.

În capitolul următor, „Eminescu și Teleormanul, din București”, Stan V. Cristea alcătuiește o listă de nume apropiate poetului, între care Grigore E. Păucescu, I. Manu, Anghel Demetrescu, Dimitrie Teleor, Nae Bassarabescu ș.a., cărora criticul le face adevărate portrete. Rânduri importante sunt despre „anecdoticul” Dimitrie Teleor, care s-a remarcat prin trimiterea la tipar și divulgarea autorului regretabilei epigrame a lui Alexandru Macedonski adresată lui Eminescu:

„Un X, pretins poet, acum	Destinul său n-ar mai fi bun;
S-a dus pe cel mai jalnic drum.	Căci până ieri a fost năuc
L-aș plânge, dacă-n balamuc	Și nu e azi decât nebun!”

Detalii de interes aduce criticul amintind regăsirea Teleormanului în creația poetică a lui Eminescu în poeziile *Scrisoarea III* și în *Doina*:

„De din vale de Rovine	și	„De la Turnu-n Dorohoi
Grăim, Doamne, către Tine,		Curg dușmanii înapoi
Nu din gură, ci din carte,		Și s-așază pe la noi”
Că ne ești așa departe.		(Doina)
Te-am ruga, mări, ruga		
Să-mi trimiți prin cineva		
Ce-i mai mândru-n valea Ta”		
(Scrisoarea III)		

Publicistica ocupă un loc important în scrierile lui Eminescu și în ea regăsim articole în care se regăsesc Teleormanul și oamenii acestuia. Astfel, în capitolul „Teleormanul în publicistica lui Eminescu”, criticul Stan V. Cristea identifică un număr reprezentativ de teleormăneni cărora le schițează adevărate portrete biobibliografice cu trimiteri la vechile familii, dar și la contemporani ai poetului. Între aceștia amintim numele lui Radu Grămăticu, Alexandru Depărățeanu, Grigore Păucescu, Cezar Bolliac, Anghel Demetriescu, Nae Bassarabescu și alții.

În capitolul „Eminescu și prețuitorii și exegeții săi din Teleorman”, Stan V. Cristea se oprește la biografia din Teleorman ai lui Eminescu, începând cu Dimitrie Teleor, cel care a publicat mai multe texte despre poet, între care: „Amintiri”; „Eminescu sufleur”; „Din viața lui Eminescu” etc. Gala Galaction (1879-1961) este și el amintit ca autor al mai multor scrieri despre Eminescu: „Eminescu și opera”; „Viața și opera lui Eminescu”; „Ultimul capitol din viața lui Eminescu”; „Poeziile lui Eminescu”; „Doi prieteni: Creangă și Eminescu”.

Între exegeții din Teleorman ai lui Eminescu, Anghel Demetriescu (1847-1903), critic și istoric literar, autor al mai multor texte despre Eminescu, ocupă un spațiu generos în analiza lui Stan V. Cristea, pornind de la studiul „Poeziile d-lui Eminescu”, publicat în *Revista contemporană*, semnat de Gr. Gellianu (1875), un comentariu critic al poeziilor eminesciene, numele de Gr. Gellianu fiind considerat de-a lungul anilor ca fiind pseudonim al lui Anghel Demetriescu. Între cei care au susținut această ipoteză s-au numărat Nicolae Iorga, Perpessicius, G. Călinescu, Tudor Vianu ș.a. Alte opinii contestă această asociere. În timp ce G. Călinescu susține în *Istoria literaturii române*, în articolul despre Gellianu, că Anghel Demetriescu, ascuns sub acest pseudonim, critică în *Revista contemporană* în derizoriu poeziile lui Eminescu.

Tudor Vianu insistă pe acea identificare atunci când afirmă: „Anghel Demetriescu resimte o ciudată antipatie față de Eminescu, manifestată la intervale, lipsită cu totul de glorie, care sub pseudonimul G. Gellianu persiflează unele din versurile frumoase ale lui Eminescu” (p. 203). Această asociere va fi susținută cu anumite nuanțe. Unii critici îl înlocuiesc pe Anghel Demetriescu cu Petre Grădișteanu (I. Hangiu), în timp ce Mihai Straje, în articolul „Istoria unui pseudonim” apărut în *Gazeta literară* nr. 16/1967, susține că „Gr. Gellianu a existat cu numele acesta, că el era un publicist, figurând pe frontispiciul unei reviste alături de alții ale căror nume au rămas numai acolo”, fiind vorba de *Revista contemporană*.

În analizele sale, Stan V. Cristea, pornind de la vasta bibliografie despre asocierea dintre Anghel Demetriescu și G. Gellianu, consideră această asociere total eronată și aduce argumente despre existența fizică a lui Gellianu. „Este cu totul regretabilă, notează criticul, că o lucrare nu de mult apărută, *Mihai Eminescu. Dicționar cronologic* (1994), datorată lui Sălcu Horvat, reține în dreptul datei [1875, martie 1] următoarea afirmație: «Apare în *Revista contemporană* o lungă cercetare intitulată *Schițe literare. Poezia domnului Eminescu*, semnată Gr. Gellianu, după unii critici Anghel Demetriescu, studiu cu un pronunțat caracter polemic (...), este neavenită o asemenea insinuare (...), cum la fel de regretabilă este aruncarea unei alte anateme asupra lui Anghel Demetriescu în maniera în care procedează Iulian Costache”. Considerând mențiunea criticului că este o neînțelegere, nota noastră nu și-a propus să susțină vreuna din părerile vehiculate, ci notarea unui eveniment din biografia poetului.

Din păcate, susține criticul, „anumitele stereotipii de informație sau de mentalitate refuză ca Anghel Demetriescu să fie repus, fără alte rezerve, în drepturile firești ale unei postumități cel puțin corecte”.

În susținerea opiniilor sale, Stan V. Cristea aduce drept argument contribuțiile lui Anghel despre opera eminesciană, citând un număr de articole, între care amintim: *Comentarea uneia din poeziile lui Eminescu*; *Inovația lui Eminescu ca versificator*; *rima*; *Scrisoarea III* etc. Asocierea numelui Gr. Gellianu cu cel al lui Anghel Demetriescu îl întâlnim la mulți alți critici, fără să se ajungă la o concluzie, la un adevăr, dacă Gr. Gellianu este un pseudonim sau un nume real. A fost pseudonimul lui Anghel Demetriescu sau al lui Petre Grădișteanu?

Criticul Alexandru Dobrescu, în volumul *Detractorii lui Eminescu* consideră că e greu de crezut cum nici măcar cei de la „Revista Contemporană” nu aveau cunoștință de adevăratul autor, după cum este și mai greu de crezut că acesta ar fi fost Demetriescu!

În capitolul intitulat „Eminescu și prețuitorii și exegeții săi din Teleorman”, criticul Stan V. Cristea se oprește la o lungă listă de teleormăneni, și nu numai, pe care îi grupează în funcție de tematica

abordată: bibliografii teleormăneni ai lui Eminescu, între care îi include pe Dimitrie Teleor, Gala Galaction și George Burdan; traducătorii lui Eminescu (Gabriel Robin, Dimitrie Cuclin, Traian Lăzărescu etc., editori din Teleorman (Grigore G. Păucescu, George Gană, Elena Liliana Popescu etc.; exegeți teleormăneni ai operei lui Eminescu, categoria cea mai cuprinzătoare, în care, pe lângă Anghel Demetrescu, criticul identifică o listă de peste treizeci de nume (între aceștia pe C. Noica, Marin Preda, Mircea Scarlat, Artur Silvestri și, desigur, Stan V. Cristea, „un statornic și prob cercetător al lui Eminescu, autor al unor cercetări de referință în bibliografia eminesciană”).

Ce înscrie Teleormanul în patrimoniul Eminescu este nota cu care criticul își încheie „aventura identificării și dezvăluirii legăturilor pe care Mihai Eminescu le-a avut și le are cu Teleormanul și oamenii săi”, parcurgând o bibliografie și documentare demne de toată lauda.

Alăturarea capitolelor „Note bibliografice” și „Bibliografia și indicii de nume” dau volumului *Eminescu și Teleormanul* statutul unei cercetări care completează benefic biografia lui Mihai Eminescu.

La sfârșitul lecturii volumului *Eminescu și Teleormanul*, ediția a treia revăzută și adăugită (214 p.), am avut convingerea că istoricul și criticul literar Stan V. Cristea a spus tot ce era de spus despre legăturile lui Eminescu cu Teleormanul și cu teleormănenii, despre felul în care aceștia l-au văzut și prețuit pe marele poet.

Am rămas însă surprins când, în anul 2020, am primit de la Stan V. Cristea un volum cu titlul *Eminescu și Teleormanul. Un caz pentru istoria literară* (Craiova, Editura Aius, 2020). Ca de obicei, pe pagina de titlu a volumului era un generos autograf: „Domniei Sale Domnului Sălcu Horvat, un cărturar de înaltă clasă, eminescolog dintre cei de mare ținută, cu o deosebită prețuire, 30 iunie 2020”.

Peste alți câțiva ani (2025), am fost onorat cu o ediție, a doua revăzută și adăugită, a volumului amintit (*Eminescu și Teleormanul. Un caz pentru istorie literară*, Craiova, Aius, 2024), având scris pe foaia de titlu următorul autograf: „Admirabilului istoric și critic literar Sălcu Horvat, eminescolog de mare clasă, această carte de iubire, de înțelepciune și de folos pentru Eminescu. Cu sinceră și deosebită prețuire, 10 ianuarie 2025, Roșiorii de Vede”.

Cărțile despre Eminescu scrise de Stan V. Cristea, pe lângă bogăția de date mai mult sau mai puțin cunoscute, care au completat biografia eminesciană, le-am primit și apreciat ca pe un mesaj care arată valoarea și perenitatea creației eminesciene, dar și ca pe un răspuns împotriva acelor care consideră că despre Eminescu s-a scris totul, că nu mai avem ce spune și, mai ales, îndemnul de a nu se îndepărta de poet, considerat de unii ca fiind depășit.

Cele două ediții ale volumelor *Eminescu și Teleormanul. Un caz pentru istoria literară* stau dovadă că opera literară eminesciană este plină de înțelesuri și că ea oferă suficiente teme de abordare.

În nota de început, „De ce Eminescu și Teleormanul. Un caz pentru istoria literară”, criticul notează că alegerea titlului său nu a fost una întâmplătoare, legăturile poetului cu aceste locuri fiind profunde și ele cuprind nu numai relațiile sale cu oamenii și valorile spirituale, mergând până la reflectarea acestora în creația poetică, Teleormanul fiind parte din patrimoniul Eminescu.

Revenirea la Eminescu și Teleorman prin cele trei ediții din volumul *Eminescu și Teleormanul* (2000, 2004, 2014) și *Eminescu și Teleormanul. Un caz pentru istoria literară* stau dovadă că despre Eminescu mai sunt încă multe de spus.

Privite la un loc, cercetările lui Stan V. Cristea aduc o contribuție esențială la întregirea și îndreptarea unor aspecte ale biografiei și operei eminesciene.

Prin ampla demonstrație, prin bibliografia consultată și aparatul critic, cărțile despre Eminescu publicate de Stan V. Cristea se înscriu între cercetările de referință și, în același timp, îl impun pe autor între eminescologii de mare forță.

Iată cum, uneori, întâmplări considerate banale, precum cea expusă aici, din iunie 2014, pot duce la o apropiere durabilă!

Despre viață, bibliotecă și alte mărunțișuri...

Antoaneta TURDA

Baia Mare

Romanul *Tot ceea ce cauți se află în bibliotecă*, apărut în acest an la Editura Nemira în colecția „Nemira fiction”, mi-a atras atenția din două motive: în primul rând, m-a incitat titlul, într-o lume care își găsește, mai degrabă, informațiile pe Internet, și, în al doilea rând, m-au atras copertile. Impactul fizic cu volumul a fost tulburător, căci misterioasa pisică neagră de pe prima copertă care „tronează” pe un raft de bibliotecă, părând a fi stăpâna cărților din jurul său, m-a dus cu gândul departe, în negura vremii, tocmai în Egiptul Antic. La perioada în care felinele erau simboluri ale zeiței Bastet (fica zeului soare Ra), simbol al iubirii, al căldurii căminului, al bucuriei. Am privit-o, așadar, fascinată și despovărată de prejudecățile noastre privitoare la pisica neagră, cu gândul, mai degrabă, la mitul japonez potrivit căruia pisicile îi răsplătesc pe cei care fac fapte bune.

Întorcând cartea pe-o parte și pe alta, am observat, în interiorul ultimei coperti, câteva date despre autoarea japoneză Michiko Aoyama. S-a născut în 1970, în prefectura Aichi, iar în prezent locuiește în Yokohama. După absolvirea facultății, a lucrat doi ani ca reporter pentru un ziar japonez din Sydney. După întoarcerea în Tokyo, s-a angajat redactor la o editură, înainte de a se dedica în întregime scrisului. Cartea ei de debut, *Hot Chocolate on Thursday*, a câștigat Premiul Miyazakimoto, iar *Cats' Announcements are Under the Tree* a câștigat cel de-al 13-lea Tenryu Literary Prize. *Tot ceea ce cauți se află în bibliotecă* a fost pe locul al doilea la Japan Booksellers Awards 2021. Printre alte romane ale autoarei se numără: *Kamakura Uzumaki Information Centre*, *Old God at the Bus Stop*, *Matcha Café on Monday* și *Red, Blue and Esquisse*. Cele două meserii practicate înainte de a se dedica scrisului spun multe despre autoare, căci ele presupun contacte dintre cele mai diverse și impactul cu lumi la care mulți nu ajung, misterul lor fiind dezvăluit doar celor ce au un anume curaj. Este ceva asemănător cu ceea ce înseamnă a descoperi mirajul unei biblioteci, labirintul său ducându-ne, deseori, în lumi la care poate nici nu îndrăznim să visăm.

Am început lectura tulburată fiind de un schimb de mesaje între personajele primei povestiri, în care, la banala întrebare: „Cum mai este viața ta?” (p. 5) explicația apare atât de abrupt: „Tastez două litere. Funcția predictivă îmi propune «plăcută» și eu trimit din reflex. De fapt, voiam să-i spun că sunt plictisită” (p. 6). Am citit mai departe, cu curaj, încercând să nu mă gândesc la spleenul existențial.

Alcătuită din 5 povestiri, fiecare având personaje diferite „legate” de bibliotecă și de personajul central, enigmatică bibliotecară Sayuri Komachi care oferă cititorilor săi câte o carte care le schimbă viața și un cadou de păsă potrivit temperamentului fiecăruia, cartea este o provocare, poate și pentru cei care nu cunosc subtilitățile vieții de bibliotecar. Am parcurs-o încet, fără a putea spune că m-a captivat de la început, fascinată fiind, totuși, pe parcursul lecturii, de detaliile privitoare la obiceiurile japoneze și de cele câteva nume sonore din cultura și civilizația niponă. De abia la câteva zile de la terminarea lecturii, s-au înfiripat în mintea mea tot felul de meditații privitoare la destinul fiecăruia dintre noi, la felul în

care viața ne poartă acolo unde trebuie să învățăm câte ceva. Îmi revin în memorie, rând pe rând, descrierea bibliotecii, a cărei ușă, glisantă, era mereu deschisă (detaliu regizoral semnificativ!) și chipul bibliotecarei, ca element etern al acelui decor: „Bibliotecara stătea acolo, ca îndesată între paravan și biroul în formă de L. Era o femeie masivă. Masivă. Nu grasă, ci foarte mare... Arăta ca un urs polar care hiberna în viziunea lui...” (p. 17).

Cu o îndemânare perfectă, sunt introduse, rând pe rând, celelalte personaje care dezvăluie mistere ale oamenilor obișnuiți, prinși în vârtoarea vieții, pe care îi unește o bibliotecă. Loc unic în viața oamenilor, biblioteca îi provoacă la introspecție într-un mod, poate, bizar, învăluindu-i într-o vrajă binefăcătoare, purtându-i în lumi mai mult sau mai puțin reale, dar întotdeauna fascinante, jocul atemporal fiind mereu prezent în tumultul cotidian. Enigma unor vieți precum cea a tinerei Tomoka, asistentă de vânzări la confecții damă, care, la cei 21 de ani ai săi dorește emanciparea, sau a lui Masao, 65 de ani, pensionar care, la un moment dat, și-a găsit o ocupație la pensie, jocul de Go (aici având valențe filosofice, deslușirea regulilor sale datorându-se câtorva cărți din bibliotecă), fascinează cititorul prin complexitatea redării unor stări sufletești nebănuite. Așezate la polii opuși ai cărții (primul personaj deschide romanul și al doilea ni se prezintă în ultimul capitol), personajele sunt pilonii de bază ai unui cerc perfect care le include și pe celelalte personaje și tot ceea ce ține de spațiul oarecum sacru al bibliotecii. Interesantă este și povestea fostei editoare, Natsumi, surprinsă în momentul întemeierii familiei și a nașterii fetiței, când redescoperă biblioteca prin prisma copilăriei, una dintre vizitele în acel loc făcând-o să mărturisească (menționez că toate personajele principale ale povestirilor vorbesc la persoana întâi, ceea ce accentuează forța subiectivă a impactului cu biblioteca): „Faptul că sunt înconjurată de cărți ilustrate mă destinde” (p. 83). Bună cunoscătoare a lumii editoriale, ea percepe biblioteca în intimitatea sa cea mai profundă, căci nu ajunge în acel loc din pură întâmplare, ci pentru a-i deschide copilului său un nou drum în viață. Poate de aceea este singurul personaj care o vede pe bibliotecară în lumina cea mai clară și aproape de adevăr, fără teamă sau prejudecăți, neimind-o nici prezența fizică, nici vocea „neobișnuită, nici amabilă, nici veselă, ci joasă și plată... te făcea să te simți în siguranță și să-i încredințezi și sufletul și trupul” (p. 88).

Vocația de bibliotecară a doamnei Komachi îl impresionează profund și pe Hiroya, tânărul fără ocupație al cărui vis fusese, la un moment dat, să devină ilustrator, provocându-i admirația: „Doamna Komachi știa orice titlu pomeneam. Nu vorbea doar ca să se afle în treabă și fiecare cuvânt era bine ținut” (p. 122). Surprinzătoare este și povestea lui Ryō, contabilul de la o fabrică de mobilă care, vrăjit de vocea blândă a austerei bibliotecare, reușește să-și depășească propriile blocaje și să iasă din zona de confort dată și de meseria de a cărei monotonie abia acum devine pe deplin conștient. Pentru el, contactul cu biblioteca este o conștientizare a faptului că anii petrecuți în acea meserie mult prea confortabilă nu au fost deloc favorabili dorinței lui din tinerețe, mult mai curajoasă, aceea de a avea un magazin de antichități.

Pe parcursul lecturii (care a început parcă fără emoție, într-o liniaritate periculoasă care putea aluneca, oricând, spre ideea de a abandona lectura), doar la ultimul capitol am realizat, pe deplin, puterea speranței degajată de dialogurile bibliotecarei (ea fiind singurul personaj care se bucură de o descriere fizică și temperamentală complexă) cu cei care îi cer informații. Odată închisă cartea, mi-am dat seama cât de important e ca o voce calmă, fie ea și monotonă, să lanseze miraculoasa întrebare, când pătrunzi în biblioteca fără ușă: Ce cauți? și apoi să auzi zgomotul tastelor care caută ceea ce-ți dorești, după ce-i treci pragul. Căci doar această întrebare poate primi o mulțime de răspunsuri capabile de a-ți schimba viața.

Elsa Dorval Tofan, *Hazardul aparițiilor*

Dr. Ada-Eli STUPARU

Craiova

„clopotul timpului
sună strident
a toacă bătută pe
șină de tren”

„Promisiunile” pe care le enunța Elsa Dorval Tofan (născută în Brașov la 10 august 1964) odată cu publicarea primelor volume de poezii¹ anunțau o voce lirică nonconformistă, anticanonică și anticalofilă. Noul volum, intitulat *Hazardul aparițiilor*², considerat într-o excelentă cronică literară semnată de Gheorghe Grigurcu *O viziune sumbră*³, apare ca o reflecție critică, lucidă asupra destinului omenirii, a civilizației actuale.

Formată și îndrumată pentru accesul la arta cuvântului prin participarea în cadrul *Cercului literar 19* din Brașov, stabilită apoi (2003) în Canada, Montreal, Elsa Dorval Tofan își intensifică activitatea creatoare, folosind, cu aceeași abilitate, limba română și limba franceză, scriind poezie și proză, o creație receptată elogios în critica literară. Aflată într-o vizibilă formă a disponibilităților sale creatoare, prin a șasea apariție editorială contribuie la conturarea unui profil scriitoricesc care se singularizează prin viziunea asupra existenței și originalitatea expresiei. După cum s-a observat deja, ceea ce se distinge în poezia Elsei Dorval Tofan este condiția umană ca supratemă (Călin Crăciun) și talentul și inteligența scrisului (Al. Cistelean). Acestea sunt dimensiunile între care se înscrie și cel mai recent volum publicat, intitulat *Hazardul aparițiilor*, preluând, de fapt, titlul unui poem care are ca nucleu interogația „cine este, de fapt, omul?”.

Puternic ancorat în realitate, volumul trădează o viziune superlucidă, cinică, uneori ironică, în care se regăsesc teme predilecte infrarealismului: alienarea, trauma, manipularea, dar și revolta. Despre aceasta avertizează o dedicație adresată „celor care nu fac rău”, și un motto vizând „singurătatea”, izolarea între oameni, preluat din *Micul prinț* de Antoine de Saint-Exupéry, ambele texte orientând spre valori morale ținute prioritare, căci confruntarea cu răul și singurătatea afectează esența umană. Angajarea postmodernistă este evidentă. De aceeași orientare ține libertatea absolută a exprimării, furnizând surpriza valorificării estetice a limbajului modern, la toate nivelurile sale semantice.

Poeta încredințează versului meditațiile sale despre destinul oamenilor într-o vreme a dezordinii și amenințărilor. Acestea îi opune disciplina gândirii personale. Gruparea textelor în mai multe secvențe lirice pare a fi o primă încercare de ordonare a planurilor pentru explorarea realității, de la cel particular, interior, *O familie fericită, Noi, Eu, voi* etc., la cel al abstracțiunilor: *Axiome, Relativizări, Cuantice* etc., până *La sfârșit*. Deși persoana I, aceea a confesiunii, este predominantă, factor de tactică poetică, persoana a II-a are valențe poli-semantice, căci poate implica receptorul: „Poeți damnați, intoxicați/ Tu și cu mine. Înghițim/ Plânsetele altora” (*Profitori de războaie*), vorbirea cu sine, direct sau insinuat: „Elsa, Elsa, toate le înțelegi pe dos,/ ești ție însăși contradicție” (*ELSA*), sau cu oricare cititor: „ești orbul surd/ incapabil să spui/ cine ești și ce vrei” (*Reductibilitate*). Comunicarea este continuă.

Demersul de cunoaștere lirică se supune concepției despre apariția omului, prin evenimente „accidentale”, considerate experiențe eșuate ale unui „creator abil” care, „dependent de jocuri, ne stinge ciclic” și de aceea „vom reveni accidental” (*Hazardul aparițiilor*). Oferind o astfel de cheie de lectură, lumea pe care o vede Elsa în *Stricto sensu* este una inversată, care se poate reconstrui în joacă: tatăl adus de „șoarecii de vise” este mic, asemenea unui copil, iar acesta, la rândul său, este „uneori fată, uneori băiat”. Tabloul existenței se compune din momente simple ale vieții de familie, în care se inserează însă semne ale răului, traumele omului contemporan: „frica devenită indignare”, „ocrotirea prin forță”, „durerea devenită cronică” (*Stricto sensu*).

¹ Elsa Dorval Tofan, *Lansare de promisiuni*, poeme, Editura Kron-Art, 2018; *Pozitiv la pătrat*, povestiri, Editura Creator, 2020; *Antimetafore*, poeme, Editura Creator, 2020; *Recueil de novembre sans titre*, poeme în limba franceză (în colaborare cu Adrian Grauenfels, Israel, și Amalia Achard, Franța), Editura Saga, 2021; *Afacerile merg bine*, poeme, Editura Aius, 2022; *Nimic, nimicuri, insomnii*, poeme (volum bilingv, în colaborare cu Julien Caragea), Editura Eikon, 2022.

² Idem, *Hazardul aparițiilor. Poezii*, prefață de Călin Crăciun, Editura Limes, Florești – Cluj, 2025.

³ Gheorghe Grigurcu, *O viziune sumbră*, în *România literară*, nr. 43, 2025.

Și altele, constatate cu detașare: într-o vreme a exceselor „viața ta este doar o marfă”, părinții plecați la plimbare „au închis cu yala violențele/ hematoamele” (*Etanș*), bătrânețea este „sufocată de regrete” (*Pronostic*). În jocul cu semnificațiile, refuzând ornamentele stilistice, poeta acordă valoare metaforică întregului poem. Astfel, *La soare* investește prozaicul vieții casnice cu valențele meditației despre ravagiile timpului. Capabilă de empatie, poeta menționează schimbările: „te uiți în gol/ tremuri, îți amortește piciorul”. Observațiilor fizico-senzoriale li se adaugă prezența simbolică a păianjenului care se pregătește pentru pradă, o deschidere spre tema destinului.

Viziunea poetei despre viață este, fundamental, întunecată: „copilăria strivită cu palma... adolescența zdrobită cu pumnul... tinerețea pierdută...” (*Dezamăgiri disproporționate*). Deplasarea spre abstractizare, pas necesar pentru generalizare, surprinde într-un poem ca *Părțile*, unde se intențiază un proces răului, prezent în mai multe ipostaze: „vinovăția, aroganța, frica, ignoranța/ s-au așezat în primul rând/ vinovăția, indiferența, gelozia, în al doilea/ pe ultimul rând lenea, toate gândurile rele”. Situându-se în tangența parodiei, poeta imaginează un final în care ea, *recte* omul, învinge relele „alcoolice și mincinoase”, iar bucuria victoriei vine cu un pahar din șampania pusă la rece. Emoția se detensionează prin auto-ironie și insinuări malițioase, uneori amuzante, și prin râs vindecător.

Atitudinea poetei față de actualitate se înscrie într-un postmodernism critic, militant, angajat social: „accepti minciuna, umilința, nu te plângi/ angajatul perfect” (*Interese comune*) și politic: „nu-mi place istoria, mereu alta în/ funcție de povestitori (unii dintre ei sunt nebunii de la curte)” (*Factorul alergen*). Despre această atitudine vorbește în poemul *Diorit*, un autoportret sugerând capacitatea de depășire a obstacolelor, dar și un îndemn la luarea unei atitudini în fața răului: „sunt o războinică, o gladiatoare, mă bat/ pentru oricine nu vrea/ să se bată”, gata de luptă cu „braconierii urșilor polari” și mai ales cu „omul câinos, zbârcit și perfid/ care le știe pe toate”. Bine pregătit, finalul poemului realizează rondoul retoric: răul nu dispare, „alții și alții se ridică, zombi”. Creații ale culturii actuale, ființele terifiante devin conexiuni între realitate și imaginație: „pe strada pustie/ doi zombi aducând/ a tată și fiică” (*O altă generație*), iar „cărțile de poezie sunt/ zombii din hârtie” (*Iepurele de apă*).

Preocupată de producerea poiesisului, Elsa Dorval Tofan oferă un rol prioritar inspirației creatoare care se produce „în interstițiul dintre inimă și gând” (*Valoare absolută*), astfel încât „Cea mai bună poezie este aceea/ Care se scrie în cap, aceea care/ Nu va vedea hârtia, nici Word-ul” (*Succesorul lui Gog*), deci trăire filtrată prin inteligență. Este procesul care poate asigura armonia dintre labirintul ideilor și sonoritatea cuvintelor. Pericolele însă persistă. Imaginea bibliotecii în care cărțile de poeme sunt roase de scorpioni (*Scorpionii de cărți*) devine o alegorie pentru o vreme a eșecului, căci se vorbește despre revoltă, indiferență, neant și nepuțință.

Volumul *Hazardul aparițiilor* este un produs al vremurilor noastre. De aceea, Elsa Dorval Tofan integrează în mod firesc termeni mai mult sau mai puțin cunoscuți, mai mult sau mai puțin științifici: drone, zombi, homeostazie, comorbidități, Word, matrice, alcaloizi, anchiloze, spirometru, șoc anafilactic etc. De asemenea, sunt prezente personaje marcă a timpului, mai mult sau mai puțin „eroice”: Gloria Gaynor, Cindy Lauper, Nina Hagen, Trump, Putin. Și ea, locuitoare a planetei, poeta are disponibilitatea călătoriei și a limbilor străine, astfel încât inserează cuvinte și sintagme în franceză sau engleză, *Malgré tout, Hors de tout doute, Who cares, darling*. Mizând pe cititorul instruit, ea propune și un grupaj subtitrat *Beautiful Terra and Liberty*, care se dovedește imediat antifrastric: în *Fără importanță* se precizează că Pământul nu mai poate asigura cele necesare traiului; în *Elementul de performanță* se vede o realitate inversată, în care „ignoranța se promovează bine”, iar „un eșec este o reușită”. Cu valoare de sinteză, poemul *Libertate non-stop* marchează tarele care apasă civilizația contemporană: familia – o frână în calea fericirii; *bobby-uri* – pierdere de timp; la fel, dispariția animalelor, plantelor, copiilor, dizidenților sau a Terrei; noroc că „anxietatea trece cumpărând, mâncând”. E o lume în care „Libertatea stă închisă pe raft” și de aceea „Mai bine dormim”, ne asigură poeta.

În contextul postmodern al ignorării granițelor dintre genuri, volumul *Hazardul aparițiilor* cuprinde radiografii epico-lirice ale unor scene de viață contemporană, prozopoeme animate de tipuri umane reprezentative. Așa este *Din cabina de probă*, o critică a consumerismului exagerat, de asemenea *Totul inclus* sau *Accesorii inutile*, precum și *Femeia din casă*, o prelucrare cinică, de actualitate, a mitului biblic. Concluziile se regăsesc în *Împlinirea dorinței*: „Tiranicul Rău a furat Binele”, iar soluția drastică este *Întoarcerea Pământului*: „Universul are destule stele să-și ia Pământul înapoi/ *We are going to find another one*”, zice poeta zâmbind sarcastic.

Profesând un subtil exercițiu de hermeneutică, Gheorghe Grigurcu apreciază că în poezia Elsei Dorval Tofan se regăsește „un realism hărțuit de maniera caustică”⁴, din care însă nu încetează să răzbată compasiunea, speranța și intenția taumaturgică.

⁴ Gheorghe Grigurcu, *loc. cit.*

Când toate ți se dau pe deasupra

Alina CURAC

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În data de 9 iulie 2025, în Sala de conferințe a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, a avut loc lansarea volumului *Când toate ți se dau pe deasupra. O perspectivă pentru tineri de succes*, autor Dina Todoran, carte apărută la Editura Metanoia, Oradea, 2025. Au fost invitați să vorbească despre carte și autoare: Anton Varga, președintele Asociației Eliezer Satu Mare, profesor Adela Gabriela Șpan, director al Liceului Teologic Penticostal Baia Mare și bibliotecara Alina Curac. Moderatorul activității a fost Corina Șandor-Martin, bibliotecar în cadrul instituției gazdă.

Modul în care această carte inspiră și provoacă, precum și cine este Dina Todoran au fost relatate de invitații ei. Corina Șandor-Martin a remarcat faptul că întreaga asistență prezentă la debutul editorial al autoarei a venit cu intenția de a o sărbători pe Dina Todoran. A semnalat faptul că Scriptura ne îndeamnă să căutăm mai întâi împărăția lui Dumnezeu, iar cartea este o mărturie vie a acestui adevăr divin. A punctat că, în paginile ei, autoarea ne conduce într-o călătorie spirituală fascinantă, în care vedem cum Dumnezeu răspunde celor care Îl caută sincer. A evidențiat că este o lucrare care inspiră, provoacă și încurajează, devenind un ghid valoros pentru fiecare cititor care lecturează volumul.

Primele aspecte care au impresionat-o pe amfitrioana evenimentului, atunci când a început să citească din cartea Dinei au fost mulțumirile. Deși majoritatea autorilor mulțumesc editurii sau celor care au facilitat apariția cărții, Dina a ales să mulțumească în primul rând mamei, despre care scrie: „De ne-ai fi dat averi și moșteniri până aici, n-ar fi valorat pentru noi atât cât a valorat slujirea ta, cu tot ceea ce ești și poți. Te declarăm o bunică la puterea a șaptea. Expresia supremă a iubirii este sacrificiul”¹. Cuvinte speciale de apreciere adresate mamei, care se sacrifică nu din obligație, ci din dragoste pentru copii și nepoți. A subliniat că autoarea este o iubitoare a Cuvântului lui Dumnezeu, care nu face nimic altceva decât să asculte și să urmeze instrucțiunile *Bibliei* din Exod 17 cu versetul 14: „Scrie lucrul acesta în carte, ca să se păstreze aducerea aminte” și din Psalmul 102 cu versetul 18: „Să se scrie lucrul acesta pentru neamul de oameni care va veni”. Mulți dintre noi am citit aceste versete biblice, dar nu ne-a trecut prin minte să scriem o carte, însă Dumnezeu a călăuzit-o pe Dina să scrie o carte de încurajare și povești inspiraționale pentru tineri. Un adevărat manual de dezvoltare personală și spirituală, folosindu-se cu mult curaj de propriile experiențe de viață.

Titlul te provoacă să cauți mai adânc și cartea nu îți oferă rețete, ci mai degrabă te face să-ți pui întrebări. E remarcabil modul în care autoarea li se adresează tinerilor, fără să le țină lecții de la catedră. E sinceră, vulnerabilă, directă, dar și caldă. Nu pune etichete, ci îndreaptă ochii tinerilor către Dumnezeu și către Cuvântul Lui, deoarece scriitoarea crede că cel mai complex curs de dezvoltare personală, într-un limbaj accesibil și ușor de înțeles, a fost predat chiar de Isus, cel mai mare învățător al tuturor timpurilor.

¹ Dina Todoran, *Când toate ți se dau pe deasupra. O perspectivă pentru tineri de succes*, Editura Metanoia, Oradea, 2025, p. 10.

Pentru ca cei prezenți să o cunoască mai bine pe Dina, bibliotecara Alina Curac a prezentat-o în detaliu, apelând la datele ei biografice. Dina Todoran s-a născut în 26 aprilie 1985, la Baia Mare. În anul 2004 a încheiat studiile liceale la Colegiul Economic „Nicolae Titulescu” Baia Mare, iar în anul 2006 a absolvit Seminarul Teologic Penticostal. Studiile universitare le-a finalizat în anul 2008, la Universitatea de Nord Baia Mare, specializarea Management, și la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, specializarea Asistență socială.

În decursul anilor a ocupat diferite funcții: între 2004 și 2008 a fost educatoare la Casa de tip familial Bujorului; din 2008 și până în prezent este antreprenor în domeniul floristic; între 2008 și 2012 a fost Inspector ONG la Serviciul Public de Asistență Socială Baia Mare; între 2012 și 2018 s-a transferat ca asistent social la Adăpostul de noapte din cadrul aceleiași instituții, iar din 2018 a continuat doar ca antreprenor în domeniul floristic și cu slujirile care i-au fost încredințate de Dumnezeu.

De aproximativ 20 de ani, în cadrul Bisericii Muntele Sionului Baia Mare, este implicată în lucrarea cu adolescenții și copiii, cu tinerii orfani și tinerele necăsătorite, iar din anul 2023 și în cea cu mamele tinere. Din 2024, realizează podcasturi pe diferite subiecte religioase. Începând cu anul 2007 și până în prezent, împreună cu soțul ei, Daniel Todoran, a construit o familie deosebită, având împreună patru copii: Daria, Dora, David și Doris.

Alina le-a împărtășit participanților cum a ajuns să o cunoască mai îndeaproape pe autoare, în cadrul grupeii de tinere necăsătorite. Activitățile acestor întâlniri includeau lectura unor cărți pe teme specifice tinerelor și soțiilor, precum și vizitarea văduvelor, a bătrânilor imobilizați și a mamelor cu familii numeroase. La grupa de tinere necăsătorite și din paginile acestei cărți, a descoperit în Dina o tânără care a căutat Împărăția Domnului încă din adolescență și care a experimentat minunea transformării lăuntrice prin citirea *Bibliei*, o creștină care și-a ghidat viața după standardele și principiile *Bibliei*, gata să facă mereu voia Domnului și să-L slujească pe Tatăl Ceresc prin lucrarea la care a fost chemată de El, primind din partea Lui multe binecuvântări pe deasupra. Povestea de dragoste pe care Dumnezeu a scris-o pentru Dina și Daniel a inspirat-o să caute voia Lui în propria ei relație de prietenie cu viitorul soț, fiind convinsă că va inspira generațiile tinere care vor lectura această carte.

A încheiat prin îndemnarea celor prezenți să citească volumul *Când toate ți se dau pe deasupra*, deoarece vor descoperi în ea multe sfaturi înțelepte despre împlinirea voii lui Dumnezeu de-a lungul vieții. Și a punctat că volumul se adresează atât tinerilor, mai ales acelor care se confruntă cu întrebări despre identitate, rost și relația cu Dumnezeu, cât și părinților care vor să înțeleagă mai bine modul de gândire al tinerilor și să descopere trăirile interioare ale copiilor din perioada adolescenței. În paginile sale, veți găsi încurajare, ghidare spirituală și instrumente practice pentru a face pasul către o viață autentică, în care credința și acțiunile voastre se aliniază cu voia Divină.

Adela Șpan, director al Liceului Teologic Penticostal din Baia Mare, a prezentat o analiză de critică literară a volumului lansat. În cadrul întâlnirii, s-au depășit barierele a ceea ce înseamnă Dina ca soție, mamă, copil, soră, noră, dar și ca prieten sau confident, și cu toții au descoperit-o ca autoare a unei cărți în care s-a vulnerabilizat și a redat, în cuvinte simple, trăirile și experiențele din cei patruzeci de ani de viață, experiențe care au reușit să îi marcheze pe cei care i-au citit cartea, deoarece mulți s-au regăsit în măcar una dintre experiențele relatate. Cartea Dinei este o dovadă vie că, atunci când un credincios trăiește în comuniune reală cu Dumnezeu, Divinitatea lucrează nu doar în interiorul lui, ci și prin el și adesea binecuvântările cele mai neașteptate sunt chiar în lucrarea în care slujește. Acest aspect este redat foarte clar în cartea ei, și anume prin afirmațiile că „aproape toate binecuvântările pământești din viața mea își au izvorul în locul sau lucrarea pe care am făcut-o pentru Domnul”². Această afirmație nu este doar o concluzie, ci poate fi definită ca un fir roșu care traversează întreaga ei carte. O mărturie sinceră despre cum Dumnezeu răsplătește credințioșia, uneori în cele mai neașteptate moduri.

Citind doar titlul cărții, *Când toate ți se dau pe deasupra*, ne dăm seama că mesajul acesteia nu este doar o relatare de fapte, ci o poveste de viață în care credința, răbdarea și ascultarea au fost cheia unor binecuvântări, care au venit pe deasupra. Este scrisă pentru adolescenți, dar poate vorbi inimii fiecărui cititor care dorește să înțeleagă cum arată o viață trăită cu Dumnezeu în ascultare și slujire. Parcurgând pas cu pas fiecare capitol, ales cu atenție, descoperim o mărturie personală, răspunsurile la rugăciuni și modul în care Dumnezeu a intervenit în viața ei într-un mod miraculos și neașteptat, în diverse etape esențiale din viața ei: în carieră, căsnicie, viața spirituală și în depășirea unor momente de cumpănă.

² *Ibidem*, p. 69.

Cartea Dinei Todoran cuprinde două aspecte foarte importante: apropierea puternică de Dumnezeu și ascultarea de Dumnezeu.

Apropierea puternică de Dumnezeu este reflectată în capitolul *Un botez supranatural*, în care împărtășește o experiență profundă de conectare spirituală cu Dumnezeu, simțind prezența Lui. Acest moment i-a confirmat faptul că Dumnezeu era implicat activ în viața ei și îi oferea putere spirituală și claritate. Un alt capitol relevant pentru apropierea ei puternică de Dumnezeu este *Când Dumnezeu îți arată direcția*. Aici, vorbește despre modul în care a fost ghidată concret de Dumnezeu în a lua decizii importante. *Când Dumnezeu îți vorbește* este un capitol care încurajează cititorii să fie foarte atenți la vocea subtilă, dar clară și prezentă a lui Dumnezeu. În capitolul *Călăuzirea în căsătorie* autoarea își relatează experiența personală, vorbind despre modul în care Dumnezeu a condus-o spre partenerul de viață potrivit. Este subliniată importanța rugăciunii și a răbdării în alegerea acestuia.

Cel de-al doilea aspect esențial, ascultarea de Dumnezeu, apare în capitolul *Pe aripi de vultur*, în care autoarea descrie momentele când a simțit că Dumnezeu o poartă pe aripi de vultur și îi oferă protecție, putere și încurajare în momentele grele. Literar, expresia „aripi de vultur” este o metaforă în care se arată practic sprijinul DIVIN, puternic și constant în încercările vieții. În capitolul *Minunea continuă – Primul loc de muncă* autoarea ne arată cum primul loc de muncă primit a fost mai mult decât o simplă alegere profesională, fiind o misiune, un plan Divin. Acest capitol ne inspiră să privim munca nu doar ca pe o ocupație, ci ca pe o misiune spirituală. Fiecare capitol poartă amprenta mâinii protectoare a lui Dumnezeu, a izbândii și a propășirii pe care Tatăl ceresc le revarsă în viața noastră, lucrând într-un mod desăvârșit.

Mesajul principal este că atunci când ne încredințăm viața lui Dumnezeu și experimentăm împlinirea, direcția clară și pacea în momentele dificile, această carte ne poate schimba perspectiva asupra relației personale cu El și ne încurajează să aprofundăm credința și să rămânem neclintii.

Anton Varga, președintele Asociației Eliezer, a mărturisit celor prezenți că e onorat să participe la lansarea cărții Dinei, o carte care nu doar se citește, ci se simte. El a vorbit din propria experiență: a fost orfan în copilărie și, prin activitatea sa la Asociația Eliezer, a întâlnit dificultățile cu care se confruntă tinerii aflați în situații similare. Știe ce înseamnă să nu ai sprijin, să pornești în viață fără busolă și să porți răni adânci. A subliniat cât de importantă este o carte ca aceasta, un ghid, o mână întinsă pentru tinerii fără părinți și adolescenți rebeli. Această lucrare nu este doar un mesaj scris, ci o continuare a activității de pe teren, o voce care strigă pentru cei care nu mai pot să vorbească și un far pentru cei care caută sprijin, înțelegere și speranță.

Anton o cunoaște pe Dina Todoran nu doar ca autoare, ci și ca om, ca persoană care a ales să se implice cu inima în viețile tinerilor care au ieșit din sistemul de protecție, tocmai la o vârstă fragilă: 18 ani. Când alții abia încep să fie sprijiniți, acești tineri sunt puși să se descurce singuri. Iar Dina a fost acolo. A făcut activități cu ei, le-a oferit încredere, ascultare și, mai ales, umanitate. Așa că o vede ca pe o persoană plină de candoare și ca pe un om care știe să lucreze la temelia binelui.

Apreciază faptul că Dina a ales să nu tacă, ci să fie vulnerabilă, să spună adevărul despre cum „a avea totul” nu înseamnă întotdeauna fericire. Și a făcut asta cu o profundă responsabilitate față de generația tânără. Pentru Anton, acest eveniment este despre speranță, despre cum cuvintele pot deveni scut și drum și despre cum un autor poate fi mai mult decât un scriitor, poate fi un vindecător de suflete.

Când toate ți se dau pe deasupra nu este doar un titlu, este o experiență, o radiografie a sufletului tinerilor care trăiesc în această lume plină de presiuni și aparențe. Părinții din sală au fost provocați și îndemnați să nu lase această carte pe raft, ci, mai degrabă, să o dăruiască și să o citească împreună cu tinerii din viața lor. Pentru unii, poate fi exact acel „ceva” care face diferența între pierdere și regăsire. Anton Varga a încheiat prin a-i mulțumi Dinei în numele tinerilor pe care i-a ascultat, i-a susținut și cărora, prin această carte, le-a oferit din nou glas.

Autoarea cărții, Dina Todoran, înțelegând chemarea lui Dumnezeu pentru ea, aceea de a scrie o carte inspirațională pentru tineri și adolescenți, a început să-și pună pe hârtie mesajul motivațional și încurajator pentru generația tânără. Din iubire pentru ei și înțelegând nevoile și dorințele lor de a vedea exemple reale la cei din jurul lor, a decis să vorbească despre trăirile personale cu Dumnezeu, din perioade cheie ale vieții ei. Cartea aceasta, pe lângă faptul că arată experiențele spirituale ale autoarei cu Dumnezeu, arată și toate adevărurile, valorile și virtuțile pe care le-a adunat în sufletul ei, împreună cu Dumnezeu, în acele momente critice, de tensiune, prin care toți tinerii trec. În paginile sale, vorbește

despre acele momente în care trebuie să îți alegi cariera, partenerul de viață, în care te gândești în ce parte să o iei și în care te străduiești să afli direcția corectă pentru viața ta. A scris un capitol dedicat tinerilor aflați în testul așteptării partenerului potrivit, oferind trei exemple de fete, simbolizând trei categorii diferite de tinere. Într-un capitol, a dezbătut depresia și anxietatea, în care s-a vulnerabilizat și a dezvăluit factorii declanșatori ai stărilor de depresie și instrumentele spirituale care au ajutat-o să biruiască această perioadă dificilă. Prin propriul exemplu, încearcă să le învedereze conștiința importanței voii lui Dumnezeu în viața fiecărui tânăr. Tatăl Ceresc oferă cu multă dragoste o voie sfântă, plăcută și desăvârșită fiecărui tânăr, însă nu forțează pe nimeni să împlinească Planul Lui perfect. Însă acelora care se încred în Planul Său le va da descoperire, călăuzire și mijloace să poată împlini voia Lui.

Dumnezeu e prima persoană care vrea să fim fericiți pe toate planurile, însă pentru a dobândi fericirea trebuie să ne lăsăm călăuziți de Planul Lui, atingerea succesului și binecuvântările primite „pe deasupra” din partea Lui trebuie să vină ca răsplată a ascultării de El, aceasta fiind standardul succesului pe care trebuie să-l atingem. Urmând instrucțiunile Lui, vom avea parte de cel mai împlinitor destin.

Astfel, prin mărturia ei personală, Dina Todoran încearcă să îi convingă pe cei care vor citi cartea că alături de Dumnezeu nu a eșuat în căsnicie, ca mamă, soție sau femeie. Chiar și în momentele dificile din viața ei, cu ajutorul Lui, a atins, în cele din urmă, pacea, liniștea și împlinirea. Deși din planul Lui nu sunt excluse încercările, ele sunt îngăduite în viața fiecăruia cu scopul de a potența credința și de a ne maturiza spiritul.

Fericirea autentică locuiește în inima omului mulțumitor, iar în brațele lui Dumnezeu vom găsi drumul către împlinirea, liniștea, pacea, speranța și bucuria care umplu sufletul.

De vorbă cu Marele Timp

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

Publicat la Editura Junimea, Iași, 2025, volumul Emiliei Stajila, *Fragmente din Marele Timp (Versuri panlirice. Prozopoeeme sentențioase)* are un „cuvânt însoțitor” aparținând Academicianului Mihai Cimpoi și o succintă, dar elocventă prezentare pe coperta a IV-a, scrisă de poetul și academicianul Ion Hadârcă. Așadar, doi academicieni ne recomandă în termeni elogioși o carte de poeme aparținând unei tinere autoare, cunoscută mai mult datorită unui volum excepțional de exegeză literară: *Miteme orientale în poezia românească a secolului XX: Al. Macedonski, Ion Minulescu, Ion Barbu*, publicată de Editura Academiei Române, București, în 2023, la origine teza sa de doctorat, pentru care a primit mai multe premii literare în România și Republica Moldova (Laureată a săptămânalului *Literatura și arta*, pentru critică literară, 2023; *Diplomă de excelență pentru profunzimea cercetării, a exegezei operei macedonskiene și promovarea poeziei lui Alexandru Macedonski în Republica Moldova*, 2023; *Diploma of excellence Euroinvent Book*, 2024 ș.a.).

Din prezentarea Academicianului Mihai Cimpoi reținem că poeta Emilia Stajila a evitat orice „apartenență generaționistă sau la curente și paradigme în vogă”, modelarea ei spirituală făcându-se în apropierea operelor unor mari teoreticieni și filosofi ai lumii, mitologi și istorici ai religiilor precum Mircea Eliade, Claude Lévi-Strauss, Gilbert Durand, Ernst Cassirer și în vecinătatea creației marilor poeți „ce au ctitorit modernitatea lirică românească”. Sunt evidențiate cele două registre ale volumului: discursul panliric și cel reflexiv-etistic, la întretăierea loc conturându-se o viziune organicistă asupra lumii, „poeta atenționându-ne stăruitor că suntem – blagian – marcați de marea trecere, de un joc al destinului, de o angelitate, dar și de demonie, de «eternale dileme», de «timpul fugarnic», de nietzscheana voință și romantica dorință, de tot ce constituie «Odiseea gândirii» (...). „Meritul Emiliei Stajila în calitate de om de știință și de poetă e acela de a se angaja într-un discurs interactiv despre om, destin, care e un dat providențial și joc, despre timpul care fuge și despre ceea ce se întâmplă nefirec și nedorit în societatea noastră, care generează un vibrant strigăt existențial”, conchide renumitul critic literar și eminescolog Mihai Cimpoi.

În continuarea acestor observații, poetul și academicianul Ion Hadârcă scrie: „Dincolo de spectrele tandre ale ecoului de romanță târzie (cu tușe din Bacovia – *amurg violet*, Cehov – *livada cu vișini* sau Magda Isanos – *zeița Tristețe*), din poemele Emiliei Stajila transpare/se aude un alt registru, ușor autoironic, parcă delectându-se cu jocul inventat, cu *Fragmente din Marele Timp*, cu suvenirele din scrinul mătușii uitate – ale Poeziei clasice, mai torcând arareori la fuiorul rimelor și ritmurilor încă bune de țesut/împletit dantelării”. Aceasta, pe când „în *Prozopoeemele sentențioase* se resimte un spirit format în buna tradiție a culturii clasice și moderne, având toate șansele să devină o voce distinctă a liricii feminine panromânești”.

Analizând un poem care ni se pare emblematic, intitulat *Am spus și eu la timpul cuvenit...*, așezat de poetă chiar în deschiderea volumului, descoperim un discurs liric tulburător, o meditație profundă despre degradarea morală a lumii, în condițiile unei așa-zise libertăți moderne, în contrast cu verticalitatea eului liric, înzestrat cu o conștiință etică puternică și orientat, din neputința comunicării cu semenii, spre

dialogul cu Divinitatea. Iată poezia: „Nu mai gândesc eu ce va fi, ce-a fost,/ Merg tot pe ruine-ale sufletului meu,/ Vegherea amintirilor de ieri nu are rost,/ Rămâne să dialoghez cu Dumnezeu.// Că nu înțeleg nimic mă tot prefac/ De parcă aș fi nebun la un consult,/ Demult m-am învățat timid să tac,/ Nu zic nimic, nu are sens, ascult.// De ani și ani, decenii, secole la rând/ Cine-adevăr vorbește este prigonit,/ Ba mai rămâne-n temnițe zăcând/ Pentru dreptate și că n-a mințit.// Am spus și eu la timpul cuvenit,/ La un duel cu idioți am mers,/ Nu-mi pasă chiar de-am pățimit/ Din demnitate nimica nu s-a șters”.

Într-o tonalitate melancolico-reflexivă, sinceră, uneori amar-ironică, eul liric explorează raporturile dintre adevăr, suferință și demnitate, poeta Emilia Stajila construind o viziune asupra existenței în care luciditatea devine atât prilej de autoanaliză, cât și sursă de izolare. Limbajul poetic este direct, confesiv, accesibil, însă presărat cu expresii puternice: „ruine-ale sufletului meu”, „vegherea amintirilor”, „duel cu idioți” etc., această combinație între expresivitatea metaforică și franchețe creând un lirism autentic, necosmetizat.

În condițiile în care adevărul este prigonit, omul ajunge să se retragă în sine, să-și contemple ruinele sufletului și să-și reducă dialogul la unul spiritual, cu Dumnezeu, singurul martor incoruptibil. Aspirația către autentic, către adevăr, neîmplinindu-se, creează omului deziluzie, suferință morală, epuizare emoțională și resemnare meditativă. Iar motivul dialogului cu Dumnezeu este o căutare a sensului dincolo de lume, o formă de verticalitate morală, de păstrare a demnității, în opoziție cu corupția și superficialitatea oamenilor. Poemul, în întregul său, conturează portretul unui om lucid, dezamăgit de o lume în care valorile sunt pervertite, dar care își conservă verticalitatea morală prin introspecție, tăcere și dialog spiritual. Discursul liric se articulează astfel în jurul conflictului dintre autenticitate și mediocritate, dintre adevăr și fals, dintre suferință și demnitate. În pofida deziluziei, eul liric rămâne ancorat în credința fermă că noblețea spirituală a omului integru nu poate fi anulată de suferințele exterioare, chiar dacă acesta este nevoit să trăiască într-o lume care sancționează tocmai această integritate.

În prima parte a volumului, *Versuri panlirice*, descoperim alte poeme sensibile, cu versuri antologice. Câteva exemple: *Dor de lucrurile mici...* („Mi-e dor de lucrurile mici,/ De bunul simț, cireși, izvoare,/ Mai des aș trece la bunici./ Bunicul nu-i... Și mă doare...”), *Căderea și ridicarea sufletului* („Aspir spre credință, gând bun și iubire,/ Mai cad, dar iarăși inima-ndrept/ Și-nfrunt chiar o durere, o dulce neștire/ Cu rugă profundă și-o cruce pe piept”), *Eu m-am născut cândva, în altă țară...* („Eu m-am născut cândva, în altă țară/ Pe care nu o recunosc, s-a-nstrăinat./ Nu vreau să fiu cuiva ca o povară/ Mai bine e să plec și eu acum, treptat...”), *Fulgii din păr, Perle aruncate, Gândul și vioara, Pune lacăt la cuvinte, Zeița Tristețe ș.a.*

Partea a doua a volumului, intitulată *Prozopoeeme sentențioase*, conține poeme în vers liber ce valorifică potențialul reflexiv al poeziei contemporane, integrând metafizic teme precum viața, destinul omului, anotimpurile, anatomia sufletului, fragilitatea identitară, timpul, negocierea cu inevitabilul și resemantizarea finalității în orizontul unei ontologii a devenirii. Un poem puternic, care este și o meditație profundă asupra temporalității și a modului în care eul liric se raportează la diferite tipuri de finaluri: narrative, existențiale sau afective, este cel intitulat *Dialog cu Deznodământul*, din care cităm ultima parte: „Când vine Deznodământul în vizită,/ Dorim un dialog cu el, sau obraznici/ Să-l gonim la tribunalul minții./ Suntem și noi nestatornici și nesiguri,/ Mai bine renunțăm la discuția/ Cu epilogul venit în calea noastră./ Totul e spre bine, chiar de sunt regrete!/ E doar un deznodământ firesc, încă viu,/ Nu e acela care cere epitaful”.

Tonul poemului este dat de balansul între gravitate și detașare, în care finalul nu este perceput ca ruptură, ci ca etapă necesară într-un continuum al devenirii. „Deznodământul” devine aici o figură simbolică a situațiilor-limită (vezi Kierkegaard, Heidegger, Jaspers), acele momente în care individul este confruntat cu propria finitudine, cu necesitatea de a decide, cu responsabilitatea față de propria viață. Apariția Deznodământului „în vizită” semnifică intruziunea imprevizibilă a destinului, imposibilitatea controlării totale a existenței.

Încercarea de a dialoga cu Deznodământul sau de a-l goni sugerează dubla mișcare a omului, între deschidere și evitare. Această oscilare corespunde tensiunii dintre autenticitate și inautenticitate. A invita Deznodământul la dialog ar însemna asumarea lucidă a condiției finite, confruntarea cu adevărul propriei existențe. A-l „goni la tribunalul minții”, în schimb, echivalează cu fuga în raționalizări, un mod de a evita responsabilitatea pentru sensul propriei vieți – ceea ce Heidegger ar numi *fallenness*, căderea în neautentic.

Declarația „Suntem și noi nestatornici și nesiguri” funcționează ca o recunoaștere a faptului că omul nu trăiește într-o lume a certitudinilor, ci într-una dominată de contingent. Însă, această nesiguranță nu este o deficiență, ci o condiție ontologică fundamentală: omul este aruncat în lume (*Geworfenheit*), obligat să-și creeze propriul sens într-un univers care nu i-l oferă de la sine.

Însă poemul refuză o perspectivă tragică asupra finalului. Prin afirmarea caracterului „firesc, încă viu” al Deznodământului, ni se sugerează că limitarea temporală nu este echivalentă cu anularea sensului. Dimpotrivă, finalurile conferă relief existenței. Din perspectivă existențialistă, conștiința finitudinii intensifică autenticitatea: numai ceea ce are un sfârșit poate fi deplin asumat. În acest sens, mesajul optimist („Totul e spre bine...”) nu este un simplu refugiu consolator, ci o reconciliere lucidă cu condiția umană.

Emilia Stajila

Și ultimul vers, „Nu e acela care cere epitaf”, indică limpede că Deznodământul vizat nu este moartea definitivă, ci un final intermediar, o încheiere tranzitorie. Acest tip de final este generator de noi începuturi, căci omul este, în esență, o ființă proiectată spre viitor. Poemul se aliniază astfel unei viziuni filosofice jaspersiene: situațiile-limită nu anulează libertatea, ci o clarifică, o reactivează. Finalul nu este un punct, ci o interpelare – o chemare la reevaluare și transformare.

Printr-o asemenea lectură, textul poetic devine o meditație asupra modului în care omul negociază cu ideea de finalitate, fără a o absolutiza. Deznodământul nu este o „moarte simbolică”, ci o ocazie de reconfigurare a sinelui, un moment în care individul poate alege între autenticitate și evitarea responsabilității. În acest cadru hermeneutic, poemul explorează nu doar finalurile, ci și libertatea, neliniștea, fragilitatea și posibilitatea reînnoirii – dimensiuni definitorii ale existenței umane în sens metafizic.

Firește, suntem îndreptățiți și noi să credem că tânără poetă Emilia Stajila are toate șansele să devină o voce clară și distinctă a liricii feminine românești.

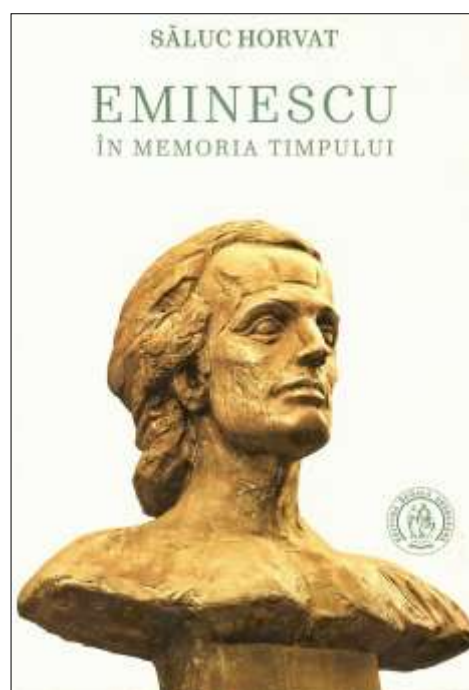
Eminescu. Oglindiri în memoria timpului

Stan V. CRISTEA

Roşiorii de Vede

Nu sunt atât de mulți istoricii literari care s-au dedicat, în postdecembrism, cauzei pentru o mai bună cunoaștere și promovare a personalității și operei lui Mihai Eminescu, în modul în care a făcut-o **Săluț Horvat** (n. 23 iunie 1935, Șigău, județul Cluj, dar trăitor aproape de o viață la Baia Mare, unde s-a aflat mulți ani în fruntea prestigioasei reviste *Nord Literar*). S-a înscris în câmpul eminescologiei cu un demers aparte, constant susținut printr-o cercetare asiduă, valorificată apoi printr-o serie de articole și studii și prin câteva cărți: *Mihai Eminescu. Dicționar cronologic* (1994, prefață de Gh. Bulgăr), *Însemnări despre Mihai Eminescu. Studii și articole* (2000), *Eminescu și comentarii săi* (2009), *De la Titu Maiorescu la Petru Creția. Contribuții la un dicționar al eminescologilor* (2010), *Mihai Eminescu. Repere biobibliografice* (2013, ediție revăzută și adăugită, cuvânt înainte de Mircea Popa), *Mihai Eminescu în critica literară actuală. Însemnări pe margini de cărți* (2014), precum și prin secvențe din volumele: *Însemnări pe margini de cărți* (2005), *Cronici și comentarii literare* (2010), *Cronici și comentarii literare*, vol. II (2018), cărora le-a alăturat ediția bibliofilă a poemului *Luceafărul* (2000). Sunt contribuții care îndreptățesc considerarea lui Săluț Horvat ca o voce distinctă între eminescologii de astăzi, după cum o atestă și volumul ***Eminescu în memoria timpului***, cu un cuvânt-înainte de Ștefan Vișovan (Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2024, 492 p.), apreciere dovedită și prin volumul *Săluț Horvat sub semnul lui Eminescu* (Florești, Editura Limes, 2019, 188 p.), o antologie de texte critice alcătuită de Ștefan Vișovan și prefațată de Ion Buzăși. De altfel, în prefață, Ion Buzăși atrăgea atenția asupra faptului că în cărțile lui Săluț Horvat despre Eminescu sunt prezente două specii ale istoriei literare: glose (sau însemnări de istorie literară) și lucrări lexicografice (dicționare), iar, în nota editorială, Ștefan Vișovan arăta că textele din volum conduceau către „o imagine clară, luminoasă a unui titrat eminescolog, pe care confrății săi întru Eminescu îl prezintă ca fiind un cercetător avizat, un bibliograf competent, un istoric literar cu o mare putere de sinteză și de selecție” (*op. cit.*, pp. 9-10). Și în cuvântul-înainte la volumul *Eminescu în memoria timpului*, Ștefan Vișovan relevă că această carte „este, într-un fel, chintesența preocupărilor asidue, constante și perseverente ale lui Săluț Horvat privind cunoașterea profundă a personalității poetului nostru național și prezentarea lui într-o lumină adevărată, realistă și obiectivă, așa cum a fost el, de fapt, în scurta, dificilă, dar plină de realizări excepționale, existență” (p. 12).

Prima secțiune a cărții lui Săluț Horvat, „Romanul vieții lui Eminescu”, este în fapt o cronologie care îl privește pe poet, precedată de câteva precizări – *Mihai Eminescu în conștiința poporului român*, care abordează și chestiunea datei și locului de naștere, relevând că istoria literară a preluat data de 15 ianuarie 1850, din „Registrul de nașteri și botezuri” de la Botoșani, unde a fost locul nașterii, *De la Emin Osman la Eminovici*, încercând să clarifice de unde și când au venit strămoșii poetului la Ipotești – pentru ca apoi să înceapă efectiv *Romanul vieții lui Eminescu*, derulat între anul 1735, anul probabil de naștere al lui Petrea/Petru Eminovici, tatăl lui Vasile Eminovici și bunicul căminarului Gheorghe Eminovici, primul dintre strămoșii poetului stabiliți în Moldova, venind din Transilvania, până în anul 2012, când și Parlamentul Republicii Moldova declară ziua de 15 ianuarie drept „Ziua Culturii Naționale”, după ce, în anul 2010, Parlamentul României declarase ziua de naștere a lui Mihai Eminescu drept „Ziua Culturii Naționale a României”. „Romanul” consemnează, desigur, momentele esențiale care marchează viața și desti-

nul lui Mihai Eminescu, două întinse secvențe relevând cu de-amănuntul și insistență obiectivitate modul cum s-au „înscriș” viața și destinul poetului, mai ales, între momentele esențiale, respectiv de la debutul în revista *Familia*, în 1866, când Iosif Vulcan îi preschimbă numele din Mihail Eminovici în Mihai Eminescu, până la apariția studiului lui Titu Maiorescu, „Eminescu și poeziile lui”, în 1889, apoi, de la moartea poetului până la editarea facsimilată a „Manuscriselor Eminescu”.

Eminescologul nu trece peste avatarurile vieții poetului (anii de școală la Cernăuți, peregrin împreună cu trupele de teatru, student la Viena și la Berlin, gazetar la Iași și la București, relațiile cu „Junimea”, relațiile cu Veronica Micle, fatidica zi de 28 iunie 1883 și „moartea civilă”, apariția primului volum de *Poesii*, în decembrie 1883, de care s-a îngrijit Titu Maiorescu), cum nu trece nici peste avatarurile posterității (destinul operei, de la prima ediție a publicisticii sale, sub titlul *Culegere de articole d'ale lui M. Eminescu. Articole apărute în „Timpul” în anul 1880 și 1881* (1891), prefațată de Grigore G. Păucescu, la primele traduceri din poezia sa, de la ediția de *Opere*, întemeiată de Perpessicius, care a dat la iveală doar primele șase volume, dar a fost până la urmă finalizată de eminescologi reductibili, până la facsimilarea „Manuscriselor Eminescu”, pentru care s-a zbatut Constantin Noica, însă a fost realizată sub coordonarea lui Eugen Simion), iar dacă nu insistăm aici asupra acestor aspecte este doar pentru că spațiul cronicii de față nu ne permite decât să le invocăm, fără a putea să le prezentăm în detaliu.

Eminescu a avut parte și de momente faste în decursul vieții, deși mai mult s-a luptat cu bolile și cu nedreptățile, cum, la fel, nici posteritatea sa n-a fost lipsită de asperități, mai ales în perioada postdecembristă. De la variantele anterioare, din 1994, cu titlul *Mihai Eminescu. Dicționar cronologic*, cu o prefață de Gh. Bulgăr, și din 2013, cu titlul *Mihai Eminescu. Repere biobibliografice*, cu un cuvânt-înainte de Mircea Popa, *Romanul vieții lui Eminescu* a cunoscut îndreptări și adăugiri pe măsura extinderii cercetării, fără să atingă totuși amploarea unei lucrări anterioare, *Eminescu. Roman cronologic*, publicată de Petru Vintilă, în 1974 (care nu este nici măcar menționat!), dar cuprinzând informațiile care nu puteau fi lăsate nicicum deoparte. „Cartea lui Săluc Horvat – scrie în cuvânt-înainte Ștefan Vișovan – este, în sine, o contribuție fundamentală la cunoașterea geniului eminescian, o sinteză realizată cu talent și pricepere, cu devotament și responsabilitate, cu respectarea rigorilor științifice” (p. 19). Cu informația adusă la zi, cercetarea „vine, cu generozitate, atât în sprijinul cititorului obișnuit, interesat și iubitor de Mihai Eminescu, cât și al specialistului, al eminescologului” (*ibidem*). N-am depistat elemente sau momente ignorate și nici inadvertențe în documentare, de aceea spunem că cercetarea, apreciată de critici și istorici literari de calibru, contribuie la conturarea unei imagini cuprinzătoare și exacte a „omului deplin al culturii românești”.

A doua secțiune a cărții lui Săluc Horvat, „Receptarea și editarea operei lui Mihai Eminescu (Ediții și editori)”, cuprinde mai multe studii și cronici literare privitoare la opera lui Mihai Eminescu, conturând astfel întreaga gamă de preocupări cu care eminescologul se înscrie în istoria literară românească, contribuții semnificative, demne de luat în seamă. Textele au menirea de a evidenția câteva dintre cele mai importante momente ale acestui demers continuu, începând cu debutul în revista *Familia*, în 1866, girat de Iosif Vulcan, continuând apoi cu legăturile cu revista *Convorbiri literare* și gruparea junimistă, momentele de referință ale acestei etape fiind marcate de studiile lui Titu Maiorescu, *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), când îl așază pe Eminescu imediat după Vasile Alecsandri, și *Eminescu și poeziile lui* (1989), care va fixa locul lui Eminescu în literatura română, cărora le urmează volumul de *Poesii*, apărut în decembrie 1883, dar pe foaia de titlu având imprimat anul 1884, de care s-a îngrijit Titu Maiorescu, deschizătorul de drum în eminescologie (volumul cuprinde poeziile publicate în *Convorbiri literare* și a cunoscut 11 ediții, prima având 64 de poezii, iar cea de a șasea 72 de poezii). Oricâte obiecții i s-au adus lui Maiorescu în legătură cu realizarea volumului, acesta a rămas modelul de la care au pornit alte ediții.

Un „nou început” în editarea lui Eminescu realizează Vasile G. Morțun, cu volumul *Proză și versuri* (1890, o altă ediție a publicat în 1919). A.D. Xenopol stabilește, prin volumul *Poezii complete* (1893), sistemul cronologic de orânduire a poeziilor în structura volumului. Cu Ion Scurtu se trece într-o nouă etapă, prin publicarea câtorva ediții din opera lui Eminescu, romanul *Geniu pustiu* (1904), primul volum din ediția *Scrieri politice și literare* (1905), apoi *Proză literară și Poezii* (1908). A.C. Cuza editează volumul *Opere complete. Poezii. Nuvele. Roman. Teatru. Cugetări. Scrieri literare, economice, politice și filosofice. Scrisori. «Critica rațiunii pure» de Kant* (1914). Perioada interbelică este marcată de o pleiadă de critici și editori ai operei lui Eminescu, respectiv: G. Ibrăileanu, Mihail Dragomirescu (autor al mai multor studii, între care și

Critica științifică și Eminescu. În contra istoriei literare, din *Convorbiri literare*, 1894, în 1937 publicând o ediție critică de *Poezii*), G. Bogdan-Duică (cu ediția de *Poezii*, din 1924), Constantin Botez (cu ediția de *Poezii*, din 1933, realizată după manuscrise), Tudor Vianu (cu volumul *Poezia lui Eminescu*, din 1930), G. Călinescu (care și-a susținut doctoratul, în 1936, la Facultatea de Litere din Iași, cu teza *Analiza unui manuscris eminescian. Avatarii faraonului Tlă*, iar ulterior a publicat studiul monografic *Viața lui Mihai Eminescu*, în 1932, și ampla lucrare *Opera lui Mihai Eminescu*, în 1934-1936, în cinci volume, iar în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941, are un consistent capitol dedicat lui Eminescu).

Inițierea primei ediții critice a *Operei* lui Eminescu, de către inegalabilul Perpessicius, a marcat o nouă etapă în editarea și receptarea operei eminesciene, însă marele critic n-a reușit să publice, în intervalul 1939-1963, decât primele șase volume (cuprinzând poezii tipărite în timpul vieții – în primele trei volume, poezii postume – în următoarele două volume și literatură populară – în ultimul volum), ediția fiind continuată de Petru Creția, Dimitrie Vatamaniuc și Al. Oprea (volumele VII-XVI); volumul al XVII-lea, vizând parțial „Bibliografia Eminescu”, a fost publicat sub coordonarea generală și prefața lui Gabriel Ștrempel.

Alte ediții din opera lui Eminescu au fost realizate de Dimitrie Vatamaniuc (o ediție integrală de *Opere* în zece volume), Eugen Simion (o ediție de *Poezii* în Colecția „Opere fundamentale”) și Petru Creția (cărui i se datorează atât continuarea ediției întemeiate de Perpessicius, cât și unele comentarii, din volumul *Constelația Luceafărului. Sonetele. Scrisorile*, 1994, alături de volumul *Testamentul unui eminescolog*, 2000, pornind mai ales de la înfăptuirile lui Perpessicius, dar avansând și ideea necesității redării operei eminesciene la adevărata ei valoare, „atâta cât este, nici adăugând, nici scăzând”). Exegetul trece apoi în revistă *Ediții noi și reeditări necesare*, respectiv seria de *Opere alese*, în șapte volume (primele trei îngrijite de Perpessicius, celelalte de Aurelia Rusu, cu un studiu introductiv de George Munteanu), seria de *Poezii*, în șase volume, îngrijite de Al. Piru (1993) și editarea anastatică a volumelor I-III din ediția critică de *Opere*, îngrijite de Perpessicius, cu un cuvânt-înainte de I. Oprea (1994). Între realizările de dată mai recentă se înscriu: ediția de *Opere*, în cinci volume, apărută în Colecția „Opere fundamentale”, coordonată de Eugen Simion, volumul *Opera poetică*, sub îngrijirea lui Dumitru Irimia (cu o ediție revăzută în 2006; lui Dumitru Irimia îi datorăm și *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri*, două volume, 2005), volumul *Opera poetică* (2006), îngrijit de Alexandru Condeescu, și o ediție anastatică a *Operei* lui Eminescu, publicată la 170 de ani de la naștere, de Editura Tipo Moldova, condusă de scriitorul Aurel Ștefanachi.

În fine, un paragraf consistent exegetul i-l dedică lui „Eugen Simion, editor al manuscriselor lui Eminescu”, cărui i se datorează coordonarea ediției *Manuscrisele lui Eminescu* (2004-2009, în 38 de volume), care reproduc „Caietele așa cum se află în dezordinea lor, în haosul lor germinativ”, fără o nouă orânduire sau adnotări pe marginea lor. Despre tot ce a însemnat *Avatarii ale manuscriselor Eminescu*, Anca Silvia Bogdan și Marin Diaconu au alcătuit, în 2009, o culegere de articole și opinii, care sunt „argumente certe, care atestă oportunitatea apariției ediției facsimilate a manuscriselor eminesciene și, în același timp, prețuirea pentru moștenirea lăsată de marele poet” (p. 354).

Cea de-a treia secțiune a cărții lui Sălcu Horvat, „Mihai Eminescu în critica actuală”, vizează actualitatea receptării lui Eminescu prin intermediul unor volume apărute în actualitatea recentă. Nu este vorba de cronici literare propriu-zise, ci de comentarii care să le integreze în context eminescologic. Textul *Mai este Eminescu actual?* aduce în discuție faptul că noile generații, în special cea de după 1989, pornind de la unele opinii mai vechi, au încercat să așeze opera lui Eminescu într-o altă grilă valorică, unii dintre aceștia chiar au contestat vehement valorile anterioare, încercând să reseteze trecutul, alții au pornit ofensiva detronării poetului de pe soclul pe care l-a așezat istoria literară și, mai ales, au încercat desființarea mitului „poetului național”, pe motiv că „Eminescu a început să ne jeneze”, că este depășit și neinteresant pentru noile generații, însă riposta față de această atitudine a fost pe măsură, cum o dovedesc studiile și comentariile multor eminescologi. Spre a se înțelege tendințele criticii actuale de reasezare a lui Eminescu în literatura română, Sălcu Horvat pune la începutul acestui capitol un comentariu pe marginea unor volume care se regăsesc în serialul *Corpusul receptării critice a operei lui Mihai Eminescu. Secolul XIX* (2002), vol. I (1866-1889), vol. II (1889-1890), vol. III (1894-1900), realizat de I. Oprea și Teodor Vărgolici. Invocă mai întâi opiniile lui Iosif Vulcan, Iacob Negruzzi și Titu Maiorescu, cel care și realizează prima ediție din *Poesiile* lui Eminescu, evocă apoi atacurile lui Petre Grădișteanu, Duiliu Zamfirescu și Nicu Xenopol, pentru a se opri, în fine, la câteva volume care i-au fost dedicate poetului,

respectiv *Mihai Eminescu. Studiu critic* (1891) de Alexandru Grama (adversar înrăit al poetului, cum era și Aron Densușianu), *Eminescu. Studiu critic* (1892) de N. Petrașcu și *Eminescu. Viața și opera* (1895) de Elie (Ilie) Cristea (viitorul Patriarh Miron Cristea). Opiniile unor critici care susțin că Eminescu și opera lui nu mai prezintă astăzi interes sunt contrazise de numeroasele exegeze apărute în ultima perioadă, unele dintre ele comentate și de Săluc Horvat.

Următorul paragraf ia în discuție exegeza lui Dan Mănuță, *Oglinzi paralele*, din 2008, în care eminescologul ieșean se oprește la romanul *Geniu pustiu*, la Eminescu – omul de teatru, face apoi unele „sugestii terminologice” în urma trecerii în revistă a criteriului avut în vedere de diverși editori ai poeziei eminesciene, se oprește la „Fețele unui epistolar” (correspondența inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle din volumul *Dulcea mea Doamnă/ Eminul meu iubit*) și la „Meandrele receptării vieții” (o radiografie a receptării lui Eminescu în revista ieșeană *Viața Românească*, condusă de C. Stere și G. Ibrăileanu), pentru ca în final să răspundă la întrebarea *Ce (mai) înseamnă Poet național?*

Un alt paragraf comentează volumul lui Cornel Munteanu, *Eminescu. Polimorfismul operei* (2012), a cărui construcție pornește de la câteva direcții bine structurate: o primă idee îl scoate pe Eminescu de sub canon, propunând un Eminescu inovator al formelor și insistând asupra polimorfismului operei, pentru ca apoi să încerce o definire și o tipologizare a „științei critice Eminescu”; nu lipsit de interes este comentariul despre poemul „Luceafărul”, dar și opiniile despre conceptele de „eminescologie” și „eminescolog”, care i se par exegetului ca fiind încă destul de neclare și aproape deloc definite de critica românească.

Constantin Cubleşan a consacrat mai multe volume receptării critice a operei eminesciene, exegetul oprindu-se asupra a două dintre ele, *Eminescu în reprezentări critice* (2003) și *Eminescu în privirile critice* (2005), ambele grupând comentariile asupra unor cărți dedicate lui Eminescu, precum: *Moartea antumă a lui Eminescu (1883-1889)* de Nicolae Georgescu (2002), *Eminescu – arheologia unui mit* de Doru Pop (2003), *Recurs Eminescu. Suprimarea gazetarului* de Călin L. Cernăianu (2000). Interesante sunt și opiniile exprimate de exeget pe marginea unui alt volum al lui Constantin Cubleşan, *Eminescu. Lecturi analitice* (2011), dintre care atrag atenția cele din capitolele *Ciclul schillerian* și *Cezara. Incursiuni în proza literară*. În fine, exegetul se apleacă cu atenție și asupra volumului lui Constantin Cubleşan, *Defăimarea lui Eminescu* (2022), plecând de la modul cum a fost apreciat poetul, la începuturile sale, de către Iosif Vulcan, Iacob Negruzzi și, mai ales, Titu Maiorescu (în studiile *Diracția nouă în poezia și proza română*, din 1872, și *Eminescu și poezii-le lui*, din 1889), apoi de către critici literari de mare prestigiu (G. Ibrăileanu, C. Dobrogeanu-Gherea, N. Iorga, G. Călinescu, Tudor Vianu, Perpessicius), până la cei din ultimele generații (Petru Creția, Dimitrie Vatamaniuc, Theodor Codreanu, Nicolae Georgescu), spre a se opri asupra unor opinii defăimătoare (exprimate de Virgil Nemoianu și Horia-Roman Patapievici), inclusiv la „momentul *Dilema*” (nr. 265, februarie-martie 1998, coordonat de Cezar Paul-Bădescu), însă împotriva defăimărilor (care caută, cu orice preț, nu numai defăimarea poetului, dar îi refuză și calitatea de „poet național”) s-au pronunțat distinse personalități (Eugen Simion, Gheorghe Grigurcu, Alex. Ștefănescu, Eugen Uricaru, Mircea Iorgulescu, George Munteanu, Theodor Codreanu și însuși Constantin Cubleşan). De real interes este și comentariul pe marginea cărții lui Constantin Cubleşan, *Eminescologi clujeni* (2011), care identifică 29 de autori, care s-au ocupat de viața și opera lui Eminescu, între ei și câteva nume cu contribuții importante, precum: G. Bogdan-Duică, Lucian Blaga, Dumitru Popovici, Liviu Rusu, Ioana Em. Petrescu, Constantin Cubleşan, Mircea Popa, Rodica Marian, Ioana Bot ș.a., de unde și întrebarea firească pusă de autor: „Există o școală de eminescologie clujeană?” Exegetul ajunge la concluzia că singurul care a impus o direcție și „care ar fi putut crea în jurul său un anturaj laborios de cercetare, favorabil eminescologiei, sub forma ideilor sale novatoare” a fost Dumitru Popovici, care, din păcate, s-a stins prematur din viață, fără a-și finaliza opera (pp. 397-398), însă crede că speranța „realizării la Cluj a unei școli de eminescologie rămâne” (p. 398).

O altă carte avută în vedere de exeget este cea a lui Tudor Nedelcea, *Pentru mine, Eminescu...* (2005), care abordează teme esențiale ale operei lui Eminescu, precum tema religiozității, problema istoriei, dar ia și atitudine față de articolele grupului de scriitori și critici „dilematici”, nu în ultimul rând apreciind „Farmecul unui dialog epistolar” – cel din corespondența inedită dintre Mihai Eminescu și Veronica Micle, din volumul *Dulcea mea Doamnă/ Eminul meu iubit* (2000).

Exegetul ia în discuție și cartea lui Cassian Maria Spiridon, *Eminescu, azi* (2004), structurat, după un preambul, „Puțină mitologie”, referitor la data și locul nașterii poetului, în patru capitole: „Biografii”,

„Prietenii și adversarii” (între prietenii – I.L. Caragiale, între adversarii – Al. Macedonski), „Veronica Mică” (înfățișând „momentele de mare intensitate evocatoare cu privire la idila dintre cei doi scriitori”) și „Eminescu, azi” (vizând îndeosebi aspecte legate de publicista eminesciană, în articole precum *Românism și naționalism la Eminescu* sau *Un conservator liberal*).

Două comentarii privesc proza eminesciană, pe baza volumului lui Gheorghe Glodeanu, *Avaturile prozei lui Eminescu* (2000), scris „dintr-o nețărmită considerație față de opera lui Mihai Eminescu” (apud p. 401) și a volumului Eminescu – *Proza literară*, apărut la Editura Humanitas, în 2022, cu selecția, prefața și notele realizate de Ioana Bot, iar cronologia de Cătălin Cioabă, volum care „deschide o nouă cheie de a citi, de a înțelege proza lui Eminescu, parte fără de care opera acestuia ar fi mai săracă” (p. 407).

Cât privește cartea lui Mihai Cimpoi, *Dicționar enciclopedic Mihai Eminescu* (2018), exegetul apreciază că „este prima lucrare prin care sunt prezentate omul și opera în complexitatea lor”. În analiza operei eminesciene, Mihai Cimpoi pornește de la stabilirea raporturilor acesteia cu marile curente literare: clasicismul, romantismul, barocul, simbolismul, iar personalitatea poetului se consideră a fi dată și de vastele sale domenii de cercetare și numeroasele preocupări: filosofie, istorie, sociologie, economie, politică, religie, lingvistică, filologie și, desigur, literatura națională și universală. Importante sunt și considerațiile despre *eminescianism*, apreciind că „actul suprem al legitimității eminescianismului îl constituie definirea în cheie axiologică absolută drept *poet național* (G. Călinescu) și *expresia sintetică a sufletului românesc* (N. Iorga), *omul deplin al culturii românești* (Constantin Noica)”. De asemenea, aducând în discuție conceptul de *eminescologie*, o definește ca fiind „studiul operei și al vieții lui Eminescu”. Lucrarea cuprinde, sub forma unui dicționar, alcătuit din scurte prezentări biobibliografice, și o listă de 108 autori, dintre care 28 sunt străini, iar 80 sunt români, de la clasici la contemporani. Pe larg este prezentat și un alt volum al lui Mihai Cimpoi, *Hyperion și Demiurg. „Luceafărul”, mit și dramă existențială* (2019), între altele, eminescologul urmărind vasta bibliografie consacrată poemului *Luceafărul* și evidențind receptarea acestuia de către Titu Maiorescu, G. Ibrăileanu, Mihail Dragomirescu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Constantin Noica, Mircea Eliade.

Sunt vizate apoi alte lucrări, respectiv *Mihai Eminescu. Text și context* (2014) de Mircea Popa (reține amplul studiu comparatist *Eminescu și Baudelaire*, dar și *Contextul exegetic și editorial*, insistând, mai ales, asupra câtorva cercetători și editori: A.D. Xenopol, Ilarie Chendi, Ion Scurtu ș.a.), și *Reflecții eminesciene* (2018) de Nuțu Roșca (care se apleacă asupra sensului metaforei „albul munte”, însemnând, în imaginația poetului, „locul pur unde sălășluiește divinitatea supremă, unde îngerii duc sufletele celor vrednici”).

Alte articole privesc aspecte precum: Eminescu, creator al limbajului poetic modern; lexicul poetic eminescian; Eminescu, „omul deplin al culturii” naționale și universale; Eminescu în literatura maghiară; valori lirice europene (Nikolaus Lenau & Mihai Eminescu), ori se referă la cărțile: *Eminescu și Maramureșul* (2005, despre școala băimăreană de eminescologie: Terezia Filip, Gheorghe Glodeanu, Cornel Munteanu, Săluc Horvat), *Eminescu și Sătmărușul* (2015, despre volumul *Mihai Eminescu și scriitorii sătmăreni*, inițiat și coordonat de George Vulturescu), ultimul articol vizând *Studiile lui Mihai Eminescu la Viena și Berlin. Manuscrisele germane*. Ultimul text din carte este un interviu cu Săluc Horvat, realizat de poetul Gheorghe Pârja, care se încheie cu această mărturisire: „Bogata bibliografie eminesciană, multitudinea cercetătorilor care s-au aplecat asupra operei și biografiei eminesciene arată că Eminescu și opera sa sunt și vor fi mereu un nesecat izvor de idei, că vor oferi, încă mult timp, subiecte de cercetare. *Ce mai am de spus despre Eminescu? Ceea ce pot spune la această dată: Eminescu îmi va fi mereu aproape*” (p. 489).

Evident, volumul *Eminescu în memoria timpului* demonstrează, o dată în plus, că Săluc Horvat este „unul dintre cei mai stăruitori comentatori ai operei și vieții lui Mihai Eminescu” (Constantin Cubleşan), că este un „vechi și pasionat eminescolog”, „un spirit neliniștit și plin de idei, robind mereu, sistematic și persuasiv, la crearea unui nou soclu pentru poetul nostru național, un soclu pe măsura contemporaneității” (Mircea Popa). Însăși structura cărții îl arată a fi un spirit care a „chibzuit” bine atunci când a pășit pe terenul eminescologiei, preocupare pe care a menținut-o la cote înalte ori de cât ori s-a aplecat asupra unei cărți, asupra unei teme, asupra unei chestiuni care-l privea pe Eminescu. Iar o apreciere făcută, la un moment dat, de Grigore Brâncuș, anume că „Săluc Horvat este un învățat cunoscut, cercetător cu sentimentul rigorii depline a muncii științifice”, nu face altceva decât să exprime, sintetic, trăsătura esențială a eminescologului, dobândită prin frecventarea asiduă a operei și a exegezei eminesciene, ținând tot timpul pasul cu ultimele ediții ale operei lui Eminescu și cu ultimele apariții editoriale care privesc opera și personalitatea sa.

Trilogia *Silozul* sau Lumea de după sfârșitul lumii

Autor: **Hugh Howey**; Conținut: 1.) - *Silozul* (2014); 2.) - *Silozul. Începuturile* (2015); 3.) - *Silozul. Generațiile* (2018); Editura: **Nemira**, colecția SF „Nautilus”

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Lumea s-a sfârșit. De mult. Aceia pe care o știau *Străbunii* nu mai există de prea mulți, nenumărați ani. Mai mult, despre acea lume nici nu se mai povestește; Pactul e strict în privința aceasta, sunt amintiri prea dureroase și care nu mai fac nimănui niciun bine. Așa e mai bine, lumea de azi e cum e, dar, mai ales, trebuie păstrată astfel.

Silozul e o lume de sine stătătoare, iar lucrurile par bine aranjate; înțelepți au fost aceia care au făcut-o așa, dar, mai mult, există și contează cei care-i mențin ordinea, acum. Silozul e o structură imensă, cilindrică, îngropată în pământ pe înălțime, în care conviețuiesc zece mii de oameni, structurați conform unor reguli, care poate par arbitrare, dar sunt gândite în numele bunăstării generale.

Lumea de regulă se supune unui sistem care și el funcționează relativ... bine. Normal, până când, ca de nicăieri, unele aspecte încep să cam scârțâie.

Silozul e structurat pe etaje și categorii socio-profesionale. De asemenea, având o capacitate limitată, în ceea ce privește atât spațiul, cât și resursele, controlul nașterilor este, *trebuie* menținut strict; până și cei care pleacă dintre locuitori *murind* se întorc în pământ, ajutând pentru ultima oară comunitatea în care au trăit, hrănind solurile grădinilor care mențin Silozul în viață. Jos, minele, departamentul mecanic și energetic; mai la mijloc fermele, cu plante crescute hidroponic, dar și animale (porci, găini etc.); mai sus, departamentul IT – coordonator al întregului sistem, din punct de vedere logistic. Sus, primarul, șeful și alte notabilități – iată, deci, un cuib bine gândit în care fiecare pare să-și aibă și să-și cunoască locul, rostul, rolul.

Excepții de la bunul mers nu au cum să nu existe. *Pactul* – un fel de Cod al Legii, un manual de conduită sau un Regulament de Ordine Interioară le are, le știe și le ține pe toate sub control. Scăpările, inerente, totuși mai apar. Dar pentru că fără reguli lucrurile au tendința de a intra în zona de haos, pentru a se menține ordinea, uneori puțină teamă nu strică. Pedepsa e aspră, are loc rar, iar efectul rezistă și rezonează în timp destul de bine.

Afară... Sunt câteva ferestre (mai corect ar fi *ecrane*), aflate sus, la capătul înspre exterior al Silozului de unde se vede afară – chiar pentru toată lumea, silozul fiind o structură cilindrică cu o scară largă care spiralându-se în centrul axial, face comunicarea facilă, iar mersul pe jos, în sus și-n jos menține tonusul la cote pozitive, așa că uneori merită să mai vezi cantina de sus, dar mai ales să vezi pe *geamuri* cum mai e afară. Afară e ca ieri, alaltăieri și aproape dintotdeauna – un peisaj ars, dezolant, trist. Cei de demult au omorât lumea, ce bine că i-am avut pe Străbunii care ne-au construit Silozul și au conceput Pactul – așa, oamenii n-au pierit cu toții în tulburile zile ale rebeliunilor de altădată. Astfel, revoltele sunt (men)ținute sub control, iar cei care insistă nebunesc-prostește a atenta la bunul mers al vieții (dar și la

autoritatea Legii) din Siloz pot alege să-l părăsească. Iar atunci când așa ceva se întâmplă, fac de fiecare dată o ultimă faptă – bună, de data aceasta: curăță lentilele senzorilor de afară de praf, ca să vadă restul de ce afară nu e, nu poate fi – nu încă – bine.

Dar, ca orice lume închisă, închistată, blocată într-un spațiu delimitat și fără putință de extindere, tensiunile se acumulează. Diverse prostii, abuzuri, scăpări sau alte tare societal-omenești își arată colții și, toate acestea, au repercusiuni nedorite.

Oamenii au fost dintotdeauna niște ființe extrem de curioase, iar întrebările fără răspuns nu se culcă pe-o ureche și nici nu te lasă să dormi. Și chiar dacă Pactul e strict (ȘI) în această privință, anumite nelămuriri și inadvertențe zgândăre acele minți chiar mai curioase decât media. Genul acesta de întrebări aproape garantat te poate trimite la curățat senzorii de-afară – o operațiune de la care nu te întorci, aerul exterior fiind încă prea toxic, de-atunci, de dinainte de viața în Siloz. Iar costumele de protecție pare să fie, este prea fragil pentru toxicitatea de afară, astfel că cei care ies știu că viața lor se mai numără doar în minute.

Tot punând acele incomode întrebări, o atare situație îți poate aduce pedeapsa ostracizării, dar lucrurile nu pot fi ascunse la nesfârșit, cei rămași în viață ai căror rude au fost trimise afară continuă să se întrebe, să caute, să scormonească, arhive, amintiri, martori, iar dezvăluirile nu întârzie să apară, rezultatele fiind chiar mai înfricoșătoare decât ți-ai închipui. Atmosfera, după cum își poate oricine închipui, devine din sumbră și tot mai tensionată, o adevărată bombă cu ceas – istoria se repetă, ciclic; vechea utopie, timid pusă în practică, pare să se fi transformat și aici într-un coșmar distopic.

Ar fi fost greu de crezut ca toată lumea să se fi redus și limitat la acest loc. Un siloz. Nu, nu e așa, Silozul din prima poveste e cel cu numărul 18. Fapt nemaivăzut, tocmai șeriful Silozului este trimis la curățat, adică la moarte, și, cu toate că eminența cenușie a comunității avea alte planuri, noul șerif devine o femeie de la unul dintre etajele inferioare (mecanic la departamentul energetic), și anume cea care a ajutat la un caz mai demult, iar unul din ultimele prerogative de care se poate folosi ex-șeriful e să își numească succesorul. La scurt timp după moartea șerifului, mai dispar din peisaj și doamna primar și ajutorul de șerif (alți doi *incomozzi*) – clar se dorea ocuparea tuturor acestor poziții cu personaje care să cânte în strună atotputernicului departament IT – cel care conduce, face și desface tot, tot mai despot, mai dictatorial.

Juliette, prescurtată Jules, pare să nu reușească să facă prea mulți purici în noua ei funcție de șerif, luându-și noua slujbă prea în serios, arătând o independență deranjantă pentru șeful IT, care s-a și grăbit să ocupe vidul de putere creat odată cu moartea primăritei, făcând pe interimarul, dar cu puteri discreționare. Acest aspect o va conduce pe Jules să urmeze aceeași soartă a predecesorului ei, dar asta nu înainte de a afla câteva începuturi de secrete teribile legate de Siloz, de vecinătatea lui, de un alt siloz, cel cu numărul 17, care ar fi *trebuit* să fie mort, pustiit, părăsit... Lucrurile se complică treptat, tensiunea crește la cote tot mai înalte, iar secretele se adună, se ramifică și se dezvăluie, din ce în ce mai grave, mai urâte, mai sumbre.

Jules e condamnată să iasă în afara Silozului, la curățirea senzorului. Dar în loc să cadă, otrăvită, ca toți cei de dinaintea ei, în schimb ea pleacă, chiar din afara câmpului vizual al celor care o privesc dinăuntru, de pe ecrane, uimiți, siderați chiar și cu sufletul la gură – silueta ei dispăre dincolo de deal și așa începe o nouă – chiar și mai incredibilă – aventură. Ea pleacă cu niște ași în mânecă într-atât de puternici, încât, în loc să moară, cum părea inevitabil și de așteptat, va face ceva ce nimeni n-a mai făcut vreodată: se va întoarce. Povestea din volumul 2, *Începuturile*, ne introduce în dedesubturile unei povești nemaipomenite despre capacitatea de corupție oferită de puterea la cele mai înalte niveluri, sfârșitul aducându-ne înapoi la cum am făcut cunoștință cu toată povestea, ca, odată cu partea a treia – *Generațiile*, să avem ocazia să vedem la adevărata dimensiune o conspirație absolut dementă, incredibilă, năucitoare. Un citat din carte mi s-a părut înfiorător; am să-l redau, e absolut incredibil – tot atât de posibil în a fi adevărat, sau nu:

„Donald râse.

– Vorbești ca un adept al conspirației...

Senatorul Thurman se lăsă pe spate și-și sprijini capul de perete.

– Donny, adepții teoriei conspirației vorbesc *ca noi*.

Donald așteptă ca senatorul să izbucnească în râs. Sau să zâmbească. Nu se întâmplă nici una, nici alta”.

Hugh Howey și-a imaginat o lume a unui viitor paradoxal, în sensul că la prima vedere totul pare incredibil, deci doar *SF*, dar după puțin timp, dacă stai nu foarte mult să te gândești, întreg scenariul începe să prindă cheag, sens și ceea ce la început ți se părea absolut imposibil, acum poate fi privit într-o nouă lumină, un coșmar luând formă chiar sub ochii tăi, pagină după pagină de dezvăluiri tot mai terifiante, dar, mai ales, atât de *întâmplabile*. Oare cât e și va fi posibil, având realmente loc într-un viitor nici nu atât de îndepărtat?

Căci avem de-a face cu vechea – sau una dintre ele – nevoie a omului, aici și acum, aceea de control. Și poate din cauza unui narcisism insuficient înțeles și chiar și mai prost aplicat, destui oameni aflați în diverse poziții decidente simt această nevoie stringentă care îi macină, nelăsându-i să doarmă nopți la rând, până nu au sub un control cât mai strict tot mai multe dintre frâiele lumii. Astfel, dacă puterea corupe, puterea absolută corupe în mod absolut. Cei mai mari și mai puternici lideri narcisiști nu s-au mulțumit doar la a conduce în timpul vieții lor, o, nu, așa ceva ar fi fost prea banal pentru ei – da, pentru ei lumea prezentă nu e de-ajuns ca teren de joacă, lumea lor trebuie să fie întinsă și în timp, în alte ere chiar –, iar unii dintre ei au reușit asta, în ciuda faptului că vor fi fost în realitate niște criminali-șefi peste armii-ntregi de soldați, mai cu voia, mai cu sila, dintre care destui au ajuns, la propriu și legal, niște criminali, chiar dacă lumea și istoria îi știe de eroi pe majoritatea. Restul sunt victimele veterani, inadaptații reajunși civili suferind de PTSD (deficiența de [la] stres post-traumatic), adevărata „pensie” și onoare ce le-a mai rămas într-o lume care nu mai are nevoie de ei.

Al doilea cel mai mare criminal din istoria umanității este văzut și considerat încă un erou pentru milioane, asta datorită menținerii vii a cultului personalității de către o mașinărie teribilă de propagandă, lipsită de jenă, rușine sau orice alte scrupule. Iar asta doar din cauza faptului că pentru o vreme a luptat de partea binelui, pentru a îngenunchea ceea ce era văzut la acea vreme un rău chiar și mai mare decât cel prezentat de „marele prieten de la răsărit”, tatuca popoarelor, Țarul Roșu, așa cum, la extrem de puțină vreme după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale avea să se erijeze în incontestabilul stăpân al lumii de dincolo de Cortina de Fier.

Nu este deloc gratuită analogia de mai sus. Pentru că e vorba – pe lângă control – de putere, de senzația de a te simți deasupra tuturor, de a fi stăpân peste viețile și destinele oamenilor, dar nu numai ale acelor contemporani cu tine, o, nu!, ci stăpân peste viitor, iată visul ultim al oricărui tiran, dictator, dement dincolo de o prea sumară descripție. Cel mai înalt deziderat – acela de a fi demiurgul absolut, Stăpânul Timpului, chiar și după ce tu însuși vei fi viu doar prin moștenirea-ți îmbibată-n sânge. Memoria nu uită, istoria – indiferent cine-o – nu scrie, ci – dictează, de asemenea, Răul rămâne mai puternic și adânc tatuat în imaginarul colectiv al umanității. Păcat că și tot atât de atractiv, de vreme ce atâția riscă tot, jucându-și la Ruleta Universală șansa la nemurire, aruncând la masa pariului – în neant, de fapt – morala, conștiința, omenia pentru-o iluzorie clipă ce (doar) pare veșnică, și-n care vor fi aflat ce gust are Puterea. Căderea e cu-atât mai răsunătoare, cu cât înălțimea de la care vei fi crezut că n-ai s-o părăsești vreodată e mai mare. Dar lecția – lecțiile! – aceea nu se învață, nu bine, nu de tot, nu la timp. Stagnăm, dar viața și timpul – niciodată.

(Doar) după ce vă veți delecta cu această neobișnuită trilogie prin prima variantă, aceea a lecturii, poate fi recomandabilă și transpunerea pe peliculă, cu avertismentul că adaptarea cinematografică a suferit modificări chiar majore, dar, din fericire, sub oblăduirea și acceptul autorului. Miniseria cunoaște 3 sezoane deja turnate din 4, cel de-al treilea abia lansat pe un canal de *streaming* privat. Dacă nu vă deranjează ideea, puteți să aflați de la mine că nu e deloc rea varianta video, doar că dacă, vorba aceea, e tot o mâncare de pește, aroma e cu siguranță diferită.

Iată deci încă o trilogie care dovedește fără tăgadă puterea literaturii, a lecturii și imaginației fără frontiere – un regal absolut cutremurător, un *roller-coaster* al emoțiilor și senzațiilor care nu are cum să vă lase indiferenți. Implicațiile sunt nebănuite, iar apropourile, mai mult decât evidente. Cartea nu bate viața, dar cu siguranță ajută la înțelegerea ei, la niveluri nebănuite de profunde. A citi, a ști, a trăi.

Comuna Rona de Jos

- repere monografice -

Liana POP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Parametrii geografici. Așezată pe valea Ronișoarei și în depresiunea Maramureșului, localitatea Rona de Jos se situează în zona central-nordică a județului Maramureș, la 13 km distanță de municipiul Sighetu Marmăției și 3 km de frontiera cu Ucraina. La organizarea administrativă din anul 1968, localnicii, majoritari români, s-au opus alăturării la Rona de Sus, comuna vecină, cu o populație mai mare.

Din perspectivă istorică, sunt semnalate date despre existența localității încă din secolele al XII-lea și al XIII-lea î.Hr., când au fost descoperite depozite de bronzuri, iar la exploatarea de sare s-au găsit monede de aur și argint de pe timpul împăraților romani și bizantini. Râul Rona care traversează localitatea și i-a dat denumirea este semnalat în anul 1353. Conform *Dicționarului istoric al localităților din Transilvania*, vol. 2 (O-Z), p. 83, întocmit de Coriolan Suciu, în anul 1360 este amintită forma *Rona*, urmată de variantele *Rohina* (1373), *Also Rouna* (1390), *Rohyna* (1411), *Rona* (1418), *Felső Rhóna* (1851). Drept urmare, în 1360, Rona de Jos era moșie românească, stăpânită de familia Lodomer, nobili din Săpânța (Stan și fiul său, Petru).

Din surse documentare, în anul 1752 este amintită, în Rona de Jos, familia nobiliară Tivadar Gheorghe. Succinta incursiune în istoria primelor secole, argumentată prin documente, se poate continua cu un alt eveniment important: vizitația canonică a episcopului dr. Vasile Hossu al Gherlei (1913). Dintre evenimentele referitoare la cele două războaie mondiale, 1914-1918, și 1939-1945, merită evocate sfîntirea clopotului de la biserica parohială (1925), vizita episcopului dr. Iuliu Hossu al Gherlei (1926), precum și activitatea social-culturală a preoților și învățătorilor în cadrul ASTREI. Imediat după război (1945), propaganda comunistă care viza colectivizarea forțată a agriculturii prin înființarea cooperative-lor agricole de producție (C.A.P.-urile), în cadrul cărora se urmărea confiscarea pământurilor deținute de locuitori, nu a putut fi pusă în aplicare în Rona de Jos. Măsura abuzivă a fost evitată prin atitudinea hotărâtă a țăranilor în fața echipelor de activiști de partid. În acea perioadă s-a remarcat primarul Pavel Nan, care a reușit într-un mod cât mai diplomatic să-și mențină funcția, fără ca locuitorii comunei pe care-o slujește să intre în C.A.P., deoarece lucrau pe șantiere (șantierul rutier Heria) și întreprinderi industriale din județ (fabrica de cherestea din Sighetu Marmăției, fabrica de scânduri „Eisispeter”) și în afara acestuia (la săpat de fundații de blocuri în Oradea), îndeplinind cu succes „prevederile planului de activitate”. În 1956 Rona de Jos a fost ridicată la rangul de comună, fără a mai depinde administrativ de Rona de Sus.

Aflată într-o zonă de contact între deal și munte, pădurile localității au fost alcătuite din stejari seculari groși care ofereau lemn de calitate pentru construirea de case și anexe gospodărești. Cu timpul, aceștia s-au împușinat, iar pe dealurile mari se întind hectare de pădure de carpen. În aceste păduri viețuiesc câprioarele, cerbii, jderii, vulpile, iepurii, veverițele, lupii și, mai nou, în pădurile de brad recent plantate, urșii. Din „Dealul Măguri”, unde există un bazin uriaș de apă naturală, s-au instalat conducte metalice pentru aducțiune de apă necesară, distribuită în tot satul.

Pe suprafața comunei predominante erau fânațele, dar și terenurile agricole, livezile. Oamenii locului au fost, din cele mai vechi timpuri, crescători de animale (bovine, ovine, porcine), cultivatori de grâu, în sau cânepă, precum și producători de horincă. Pe Măgura, deal situat între cele două Rone și Valea Vișeu-lui, își duceau traiul păstoriei de la stâne, producătorii de brânzeturi. Până la Revoluția din 1989, o parte din populație muncea sezonier prin alte locuri din țară (Hațeg, Banat, Bărgan) în butini, construcții și agricultură. În perioada medievală, locuitorii din Rona de Jos erau folosiți pentru exploatarea sării de la minele Coștiui și Bocicoiu Mare și transportul lor cu plutele pe râul Tisa spre Budapesta și Viena.

În ce privește infrastructura turistică, bazele de cazare din zonă sunt destul de numeroase, existând un număr mare de pensiuni agro-turistice. Peisajul pitoresc, gastronomia locală, ospitalitatea localnicilor, natura sunt argumente pentru îmbunătățirea turismului și înregistrarea de progrese în economia regională.

Cu toate că această străveche așezare este înconjurată din toate părțile de sate cu populație slavă (ruteni), sosită aici în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, locuitorii săi sunt majoritari români, cu foarte puțini ucraineni. Însă în vorbirea lor se păstrează cuvinte arhaice, pătrunse în limbă în urma conviețuirii cu maghiarii și ucrainenii: *cronci* (corbi), *crop* (apă clocotită), *dijdița patului* (marginea patului), *drușcă* (domnișoară de onoare), *grițar* (ban), *hir* (știre), *betetlui* (a urmări), *holpuci* (sarmale), *orbalț* (reumatism), *rât* (câmp verde), *zoroboc* (câștig prin muncă) ș.a.

Creația artistică în lemn, specifică zonei, s-a observat în arhitectura locuințelor, construcția șurelor, a obiectelor de mobilier tradițional: lădoaie, bunuri de uz casnic. După 1980, caselor construite din lemn le-au luat locul cele ridicate din materiale durabile (cărămidă și bolțari de beton). Se păstrează arhitectonica vechiului stil maramureșean, cu aranjament interior: rudă, cergi, lavițe, țoluri, perne umplute cu puf de pasăre. Îndeosebi de sărbători, localnicii respectă tradițiile și se îmbracă în cămăși din pânză de bumbac, țesute în tiară, cojoace cusute cu mâna sau cojoace de piele împodobite cu motive românești, pieptare, cioareci din pănură.

De-a lungul secolelor, în satul Rona de Jos s-a acumulat un tezaur folcloric constituit din experiența de viață a „rohnienilor”, conturându-le identitatea. Texte originale culese de la cunoscători din sat:

Ceremonial de nuntă:

„Tu, mireasă, tu, tu, tu!
De-i fi bună și-i răbda
Toate-or fi pe mâna ta!
Și de nu-i fi răbdătoare
Toate-or fi la încuietore!
La soacră dacă ti-i duce
Nu-i mânca turta cea dulce;
La soacră dacă tu-i mere,
Nu-i mânca turtă cu miere!”

(Bota Vasile, 1966, Rona de Jos)

Strigătură:

„Săracu pticioru' meu,
Cum l-am opărit cu seu
La mândra sub lepedeu,
Mere dracu pe ogaș
Cu mâna plină de caș,
Să-i deie la ceteraș,
Să ne zică să jucăm
Ș-apoi să ne sărutăm”

(Rișco Măria a Ioanii din Sărata,
1966, Rona de Jos)

Colind

„Cată-n sus și cată-n jos
Cată-n sus pe lângă mare
De-a dreptului sfântu' soare
Este o masă rotită,
De îngeri înconjurată
Îngerii cum o văzură
Rugă în ceruri făcură
De ruguța lor cea mare
Pomii-n rai se legănară
Zori, zori, zori, câmpuț de flori
Da' acolo nu-i câmp de flori
Da-i cununa lui Cristos
Pe care l-o botezat;
Sfântul Ion l-o chemat:
Măi Ioane, Sfânt Ioanel!
Spune-mi când îi județu'
Județu' atunci a si,
Când pe cer stele n-or si,
Frați cu frați nu s-or ibdi,
Nici pruncii cu părinții”.

(Tivadar Anuța a lui Ion a lui

Dumitru din Socet, 1966, Rona de Jos)

Un eveniment major în viața spirituală a locuitorilor acestei așezări este legat de construirea bisericii. Biserica străveche de lemn, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, datează din anul 1639 (dendrologic din perioada 1634-1644). A fost supranumită și „biserica cu ochi”, deoarece în Maramureș și în alte părți ale Europei o fereastră era denumită „ochi”. Trăsătura este dată de pridvorul închis, în care au fost decupate deschizături mari, arcuite, asemănătoare ochilor. În 1720 a fost adusă în sat ca Biserică parohială, construită din bârne de stejar, cu două balcoane suprapuse în față și cu un turn în formă pătrată deasupra naosului. Între cărțile bisericești aflate în patrimoniul parohiei se afla și *Noul Testament de la Bălgrad* (1648). Icoanele au fost pictate de Ioan Plohod Zugravul din Dragomirești în anul 1817. În anul

2000 credincioșii greco-catolici și-au redobândit biserica, renovată în perioada anilor 2000-2004 și dotată cu două clopote noi.

Biserica Ortodoxă Română „Nașterea Maicii Domnului” face parte din Protopopiatul Ortodox Român Sighet și a fost ridicată între anii 1912 și 1940. Absida altarului este semicirculară, iar naosul acoperit cu trei unități de bolți boeme. Pictura din interior, în tehnica tempera, a fost realizată în anii 1956-1957 de către Eugen Profeta. Intrarea în biserică se face printr-un pridvor, adăugat ulterior.

Începând cu data de 7 septembrie 2003, Școala Gimnazială din localitate poartă numele scriitorului și criticului literar Laurențiu Ulici, Cetățean de Onoare (post-mortem) al comunei. Regretatul cărturar a avut dorința ctitoririi unei Case a Creației a Uniunii Scriitorilor din România, plasată la intrarea în localitate dinspre Sighet. Unitatea de învățământ poziționată în centrul comunei este formată din două corpuri de clădire cu săli de clase dotate cu material didactic, un laborator de informatică și unul de fizică-chimie, o bibliotecă școlară. La acestea se adaugă o sală de sport, una de festivități și grădinița.

Manifestări culturale și artistice:

Grupul folcloric „Ronișoara” a fost înființat în anul 2000 și e format din aproximativ 30 de copii, cu vârste între 9 și 14 ani. De evoluția formației s-a ocupat profesorul Ioan Dunca de la Școala Populară de Artă din Sighetu Marmăției. Repertoriul lor a fost compus, în exclusivitate, din cântece tradiționale din Maramureș. În anul 2006, la invitația ambasadei României la Viena și prin intermediul Consiliului Județean Maramureș, au întreprins un turneu de spectacole împreună cu Ansamblul Folcloric Național „Transilvania” prin Austria, fiind aplaudați cu emoție și căldură de publicul „obișnuit mai mult cu muzica lui Mozart”. Au mai avut reprezentații pe scene din Ucraina, Polonia, Ungaria etc. După o perioadă de inactivitate, în 2025, instructorii coregrafi Cătălin și Maria Popan încearcă o revigorare a grupării sub deviza „dansul ne unește, lumea ne iubește!” și îndeamnă înscrierea unui număr cât mai mare de dansatori, instrumentiști și soliști vocali în a-și dezvolta abilitățile artistice.

Obiceiurile populare legate de anotimpuri, sărbători religioase, momente importante din viața omului fixează cadrul și pulsul vieții satului. În luna iunie, de Sânziene, are loc evenimentul „Hai Mării la Sânziene”. În ajunul sărbătorii se culeg flori de sânziene și se împodobesc ușile și ferestrele caselor. Fetele-și împletesc coroane din flori, se îmbăiază în apele curgătoare ale comunei, iar flăcări coboară seara de pe dealuri cu torțe aprinse în mâini. În credința localnicilor, noaptea de Sânziene este magică, cerurile se deschid, iar minunile sunt posibile doar atunci.

O altă manifestare „de suflet” a comunei este „Întâlnirea cu fiii satului”, prilej de întrevvedere între cei rămași pe meleagurile natale și cei care au ales calea străinătății, întorși cu mare dor pe tărâmul copilăriei pentru a depăna amintiri și a rememora acei ani. Împreună participă la spectacole artistice de cântece și dansuri populare în cadrul festivalului „Joc și cântec pe Valea Ronișoarei”, desfășurat anual în luna august.

Personalități ale satului

Pr. prof. **Ioan M. Bota** și-a adus aportul în domeniul monografiei locale și cercetării satului natal, prin publicarea lucrării *Rona de Jos – Maramureș. Prezentare monografică* (Cluj-Napoca, Casa de Editură „Viața creștină”, 2005). În demersul său de transmitere a memoriei colective către viitoarele generații, autorul, bun cunoscător al zonei, mărturisește: „M-aș bucura mult ca această lucrare să trezească în sufletele *rohnenilor*, de ori unde s-ar afla, mândria că s-au născut pe aceste meleaguri străbune și obligația de a-și aduce contribuția la propășirea ei viitoare”. Fiu autentic al Ronei, născut la data de 16 ianuarie 1920, a promovat examenul de admitere, în anul 1934, la Școala Normală din Sighetu Marmăției, desființată în 1938. A fost mutat la Școala Normală Unită din Oradea. A urmat cursurile Institutului de Teologie Greco-Catolică de la Blaj, a fost arestat de securitate și privat de libertate în penitenciarele din Satu Mare, Cluj, Aiud (în perioada 1948-1949). Alte studii universitare absolvite: Facultatea de Filosofie a Universității din Cluj și, ulterior, Facultatea de Filologie-Istorie a Universității din București. În 1977 își ia doctoratul în istorie la Universitatea din București. A fost hirotonit diacon la 14 septembrie 1988, în localitatea Cicârlău, de către ÎPS Alexandru Todea, după care preot la 8 noiembrie 1988, în localitatea Reghin. După 1989 a fost profesor universitar la Institutul Teologic Universitar din Cluj-Napoca. A adăugat la bibliografia personală peste 35 de volume din domenii precum teologie, istorie, istoria Bisericii, educație etc. Papa Ioan Paul al II-lea i-a conferit înalta distincție de prelat papal, în anul 2003, la aniversarea a 150 de ani de la în-

temeierea Eparhiei de Gherla, iar apoi, în anul 2015, a primit de la Preasfințitul Episcop Florentin Diploma și Crucea Sf. Iosif „pentru contribuția deosebită adusă învățământului teologic și pentru misiunea pastorală desfășurată”. Deține titlurile de Cetățean de Onoare al comunei natale Rona de Jos (2003) și al comunei Florești. A plecat la cele veșnice pe data de 18 noiembrie 2021.

Interpreta de muzică populară **Ileana Matus** s-a născut în Rona de Jos, la data de 24 iunie 1973. A urmat școala generală în satul natal, apoi Liceul „Unio” din Satu Mare (1987-1991), continuat cu studii postliceale la Școala Sanitară din Satu Mare (1991-1994). După o licență în Științe Juridice, obținută la Universitatea „Dimitrie Cantemir” din București (2004), se înscrie la Facultatea de Muzică, Universitatea „Spiru Haret”, specializarea Pedagogie Muzicală, absolvită în anul 2007. Între anii 1994 și 1996 a fost profesor de canto popular și coregraf de dansuri populare la Școala Populară de Arte „Gheorghe Chivu” din Sighetu Marmăției, unde a înființat Ansamblul „Titiana Mihali Mixt”. A fost membră a Ansamblului „Cununița” din Satu Mare (1988-1994) și a Ansamblului „Mara” din Sighetu Marmăției (1994-2002), grup pe care-l coordonează din anul 2013 și cu care a adăugat în palmares numeroase premii: Premiul Herder, Discul de Aur, Colierul de Argint și premiul „Europa”. Între anii 2002 și 2007 a colaborat cu Ansamblul „Florile Izei” al Casei de Cultură a Poliției de Frontieră din Sighetu Marmăției. Are imprimate albume de pricesne, de folclor din Maramureș, de cântece de petrecere din Banatul sârbesc. Este referent cultural la Centrul Cultural din Sighetu Marmăției, iar în cadrul Fundației „Moroșanca” încurajează tinerii să iubească portul și muzica populară, să păstreze tradițiile.

Ofițerul **Ioan Rusu** s-a născut la 14 februarie 1924, în comuna Rona de Jos. Cursurile primare le-a urmat la Sighetu Marmăției, apoi Liceul Comercial din Blaj. În 1943 a absolvit Școala pregătitoare de subofițeri activi din Sibiu, promoția „Mihai Viteazul”, repartizat la regimentul Roșiori-Arad. Încadrat comandant de pluton, a participat la eliberarea Ardealului de Nord de sub ocupația străină, a Ungariei și Cehoslovaciei de sub dominația nazistă. În anul 1958 este trecut în rezervă. A fost președinte al subfilialei Asociației Naționale a Veteranilor de Război Sighetu Marmăției, decorat cu „Virtutea militară de război clasa a II-a” și cu „Crucea comemorativă a celui de-Al Doilea Război Mondial, 1941-1945”.

Jurnalista **Tivadar Roxana** s-a născut la Baia Mare, la data de 24 decembrie 1980, în familia inginerului Vasile Tivadar din Rona de Jos. Studiile liceale le-a finalizat la Liceul „Vasile Lucaciu” din Baia Mare, după care a urmat Facultatea de Litere, secția Jurnalism din cadrul Universității de Vest Timișoara. A activat la TVR Timișoara, iar din 2005 își desfășoară activitatea la Pro TV Timișoara.

Scriitorul și criticul literar **Laurențiu Ulici** s-a născut la 6 mai 1943 în Buzău și a încetat din viață la 16 noiembrie 2000, în localitatea Părau, județul Brașov. Tatăl său, Petru a lui Loring din Vale, din Rona de Jos, a lucrat ca impiegat de mișcare la CFR. A frecventat școala generală la Sighetu Marmăției, iar studiile liceale la Ploiești. În anul 1966 a absolvit Facultatea de Filologie, iar în anul 1970 Facultatea de Filosofie, ambele la Universitatea București. În anul 1973 a obținut titlul de doctor în filologie cu o teză de teoria literaturii. A fost președinte al Uniunii Scriitorilor din România, din anul 1995 până la deces. Începând cu anul 1990 a devenit directorul seriei noi a revistei *Luceafărul*. A fost senator în legislatura 1996-2000, ales pe listele Convenției Democratice Române. A deținut numeroase rubrici în principalele reviste de cultură din București și din provincie: *România literară*, *Amfiteatru*, *Ateneu*, *Vatra*, *Tomis*, *Cronica*, *Convorbiri literare*, *Transilvania*, *Viața românească* etc. Revenea în ținutul unde și-a petrecut o parte din anii copilăriei să participe la Colocviile de civilizație românească inițiate de profesorii Daniela și Petru Dunca, la Serile de poezie „Nichita Stănescu” de la Desești, precum și la Festivalul Internațional de Poezie de la Sighetu Marmăției. A fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumele *Biblioteca Babel* (1978) și *Confort Procut* (1983). A fost, de asemenea, decorat, post-mortem, la 29 noiembrie 2000, cu Ordinul național „Steaua României” în grad de Comandor, ca recunoaștere a meritelor sale de scriitor și eseist. În semn de apreciere, Biblioteca Municipală din Sighetu Marmăției îi poartă numele.

Bibliografie selectivă

*** *Adunarea Generală ASTRA, cu inaugurarea bibliotecii populare de 100 de volume*, „Graiul Maramureșului”, 1, nr. 6, 1932, p. 4.

Albu, Nicolae, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1200*, Blaj, 1944, p. 16.

Băințan, Valentin, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, pp. 229, 253, 356, 452.

Bilașcu, Gavril, *Cântec, joc și voie bună la Rona de Jos*, „Informația zilei de Maramureș”, 13, nr. 4221, 4 sept. 2015, p. 5.

- Bologa, Mihail**, *Adunarea Generală a Astrei din Rona de Jos*, „Graiul Maramureșului”, 1, nr. 7, 1 ian. 1932, p. 3.
- Bota, Ioan M.**, *Rona de Jos – Maramureș. Prezentare monografică*, Cluj-Napoca, Editura „Viața Creștină”, 2005.
- Botiș, Maria**, *Lucruri noi în comuna Rona de Jos*, „Pentru socialism”, 9, nr. 1275, 13 febr. 1958, p. 3.
- Brătulescu, V.**, *Biserici de lemn din Maramureș*, „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, 34, 1941, pp. 133-139.
- Brebu, Vasile**, *Banii câștigați la concursul „Cea mai frumoasă localitate” se vor duce pe apa pârâului Lal*. La Rona de Jos, „Glasul Maramureșului”, 6, nr. 1487, 22 febr. 2002, p. 2.
- Bud, Tit**, *Date istorice despre protopopiatele...*, Gherla, 1911, p. 56.
- *** *Cabinet de informatică realizat prin autodotare. La Școala „Laurențiu Ulici” din Rona de Jos*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 1955, 10 sept. 2003, p. 3.
- Fătu, Mihai**, *Trăsături ale regimului de ocupație borthystă asupra nord-estului Transilvaniei 1940-1944*, „Marmația”, 4, 1978, pp. 255-268.
- Ghinea, Dan**, *Enciclopedia geografică a României*, București, Editura Enciclopedică, 2000.
- Goja, Anca**, „Ritual de nemurire” pentru Laurențiu Ulici. La Rona de Jos, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 5069, 20 nov. 2006, p. 10.
- Iuga, Dumitru**, *Țara Maramureșului*, „Cele trei Crișuri”, 2, nr. 7, iul. 1991, p. 7.
- Iuga, Vasile**, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar 1700-2010*, Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2011, pp. 177, 693, 965, 1064, 1381, 1382, 1388, 1394.
- *** *Laurențiu Ulici – reper pentru Rona de Jos. Momente evocate la 5 ani de la trecerea în eternitate a unui mare om de cultură*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2626, 19 nov. 2005, p. 4.
- Localitățile județului Maramureș*, Baia Mare, 1971, pp. 211-212.
- Moldovan, Silvestru ; Togan, Nicolau**, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*, Sibiu, 1909, p. 185.
- Moldovan, Vasile**, *Viștație canonică în Maramureș*, Gherla, 1913, pp. 204, 206.
- More, Ioana**, *Rona de Jos, tărâmul sânzienelor*, „Informația zilei de Maramureș”, 10, nr. 3149, 30 ian. 2012, p. 13.
- Mureșan, Mihai**, *Ațiuni diversificate cu mare eficiență. Căminele culturale în actualitate. Astăzi: Rona de Jos*, „Pentru socialism”, 24, nr. 6203, 11 ian. 1974, p. 2.
- Nan, Ion**, *O comună cu sute de gospodari fruntași. Rona de Jos*, „Pentru socialism”, 37, nr. 9619, 10 oct. 1986, p. 3.
- Nan, Ion**, *O piesă de muzeu și noile realități ale satului: Porțile nordului. Despre Rona de Jos*, „Pentru socialism”, 21, nr. 5391, 29 mai 1971, pp. 1-2.
- Năsui, Florentin**, *Joc și cântec pe Valea Ronișoarei. Rona de Jos*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4700, 8 sept. 2005, p. 9.
- Năsui, Florentin**, *Locul I în topul firmelor maramureșene. Coroana Rona de Jos*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4714, 24-25 sept. 2005, pp. 1, 3.
- Năsui, Florentin**, *Evocare Laurențiu Ulici. Azi, la Rona de Jos*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4759, 16 nov. 2005, p. 3.
- Năsui, Florentin**, *Întâlnirea fiilor satului. Ieri, la Rona de Jos*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 5003, 4 sept. 2006, p. 10.
- Năsui, Florentin**, *Arbaica așezare a românilor printre ucrainenii. Rona de Jos*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 5008, 9-10 sept. 2006, pp. 8, 9.
- Năsui, Florentin**, *Pentru fiii satului, „Joc și cântec pe Valea Ronișoarei”*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5295, 20 aug. 2007, p. 13.
- Pârja, Gheorghe**, *Laurențiu Ulici în raiul de acasă*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 5066, 16 nov. 2006, p. 1.
- Pop, Ramona-Ioana**, *În căutarea lui Laurențiu Ulici, la Școala din Rona de Jos*, „Graiul Maramure-

șului”, 17, nr. 4520, 9 febr. 2005, p. 10.

Pop, Ramona-Ioana, *Grupul „Ronișoara”, răsplătit cu furtuni de aplauze și blitzuri în Austria*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4905, 12 mai 2006, p. 7.

Popescu, Ioan J., *Rona de Jos și-a sărbătorit fiii satului*, „Informația zilei de Maramureș”, 4, nr. 890, 6 sept. 2004, p. 8.

Popescu, Ioan J., *13 pensiuni agroturistice și Asociația Microregiunea Țării Maramureșului au organizat Petrecere de Sânziene la Rona de Jos*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1136, 25-26 iun. 2005, p. 9.

Popescu, Ioan J., *Sărbători în Câmpulung la Tisa și Rona de Jos*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1197, 5 sept. 2005, p. 8.

Popescu, Ioan J., *Preotul profesor dr. Ioan M. Bota a lansat monografia „Rona de Jos – Maramureș”*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1203, 12 sept. 2005, p. 4.

Popescu, Ioan J., *La evocarea nașului literar al majorității scriitorilor din Maramureș. Rona de Jos*, „Informația zilei de Maramureș”, 17, nr. 4763, 21 nov. 2005, p. 10.

Popescu, Ioan J., *Laurențiu Ulici – reper pentru Rona de Jos. Momente evocate la 5 ani de la trecerea în eternitate a unui mare om de cultură*, „Informația zilei de Maramureș”, 9, nr. 2626, 19 nov. 2005, p. 4.

Popescu, Ioan J., *Primarul Ion Herbil se laudă că alimentarea cu apă a comunei este pe ultima sută de metri. Rona de Jos*, „Informația zilei de Maramureș”, 6, nr. 1493, 24 aug. 2006, p. 7.

Prodan, David, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. 1, București, Editura Academiei R.S. România, 1967, pp. 206, 207, 208, 220, 228, 241, 244, 327, 365, 543, 547, 554.

Roman, Ioan, *Pilda gospodarilor frunțași*, „Pentru socialism”, 35, nr. 8900, 14 iun. 1984, p. 3.

Roșca, Nuțu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române din Maramureș*, Baia Mare, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, 2015, pp. 280, 281, 324.

Ruja, Alexandru, *13 pensiuni omologate. La Rona de Jos*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2385, 9 febr. 2005, p. 4.

Sabou, Cristian, *8,5 miliarde lei pentru frumoasele județului. [Concursul „Cea mai frumoasă localitate”]*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1438, 20 dec. 2001, p. 1.

*** *Șematismul veneratului cler al diecezei greco-catolice române de Gherla, pe anul 1914...*, p. 263.

Șiman, Liviu, *Petrecere la Rona de Jos*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2256, 6 sept. 2004, p. 3.

Șiman, Liviu, *Tradiții promovate o dată cu turismul rural. La Rona de Jos*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2502, 28 iun. 2005, p. 2.

Șiman, Liviu, *Spectacol folcloric susținut de Ansamblul „Florile Iziei”. În Rona de Jos*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2664, 10 ian. 2006, p. 3.

Șiman, Liviu, *Rona de Jos și-a primit „fiii” cu joc și voie bună*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3154, 20 aug. 2007, p. 4.

Ștef, Dorin, *Dicționarul etimologic al localităților din județul Maramureș*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2016, pp. 183-185.

Țuțuianu, Ioan N., *Situația statistică a populației județului Maramureș, întocmită la 1 aprilie 1940. În: Maramureșul voievodal, istoric și economic*, București, 1942, pp. 68-69.

*** *ULICI, un reper în cultura românească. Comemorare la Rona de Jos*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3231, 19 nov. 2007, p. 9.

Vancea, Ciprian, *Dotări pentru noua grădiniță din Rona de Jos*, „Graiul Maramureșului”, 37, nr. 10764, 24 sept. 2025, p. 1.

FILE DIN CRONICA COMUNEI RONA DE JOS

1360: Rona de Jos e amintită ca posesiune nobiliară. Tradiția vorbește despre existența unui tunel în hotarul comunei, care făcea legătura între minele de sare din zonă.

1390: Sunt consemnate în documente așezările: Bârsana, Vima Mare, Vima Mică, Rona de Jos.

1408: Este înnobilită familia Petrovay de Dolha și Petrova, în comunele Rona de Jos, Petrova, Apșa de Jos, Leordina, cu diplome de la regele Sigismund.

1419: Regele Sigismund cere Conventului din Lelesz să cerceteze plângerea lui Elie, Petru și Toma, fiii lui Nicolae din Urmező, care îi acuză pe Nan și Ioan, fiii lui Ladomir din Săpânța, că l-au omorât pe fratele lor Ioan, luându-i servitorul, lucruri în valoare de 100 de florini de aur și ocupându-i moșia Rona de Jos.

1469: Este înnobilită familia Tivadar de către regele Matei Corvin, în localitățile: Apșa, Giulești, Slatina, Biserica Albă, Călinești, Rona de Jos, Nănești și Vișeu de Jos.

1480: Birtoc primește donație regală asupra moșilor maramureșene Bedeu, Tars, Bocicoi, Crăciunești, Botiza, Giulești, Șieu, Ruscova, Rona de Jos, Hărnicesti, Desești, Doroslău, Nirișel.

1525: Este amintit popa Joannes „presbyter” de Rona de Jos.

1591: Este înnobilită familia Marina, cu diplomă de la Sigismund Báthory, care se răspândește apoi în cele două Apșe, Berbești, Rona de Jos și Slatina.

1595: Este înnobilită familia Tomajaga de Vișeu, cu diplome de la Sigismund Báthory, familie răspândită apoi în: Vișeu de Jos, Vișeu de Mijloc, Moisei, Săliște, Săcel, Borșa, Rona de Jos și Cuhea.

1627: Este înnobilită familia Tivadar în Rona de Jos și familia Muntean de Poienile Glodului în Șieu și Cuhea, cu diplomă de la Gabriel Bethlen.

1652: Despre mănăstirea din Rona de Jos s-a păstrat, în protocolul Congregației comitatului Maramureș ținut la această dată, următoarea știre: „Preotul Ioan, care locuiește în mănăstirea din Rona, protestează cu privire la porțiunea de pământ din Bedeu, dată mănăstirii de răposatul Ioan Petrovai, și anume: o parte a zălogit-o, cealaltă a dăruit-o din bună-vrerea lui; preotul vrea ca acel pământ să rămână în posesiunea mănăstirii și contrazice să-și dea cineva banii pentru pământ”.

1694: Rona de Jos aparținea de protopopiatul Sighetului.

1695: Pe o *Psaltire* slavonă (1692), Ștefan din Rona de Jos notează, în limba maghiară, că este proprietatea unui Oros Dimitrie din Ruscova.

1718: Este înnobilită familia Nan de Rona, cu diplomă de la Carol al VI-lea, în Biserica Albă și Rona de Jos.

1720: Situația familiilor nobiliare românești din Rona de Jos – 13.

1755: Este cumpărat un *Molitvelnic* slavon pentru biserica din Rona de Jos.

1774: Ia ființă școala din Rona de Jos, condusă de nepotul nobilului Samuil Lipcei din Lipcea.

1793: Se construiește biserica de lemn din Rona de Jos.

1817: Pe o icoană din iconostasul bisericii din Rona de Jos este scris „am zugrăvit eu, Ioan [Plohod] zugr[a]vu din Dragumii-rești.

1820: Se introduc matricole bisericești în Rona de Jos.

1840: În Maramureș activau cu bune rezultate școlile din Ieud, Bârsana, Rona de Jos, Coștiui etc.

1869: În ce privește rezultatul consultărilor locuitorilor din plasa Rona în legătură cu limba oficială ce și-au ales-o pentru administrația comunală, localitățile Rona de Jos, Oncești, Nănești, Vadu Izei și Valea Porcului (Valea Stejarului) și-au ales ca limbă oficială administrativă limba română.

1882: Din acest an exista edificiu școlar din lemn în Rona de Jos.

1900: După recensământul din acest an, populația din localitatea Rona de Jos era următoarea: 1.856 locuitori, din care 1.403 români.

1910: La Rona de Jos exista școală de piatră. Satul avea cca 1.800 de locuitori români greco-catolici. Populația era de 2.042 locuitori.

1914: Rona de Jos (Alsórona) – comună mică cu parohie veche. Biserică de lemn cu hramul Nașterea P.C.V. Maria, edificată în 1793. Casa parohială și edificatele economice de lemn. Școală de lemn. Matricole din 1820. Școlari de toate zilele 200, de repetiție 70, în școala de stat ori în alta 120. Paroh: George Mészáros. Exista sinagogă iudaică. Populația după religie: 1.873 gr. cat., 1 rom. cat. și 600 izraeliți.

Selecție din **File de cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș**, vol. 1: din paleolitic până în 1918 / Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan... ; Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 36, 46, 55, 58, 60, 79, 83, 98, 124, 132, 135, 139, 142, 163, 186, 222-223, 226, 230, 246-247, 262, 264, 266, 286, 315, 322, 334, 337, 348, 368, 404, 434, 455, 483, 524-525, 563.

Monografia localității reprezintă un punct de referință, oglinda în care se va reflecta trecutul și pe care se poate construi istoria de azi și cea viitoare a comunității locale.

Bogăția și varietatea de resurse minerale ale României „Grădina Maicii Domnului”. Ce resurse minerale avem și ce lășăm generațiilor viitoare

Lazăr-Aurel PANTEA

Baia Mare

Teritoriul României, cu o suprafață de 237.500 km², are o structură geologică deosebit de complexă. Majoritatea teritoriului face parte din zona orogenului alpin, cu vulcanism terțiar și actual, alcătuit din munți tineri, dealuri, podișuri și câmpii intercalate în depresiuni tectonice.

Subsolul României, pământ strămoșesc, binecuvântat de Dumnezeu și hărăzit de natură cu bogate și variate resurse naturale, conține zăcăminte de minereuri de metale prețioase, minereuri de metale feroase, neferoase și rare, de cărbune, de sare, petrol și gaze naturale, ape minerale naturale și geotermale, o diversitate de substanțe nemetalifere, precum și inepuizabile cantități de roci utile și roci ornamentale.

Extragerea și prelucrarea materiilor prime minerale solide, lichide și gazoase sunt activități cunoscute din timpuri străvechi, iar importanța și varietatea resurselor minerale au determinat ca mineritul să constituie o îndeletnicire tradițională, de peste două mii de ani, în această zonă a lumii și a Europei, cât și un mijloc de subzistență a locuitorilor din regiunile miniere.

Materiile prime minerale sunt și vor rămâne un factor de primă importanță a economiei românești. Totalitatea resurselor evidențiate și înregistrate, precum și produsul rezidual minier din haldele de mină și iazurile de decantare fac parte din fondul național de resurse/rezerve.

Industria minieră a României până în anul 1990 a cunoscut o dezvoltare, după care a intrat într-o perioadă de restructurare și adaptări pentru tranziția la economia de piață, motiv pentru care au fost tipărite cărți în domeniu puse la dispoziția cititorilor interesați, lucrări care reliefează spiritul creator și grija față de bogățiile țării.

Centrul de Cercetare și Documentare Baia Mare al Academiei Române din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” deține un valoros fond documentar al Academiei Române

Teodor Bene, Lazăr-Aurel Pantea și Gheorghe Oprea, veterani ai mineritului din nord-vestul țării în sala de lectură Periodice a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, 10 septembrie 2025

Cu 30 de ani în urmă, în Baia Mare și în alte orașe ale județului, rare erau casele în care nu întâlneai o mică bibliotecă. Astăzi, nici în magazinele de desfacere (vânzare) a mobilei nu mai vezi mobilier adecvat pentru o mică bibliotecă de apartament. Băimărenii și mulți alții beneficiază de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, instituție care promovează cartea și lectura, cunoscută în țară și peste hotare ca o „Bibliotecă academică”, ctitorie culturală unică în nord-vestul țării, o catedrală a cărții, a educației și culturii, având sute de mii de cărți, reviste, ziare și alte publicații din țară și străinătate etc., grație conducerii sale, a directorului dr. Teodor Ardelean, cât și colegiilor bibliotecari, redactorului-șef conf. univ. dr. Florian Roatiș al prestigioaselor reviste *Bibliotheca septentrionalis* și *Familia română*, puse la dispoziția românilor de pretutindeni, precum și existenței Centrului de Cercetare și Documentare Baia Mare al Academiei Române.

Puțini sunt cei care cunosc că Centrul de Cercetare și Documentare Baia Mare al Academiei Ro-

mâne deține un valoros fond academic de carte din diverse domenii de activitate, fond accesibil pentru consultare la sala de lectură, tuturor celor cu dragoste de cultură, de cercetare, de valori și tradiție. Succint, voi prezenta doar câteva cărți cu referire la bogăția de resurse minerale ale României, țară care, prin frumusețea peisajelor, diversitatea bogățiilor pe care le are, oamenii săi, datinile, obiceiurile și credința străbună creștinească etc. tot mai des este asemuită (denumită) cu „Grădina Maicii Domnului”.

Trilogia *Resursele minerale ale României*

Din luna martie 2018, în dotarea Centrului de Cercetare și Documentare Baia Mare al Academiei Române din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” se află și poate fi citită trilogia *Resursele minerale ale României*, editată de Academia Română și donată de către coordonatorii lucrării și autori împreună cu alți specialiști, prof. univ. dr. ing., ex președinte al României, Emil Constantinescu – Membru al Academiei Mondiale de Artă și Știință, și prof. univ. dr. ing. Nicolae Anastasiu – Membru corespondent al Academiei Române.

Trilogia *Resursele minerale ale României* este concepută ca un fundament pentru „Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani” și se integrează în Proiectul sectorial „Resursele naturale – Resurse strategice, ce folosim și ce lăsăm generațiilor viitoare”.

Volumul I, intitulat *Minerale industriale și roci utile*, are 546 de pagini structurate în trei părți: Tipuri de resurse nemetalifere și cadrul geologic al României; Minerale industriale; Roci utile și roci decorative/ornamentale (roci sedimentare, roci magmatice și roci metamorfice). Este axat pe Rolul resurselor minerale în evoluția omenirii, patrimoniul național – avantaje și dezavantaje, politica resurselor minerale.

Volumul II, *Minerale metalice și minereuri*, cuprinde 628 pagini structurate în patru părți: Generalități; Elemente metalice și minereuri; Unități metalogenetice; Deșeurile miniere și iazurile de decantare. Are la bază Strategia reindustrializării României pe baza resurselor naturale, valorificarea deșeurilor miniere – o șansă pentru dezvoltarea economică a României, informația ecologică, un tezaur național. Mineralele critice, pledoarie pentru securitate și progres în context european. Sunt prezentate, mult discutate acum datorită utilizării lor – dar mai puțin cunoscute chiar și de către cei care au lucrat în ramura mine - pe plan mondial – pământurile rare și metalele critice.

Pământurile rare sunt dispuse în a doua jumătate a Tabelului lui Mendeleev. Ele fac parte din grupa lantanidelor (ușoare): lantanul-La, cerium-Ce, neodymium-Nd, samarium-Sm, europium-Eu, gadolinium-Gd, și a actinidelor (grele): terbiu-Tb, erbiu-Er, itelium-In. Se adaugă o serie de metale tranzitionale (scandium-Sc, ytriu-Y). Ele sunt utilizate la motoare electrice, baterii electrice, turbine eoliene, telefoane mobile, componente de calculator, fabricarea magneților, laserelor, cablurilor de fibre optice.

Metalele critice sunt găzduite în minereu la conținuturi extrem de reduse sau în sterilul din iazuri al unor așa-zise produse secundare. Majoritatea țărilor au reevaluat sterilul din iazurile de decantare și au început valorificarea lui pentru toate elementele care în trecut, cu tehnologiile de atunci, nu au putut fi extrase. Unele minerale critice se pot concentra (separa) în procesele tehnologice de obținere a concentratelor de aur, cupru, plumb sau zinc, precum: indiu, galiu, cobalt, germaniu, arsen. Prin tratamente speciale (metalurgie) se mai pot obține telur, bismut, stibiu, wolfram, staniu, cadmiu, seleniu. În trecut, în uzinele de preparare, ele erau considerate produse sterile lipsite de valoare economică și etichetate deșeuri miniere. Unele metale erau valorificate de uzinele metalurgice din Baia Mare, Copșa Mică, Zlatina, în timp ce unitățile miniere necesitau subvenții și plăteau penalizări pentru depășirea unor concentrații ale acestor metale. Iată de ce, când minele și metalurgia funcționau împreună, activitatea pe ansamblu era rentabilă. Astăzi avem șansa de a găsi în sterilul stratificat din iazuri, în decursul anilor, conținuturi de metale din ce în ce mai ridicate spre baza acestor depozite.

Volumul III, *Resurse energetice*, având 641 pagini, este dedicat sectorului energetic al economiei naționale. Prin includerea în cuprinsul său a problemelor de hidrocarburi (petrol și gaze naturale), carbuni, resurse nucleare (zăcămintele de uraniu) și resurse regenerabile (solare, eoliene, hidroenergetice, geotermale, bioenergetice), constituie o importantă bază de date pentru toate sectoarele economice dependente de una dintre aceste resurse.

Spre finalul trilogiei, autorii scot în evidență că, „prin particularitățile sale geologice și geografice, România poate fi considerată ca un studiu de caz cu semnificație universală, pentru că este una dintre puținele țări mici și mijlocii de pe glob care au o diversitate și complexitate a resurselor geologice

asemănătoare cu ale unor țări mari precum SUA, Rusia sau China. Pentru România, care deține resurse proprii de petrol și gaze de calitate superioară și mari zăcăminte de sare și care se bucură de existența unor soluri variate și de calitate, refacerea și re tehnologizarea industriei petrochimice în cadrul unui fond național de investiții sunt o prioritate urgentă, care poate asigura stabilitate pe termen lung”.

O istorie a petrolului românesc

Cartea, având 509 pagini, editată sub egida Academia Române – Filiala Iași, autor prof. univ. dr. Gh. Buzatu, tratează istoria petrolului românesc, în baza unei vaste bibliografii și a unor importante documente descoperite de-a lungul anilor în arhivele române și străine (SUA, Marea Britanie, Federația Rusă și Germania). Începând din 1924, petrolul a reprezentat produsul minier cu rolul economic cel mai important, ducând la dezvoltarea industriei și, totodată, la unele conflicte între țări ale lumii. Prin Legea minelor și Constituția din 1924, toate bogățiile subsolului României devin proprietate a Statului.

Metalele și alte elemente de înaltă puritate

Editura Academiei Române (București, 2002) a publicat cartea semnată de Mario Nerdin, cercetător științific. Este prima carte românească ce tratează în mod exhaustiv metalele și alte elemente de înaltă puritate, metode de purificare generale și specifice și proprietățile acestora, în lumina ultimelor rezultate din domeniul cunoașterii elementelor. Este structurată în 14 capitole, însumând 664 pagini. Fiecare capitol cuprinde o grupă a Tabelului periodic al elementelor. La fiecare element în parte s-au prezentat metodele de purificare cu posibilitățile și limitele lor, proprietățile elementului de înaltă puritate și metodele de control al purității obținute. Apariția lucrării, precizează editura, este un eveniment editorial în literatura noastră științifică și tehnologică și se înscrie în direcția de înviorare a industriei metalurgice, a construcțiilor de mașini și a învățământului de profil din țara noastră. Autorul cărții s-a format ca inginer la școala românească de metalurgie a Universității Politehnice București, cu o viziune largă în domeniul materialelor metalice.

Minerit pe teritoriul României – trecut, prezent și un posibil viitor

Sub egida Academiei de Științe Tehnice din România, a fost elaborată cartea cu acest titlu la Editura Universitas Petroșani, 2021, autor prof. univ. dr. ing. Dumitru Fodor – D.H.C, membru titular al Academiei de Științe Tehnice din România și membru de onoare al Academiei Oamenilor de Știință din România. Lucrarea de 371 de pagini e structurată în 10 capitole, după cum menționează autorul, având drept scop prezentarea și analiza preocupărilor și realizărilor din România, de-a lungul timpului, pentru exploatarea și valorificarea zăcămintelor de substanțe minerale utile. Preocupările și realizările sunt prezentate pe etape: de la începuturi până la Primul Război Mondial, între cele două războaie mondiale, după cel de Al Doilea Război Mondial până în 1990 și din 1990 până în prezent.

În cadrul perioadei de după 1990 este prezentată activitatea minieră de la intrarea țării în economia de piață, restructurarea mineritului românesc și rezultatele acțiunilor întreprinse, concluzii și acțiuni de viitor necesare de luat pentru revigorarea mineritului românesc. Pentru fiecare etapă luată în considerare sunt analizate zăcămintele exploatare, tehnicile și tehnologiile de lucru aplicate, producțiile obținute și modul de valorificare a acestora. Autorul scoate în evidență că în industria minieră a țării cele mai semnificative creșteri le-au cunoscut producțiile de combustibili solizi: ulei, cărbune brun și lignit: În bazinul Văii Jiului au fost puse rapid în exploatare mine noi la Livezeni, Uricani, Bărbăteni, Petrila Sud, Valea de Brazi. În Bihor și Sălaj au fost deschise cinci mine noi la Borumla, Voivozi, Vărzari, Suplacu de Barcău și mărită considerabil producția minelor de la Sărmășag. În Prahova, Dâmbovița și Argeș au fost deschise opt mine și cariere noi. În ultimii ani, aproape 90% din producția de lignit a țării a fost realizată de Compania Națională a Lignitului de la Târgu Jiu, prin 18 cariere și 12 mine subterane. Din anuarele statistice rezultă că, din anul 1868, începutul exploatării de cărbuni din Bazinul Minier al Văii Jiului și până în prezent, au fost extrase peste 400 de milioane tone de cărbune superior, iar din Oltenia, după anul 1950 s-au extras peste 1,2 miliarde tone de lignit, din care un miliard de tone din cariere și peste 200 milioane tone prin lucrări miniere subterane. Sunt prezentate și minele și carierele noi puse în funcțiune de minereuri metalifere, nemetalifere, cât și de roci utile și de roci ornamentale.

Referitor la resursele minerale, se poate afirma, citez, că „România mai are în total peste 15 miliarde tone rezerve geologice de substanțe minerale utile solide, ceea ce reprezintă o potențială avuție minieră”. Pentru viitor, România trebuie să-și concentreze eforturile investiționale în domeniul resurselor minerale, în special pentru: punerea în valoare a zăcămintelor cu conținuturi sărace, dar cu volume mari de rezerve care se pretează la extracția în cariere; reprocessarea reziduurilor miniere din haldele de

steril și iazurile de decantare cu conținut de metale; redeschiderea rezervelor care pot fi valorificate economic, prin metode subterane de extracție; redeschiderea minelor care au rezerve de minereuri cu elemente însoțitoare rare, care au devenit în actualul context de mare interes economic. Fără substanțe minerale utile nu poți dispune de suportul material pentru multe ramuri ale economiei naționale. Va trebui să acordăm industriei miniere o dezvoltare durabilă care să corespundă necesităților momentului, fără a compromite posibilitățile generațiilor viitoare de a-și satisface propriile necesități.

Exemplarul de carte primit de la autor, în 5 mai 2022, l-am donat Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, Centrul de Cercetare și Documentare Baia Mare al Academiei Române, pentru a putea fi citită de cei interesați. Lucrarea se adresează specialiștilor, cercetătorilor, oamenilor de știință care se ocupă cu probleme ale dezvoltării tehnicii, în general, și ale mineritului, în special. De asemenea, lucrarea poate fi utilă atât cadrelor didactice, cât și studenților ar se pregătesc pentru acest domeniu.

Mineritul în contextul dezvoltării durabile a României

Potrivit Constituției României, statul trebuie să asigure exploatarea resurselor naturale, în concordanță cu interesul național, refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic, crearea condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții, aplicarea politicilor de dezvoltare regională în concordanță cu obiectivele Uniunii Europene.

În context a fost elaborat și supus dezbaterii Comisiei pentru industrii și servicii a Camerei Deputaților și altor reprezentanți ai organismelor abilitate, studiul (proiect național) „Mineritul în contextul dezvoltării durabile a României”, întocmit de 14 specialiști din diverse județe ale țării, printre care directorul general al Companiei Naționale Remin Baia Mare și subsemnatul (mandat) pentru zona de nord-vest a țării, colectiv nominalizat de către Academia de Științe Tehnice din România. Un exemplar din Studiu l-am predat Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, spre a putea fi consultat de cei interesați. A fost analizată situația mineritului pentru toate substanțele minerale utile din toate bazinele miniere ale României și propuse obiectivele posibile de redeschis în funcție de necesități. A fost propusă amplasarea uzinei metalurgice cât mai aproape de zăcămintul cuprifera din Munții Apuseni. Dezvoltarea durabilă trebuie să asigure creșterea economică, progres social, protecția mediului și a resurselor naturale.

Mineritul din România privind resursele minerale neenergetice revigorează

În luna iulie 2025, am tipărit în 150 de exemplare cartea *Mineritul din România privind resursele minerale neenergetice revigorează*. Potrivit Legii nr. 111/1995, cartea a fost transmisă la Biblioteca Națională a României pentru depozitul legal și, în contextul conținutului specific, sub formă de donație pentru unele biblioteci, instituții, distinse personalități ale vieții economice, sociale, spirituale și culturale românești, unor foști colegi de studii, de muncă sau descendenților acestora și familiei. Cartea poate fi citită și la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Centrul de Cercetare și Documentare Baia Mare al Academiei Române, la bibliotecile orașenești Baia-Sprie, Borșa, Cavnic, Târgu-Lăpuș, Tăuții-Măgherauș, Vișeu de Sus, Seini, Șomcuta Mare, Săliștea de Sus, la Biblioteca Municipală Sighetul Marmăției, la bibliotecile comunale Băiuș, Cicârlău, Ocna Șugatag, la Biblioteca Muzeului Mineritului Băița, Oraș Tăuții-Măgherauș, la Biblioteca Universității Petroșani, precum și la bibliotecile mănăstirilor ortodoxe „Sfânta Ana” Rohia și „Înălțarea Sfintei Cruci” Dumbrava-Târgu Lăpuș, „Nașterea Maicii Domnului” Ruoaia-Lăpuș, „Schimbarea la Față” Botiza, „Soborul celor 12 Apostoli” Bârsana, „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril” Săpânța, Mănăstirea „Sf. Nicolae” Baia Borșa, „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul”, „Sf. Apostoli Petru și Pavel” Bixad, „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” Scărișoara Nouă-Carei, „Adormirea Maicii Domnului” Moisei, Mănăstirea „Învieră Domnului” Habra-Groși, precum și la bibliotecile unor instituții din județ.

Am fost plăcut surprins la primirea Scrisorii de mulțumire pentru carte și urările adresate de către distinsul om de cultură Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, din 25 august 2025.

Din anul 1924, toate bogățiile subsolului României devin proprietate a statului. Statul român a început o acțiune de modernizare a procesului de extracție și valorificare a zăcămintelor de substanțe minerale utile. În 1924 la Baia Mare se construiește Instalația de afinare a aurului, iar în 1936 la Gura Barza o Instalație similară.

În perioada crizei economice din anii 1929-1933, minele de cărbune din Valea Jiului se închid, fiind redeschise în 1934. În 1939 la Petrila s-a construit o fabrică de brichete de cărbune și instalație de semicocsificare. Minele mai mici de minereu de fier au fost închise, ca urmare a scăderii prețului la fier, motiv pentru care s-au menținut în funcțiune numai cele de la Ghelar-Teliuc, Ocna de Fier și Lueta-

Vlăhița. Minele de metale prețioase, abandonate în cea mai mare parte în timpul Primului Război Mondial, au fost repuse treptat în funcțiune.

În 1937-1938 la Săsar-Baia Mare s-a construit și pus în funcțiune o instalație unde minereul brut aurifer se prelucra direct prin cianurare. În anul 1938, România era a doua țară producătoare de aur din Europa. Au fost înființate școlile de maiștri minieri la Petroșani și Baia Mare. Necesitatea de a pregăti în țară specialiști a condus ca, în anul 1920, Școala Națională de Poduri și Șosele din București să fie transformată în Școală Politehnică, iar la Timișoara a fost înființată Școala Politehnică cu secții de Mine și Metalurgie, care au pregătit ingineri de mine.

În vederea determinării volumului de rezerve de substanțe minerale utile, între anii 1950 și 1980 s-au executat în toate bazinele miniere ale țării câteva mii de foraje de la suprafața terenului, însumând mai mult de un milion de metri liniari de gaură de sondă, care împreună cu lucrările de cercetare geologică efectuate în subteran au dus la acumularea de date suficiente pentru o bună cunoaștere a subsolului țării și a resurselor sale. În domeniul minereurilor neferoase au fost crescute capacitățile de producție a minelor existente și, totodată, au fost deschise și puse în producție mine noi (Rușchița, Dognecea, Toroioaga, Burloaia, Muncelu Mic, Șuior, Ilba, Valea Blaznei, Deva, Baia de Arieș, Leșu Ursului, Moldova Nouă, Gura Băii, Fundu Moldovei, Altân-Tepe, Catarama, Colbu, Măcârlău, Băița Bihorului). Minereurile de fier, pe lângă creșterea producției la minele existente, au fost puse în producție mine noi la Căpuș-Șatra, Băișoara. Pentru mangan au fost deschise noi mine și cariere la zăcămintele Vatra Dornei-Iacobeni-Cârlibaba și de fier-mangan la Răzoare-Târgu Lăpuș. O dezvoltare însemnată a cunoscut și sectorul minereurilor nemetalifere prin deschiderea și exploatarea de nisipuri caolinoase la Aghireș, zăcămintele de bentonită de la Valea Chioarului, Răzoare-Târgu Lăpuș, Ocna Mureș și Tufări.

Bogățiile subsolului în majoritatea țărilor fac obiectul exclusiv al proprietății publice. Rezervele geologice de resurse minerale utile solide ale României, ca urmare a lucrărilor de explorare și exploatare, date publicității în anul 2004 (Anexa la H.G. nr. 615/2004 privind aprobarea Strategiei industriei României 2004-2010) care puteau fi exploatate cu tehnologiile cunoscute, erau de 2,8 miliarde tone lignit și cărbune brun, 900 milioane tone ulei, 40 milioane tone minereuri auro-argentifere, 90 milioane tone minereuri polimetalice, 900 milioane tone minereuri cuprifere, 4 miliarde tone de sare. În subsol se mai găsesc zăcămintele de minereuri radioactive, minereuri rare, de fier-mangan, bauxită și o diversitate de substanțe nemetalifere și roci utile folosite în construcții și industria prelucrătoare. O bună parte dintre aceste resurse sunt localizate în nord-vestul țării; cele polimetalice, în regiunea minieră Baia Mare (Maramureș, Bistrița Năsăud și Satu Mare), cele cuprifere și metale rare în Alba, Suceava, Harghita și Bihor, iar cele aurifere în Patruleterul aurifer și regiunea minieră Baia Mare.

Declinul producției de metale neferoase a început în anul 1990, iar din anul 2007 a încetat activitatea minelor din nord-vestul țării. Nevoia de materii prime minerale, prețul metalelor, contextul actual al situației pe plan internațional justifică reluarea activității pentru unele zăcămintele primare și de resurse secundare, cât și implicarea Statului în concordanță cu interesul național potrivit art. 135 și 136 din Constituția României.

Vești de ultimă oră

Marti, 25 martie 2025, Marcel Ciolacu, prim-ministru al Guvernului României, a anunțat pe postul național TVR 1 redeschiderea minelor pentru grafit la Baia de Fier, magneziu la Budureasa-Bihor și cupru la Roșia Poieni-Abrud, elemente necesare pentru aviație, industria auto, electronică și de apărare. Grafenul este mai scump decât aurul. În luna aprilie 2025, s-a aprobat prelungirea licențelor de concesiune de exploatare pentru zăcămintele de minereuri polimetalice de la Baia Sprie și Șuior, cu conținut de aur. Miniștrii economiei și al apărării, în seara zilei de 9 septembrie 2025, pe posturile de televiziune Antena 3 CNN și Digi 24 au afirmat că România, prin programul SAFE, a primit de la UE 16 miliarde de euro dedicați apărării și realizării unor obiective economice. Prioritatea zero este ca în cadrul programului de guvernare al coaliției să redresăm economia, fabricile să fie conduse de profesioniști, iar reindustrializarea să fie în interesul țării.

Din istoria fotbalului românesc. Primul meci de fotbal România-Italia (1939)

Dr. Ștefan GRIGORESCU

Urziceni

În iunie 1939, întreaga Românie a sărbătorit nouă ani de la „restaurația carlistă”, iar manifestările sportive desfășurate în toată țară au fost vaste și au culminat cu desfășurarea în București a meciului de fotbal între selecționatele naționale ale României și Italiei. În urmă cu un an, Italia devenise pentru a doua oară campioană mondială, după ce învinsese la Paris naționala Ungariei, cu 4-2, fiind așadar oficial cea mai bună echipă a lumii. În prima parte a anului 1939, Italia obținuse deja două rezultate deosebite, în meciuri amicale, anume 3-2 cu Germania, la Florența, și 2-2 cu Anglia, la Milano. În cursul lunii iunie 1939, din motive de propagandă sportivă, dar și politică, regimul lui Mussolini dorind să arate cu orice prilej supremația fotbalului italian, selecționata Italiei a acceptat un turneu desfășurat „pe valea Dunării”. Astfel, la 4 iunie 1939, în Belgrad, Italia a învins cu 2-1 Iugoslavia, echipă care obținuse o mare victorie, cu 2-1, împotriva Angliei, cu două săptămâni mai devreme. A urmat, la 8 iunie 1939, reeditarea finalei mondiale, în meciul de la Budapesta, Italia învingând iarăși Ungaria, de data aceasta cu 3-1.

De la Budapesta, delegația italiană a călătorit cu trenul până la București, fiind condusă de generalul Giorgio Vaccaro, președintele Federației Italiene de Fotbal, avocatul Giovanni Maro, vicepreședintele Federației, Eugenio Coppola, membru în Comitetul Executiv al Federației, și Vittorio Pozzo, managerul echipei. Lotul selecționatei italiene era format din următorii jucători: Aldo Olivieri (AC Torino), Angelo Caimo (Novara) – portari; Mario Perazzo (Genoa '93), Pietro Rava (Juventus Torino), Alfredo Foni (Juventus Torino), Vittorio Sardelli (Genoa '93) – fundași; Michele Andreolo (FC Bologna), Aldo Campatelli (Ambrosiana/ Inter Milano), Leobaldo Depetrini (Juventus Torino), Ugo Locatelli (Ambrosiana/ Inter Milano), Pietro Serantoni (AS Roma), Bruno Chizzo (Triestina) – mijlocași; Giuseppe Meazza (Ambrosiana/ Inter), Silvio Piola (Lazio Roma), Amedeo Biavatti (FC Bologna), Luigi Colaasio (Triestina) – atacanți¹.

Pentru a se sublinia nivelul foarte ridicat al partidei de la București, se preciza că echipa Italiei va prezenta formația câștigătoare a Campionatului Mondial de Fotbal, singurul absent fiind Giovanni Ferrari². După regulile stabilite de F.R.F.A., lotul României a fost stabilit de către Comitetul Federal, constituit din col. Theodor Davila, Octav Luchide, Leonte Stoican, Paul Nedelcovici și Paul Costescu. Octav Luchide, director tehnic și „eminență” F.R.F.A., a anunțat următorul lot de optsprezece jucători: Dumitru Pavlovici (Ripensia Timișoara), Robert Sadowski (Juventus București) – portari; Iosif Slivăț (A.M.E.F.A.), Gh. Dragomirescu (Tricolor Ploiești), Iosif Lengheriu (Rapid București), Gheorghe Albu (Venus București) – fundași; Vintilă Cossini (Rapid București), Augustin Juhasz (C.A.O.), Alfred Eisenbeisser-Fieraru (Venus București), Rudolf Demetrovici (Venus București), Ioan Lupaș (Tricolor Ploiești) – mijlocași; Ștefan Dobay (Ripensia Timișoara), Iuliu Baratky (Rapid București), Iuliu Bodola (Venus București), Adalbert Marksteiner-Marcu (Ripensia Timișoara), Nicolae Reuter (C.A.M.T.), Cornel Orza (Venus București) și Ion Bogdan (Rapid București)³. Se remarcă absențele notabile în apărare,

¹ Federația Italiană a încunostițat FRFA-ul din cine se va compune caravana care vine la București. În *Curentul*, Anul XII, No. 4064, marți 6 iunie 1939, p. 6. Unele nume de jucători italieni au fost ușor modificate de ziaristul anonim.

² Italia va prezenta la București echipa care a câștigat Campionatul Mondial la Paris. În *Curentul*, Anul XII, No. 4062, duminică 4 iunie 1939, p. 10.

³ 18 jucători figurează pe lista selecționaților. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3144, miercuri 7 iunie 1939, p. 6-a.

unde excelentul „veteran” Rudolf Burger lipsea, fiind accidentat grav în meciul cu Anglia, tot din motive de accidentare la un meci al Venus-ului lipsind și Lazăr Sfera. Cu câteva zile înainte, echipa generalului Gabriel Marinescu, Venus București, câștigase un nou titlu de campioană în fața Ripensiei Timișoara, care era în schimbare de generații, iar Rapidul terminase pe locul cinci, deși avea în echipă opt foști sau viitori internaționali. După ce pierduseră lamentabil în fața retrogradatai Gloria C.F.R. Arad, rapidiștii încheiaseră în stil mare campionatul, învingând în ultima etapă deja campioana Venus, cu 4-1. A surprins prezența în lot a unor jucători de la Tricolor Ploiești, echipă retrogradată, dar care arătase un joc deosebit de spectaculos în campionat, cât și faptul că în linia de apărare s-a dat credit unor fundași fără experiență internațională, dar care aveau să fie între cei mai buni din istoria fotbalului românesc: Slivăț și Lengheriu (dat în presa vremii ca Lengher).

Cu câteva zile înainte de meci, presa a anunțat și decorarea a opt fotbaliști, între care și selecționații Baraty, Bodola și Pavlovici, care au primit Medalia „Meritul Cultural pentru Sport”, clasa a II-a⁴. S-a propus cantonamentul oficial de la Snagov, dar, din nevoia unui teren de pregătire, lotul României a fost cazat la Hotel Union din capitală. Ca meci școală, s-a disputat un joc cu Venus, câștigat de națională cu 3-0, prin două goluri ale lui Baraty și unul al lui Reuter⁵. Cu două zile înaintea desfășurării meciului, presa a menționat echipa probabilă a României, în formula: Pavlovici-Slivăț, Lengheriu-Vintilă, Juhasz, Lupaș-Orza, Reuter, Baraty, Bodola, Dobay⁶.

Prin acordul celor două federații, a fost desemnat ca arbitru de centru germanul (austriac, până la *Anschluss*) Alois Beranek, unul dintre cei mai buni din fotbalul mondial, care arbitrase la Campionatele Mondiale din 1934 și 1938. La solicitarea delegației italiene, deși în meciurile amicale arbitrau la linie arbitri din țara gazdă, au fost stabiliți tot arbitri străini, anume polonezul Kutkowski și iugoslavul M. Popovici⁷. Organizarea partidei de la București a oferit autorităților române prilejul de a invita în România cea mai mare personalitate a fotbalului mondial, președintele F.I.F.A. și al F.F.F., Jules Rimet. Președintele și De Vienne, membru în Biroul Federal al F.F.F., se aflau la Budapesta, fiind invitați la București de către generalul Gabriel Marinescu, președintele F.R.F.A.⁸. Anunțat pentru miercuri, Jules Rimet a sosit în București vineri seara, cu trenul de Budapesta, fiind însoțit de Octav Luchide, directorul tehnic al F.R.F.A. Așteptat de oficialitățile române în frunte cu generalul Gabriel Marinescu, Jules Rimet a făcut declarații elogioase la sosirea în Gara de Nord, declarând: „Cunosc fotbalul românesc și i-am urmărit progresul, pe care-l admir mult”⁹. Conducătorul fotbalului mondial a fost primit cu mari onoruri în timpul vizitei sale, începând cu dejunul oferit în onoarea sa, imediat după sosire¹⁰. În numele

Franței, Jules Rimet a oferit Medalia de aur a Educației Fizice Franceze lui Gabriel Marinescu și insigna Educației Fizice Franceze lui Octav Luchide¹¹.

Delegația italiană a sosit în Gara de Nord sâmbătă la ora 12:30 și a fost așteptată de o mulțime de bucureșteni. Sediul delegației a fost stabilit la Hotelul Ambasador din capitală, iar în după-amiaza acelei zile jucătorii italieni au efectuat un antrenament pe stadionul Venus. Seara, oficialitățile române au oferit un banchet în cinstea delegației Italiei și a arbitrului Beranek. Duminică dimineața, delegația italiană a depus o coroană de flori la Mormântul eroului necunoscut, din Parcul Carol¹².

Meciul România-Italia a fost programat pentru duminică, 11 iunie 1939, de la ora 18:00, pe stadionul A.N.E.F., având în deschidere partida de juniori Venus București – Aquila Iași. Porțile stadionului au fost deschise începând cu ora 12:00, o singură in-

⁴ *Noii decorați sportivi din 8 iunie 1939*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3141, duminică 4 iunie 1939, p. 6.

⁵ *Se cunoaște echipa națională*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3146, vineri 9 iunie 1939, p. 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Sportul Capitalei*, Anul III, No. 803, joi 1 iunie 1939, p. 4.

⁸ *D. Jules Rimet va sosi miercuri în Capitală*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3139, vineri 2 iunie 1939, p. 1.

⁹ *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3148, duminică 11 iunie 1939, p. 1.

¹⁰ *D. General Marinescu a oferit un dejun în onoarea d-lui Jules Rimet*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3148, p. 6-a.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Programul complet al vizitei Italiei la București*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3148, duminică 11 iunie 1939, p. 3-a.

trare fiind pentru suporterii, prin strada Pușu cu apă rece. Biletele au fost stabilite la prețuri de la 345 lei în tribuna centrală, până la 70 și 40 lei, în peluzele centrală și populară¹³.

La meci au asistat 40.000 de spectatori, un număr record pentru România, iar încasările pe bilete au fost de aproximativ 3 milioane de lei. Echipa României s-a remarcat printr-un elan permanent, care i-a lipsit în meciurile anterioare, linia de mijloc având o comportare excelentă¹⁴. Sintetizând jocul, presa a consemnat că „Azzuri, campionii lumii, au învins România cu un modest, norocos și foarte acuzabil... 1-0, după o luptă în care am dominat net repriza primă, am avut faze la discreție în repriza a doua [...]”¹⁵. Un cronicar anonim a descris partida astfel: „Dacă în matchul cu Anglia am fost învinși categoric, jocul cu «squadra azzura» ne-a găsit cu o echipă bună, în perfectă condiție fizică, și ne-a prilejuit o constatare pe care nu îndrăzneam s-o anticipăm. Reprezentativa României s-a dovedit – după felul cum au decurs fazele jocului de ieri – cel puțin egală ca valoare actualei campioane mondiale. Rezultatul, 1-0, cu care s-a soldat partida de ieri este nemeritat. Partida România-Italia trebuia să se termine la egalitate. Am dominat cea mai mare parte din timp pe oaspeții noștri [...]”¹⁶.

Echipa Italiei, dublă campioană mondială, mult mai rutinată, a jucat cu gândul la „blazon”, nefiind învinsă de mai mulți ani. Remarcabil, anticipând fotbalul de peste o jumătate de secol, toți jucătorii italieni de câmp au făcut faza de apărare, în permanență fiind cel puțin opt jucători în jumătatea proprie de teren. Italienii, în tricouri albastre și chiloți albi, au prezentat echipa: Olivieri-Foni, Rava, Campatelli, Andreolo, Locatelli, Biavati, Perazzolo, Piola, Meazza, Colaussi. România, în tricouri roșii cu galben și chiloți albaștri, au prezentat echipa: Pavlovici-Slivăț, Lengheriu, Vintilă, Juhasz, Lupaș, Orza, Reuter, Baratky, Bodola, Dobay¹⁷. Prima acțiune importantă a aparținut selecționatei române, în minutul 4 Reuter pasând lui Dobay, iar acesta „shotează fantastic, însă mingea, capricioasă, trece pe lângă bara orizontală”. În minutele 5 și 6, Baratky și Juhasz au șutat și ei, fără succes. În minutul 14, după o combinație Baratky-Bodola, mingea a ajuns la Orza, care a centrat în careu, de unde a respins Rava. În minutul 17, italienii au contraatacat, însă șutul lui Locatelli a fost respins de Pavlovici. Golul italienilor a venit în minutul 32, după o serie de pase între Andreolo-Biavati-Perazzolo-Piola, ultimul trimițând balonul la Colaussi, care a profitat de ezitarea lui Slivăț și a șutat în colțul drept al porții, făcând inutil plonjonul lui Pavlovici¹⁸. În minutul 39, românii au fost aproape de egalare când, după o centrare a lui Reuter, Baratky a reluat milimetric pe lângă colțul barei. În repriza a doua, Bodola a șutat puternic în minutul 46, iar Reuter în minutul următor, mingile fiind respinse de Olivieri. În minutul 54, Campatelli a șutat pe lângă poarta lui Pavlovici, iar în minutul 56, după un fault asupra lui Baratky, lovitura liberă bătută de Vintilă a fost respinsă de Rava. În minutul 61, mingea trimisă cu capul de Piola a fost respinsă de Pavlovici, iar incursiunea în careu a lui Biavati, trei minute mai târziu, a fost respinsă prin plonjonul portarului român. În minutul 73, echipa României a ratat o nouă șansă de gol, când mingea pasată de Baratky lui Dobay a fost respinsă în fața porții, de către Foni. În minutul 75 a fost consemnată o nouă ocazie de gol, când Orza a centrat în fața porții, iar Baratky, singur cu portarul, a tras pe lângă poartă. În minutul 88, Bodola a șutat, dar mingea a fost prinsă de Olivieri, iar în ultimul minut de joc, o acțiune Bodola-Dobay a fost oprită de Campatelli¹⁹.

Presa sportivă a descris prestațiile fotbaliștilor români, apreciind că punctul slab al echipei române a fost linia de fundași, iar punctul forte a fost linia de halfi (mijlocași), apreciind că rapidistul Vintilă Cossini a fost cel mai bun de pe teren. Principalul ziar de specialitate a descris, pe scurt, evoluțiile jucătorilor români, astfel: Pavlovici – „a apărut fără greșală”; Slivăț – „a început slab [...], după pauză și-a revenit, dar prea târziu”; Lengheriu – „n-a strălucit, dar n-a făcut nici o greșală”; Vintilă – „formidabil jucător! A fost cel mai bun din 22”; Juhasz – „a dat ieri completă satisfacție”; Lupaș – „calm [...] a jucat excelent”; Orza – „a jucat foarte bine, ori de câte ori a fost pus la încercare”; Reuter – „alături de Bodola, a fost cel mai bun înaintaș al nostru”; Baratky – „surprinzător de slab”; Bodola – „într-o formă extraordinară; a fost, alături de Vintilă, cel mai bun om de pe teren”; Dobay – „a început bine”²⁰. Dintre

¹³ *Amănunte de organizare ale matchului Italia-România*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3148, p. 3-a.

¹⁴ Tudor Voinea, *România a jucat mai bine decât Italia*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3150, marți 13 iunie 1939, p. 3-a.

¹⁵ Observator, *Am fost superiori...* În *Gazeta Sporturilor*, No. 3150, p. 1.

¹⁶ *Bravo Italia! Bravo România!* În *Curentul*, Anul XII, No. 4071, marți 13 iunie 1939, p. 6.

¹⁷ Tudor Voinea, *România a jucat mai bine decât Italia*, în *loc. cit.*

¹⁸ Dodo Berechet, *Cum a decurs partida. Partida cronometrată*. În *Gazeta Sporturilor*, No. 3150, pp. 3-4.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *O revistă a celor 22 jucători*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3151, miercuri 14 iunie 1939, p. 3-a.

jucătorii italieni a fost remarcat în mod special portarul Olivieri, cel mai bun din echipa Italiei, „portar de clasă excepțională”, apoi Foni, „fundăș excepțional”, și Rava, la fel, iar atacantul Colaussi a fost „de mare clasă”²¹.

Alte surse de specialitate au remarcat faptul că „veteranii” Baratky și Dobay au făcut un joc bun, cel de-al doilea fiind însă marcat în permanență de Campatelli. În declarațiile de după meci, jucătorii români au apreciat că italienii au fost inferiori englezilor, pe care îi întâlneau în meciul anterior. Aproape toți au apreciat că numai ghinionul s-a opus unei victorii a României. Baratky a declarat că „rezultatul matchului a fost în picioarele mele, dar am fost prea departe de mingea care, cu puțin noroc, s-ar fi putut odihni pentru moment în plasa lui Olivieri. Italienii joacă tare; lovesc, țin cu mâna etc. și sunt inferiori englezilor”. Dobay a vorbit și el despre „ghinion pe toată linia. Ce folos că toată echipa a jucat cu atâta ardoare, dacă n-am avut nici un pic de șansă”. Bodola a declarat că „deși sunt convins că italienii n-au dat în partida de astăzi tot ce au putut, sunt sigur că dacă ghinionul nu ne-ar fi persecutat atât de crunt, am fi realizat o mare izbândă”. Orza a spus și el că „ghinionul ne-a persecutat într-un mod «barbar». După ce ne-au arătat astăzi italienii, sunt sută la sută inferiori englezilor”²². Presa română a consemnat și declarațiile a două mari personalități ale fotbalului mondial. Selecționerul Italiei, celebrul Vittorio Pozzo, pe care cele două titluri mondiale îl recomandau drept cel mai mare antrenor al vremii, a declarat că „m-a surprins echipa României; este cu mult mai bună decât mă așteptam”²³ și că „apreciez foarte mult clasa ridicată a fotbalului românesc [...]. România are o echipă de mare viitor”²⁴. La rândul său, președintele F.I.F.A., Jules Rimet, a declarat că a asistat la „un match foarte frumos, un spectacol care mi-a plăcut și mi-a fost dat să văd echipa României făcând joc egal cu Italia. România a avut ieri prilejul să câștige matchul cu Italia și rezultatul nu ar fi putut fi discutat”²⁵.

Și presa străină a scris elogios despre evoluția echipei României. *Corriere della Serra*, care a avut un ziarist prezent la meci, a scris, între altele, că „sunt în echipa României jucători excelenți. Cel mai bun este Bodola, de origine italiană (!). Apoi, aripa stângă Dobay, Baratky, Vintilă, Juhasz și Lupaș [...]”. *Il popolo d'Italia* a scris despre jucătorii italieni că „au salvat victoria, trăgând-o de păr”²⁶. În Franța, publicația sportivă *L'Auto* a scris despre meci, consemnând că „românii au avut în mijlocași și înaintași cei mai buni oameni, iar echipa n-a suferit decât de slăbiciunea apărării”²⁷.

Au urmat banchetul din seara meciului, în Herăstrău, și excursia de luni, pe Valea Prahovei, cu banchet în Sinaia, în cinstea delegației italiene. Marți dimineața, italienii au părăsit Bucureștiul cu Orient Express, iar președintele F.I.F.A. a plecat spre Franța cu avionul.

După mai puțin de un an, conform înțelegerii dintre federații, s-a disputat un nou meci Italia-România, la 14 aprilie 1940, la Roma, partidă în care italienii au învins cu 2-1 și în care s-a remarcat portarul Mircea David. Dintre fotbaliștii români prezenți în primul meci au mai jucat Lengheriu, Vintilă, Juhasz, Lupaș, Baratky și Reuter.

Vittorio Pozzo a continuat să pregătească „squadra azzura” până după război, mai precis până în 1948, în vremurile cele mai tulburi pentru Italia. Generalul Giorgio Vaccaro a plecat de la conducerea fotbalului italian în 1942. După război a fost acuzat ca fost demnitar fascist, dar mai târziu a devenit președinte al lui Lazio Roma. După meciul cu Italia, Slivăț a fost dat de presă ca transferat la un club bucureștean. A rămas însă la A.M.E.F.A. până în 1940, când a trecut la Rapid București, iar după război a făcut parte din marea echipă I.T.A. (U.T.A.). Lengheriu a anunțat după meci că pleacă de la Rapid din motive financiare, dar i s-a dublat salariul și a continuat să joace acolo, până după război. Pentru marele Dobay, meciul cu Italia a fost cel cu numărul 41 și ultimul în tricoul naționalei.

Generalul Gabriel Marinescu, omul forte al fotbalului românesc și cel care avusese rolul principal în organizarea meciului cu Italia, și-a pierdut toate funcțiile în septembrie 1940, a fost arestat și a sfârșit asasinat de legionari, în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940, în închisoarea Jilava.

²¹ *Ibidem*.

²² *Italia a învins cu 1-0... dar victoria morală e a României!* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3150, marți 13 iunie 1939, p. 1.

²³ *D. Vittorino Pozzo despre victoria Italiei*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3150, marți 13 iunie 1939, p. 6-a.

²⁴ *Arrivederci, a Roma*. În *Universul Sport*, Anul II, Nr. 162, joi 15 iunie 1939, p. 1.

²⁵ *O declarație a d-lui Jules Rimet*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XVI, No. 3150, marți 13 iunie 1939, p. 1.

²⁶ *Presa italiană despre matchul Italia-România*. În *Universul Sport*, Anul II, Nr. 161, vineri 14 iunie 1939, p. 11.

²⁷ *Si les arrières avaient tenu les Roumains auraient pu tenir l'Italie en échec*. În *L'Auto*, luni 12 iunie 1939, quarantième année, No. 14.052, p. 8.

„Comuna Suci de Sus sub semnul timpului” – 700 de ani de istorie, tradiție și comunitate

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În zilele de 6 și 7 septembrie 2025, în comuna Suci de Sus, a avut loc un eveniment de înaltă ținută academică și nu numai, care a coincis cu momentul aniversar al primei atestări documentare „Comuna Suci de Sus sub semnul timpului”, context în care a fost lansată lucrarea-document *Suci de Sus, 700 de ani de istorie, tradiție și comunitate*. Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare a fost reprezentată de dr. Teodor Ardelean – director.

Evenimentul în sine s-a dorit a fi unul cultural de excepție, de natură să contribuie la redarea istorică a comunei la adevărata sa dimensiune, o redeschidere a unei pagini de istorie trecută și recentă a acestei localități, o adevărată sărbătoare care a inclus o serie de activități culturale și tradiționale menite să evidențieze istoria și valorile comunei.

Pentru a marca importantul moment, în prima parte a primei zile s-a desfășurat o ședință extraordinară a Consiliului Județean Maramureș, la care au participat personalități locale și județene, context care l-a făcut pe Gabriel Valer Zetea – președintele Consiliului Județean, să afirme că „legătura cu Suci de Sus este și una personală, pentru că jumătate din familia mea este de aici și este prima noastră ședință ținută în afara Palatului Administrativ și, cu siguranță, nu va fi ultima, în timp ce Florian Sălăjeanu, prefectul județului Maramureș, a rememorat cu nostalgie primele sale legături cu locuitorii din comuna Suci de Sus, locuri și fapte cu care s-a confruntat de-a-lungul anilor în această vatră de țară.

Inițial, gen (retrg.) Nelu Pop, cetățean de onoare al comunei, a deschis oficial evenimentul prin prezentarea însemnătății istorice a localității. Asemeni viziunii lui Blaga, moderatorul se întoarce cu „sufletul de copil” spre satul natal, după lungi căutări, cu amintiri despre zonele cu arbori care domină priveliștea satului mitic, unde realitatea, cu temerile ei palpabile, se întâlnește cu povestea și mitologia. Aici se simte „în preajma strămoșilor”, în conștiința colectivă a fiilor săi, un fel de centru al lumii în care fiecare om se plasează pe sine în „centrul lumii” pentru că în geografia mitică a satului se întâlnesc zone, adevărate porți deschise spre

„conștiința unui destin emanat din veșnicie”, care este de fapt „metafizica vie a satului adăpostită în sufletul copilului”.

Începând cu orele 12:00, pe platoul din fața Primăriei, amfitrionul evenimentului, primarul Ioan Todoran, a vorbit despre semnificația traiului la sat, care înseamnă a vieții în conștiința unui destin din veșnicie, căci satul Suci de Sus este „satul minunilor”. Localitatea, despre care documentele istorice vorbesc încă din secolul al XIV-lea, este așezată „între dealurile și pădurile fre-

mătând de sacru și mister, de poezie și extaz ale Depresiunii Lăpușului, la poalele Munților Țibleș”.

Ulterior, moderatorul a prezentat oficialitățile locale și județene, localnici, primari – invitați din localitățile limitrofe, precum și pe invitații de onoare: dr. Teodor Ardelean și conf. univ. dr. Gheorghe Mihai Bârlea, care, cu toții, au asistat la ceremonia de conferire a Titlului de Cetățean de Onoare al comunei Suci de Sus, prin Hotărârea Consiliului Local Suci de Sus – *în semn de omagiu și prețuire pentru contribuția lor la promovarea imaginii comunei Suci de Sus, respectiv pentru păstrarea și valorificarea tradiției și creației cultural-artistice, a patrimoniuului cultural din această zonă*, academicienilor Emil Burzo, Liviu Pop și chestorului de poliție Nelu Pop.

Cuvântul de *Laudatio* pentru academicianul Liviu Pop a fost rostit de dr. Teodor Ardelean, iar pentru acad. Emil Burzo și chestorul de poliție Nelu Pop de către conf. univ. dr. Gheorghe Mihai Bârlea.

În argumentația sa, dr. Teodor Ardelean a amintit celor prezenți că în profilul intelectual, moral și științific al academicianului Liviu Pop s-au combinat, ca într-o sinteză generatoare de personalități puternice, dificultățile copilăriei, dar și peisajul mirific al Suciului natal și al Țibleșului maiestuos, la care s-au adăugat, în timp, cunoașterea cărților sfinte, abilitățile de ordin tehnic, dragostea pentru literatură, profunda stăpânire a limbii române în toate subtilitățile ei, o pasiune nestăvilită pentru cunoaștere, pentru autodepășire, pasiune care a condus la o erudiție unanim recunoscută, toate acestea fiind grefate pe un mare caracter, pentru care dreptatea, adevărul, bunătatea și dragostea de oameni s-au constituit în principii de viață.

Din datele de ordin bibliografic a enunțat că academicianul s-a născut la 3 noiembrie 1943 în comuna Suci de Sus, județul Maramureș, unde a urmat cursurile școlii generale. După absolvire a dat examen de admitere – și a intrat – la Seminarul Teologic din Cluj, de unde, după doi ani, s-a retras, înscriindu-se la Liceul Nr. 2 din Satu Mare, iar apoi urmând și cursurile unei școli tehnice postliceale de trei ani, ciclu prelungit de studii preuniversitare, care vor constitui bazele unei culturi generale solide și prilej pentru a cunoaște România reală, cu oamenii și instituțiile aferente.

După ce a abandonat cursurile teologice, viitorul academician a renunțat să profeseze în specialitatea obținută prin studiile tehnice, așa că, în vara anului 1967, se prezintă „la examenul de admitere la Facultatea de Drept din cadrul prestigioasei Universități «Babeș-Bolyai», fiind declarat reușit pe locul al doilea, impunându-se în anii studenției prin tenacitate, disciplină intelectuală și o gândire juridică de profunzime”.

A absolvit facultatea, în anul 1972, la vârsta de douăzeci și opt de ani, ca șef de promoție și, în ciuda faptului că avea în autobiografie doi ani de seminar teologic, a fost reținut asistent stagiar la Catedra de drept civil, prin repartitie guvernamentală.

După patru ani este titularizat ca asistent definitiv, iar un an mai târziu, în octombrie 1977, devine doctor în științe juridice, susținând cu succes teza „Regimul juridic al terenurilor destinate localităților”, elaborată „sub conducerea unuia dintre cei mai prestigioși profesori pe care i-a avut renumita facultate – Aurelian Ionașcu”.

De aici a parcurs toate treptele ierarhiei universitare, impunându-se ca un reputat specialist în dreptul civil. De la asistent parcurge toate treptele academice, lector universitar în anul 1979, conferențiar în 1990, profesor în 1993, iar începând cu anul 1994 devine conducător de doctorate, calitate în care a coordonat și finalizat, cu susținere, în jur de treizeci de teze. Din anul 1991 intră în Baroul Avocaților din Cluj, între 1990-1991, 1996-2000 și 2004-2012 a fost șeful Catedrei de drept privat din cadrul Facultății de Drept a Universității „Babeș-Bolyai”.

Teoretician și practician al dreptului, și-a construit cariera acordând o egală importanță atât profesiei de dascăl universitar, cât și celei de magistrat, ca judecător la Curtea de Apel Cluj, Secția civilă și comercială, dăruindu-se, în împletirea temporară a activităților sale juridice, și avocaturii, exercitându-și, de asemenea, cu autoritate și competență, calitatea de decan al Facultății de Drept din Cluj. La 23 februarie 2012, Universitatea „Babeș-Bolyai” îi acordă titlul de profesor universitar emerit. Activitatea didactică și de cercetare științifică a universitarului Liviu Pop s-a înscris în sfera dreptului privat românesc, cu precădere în cea a dreptului civil. În virtutea acestor calități, a fost remarcat și respectat, a fost solicitat să facă parte din nenumărate organisme științifice și administrative, nu doar la nivel de facultate sau universitate, ci și la nivel național și internațional.

Începând cu anii '90, profesorul universitar Liviu Pop desfășoară o activitate extrem de densă, fiind, practic, implicat în toate proiectele care vizează modernizarea și perfecționarea sistemului juridic românesc în ansamblul lui. Timp de opt ani – între 1996 și 2004 – a îndeplinit funcția de redactor-șef al seriei Jurisprudentia a prestigioasei reviste clujene *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”*. Între anii 1996 și 2012 a fost membru în Senatul Universității „Babeș-Bolyai”, iar începând cu anul 1994 și până în 2010 a fost membru al Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare, făcând în paralel parte și din Comisia „Drept” a Consiliului Național de Evaluare Academică și fiind totodată membru în Consiliul științific al Institutului Național al Magistraturii. Lista demnităților deținute de renumitul magistrat e departe de a se fi încheiat aici. A fost, de asemenea, membru și președinte al Comisiei doctorate și masterate a Senatului Universității „Babeș-Bolyai”, membru în Comisia Drept a Consiliului Național de Evaluare Academică din România, membru în Comisia de redactare a Proiectului Codului Civil, arbitru la Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a României; președinte al Curții de arbitraj de pe lângă Camera de Comerț și Industrie din Cluj-Napoca, membru în Consiliul științific al Institutului Național de Pregătire a Avocaților; președinte al Comisiei drepturilor omului din cadrul Autorității Teritoriale de Ordine Publică Cluj; a fost membru în consiliile științifice, în consiliile de onoare sau în colegiile de

redacție ale mai multor reviste: *Revista română de drept privat*, *Curierul judiciar*, *Revista română de arbitraj*, *Buletinul notarilor publici*, *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”*, revista de cultură *Ta bor* din Cluj-Napoca etc. Din 1 iulie 2016 profesorul Liviu Pop este membru titular al Academiei de Științe Juridice din România, iar începând cu 4 noiembrie a aceluiași an, forul științific suprem al țării – Academia Română – îl primește în rândurile sale, ca membru corespondent.

Activitatea științifică a academicianului Liviu Pop este impresionantă și s-a bucurat de o largă recunoaștere, atât în țară, cât și în străinătate. Ea constă în aproape treizeci de volume, tratate de drept, cursuri etc. și peste o sută de studii și articole publicate în reviste de prestigiu și citat în peste șapte sute de lucrări în țară și în peste o sută de lucrări în străinătate. A publicat 26 de volume, cursuri, tratate și monografii – dintre care 6 sunt realizate în colaborare – și peste 100 de articole, studii, note, comentarii etc. în reviste de specialitate din țară și străinătate. În ultimii zece ani a elaborat și publicat 6 volume și peste 50 de studii, unele de mare întindere, în revistele centrale de specialitate cu largă circulație. Dintre acestea reținem:

- *Tratat de drept civil. Obligațiile*, vol. I: *Regimul juridic general*, apărut la Editura C.H. Beck, București, 2006, 585 pagini. Lucrarea a fost distinsă cu Premiul „Victor Dan Zlătescu” al Uniunii Juriștilor din România pe anul 2006;

- *Tratat de drept civil. Obligațiile*, vol. II: *Contractul*, Editura „Universul Juridic”, București, 2009, 826 pagini. Valoarea sa a fost implicit recunoscută fiind distinsă cu Premiul „Mihail Eliescu”, cea mai înaltă distincție pe care o acordă anual Uniunea Juriștilor din România, și Premiul „Traian Ionașcu”, acordat de *Revista română de drept privat*, în noiembrie 2010, pentru cea mai valoroasă lucrare de drept privat pe anul 2009;

- *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, în colaborare, Editura „Universul Juridic”, București, 2012, 889 pagini. Autorii au fost distinși cu Premiul „Traian Ionașcu” al *Revistei române de drept privat*, decembrie 2013, fiind considerată cea mai valoroasă lucrare de drept privat pe anul 2012, și cu Premiul „Istrate Micescu” pe anul 2012, acordat de Uniunea Juriștilor din România;

- *Curs de drept civil. Obligațiile*, în colaborare, Editura „Universul Juridic”, București, 2015, 650 pagini. Lucrarea este un manual universitar care se adresează deopotrivă studenților, masteranzilor, doctoranzilor și tuturor teoreticienilor și practicienilor dreptului privat.

Dintre studiile publicate în ultima vreme, le menționăm pe următoarele:

- Încercare de sinteză a principalelor teorii referitoare la fundamentele contractului cu privire specială asupra teoriei autonomiei de voință și teoriei solidarismului contractual, în *Revista română de drept privat*, nr. 5/2007, pp. 75-118 (45 pagini);

- Tabloul general al răspunderii civile în textele noului Cod civil, în *Revista română de drept privat*, nr. 1/2010, pp. 143-232 (90 pagini);

- Despre negocierile precontractuale și contractele preparatorii, în *Revista română de drept privat*, nr. 4/2008, pp. 94-123 (29 pagini);

- Executarea contractului sub autoritatea principiului solidarismului contractual, în revista *Dreptul*, nr. 7/2011, pp. 72-110 (39 pagini);

- Unele exigențe ale solidarismului contractual în cazul nerealizării de către o parte contractantă a interesului celeilalte părți, în *Revista română de drept privat*, nr. 2/2012, pp. 187-210 (25 pagini);

- Îmbogățirea fără justă cauză în reglementarea noului Cod civil, în *Dreptul*, nr. 7/2013, pp. 11-35 (25 pagini) etc.

Profesorul Universitar dr. Liviu Pop a susținut numeroase conferințe în țări ale Europei, dintre care amintim și aici câteva:

- conferința Soluționarea litigiilor patrimoniale dintre unitățile de stat, Universitatea din Pécs, Ungaria, 26 septembrie 1976;

- simpozioane pe problematica reglementării juridice europene a protecției mediului, organizate de Consiliul Europei: Budapesta, noiembrie 1991;

- Sankt Petersburg, martie 1992; Ljubljana, septembrie 1992. A participat la întocmirea proiectelor de convenții din partea României;

- conferința Regimul matrimonial în România, Edinburgh, mai 1991;

- conferința Reglementarea adopțiilor în România, Universitatea Liberă Bruxelles, Belgia, ianuarie 1993 etc.

Activitatea didactică, administrativă, de cercetare, precum și prestațiile ca avocat și judecător ale profesorului Liviu Pop au întrunit aprecieri înalte de la colegi, de la reprezentanți ai multor instituții de stat, de la o serie de asociații, organizații profesionale, universități, concretizându-se în ordine, medalii, diplome de excelență, titluri, premii etc. Le amintim, în continuare, pe cele mai importante dintre acestea:

- Ordinul Național „Steaua României” în Grad de Cavaler, 2002;

- Doctor Honoris Causa al Universității de Vest din Timișoara, 2003; al Universității din București, 2011; al Universității „Ovidius” din Constanța, 2017, al Universității din Oradea, 2019;
- Premiul Anului 2003 pentru Administrație, Științe Juridice și Ordine Publică;
- Premiul „Victor Dan Zlătescu” al Uniunii Juriștilor din România pe anul 2006, pentru lucrarea *Tratat de drept civil. Obligațiile. Regimul juridic general*, Editura C.H. Beck, București, 2006;
- Diploma de Excelență Științifică pentru realizări științifice deosebite a Universității „Babeș-Bolyai”, pe anul 2006;
- Diploma de excelență și Medalia de aur a Universității de Vest din Timișoara pe anul 2007;
- Premiul cercetării științifice pe anul 2009 al Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca;
- Premiul „Mihail Eliescu” pe anul 2009 al Uniunii Juriștilor din România pentru lucrarea *Contractul*, Editura Universul Juridic, 2009.

După o activitate academică exemplară, care acoperă mai bine de o jumătate de veac, academicianul Liviu Pop are toate motivele să trăiască alese satisfacții profesionale, bucurându-se că ceea ce a plantat în mintea și sufletele învățăcelilor de odinioară a rodit într-o bună parte dintre specialiștii actuali în știința dreptului, dintre care foarte mulți practicieni de peste tot din țară, formați, într-un fel sau altul, la școala de drept clujeană, și care își îndreaptă azi gândurile pline de admirație și recunoștință către profesorul lor, apreciind efortul sublim de a-i fi coordonat în descifrarea tainelor dreptului, în pătrunderea frumuseții dreptului civil și, mai ales, în măiestria de a-l aplica „nu doar în litera, ci mai ales în spiritul său”.

Conf. univ. dr. Gheorghe Mihai Bârlea a continuat cu *Laudatio* pentru acad. prof. dr. ing. Emil Burzo, președintele de onoare al Filialei Cluj a Academiei Române, născut la 30.07.1935 în orașul Moreni, județul Dâmbovița, savant de renume internațional, una dintre cele mai proeminente personalități ale științei românești contemporane, descendent al unor vechi familii de nobili maramureșeni. Rezultatele cercetărilor sale se regăsesc în 550 de lucrări științifice publicate, majoritatea apărute în reviste internaționale. Acad. Emil Burzo a publicat 24 de cărți la edituri de prestigiu din țară (șase volume la Editura Academiei Române) și 18 în străinătate (North Holland, Springer Verlag, Institute of Physics). Emil Burzo este unul dintre cei mai citați savanți români, iar rezultatele cercetărilor sale sunt reproduse în manuale și volume de specialitate apărute pe plan internațional.

Același conferențiar a enunțat și cuvântul de *Laudatio* pentru generalul de poliție Nelu Pop (fiu al satului), înaintat la data de 1 noiembrie 2002 la gradul profesional de chestor de poliție (grad echivalent cu cel de general cu 1 stea), care a ocupat în perioada 2003-2 martie 2005 funcția de adjunct al inspectorului general al Poliției Române. Începând din data de 3 martie 2005, chestorul de poliție Nelu Pop a fost numit inspectorul general al Inspectoratului General al Poliției de Frontieră și înaintat la gradul profesional de chestor principal de poliție (grad echivalent cu cel militar de general cu 2 stele), la 31 ianuarie 2006. Din data de 05.10.2009 este numit director general al Oficiului Român pentru Imigrări, funcție pe care o ocupă până la pensionare, în prezent deținând o funcție importantă într-o mare companie de stat.

Apoi, despre istoria și evoluția etapizată a localității a vorbit preotul-paroh Eugen Burzo, care a sintetizat istoria locală punctând că populația românească din Suci de Sus prezintă toate trăsăturile unei societăți autohtone evolute pe parcursul unui îndelungat proces social-economic și politic local, care treptat intră sub tutela stăpânirii ungare, în acest fel voievodatele continuând să funcționeze până când sunt absorbite de comitate¹. Suci de Sus este parte integrantă a patrimoniului cultural românesc, a moștenirii culturale maramureșene, cu o contribuție efectivă la istoriografia românească, în care întâlnim cnezi decăzuți la starea de țăran care au obținut diplome cu stemă, în vremea principilor calvini din secolul al XVII-lea, iar din Secolul Luminilor și până la 1918 întâlnim fruntași în lupta pentru emanciparea națională românească și apoi pentru unirea cu România.

În ziua a doua, cei prezenți au asistat la un adevărat regal folcloric, în care și-au dat concursul unii dintre cei mai mari rapsozi populari din Maramureș.

Sărbătoarea de la Suci de Sus a îmbinat utilul cu plăcutul, fiind o adevărată binecuvântare în care s-a reiterat mândria de a fi români. Totodată, s-a dovedit a fi o reușită nu numai datorită participării masive a locuitorilor din această vatră strămoșească, care au avut șansa să ducă cu ei din bogata hrană spirituală primită, aici, ca dar de suflet, ci și datorită valorii cu caracter științific și academic al personalităților prezente (academicienii Emil Burzo și Liviu Pop), respectiv chestorul de poliție Nelu Pop, cetățeni de onoare și modele demne de urmat în viață.

¹ Alexandru Filipașcu, *Patronime maramureșene – Genealogia Familiei de Dolba și Petrova*, Editura Albatros, p. 43.

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului *Pentru socialism*)

Lavinia ARDELEAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Marti 1 iulie 1975 – Sala sporturilor și creatorii ei

Bătrânul oraș a mai „întinerit” prin terminarea acestui nou și maiestuos obiectiv social-cultural – Sala sporturilor – marea realizare arhitectonică, ce se adaugă altor asemănătoare înfăptuiri – Casa de Cultură, Cinematograful „Dacia”, Palatul politico-administrativ etc. – ce definesc personalitatea nouă și modernă a Băii Mari de astăzi. Creatorii acestui nou obiectiv, proiectanții băimăreni cu colaborarea unui vestit specialist timișorean, au ținut să fie originali. Funcțional, Sala sporturilor răspunde tuturor preferințelor sportivilor și spectatorilor: teren de joc de 800 mp, realizat din straturi succesive de beton, asfalt, plută și lemn de rezonanță, 2.100 de locuri pe fotolii dispuse în două tribune, fiind a doua sală din țară cu un asemenea sistem avantajos de amplasare a tribunelor, iluminat combinat, încălzire cu aer cald și radiatoare etc. Sala sporturilor dispune de o sală de încălzire, bazin de recuperare după efort, saună, băi, vestiare, camere pentru arbitri, două tablouri electronice pentru scoruri, vizibile din orice punct al sălii, pereți frontali placați cu materiale fonoizolate, la care se înscriu toate celelalte dotări specifice. Adăugând la acestea holurile, garderoba, punctul alimentar, complexul sanitar, putem conchide că, practic, nu-i lipsește nimic pentru a satisface cele mai exigente pretenții. [...]

T. Tohătan

Marti 29 iulie 1975 – Cartea lui Ștefan Bellu: *Ion Șugariu, un poet căzut în război*

A ieșit, recent, de sub teascurile Tipografiei din Baia Mare, o carte frumoasă, scrisă de un condei cunoscut cititorilor noștri, gazetarul Ștefan Bellu. Această apariție editorială este pentru maramureșeni cu multiple semnificații, venind, pe de o parte, să umple un gol de mult resimțit în peisajul istoriografiei și criticii literare românești în legătură cu un poet și jurnalist de o aleasă stirpe, pe care numai moartea fulgerătoare în război, în 1945, pe câmpurile înghețate ale Cehoslovaciei, l-a smuls ascensiunii spre zona de aur a literaturii române și, pe de altă parte, să releve viața și opera unui fiu al Maramureșului, ținut și oameni pe care le-a reflectat în mult din ceea ce a scris și la care s-a întors adesea cu fapta și condeiul.

Studiul monografic despre Ion Șugariu apare în anul când Europa și multe popoare de pe alte continente au sărbătorit 30 de ani de când fiara hitleristă a fost îngenunchată. Jertfa poetului maramureșean, Ion Șugariu, este una din atâtea zeci de milioane pentru ca noi să ne bucurăm de roadele păcii și împlinirilor de azi. Apelăm la aceste jertfe adesea „numai fiindcă timpul nu ne îngăduie să rupem legăturile cu istoria”, cum frumos afirmă, în prefața cărții, scriitorul Laurențiu Fulga, unul din marii prieteni ai poetului-erou.

Cartea lui Ștefan Bellu cuprinde trei capitole, fiecare aducând prețioase informații despre viața și opera poetică și critică a lui Ion Șugariu. Cu un sârg demn de toată lauda, pe baza unei bibliografii vaste, Ștefan Bellu a adunat tot ceea ce putea fi mai semnificativ pentru ca posteritatea să afle cine a fost Ion Șugariu. Aparatul critic, bine pus la punct (note, o bibliografie a scrierilor poetului, referințe, o bibliografie a scrierilor despre Ion Șugariu), iconografia, redactarea aleasă, aspectul tipografic excelent și multe alte calități fac din monografia *Ion Șugariu – un poet căzut în război* o carte prestigioasă, pe care o recomandăm tuturor cu mare căldură.

V.R. Ghenceanu

Marti 5 august 1975 – Helsinki

Peste Europa, soarele speranțelor de pace și conlucrare fructuoasă între națiuni strălucește acum, după semnarea Actului final de la Helsinki, mai puternic decât oricând. Cum are omul nevoie de aer, apă, soare și pâine, tot așa are nevoie Europa de pace, de securitate și cooperare între popoare. Reuniunea la nivel înalt de la Helsinki, în anul când omenirea a comemorat 30 de ani de la victoria asupra hitlerismului german în cel de-Al Doilea Război Mondial – război care a slujit Europa și care s-a soldat cu circa 54.800.000 de morți și cu 90.000.000 de răniți, dintre care 28.000.000 invalizi pe viață – are o importanță deosebită în procesul de destindere, de cooperare pașnică între națiuni. [...]

Vasile Gaftone

Marti 12 august 1975 – Un veritabil act de cultură: „Hora la Prislop”

Tradiționala manifestare a lunii august, Festivalul folcloric interjudețean „Hora la Prislop”, aflat la a VIII-a ediție, a întrunit din nou, duminică, sub semnul cântecului, dansului și versului avântat, un

impresionant număr de iubitori ai neprețuitei comori ale artei noastre populare. Și-au dat întâlnire, aici, la Pasul Prislop, aproximativ 15.000 de artiști amatori, reprezentanți ai județelor Bistrița-Năsăud, Maramureș, Suceava (organizatoarele festivalului), precum și ai județelor Mureș, Satu Mare și Sălaj (invitate ale festivalului). Evoluția lor în cadrul paradei portului popular (care a deschis manifestarea), a spectacolelor prezentate pe scena în aer liber amplasată în imensul amfiteatru al Prislopului, a fost urmărită de mii de spectatori, oaspeți din țară și de peste hotare.

Întreaga manifestare, desfășurată sub auspiciile aniversării a 31 de ani de la eliberarea patriei de sub dominația fascistă, a constituit un fierbinte omagiu adus patriei și partidului, dragostei de viață și de muncă a constructorilor noii noastre societăți, o dovadă a optimismului și încrederii în viitor. [...]

Marti 12 august 1975 Cartea: *Noaptea* de M. Marian

După volumul *Povestiri oarecum ciudate*, apărut în urmă cu șase ani la Editura Tineretului, această a doua carte a lui Mircea Marian, publicată de editura clujeană „Dacia”, certifică o seamă de calități evidente în volumul de debut: predilecția pentru un teritoriu tematic deplin asimilat de autor și lipsa oricăror ezitări în mânăuirea mijloacelor, foarte pretențioase, ale prozei de analiză.

Volumul de nuvele *Noaptea* afirmă cu certitudine un prozator înzestrat cu un acut simț al observației morale, cu știința povestirii care se încarcă de sensuri, nu prin acumularea unor date exterioare, ci prin mișcarea interioară a psihologiilor. Nu originalitatea vreunei formule compoziționale este de căutat la Mircea Marian, ci ușurința cu care își supraveghează scrisul, puțința de a stimula la lectură, impresii de bună calitate estetică, persistente. Preocuparea principală a acestuia este de a demonstra posibilitatea unei conduite etico-morale, de a afirma necesitatea unei atari conduite în relațiile dintre oameni.

Fiecare dintre cele cinci nuvele care compun volumul este construită cu simțul proporției exacte, al echilibrului alcătuirii dramatice. Cea mai bună dintre acestea, „Ninge în Spania, la Alicante...” (de fapt un mic roman, prin cuprinderea unui univers temporal și spațial suficient de întins), impune cu destulă forță artistică preceptul cinstei. „Esențial în viață e să fii cinstit” – aceasta este demonstrația pe care o

realizează existența pasionat reconstituită de autor, a lui Mihai Magheru, eroul nuvelei.

Analiza meticuloasă a unor fapte aparent lipsite de importanță, dar care, în ordine morală, au însemnătate pentru definirea relațiilor interumane, reprezintă nu numai aspirația prozei lui Mircea Marian, ci și una dintre realizările sale.

Ion Igna

Marti 23 septembrie 1975 – Hideaga – 500

Pentru cei 700 de locuitori ai Hideagăi, duminică a fost un prilej de reală bucurie și emoție. În prezența tovarășului Gheorghe Blaj, prim-secretar al Comitetului județean de partid, președintele Consiliului popular, a altor reprezentanți ai organelor județene de partid și de stat, hideganii au sărbătorit, cu mic, cu mare, împlinirea a 500 de ani de existență a satului în care trăiesc și muncesc, unde străbunii lor au trudit pentru a-și păstra ființa, tradițiile și limba și unde cei de azi își făuresc o viață liberă, demnă și fericită.

Hideaga nu este un sat mare. Abia 174 de fumuri. Dar nu mărimea aritmetică dă adevărata dimensiune a unei localități. Acest sat, oamenii săi, prin hărnicia și talentul lor, pot să confirme cele spuse. Pentru că (și nu spunem vorbe mari) hideganii sunt artiști veritabili. Ei știu, în egală măsură, să facă să înflorească câmpul, să-i smulgă pământului roadele și, în orele de răgaz, să dea glas frumos minunatelor cântece patriotice, de dor, de speranță, de împlinire.

Corul țăranilor din Hideaga a devenit, într-un fel, o emblemă a satului, un blazon. Fiecare casă de aici a dat câte unul sau mai mulți cântăreți în cor. I-am revăzut, duminică, cântând în spațiul verde, ca un amfiteatru, în compania fraților lor întru cântec din Putna, veniți la sărbătoarea acestora de la sute de kilometri, dar și a coriștilor din Mogoșești și Satulung. Totul a fost minunat, sărbătoarea de duminică rămânând încrustată ca un moment de neuitat în inimile celor prezenți.

V.R. Ghenceanu

Marti 14 octombrie 1975 – „Pintea” – la primul tur de manivelă

După ce în această toamnă echipa condusă de regizorul Dinu Cocea ne-a obișnuit cu atmosfera șantierului cinematografic, iată că, la începutul săptămânii trecute, Mircea Moldovan a „tras” primii metri de peliculă la cel de-al doilea film artistic de lung metraj care se realizează în Maramureș – „Pintea”, după un scenariu de Vasile Chiriță și Dumitru Mureșan. Înaintea primului tur de manivelă, regizorul (cunoscut nouă din „Viforniță” și „Toamna bobocilor”) ne-a declarat: „Pintea este un motiv învăluit de istorie și legendă. Există puține date concrete, foarte multe legende, dar totuși el este un personaj viu. Din noianul de legende am ales câteva și, prin ele, filmul propune un posibil portret al eroului care, la cumpăna dintre secolele 17-18, a fost vestitul căpitan și temutul de dușmani haiduc Pintea Viteazul”. [...]

Gh. Moldovan

Marti 25 noiembrie 1975 – 57 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România

Aniversăm, la 1 decembrie, un mare eveniment din istoria multiseclară a poporului nostru – Unirea, cu 57 de ani în urmă, a Transilvaniei cu România. Actul de la 1 decembrie 1918 a împlinit străvechea și arzătoarea năzuință spre unire a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, marcând făurirea statului național unitar român.

Poporul român a înscris lupta pentru unire în patrimoniul celor mai scumpe tradiții ale sale. Idealul național al unirii își are obârșia în cele mai îndepărtate timpuri ale istoriei poporului nostru. În pofida împrejurărilor istorice vitrege, care au determinat ca timp de secole poporul român să trăiască în unități statale deosebite, năzuința spre unire s-a păstrat mereu vie în conștiința sa, materializându-se, odată cu scurgerea vremii, în acțiuni din ce în ce mai hotărâte pentru înlăturarea granițelor vremelnice dintre fiii neamului românesc.

Unirea Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei, înfăptuită temporar de Mihai Viteazul, s-a înscris cu litere de aur în istoria României, devenind un simbol pentru generațiile viitoare în lupta lor pentru constituirea statului național unitar român.

Lupta poporului român pentru făurirea statului său național unitar a putut fi încununată de succes în condițiile favorabile, create de prăbușirea imperiilor otoman, habsburgic și țarist, sub presiunea luptei de eliberare a popoarelor, de victoria Marii Revoluții Socialiste din octombrie, care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea societății omenești. [...]

C. Emilian

Marti 16 decembrie 1975 – Băița de sub Codru la 500 de ani

Duminică 14 decembrie, la Băița de sub Codru a fost sărbătoare. Cu firească mândrie s-a sărbătorit, în prezența unor reprezentanți ai organelor județene de partid și de stat, 500 de ani de atestare documentară a comunei.

Cu acest prilej a avut loc o adunare festivă, urmată de un bogat și reușit program cultural-artistic, dedicate evenimentului.

Despre acest moment aniversar ne-a vorbit tovarășul Valentin Bancoș, primarul comunei: „Numele comunei se află menționat pentru prima dată într-o listă de biruri, din anul 1475, pe care le plăteau iobagii lui Dragfy. Sunt indicați 12 impuși, care plăteau 7 florini. Desigur, se poate afirma că Băița este mult mai veche ca așezare omenească.

Mai amintesc un fapt. În *Istoria învățământului din Transilvania* se arată că în anul 1771 aici funcționa o școală condusă de dascălul Gligor. Numele localității se leagă și de exploatarea aurului prin spălare până în secolul trecut”. [...]

Marti 23 decembrie 1975 – Premieră industrială: Fabrica de confecții Baia Mare

În săptămâna trecută, la Baia Mare a fost conectat circuitului economic un nou obiectiv al industriei ușoare: Fabrica de confecții. Evenimentul a constituit pentru sutele de tinere muncitoare un moment sărbătoresc. Comisia de recepție, specialiștii, reprezentanții organelor locale de partid și de stat au atribuit calificativul maxim calității lucrărilor, au apreciat nivelul execuției și dotării, au felicitat constructorii și beneficiarul pentru darea în funcțiune a fabricii cu 16 zile mai devreme.

Noul obiectiv băimărean întrunește toate atributele tehnicii moderne. Clădirea cu patru nivele, cu hale de creație, croit și de confecție luminoase, dotate cu sisteme de aer condiționat și exhaustarea aerului viciat, asigură condiții de muncă optime. La acestea se adaugă utilajul de înaltă tehnicitate, colectivul fabricii dispunând astfel de tot ce e necesar pentru o activitate economică eficientă.

T. Tohătan

CUPRINS

EDITORIAL

- Florian ROATIȘ / Români și Premiul Nobel 3

DIALOGURI PROFESIONALE

- Bogdan Alexandru GHEUKA / Considerații generale privind provocările manageriale actuale în procesul de modernizare a bibliotecilor universitare românești 5
- Simona DUMUȚA / Din patrimoniul Colecțiilor speciale ale bibliotecii: Cărți cu autograf (III) 9
- Bogdan Alexandru GHEUKA / Aspecte generale ale serviciului de referințe în bibliotecile contemporane 12
- Diana FILIP / Farmecul designului de carte – Edițiile *Sprayed edges* (I) 15
- Bogdan Alexandru GHEUKA / Considerații generale asupra influenței dezideratelor societății informaționale asupra bibliotecilor în spațiul European 18
- Bogdan Alexandru GHEUKA / BCU „Carol” I din București, un susținător infodocumentar activ și permanent al proceselor educaționale și al planurilor curriculare elaborate de Universitatea din București 22

PAGINI CULTURALE

- Ion FERCU / Eminescu și Nietzsche, frați de cruce ai singurătăților 27
- Anca SÎRGHIE / O vizită literară în America 34
- Rozalia BARTA / Miron Pompiliu (1847–1897) – un reper al culturii bihorene 38
- Vasile V. FILIP / Arta naivă (și boala carenței de naivitate) 46
- Ion DINVALE / O polemică de acum un veac 49
- Marin IANCU / Victor Petrini – un spirit pentru totalitate și un spirit al totalității **Error! Bookmark not defined.**
- Ion FERCU / Ateismul, inamic al Credinței sau partener al explorării incertitudinilor? 59
- Ioan DĂNILĂ / *Cronica Bacăului*, la centenar 69

INTERVIURI

- Anca SÎRGHIE / De vorbă cu Ovidiu Drimba 71
- Anca SÎRGHIE / La Păltinișul Sibiului, Constantin Noica și Adrian Păunescu, două destine divergente 74

COMEMORĂRI

- Ionel NECULA / Peste parcul din Bucov zbură câte-o codobatură 81
- Marin IANCU / Liviu Rebreanu, *Ion* – între tradiție și modernitate 83
- Simona DUMUȚA / Ion Șugariu la 80 de ani de la trecerea sa în eternitate. Bibliografie selectivă 87

PHILOSOPHIA PERENNIS

- David ILINA / Omul și locul. Despre loc, locuire și alte locuri comune 90
- Vasile BOARI / *Homo creator*. Creația ca mod de a fi al omului în lume 95

ISTORIE

- Ștefan GRIGORESCU / Sinuciderea Generalului Sică Popescu (1933) 101
- Ioan GOGOTA / Ilie Lazăr: erou al Maramureșului și personalitate a vieții politice interbelice 107

RELIGIE

Florian ROATIȘ / Sub semnul unei luminoase comuniuni duhovnicești și culturale: arhiepiscopul Justinian și părintele Nicolae	111
Mihai PETIAN / Episcopul Vasile Moga, un ierarh al vremii sale. Activitatea culturală, pastorală și misionară	115

RECENZII

Ion BUZAȘI / Dualitatea vocației didactice a lui Lucian Blaga	118
Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Două cărți recent premiate la „Toamna bacoviană” – Bacău	120
Marin BĂLAN / Duel cu întrebări și răspunsuri între doi scriitori	123
Vasile V. FILIP / Un monument cu picioare de lut	126
Mihai BOTEZ-STÎNCARU / De vita pulmonaria	134
Anca SÎRGHIE / Viabilitatea stilului clasic în versurile Mariei Trif	137
Vlad I. BONDRE / Pr. Dorel Michiș, <i>Alecsiu Latîș – O viață de mărturisire, slujire și apostolat la Baia Mare</i>	141
Sălcuț HORVAT / De la Roșiori de Vede la Baia Mare – un arc peste Carpați	143
Antoaneta TURDA / Despre viață, bibliotecă și alte mărunțișuri...	146
Ada-Eli STUPARU / Elsa Dorval Tofan, <i>Hazardul aparițiilor</i>	148
Alina CURAC / <i>Când toate ți se dau pe deasupra</i>	150
Tudor NEDELCEA / De vorbă cu Marele Timp	154
Stan V. CRISTEA / Eminescu. Oglindiri în memoria timpului	157
Ștefan-Adrian BĂRBULESCU / Trilogia <i>Silozul</i> sau Lumea de după sfârșitul lumii	162

DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR

Liana POP / Comuna Rona de Jos	165
--------------------------------	-----

VARIA

Lazăr-Aurel PANTEA / Bogăția și varietatea de resurse minerale ale României „Grădina Maicii Domnului”. Ce resurse minerale avem și ce lăsăm generațiilor viitoare	172
Ștefan GRIGORESCU / Din istoria fotbalului românesc. Primul meci de fotbal România-Italia (1939)	177
Ioan GOGOTA / „Comuna Suci de Sus sub semnul timpului” – 700 de ani de istorie, tradiție și comunitate	181
Lavinia ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului <i>Pentru socialism</i>)	185